

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1929

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

1929

BESTYRELSEN:

Amtmand, Kammerherre *Knud Valløe* (Formand); Købmand *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Kammerherre *V. Bardenfleth*, Vejle; Landinspektør *Axel Johansen*, Kolding; Lærer *R. Mortensen*, Lindeballe; Lærer *Marius Hansen*, Bredballe; fhv. Amdsraadsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør, Konsul *J. F. Kiær*, Fredericia, og Sognefoged, pens. Lærer *J. J. Ravn*, Mølholm ved Vejle.

REDAKTIONSUDVALGET:

Lærer *R. Mortensen*, Lindeballe (Formand), Bankdirektør *J. F. Kiær* og Landinspektør *Johansen*.

FOREDRAGSUDVALGET:

Amtmand, Kammerherre *Knud Valløe*, fhv. Amdsraadsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Sognefoged, pens. Lærer *J. J. Ravn* og Lærer *Marius Hansen*.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri - Kolding.

INDHOLD

1929

	Side
Opfordring til Indmeldelse.....	I
Register over Afhandlinger i Aarbogen.....	V
Medlemsliste.....	IX
Det middelalderlige Kolding paa Grundlag af I. O. Brandorffs Undersøgelser. Ved <i>Hugo Matthiessen</i> . (Med 10 Billeder og 1 Kort)	1
Blade af en gammel Lærerslægts Historie I. Ved Stiftsprovst <i>P. Barsøe</i> , Aalborg. (Med 7 Billeder).....	38
Hedernes Opdyrkningshistorie. En Indledning ved <i>Søren Alkær sig</i>	67
Accise og Konsumtion. Med specielt Henblik paa Byerne i Vejle Amt. Af <i>A. Ravnholt</i> . (Med 7 Billeder og 1 Kort)	78
Slotshaven ved Koldinghus. Nogle Tilføjelser og Bemærkninger til den tidligere Artikel herom i V. A. A. 1928. Ved <i>Johannes Tholle</i> , København.....	115
Sønder-Bjært Sogn og dets Præst 1697. Ved Dr. <i>Thomas Otto Achelis</i> , Haderslev	125
Om Kalkmalerier i Gadbjerg Kirke Ved <i>Hans Kau</i>	129
Evald Tang Kristensen. Ved <i>Marius Hansen</i> . (Med Bill.)	132
Friskolelærer Poul Lindholm, Aagaard. Af <i>M. Fischer</i> , Aagaard. (Med Billede)	136
Aarsberetning for 1928. Af <i>I. O. Brandorff</i> . (Med Billede)	141
Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for 1928.....	144
Skærup Kirke. Af <i>Marius Hansen</i> . (Med 23 Billeder)...	145
Komarksbuskene ved Kolding. Glarmester Th. Thomsen og hans »gavnlig Træplantning«. Ved Kommuelærer <i>Albert Thomsen</i> , Holbæk. (Med 5 Billeder)...	223
Blade af en gammel Lærerslægts Historie II. Ved Lærer <i>C. Barsøe</i> , Bredstrup, Pjedsted.....	248
Folkeminder i Vejle Amt. Ved <i>August F. Schmidt</i>	281
Fra Museet paa Koldinghus. Ved <i>O. C. L. Espersen</i> , Kolding. (Med 5 Billeder)	288
Smaastykker: Et Minde fra 1864 i Vejle. Ved <i>J. Løye</i> . — Enkelte Oplysninger om Fredericia Skolevæsen. Ved <i>J. J. Ravn</i> . — Et Optrin i Erritsø Kirke 1648. Ved <i>J. J. Ravn</i> . — Fra Overtroens Verden. Ved <i>Aage Simonsen</i> , Horsens	299

Sjærgø Herred 1610

Jerlev Herred 1584

Lørrild Herred 1535

Helsing Herred 1610

Eystrup Herred 18. Aarh.

Elbo Herred 1584

Hovdang Herred 1610

Holmans Herred 1584

Skufh Herred 1535

Opfordring til Indmeldelse

i
Veje Amts historiske
Samfund

1904—1929

Vejle 1421

Fredericia 1655

Kolding 1421

*Ved Taps Kirke.
Fra Historisk Samfunds Udflugt 19. Septbr. 1926.*

»VEJLE AMTS HIST. SAMFUND«
1904—1929

Den 24. September 1904 samledes paa Raadhuset i Fredericia c. 40 Mænd og vedtog at udsende Opfordring til Stiftelse af et historisk Samfund for Vejle Amt. Opfordringen fandt god Tilslutning, og paa en konstituerende Generalforsamling, ligeledes i Fredericia, den 6. Januar 1905 oplystes, at der allerede havde tegnet sig omkring 500 Medlemmer. Paa dette Møde vedtoges Love og valgtes Bestyrelse, der straks tog fat paa Opgaven, saa den første Aarbog udsendtes 1905.

Iaar udsender Samfundet altsaa sin 25. Aarbog og kan med Tilfredshed se tilbage paa de forløbne Aar. Bøgerne danner en smuk Samling paa Boghylden, og Redaktionsudvalget har været heldigt i Valget af Stof. Blandt dem dette særlig skyldes skal mindes de tre nu afdøde Bestyrelsesmedlemmer, cand. mag. S. Hansen, Vejle, † 21. August 1910, Oberst Axel Liljefalk, Fredericia, † 28. April 1915, og Redaktør P. Eliassen i Kolding, † 8. Maj 1928, der med en sjælden Kærlighed og Interesse har virket for at gøre Aarbogen saa værdifuld for Amtets Beboere, som den virkelig er.

II

Ved Valget af Stof har Udvalget ikke alene søgt at tilvejebringe et godt og fyldigt Materiale til Belysning af Amtets Historie og Topografi, men har ogsaa været heldig i at fordele det over hele Amtet. At Købstæderne er særlig fyldig behandlet, skyldes det rige Kildemateriale der findes, ligesom Redaktionen ogsaa i nogen Maade maa tage Hensyn til de Steder, der har det store Medlemsantal, men som det vil sees af omstaaende Register, er samtlige Amtets 83 Sogne undtagen et — Korning — omtalt, medens 57 er mere indgaaende behandlet. — Disse sidste findes anført med Aargang og Side, medens de øvrige er anført med Aargang i *Kursiv*, hvorefter de let vil findes i det i Slutningen af hver fjerde Aargang værende Register.

Foruden Udgivelsen af Aarbogen har Samfundet i tidligere Aar afholdt Foredrag omkring i Sognene og Byerne, men da Tilslutningen efterhaanden blev temmelig ringe, har man i de senere Aar forandret dette til Forevisning og Forklaring af interessante historiske Steder ved Aarsmøderne og Afholdelse af en aarlig større Sommerudflugt, saaledes

I 1924 til Randbøl Hede, St. Rygbjerg, Runestenen og Valdemarsvej.

I 1925 til Barritskov, Juelsminde og Fregatten Jylland.

I 1926 til Voldstederne Fovslet, Drenderup og Taps Kirke.

I 1927 til Voldstederne Nebbegaard og Hønborg samt Tavlov Kirke.

I 1928 til Tirsbæk, Assendrup og Engom Kirke.

III

Disse Udflugter vandt stor Tilslutning og blev ualmindelig vellykkede.

At vi har kunnet yde saa meget, skyldes den store Tilslutning og Interesse, Aarbogen har vunden. I 1924 naaede vi 1164 betalende Medlemmer, men Dødsfald og de nu — forhaabentlig tilbagelagte — daarlige økonomiske Tider har givet nogen Tilbagegang, saa Aaret 1928 sluttede med 955 Medlemmer.

For at Samfundet vedvarende kan opfylde sin betydningsfulde Virksomhed, maa vi indstændig opfordre Amtets Beboere om at støtte os ved at indtegne sig som Medlemmer. Aarsbidraget er 4¹/₂ Kr., og herfor sendes portofrit overalt i Danmark en Aarbog i 2 Halvbind, der i de sidste Aar har været paa 19 Ark, med mange Afbildninger og Kort, og som i Boghandelen koster 7 Kr.

TRYKSAG

Undertegnede indmelder sig i
Vejle Amts historiske Samfund.

Navn

Stilling

Adresse

**Vejle Amts historiske
Samfund**

Hr. I. O. Brandorff

Kolding

Kan ufrankeret sendes med Posten.

IV

I Slutningen af dette Hefte findes en Fortegnelse over Samfundets bidragydende Medlemmer, ordnede By- og Sognevis, og vi opfordrer vore Venner til at virke for Tilgang. Der findes Indmeldelsesblanketter nedenfor, som *ufrankerede* kan sendes med Posten.

Indmeldelser modtages ogsaa mundtlig eller ved Telefon af undertegnede Bestyrelse.

Knud Valløe.

Amtmand, Kammerherre,
Formand. Vejle.

V. Bardenfleth.

Kammerherre, Vejle.

I. O. Brandorff.

Købmand, Kolding.

J. F. Kiær,

Bankdirektør, Konsul,
Fredericia.

J. Krag,

Gaardejer, Trappendal,
Hejls.

R. Mortensen,

Lærer, Lindeballe.

J. J. Ravn,

pens. Lærer, Sognefoged,
Mølholm, Vejle.

Marius Sørensen,

Seminarfælærer, Jelling.

AFHANDLINGER

REGISTER OVER FORDELINGEN

Sognefortegnelse.

<p>1 Alminde, Brusk H., 1905¹⁵⁵
1908¹⁷¹ 1909¹⁸⁰ 1921⁴⁷ 1925¹⁶⁰
1927¹⁴⁵.</p> <p>2 As, Bjærg H., 1905¹⁴⁵.</p> <p>3 Barrit, Bjærg H.,
1909-19-20-22-26</p> <p>4 Bjærg, Bjærg H., 1906¹ 172
1907¹⁶⁴</p> <p>5 Bjært, Sdr., N. Tyrstrup H.,
1906-07-09-10-15-19-22</p> <p>6 Bramdrup, Brusk H.,
1915²⁵⁶ K</p> <p>7 Brande, Nørvang H., 1908¹⁴⁷</p> <p>8 Bredsten, Tørrild H., 1916²¹</p> <p>9 Bredstrup, Elbo H., 1925¹¹²</p> <p>10 Daugaard, Hatting H.,
1905-06-19-21-25-26-27</p> <p>11 Dalby, Nørre Tyrstrup H.,
1924²⁶⁶ 1925²⁴¹</p> <p>12 Egtved, Jerlev H., 1913¹⁰⁶
1915¹¹⁴ 1916¹⁷⁶ 1917⁸⁰ 158 162
1918³² 1919¹ 1920⁷ 1921¹⁰²
1925²³⁸ 1927⁵⁰ 142 1928¹³³</p> <p>13 Eltang, Brusk H., 1908¹⁷³
1909¹⁷³ 1922⁷⁸ 223 1925¹⁹²
1924²⁰⁶</p> <p>14 Engom, Hatting H.,
1923¹ Halvb. 1925³¹ 1924²⁹⁶
Tirsbæk
1926¹²⁷</p> | <p>15 Erritsøe, Elbo H., 1912¹²⁵
1913⁵⁴ 1915²¹¹ 1917⁷³ 1922⁹⁴
1927²⁰⁵</p> <p>16 Gaarslev, Holmanns H.,
1920⁵⁹</p> <p>17 Gadbjerg, Tørrild H., 1906³⁹
1906¹¹⁷ 1911¹ 1923¹⁵ 1927²³⁸
1928⁷² 158</p> <p>18 Gaverslund, Holmans H.,
1912⁸⁵ 1917⁹⁴ 101 1925²³² 1927¹⁴⁷</p> <p>19 Givskud, Nørvang H., 1908⁹¹
108 1913²⁰⁰ 1914²¹⁵</p> <p>20 Give, Nørvang H., 1918⁴⁷ 121</p> <p>21 Glud, Bjærg H., 1920¹²⁷
1926⁸⁷ 1927²⁵² 211 1928²⁸⁸</p> <p>22 Grejs, Nørvang H., 1919⁵⁰
1926¹²²</p> <p>23 Harte, Brusk H., 1917¹⁶⁴
1926⁶²</p> <p>24 Hatting, Hatting H., 1906-
19-21-25-26</p> <p>25 Hedensted, Hatting H.,
1925³¹</p> <p>26 Herslev, Brusk H., 1911⁹⁴ 216
1912¹⁴⁹</p> <p>27 Hejls, Nørre Tyrstrup H.,
1905¹⁹⁸ 1913¹¹⁰ 189 1918²¹⁴</p> <p>28 Hjarnøe, Bjærg H.,
1926⁹⁸ 123</p> |
|---|---|

- 29 Hornstrup, Nørvang H.,
1913¹⁸¹ 1914¹ 1917¹³¹
- 30 Hover, Tørrild H., 1920⁴⁵
1922⁴⁸
- 31 Hornum, Bjærg H., 1906-
14-18-19-21-26
- 32 Hvejsel, Nørvang H., 1909-
11-12-13-14-17-18-19-21-23-24-
25-26
- 33 Højen, Jerlev H., 1909¹³¹
1914⁹⁴
- 34 Jerlev, Jerlev H., 1925³⁸⁴
- 35 Jelling, Tørrild H., 1912¹⁷⁶
1913¹³⁵ 1916¹⁸⁷ 1922^{48 103}
1924¹⁷³
- 36 Klakring, Bjærg H., 1906-
07-19-22-27
- 37 Korning, Hatting H.
- 38 Kollerup, Tørrild H., 1905-
06-11-17-19-20-22-23-24-25
- 39 Langskov, Nørvang H.,
1913²⁰⁸ 1921¹³⁵ 1922⁹⁰
- 40 Lindeballe, Tørrild H., 1906⁸⁹
1910¹⁸⁷ 1915¹⁸⁷ 1916¹ 1919¹⁹⁸
1922¹⁷² 1923¹⁵ 1925⁸⁵ 1927²⁸⁸
1928^{72 153}
- 41 Løsning, Hatting H., 1921-
25-26
- 42 Nebsager, Bjærg H., 1919
- 43 Nørup, Tørrild H., 1917^{102 155}
1919¹⁹⁸
- 44 Pjedsted, Holmanns H.,
1916¹²⁷ 1928¹⁸⁹
- 45 Raarup, Bjærg H., 1907-09-
19-26-27
- 46 Randbøl, Tørrild H., 1912⁹⁴
1917¹⁰²
- 47 Ringgive, Nørvang H., 1913⁷⁵
1918⁴⁷ 1927²⁸⁸ 1928^{72 153}
- 48 Sindbjerg, Nørvang H.,
1908¹⁴⁵ 1913¹ 1924¹⁷³
- 49 Skjærup, Holmanns H.,
1914⁹⁸ 1922⁸⁶
- 50 Skibet, Tørrild H., 1905-11-
13-15-16-18-19-26
- 51 Skjolde, Bjærg H., 1909-
19-21-26
- 52 Smidstrup, Holmanns H.,
1906¹⁷⁹ 1914¹⁸² 1917⁸⁶ 1920⁸⁷
1921^{116 207}
- 53 Stovby, Bjærg H., 1928²⁸⁸
- 54 Stenderup, Hatting H., 1911
- 55 Store Dalby, Hatting H.,
1911-25
- 56 Sønder Omme, Nørvang H.,
1913-14-16-21-23-24-27
- 57 S. Stenderup, N. Tyrstrup H.,
1906¹⁸⁵ 1907¹⁷⁵ 1908¹⁷⁶
- 58 Taps, N. Tyrstrup H., 1927¹⁴⁹
- 59 Tavlov, Elbo H., 1915^{252 K.}
1927^{94 311}
- 60 Thorsted, Hatting H., 1911-12
- 61 Tyrsted, Hatting H., 1906¹⁸⁶
- 62 Thyregod, Nørvang H., 1917¹
1919²¹⁰ 1920⁷¹ 1924²⁸²
- 63 Ullerup, Elbo H., 1906¹⁸²
1910^{89 205} 1913⁹⁶ 1916²⁸² 1917¹⁰⁸
- 64 Uldum, Nørvang H., 1927¹⁶¹
- 65 Urlev, Bjærg H., 1918-19
- 66 Uth, Bjærg H., 1906-19
- 67 Vester Sogn, Nørvang H.,
1906-18
- 68 Vejstrup, N. Tyrstrup H.,
1907⁶⁹ 1910⁹⁹ 1926¹ 1927¹⁵⁰
1928^{145 278}
- 69 Vejlbye, Elbo H., 1905¹¹⁸
1908²⁸⁸ 1915^{250 K.} 1917¹⁰⁸
1928⁴⁹
- 70 Vinding, Holmanns H., 1905-
06-10-11-18-19-20-25-26
- 71 Vindelev, Nørvang H., 1917-
19-20-21-22-23-24

72 Vilstrup, Brusk H., 1921 ²⁰⁸
1925 ⁷⁴	78 Ødsted, Jerlev H., 1916 ¹⁷⁶
1920 ⁷
73 Viuf, Brusk H., 1912 ¹⁴⁹
1925 ¹¹⁸	79 Ølsted, Hatting H., 1914
74 Vonsild, Nørre Tyrstrup H.,
1910 ¹¹⁸ 1915 ¹¹⁶	80 Ørum, Bjærg H., 1906-11-
13-14-17-19-21-26
75 Vrigsted, Bjærg H., 1908 ¹³⁸
1909 ¹⁵⁰	81 Øster Nykirke, Nørvang H.,
1918 ⁸⁵ 1927 ¹⁸⁹
76 Vester Nebel, Brusk H.,
1922 ⁸⁷ 1925 ¹⁹⁷	82 Øster Snede, Nørvang H.,
1913-14-15-17-19-21
77 Ødis, Nørre Tyrstrup H.,
1921 ²⁰⁵ 1928 ²⁶⁷	83 Øster Starup, Brusk H.,
1907 ¹⁷⁷ 1908 ¹²⁷ 1914 ¹⁸⁵ 1909 ¹ 1913 ¹⁴³
1912 ¹²¹ 1913 ¹¹⁵ 1918 ¹⁴¹ 1925 ¹⁸⁶

Amtets Herreder 1918⁸⁷ 1928¹⁵⁸

1 Bjærg, 1919 ⁸² 1926 ¹²⁰	6 Elbo, 1914 ¹¹⁰
2 Hatting	7 Holmans, 1911 ¹⁴¹ 1914 ¹¹⁰
3 Nørvang	8 Nørre Tyrstrup, 1907 ⁶⁹
1928 ²¹⁸
4 Tørrild, 1924 ²⁰⁹ 1925 ¹	9 Brusk, 1914 ¹¹⁰
5 Jerlev, 1912 ¹ 1914 ¹¹⁰	

Amtets Købstæder.

1 Fredericia, 1905 ¹²⁵ 1907 ¹ 1908 ¹¹⁴ 240 1909 ¹ 1910 ¹ 40 60 141 1911 ⁵¹
149 171 216 1912 ⁴⁴ 108 186 1913 ¹⁰ 1914 ⁶⁸ 211 1916 ²⁴² 1917 ⁹⁸ 99 113 1918 ²⁰⁴
1919 ¹⁰⁸ 190 207 1920 ¹⁷⁰ 1922 ⁸⁸ 221 281 284 1923 ¹ 22 92 1924 ¹²⁵ 201 290
1927 ¹ 15 28 60 229 305 1928 ¹⁵⁸ 238.
2 Kolding, 1905 ⁸⁵ 197 202 1906 ¹⁹ 158 1908 ²⁵⁵ 1909 ⁸⁸ 1910 ¹⁰³ 194 1911 ¹⁸¹
1912 ⁴⁴ 108 1914 ⁸⁵ 1915 ¹⁰⁹ 158 1916 ¹²⁵ 1917 ⁸⁹ 98 170 1918 ⁹ 162 214
1919 ¹⁸² 209 1920 ⁶⁹ 109 1921 ⁷⁵ 109 1922 ⁵⁴ 81 83 89 206 1923 ²² 95 98
1924 ¹⁰¹ 156 189 275 292 307 1925 ²²² 229 1926 ¹¹⁴ 116 1927 ¹⁵ 71 148 208 305
1928 ⁵ 158.
3 Vejle, 1905 ¹¹ 91 1906 ¹¹¹ 1907 ¹⁸⁴ 226 1910 ¹⁶² 1911 ⁸² 1912 ⁴⁴ 106
1915 ¹ 186 255 1917 ⁵⁷ 1918 ⁸⁶ 87 1920 ¹ 142 1921 ¹²² 174 1922 ¹ 83 91
1924 ¹⁹⁰ 198 198 1925 ⁹⁵ 126 240 1926 ¹⁰⁸ 128 1927 ¹²⁴ 153 1928 ²⁵⁹ .

Nogle Afhandlinger, der ikke kan stedfæstes bestemt.

Arvesølv, 1905 ⁸⁹	De tyske Kolonister, 1906 ⁷⁸ 88
En Markedsrejse, 1905 ¹⁷⁰	Testimonier, 1907 ²⁰³ , 1908 ¹⁸¹
Slavekrigen, 1905 ¹⁷¹ 1906 ⁸⁹
1907 ¹⁰⁸ 1917 ¹⁵⁸	En Bydemand, 1907 ²⁵⁰ 1915 ¹¹⁴
1927 ¹⁴⁸
Bøddel og Natmand, 1905 ¹⁹⁷
1910 ¹	Dronning Dorothea, 1908 ¹ 284
Veteranen fortæller, 1909 ¹¹¹

VIII

- Æ Landsmand, 1909¹⁷⁸ 1922²⁸⁸
 En Ægttur, 1910⁹⁴ 1928¹⁴¹
 Grundtvig, 1910⁹⁹
 Krigen 1643—44, 1910¹⁹⁸
 Personalialia, 1910²¹⁰ 1913¹⁷¹
 1914¹⁰⁶ 1915¹ 1916¹¹⁰ 1918¹
 1922^{48 206} 1919^{34 169} 1920^{27 62 109}
 1922^{48 206} 1923¹ 1925^{117 126 197}
 1927⁸⁸ 1928^{1 147}
 Historiske Mindesm. Bevaring,
 1911²⁵⁴
 Pengekrisen 1857, 1912⁴⁴
 Læger, 1912¹⁰⁶
 Valdemarsvej, 1912¹⁵⁸ 1913¹³⁰
 1922⁹⁷
 Fra Indherrederne, 1914¹¹⁰
- Koldinghus Rytterdistrikt,
 1915¹⁰⁵
 Kirkeklokker i Amtet, 1918⁹
 Bondeliv, 1918⁴⁷
 Studehandlere, 1919¹⁸⁷
 Jydsk Jærn, 1920⁷⁸
 Jydske Spillemænd, 1921^{1 118}
 Koldinghus Amt, 1924¹⁹⁹
 Hellige Kilder, 1925¹⁴¹ 1926¹²⁸
 De første Kartofler i Danmark,
 1925¹⁶⁸
 Præstegaarde, 1925¹⁸²
 Sagn og Tro om Sten, 1927⁷
 Plantevækst, 1927¹⁵
 Kongevej og Adelvej, 1928²¹⁸
 Træhesten, 1928²⁵⁴

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUNDS
MEDLEMMER 1. APRIL 1929

Alminde.

Blem, L., Grdr., Dons.
Christensen, Hans, Grdr.
Frandsen, L., Grdr., Mosevraa.
Jacobsen, N. J., Grdr.
Jessen, A., Grd., Stagebjergg.
Jessen, M., Grdr., Frydenlund.
Johansen, P., Grdr., Lilballe.
Jørgensen, Jørg., Grdr.
Koed, H., Grdr., Mosevraa-gaard.
Lassen, J., Grdr., Mosevraa.
Maigaard, Lærer, Dons.
Nielsen, N. J., Propr., Dong.
Nielsen, N. J., Forp., Naalebjerggaard.
Nielsen, A., Grdr., Mosevraa.
Nielsen, Ole, Boelsmand.
Nielsen, K., Grdr.
Oudrup, Lærer.
Parbo, S., Grdr., Elmegaard.
Pedersen, K., Fnk., Lærerinde.
Ravn, H. H., Grdr., Kristiansminde.
Sørensen, J. P., Tømrerm., Dons.
Uth., A., Grdr., Dons.

As.

Jørgensen, H., Overby.
Laursen, Niels Daugaard,
Snedker, Hosby Mark.
Lepper, E., Bogholder, Palsgaard, Juelsminde.
Madsen, P., Mejeribestyrer,
Isager, Juelsminde.
Nielsen, Grdr., Overby,
Juelsminde.
Schou, E., Godsejer, R. af Db.
p. p., Palsgaard, Juelsminde.

Bjært.

Henningsen, V., Læge.
Juhl, C. M. Uldall, Propr.,
Agtrupgaard.
Lind, L., Propr., Skartvedg.
Lind, L., Rentier, Toftehus.
Nygaard, O., Propr.

Bramdrup.

Bojsen, K. M., Mejerist.
Bruun, G., Rektor, Sølyst.
Hansen, C., Møller.
Hansen, H. J., Murerst.,
Bramdrupdam.
Jørgensen, Kr., Grdr., Sognef.

Madsen, P., Værkfører.
 Nielsen, Partikulier, »Hvide
 Hus«.
 Pedersen, Peder, Grdr.
 Petersen, Parmo C. Tang.
 Lektor.
 Rønning, H. Chr., Gaardejer,
 Bøgely.
 Rønning, S. H., Julianelyst.
 Svendsen, Chr., Uddeler.

Brande.

Christensen, J., Boghandler.
 Emborg, P., Husmand.
 Birgittesminde.
 Hansen, Johs., Lærer.
 Iversen, A., Sognef., Vesterb.
 Jensen, J. M., Husm., Grarup.
 Kjærsgaard, K., Grdr., Krag.
 Kristensen, Lave, Langkjær,
 Larsen, P., Rentier, Grarup.
 Madsen, I., Grdr., Dørslund.
 Nedergaard, J. P. J., Grdr.
 Pedersen, K., Gaardbest.,
 Overgaard.
 Pedersen, L. J., Organist,
 Uhre Skole.
 Petersen, P. M., Gaardejer,
 Str. Askjær.
 Rasmussen, Jens, Skræder.
 Raun, Henrik, Bogholder.
 Skarbæk-Eriksen, N., Dørs-
 lund.
 Skærlund, Th., Grdr., Østerh.
 Søndergaard, M., Gaardejer,
 Dørslund.

Bredsten.

Buch, J., Maler.
 Jørgensen, J., Uddeler, Balle.

Koed., P., Pastor emer.,
 Bredsten.
 Nielsen, A., Landm., Kjærh.
 Pedersen, P. N., Dyrlæge.
 Stamer, Harald, Læge.

Bredstrup.

Barsøe, C., Lærer.
 Gydesen, A., Gdr., Stallerup.
 Petersen, L., Forp., Hofmans-
 minde.

Daugaard.

Andersen, A. E., Lærer.
 Laursen, G. T., Købmand.
 Lunding, E., Propr.
 Schmidt, R., Trafikassistent.
 Walther, J., Propr., Espekjær.
 Wedelsborg, G. Wedel, Baron.
 Williamsborg.

Dalby.

Bjerre, Chr., Gdr., Tved.
 Hedemann, P., Pastor, Tved.
 Petersen, P. N., Møller.
 Toft, E., Enkefrue, Straarup.
 Toftgaard-Hansen, Lærer.
 Utzon, V., fhv. Farver.

Egtved.

Bruun, K., Grdr., Risg., Vork.
 Hansen, J., Grdr., Fuglsang.
 Hansen, P., Værkfører.
 Hansen Jepsen, Boelsm.,
 Fuglsang, Egtved.
 Kejser, J., Dyrlæge.
 Madsen, I., Pastor.
 Møller Mathiasen, Købmd.
 Schmidt, M., Murermester.
 Sørensen, S. P., Part.
 Wirring, Læge.
 Østergaard, P. S., Grdr.

Eltang.

Blom, Chr., Grdr., Drejens.
 Buch, A., Sognef., Sdr. Vilstr.
 Flensburg, N.Th., Propr.,
 Nr. Stenderupgaard.
 Frydendahl, H.H., Grdr.,
 Højvang, Lilballe.
 Jespersen, L.S., Førstelærer,
 Sdr. Vilstrup.
 Johansen, Grdr., Sjamrok.
 Konradsen, K., Amtsraadsm.,
 Sdr. Vilstrup.
 Marcussen, Christine, Udd.,
 Lilballe.
 Madsen, N., Grdr., Drejens.
 Nielsen, M., Grdr., Nr. Sten-
 derup.
 Probst, Lærer, Nr. Bjært.
 Thomsen, A., Grdr., Lilballe.

Engom.

Bjerregaard, S., Sogneraadsf.
 Assendrup.
 Buch, H. Chr., Grdr., Assendr.
 Christensen, R., Grdr., Bredal.
 Jensen, Inspektør, Tirsbæk.
 Madsen, Kr., Skatterf., Bredal.
 Neergaard, F., Hofjm., Tirsb.
 Schou, J., Mejeribest., Bredal.

Erritsoe.

Andersen, Thomas, Grdr.
 Gydesen, G. A., Grdr., Jaunsg.
 Holgersen, J. A., Mejeribest.,
 Brovad.
 Jensen, O., Grdr., Sønderskg.
 Knudsen, A., Propr., Sølund-
 stedgaard.
 Larsen, H. P., Grdr.
 Meldala, R., Frue, Snoghøj.

Gaarslev.

Knudsen, Johs., Grdr.
 Schou, E., Propr., Nebbeg.

Gadbjerg.

Bæk, Sørensen, Peter.
 Jensen, Frk., Lærerinde.
 Jensen, A., Grdr., Smidstrup.
 Jensen, Johanne, Enkefrue.
 Jensen, P. L., Sognefoged.
 Lauritsen, I., Grdr., Smidstr.
 Madsen, Lærer, Toftthøj.
 Rode-Jensen, N. P., Lærer.
 Terp, Jes.

Gauerslund.

Bjerre, N., Grdr., Ankjær.
 Buhl, H., Grdr., Elkjærhus.
 Bundgaard, Grdr., Brejning.
 Ejerre, P., Grdr.
 Emborg, P., Kontrolass.,
 Elkjærhus.
 Gertsen, Lærer, Gauerslund.
 Henriksen, P., Grdr., Børkop.
 Jensen, M., Frk., Lærerinde,
 Børkop.
 Jensen, N. A., Grdr., Brøndst.
 Jakobsen, P., Mejeribestyrer,
 Børkop.
 Jakobsen, J., Grdr., Brejning.
 Ladegaard, S., Grdr.
 Lind., H., Grdr., Ankjær.
 Nielsen, K., Smed, Børkop.
 Petersen, P., Boghd., Børkop.
 Quist, S., Grdr.
 Sørensen, N. P., Grdr., Sognef.

Givskud.

Andersen, A., Grdm., Lille
 Givskud.

Hansen, C. M., Lærer, Riis
Skole.

Give.

Andersen, Dyrslæge.
Andersen, L. F., Pastor.
Appel, H. A., Købmand.
Dinesen, Lærer, Farre.
Gullestrup, Læge.
Haldbo, Chr., Læge.
Haldbo, J. P., Stationsforst.
Jensen, I. M., Lærer, Ullerup.
Jeppesen, Førstelærer.
Jørgensen, M., Smedemester,
Farre.
Lund-Thomsen, Bankbest.
Muus, L. V., Apoteker.
Nielsen, A. Molte, Pastor.
Nielsen, N. S., Murermester.
Overby, Jens, Købmand.
Petersen, L., Skrædermester.
Sørensen, P., Tømmerhdl.
Sørensen, O., Mejeribestyrer.
Schnedler, Jacob, Lærer.
Thomsen, Malerm.
Uldrichsen, Politibetjent.
Vilhelmsen, Jak., Vejassist.

Glud.

Christiansen, B., Grdr.
Fenger, Sognepræst.
Hansen, A. H., Grdr.
Knudsen, S., Museumsbest.
Kristensen, A., Lærer, Sønderby.
Petersen, P., Købm., Snaptun.

Grejs.

Andersen, J. A., Gaardbest.
Gyth, A. J., Grdr., Holtum.

Holst, Propr., Dalhytten,
Grejsdal.

Jacobsen, J., Grdr.
Juhl, A. C., Provst.
Karlsen, E. P., Propr., Højg.
Knudsen, H., Købmd., Grejsd.
Petersen, Fr., Malerm.
Storgaard-Pedersen, Lærer,
Holtum.
Søgaard, N. Chr., Sognef.
Uhrskov, A., Grdr.

Harte.

Jensen, J. A., Grdr., Lille
Sandbjerggaard.
Jensen, H. J., Rentier.
Køster, F., Sognepræst.
Lund, Kirstine, Lærerinde.
Olesen, N., Liniem., Alped.
Paulsen, J., Landmd., Tofteg.
Petersen, Thule, Landmd.
Straarup, C., Propr.
Tarp, M., Lærer.

Hedensted.

Bitsch, Grdr., Rimmerslund.
Jacobsen, J., Amtsraadsmdl.
Lebeck, J., Grdr., Solskov.

Hejls.

Flensburg, Chr., Propr.,
Bygebjerg.
Hansen, F. L., Propr., Sol-
kjærgaard.
Krag, J., Amtsraadsmdl.,
Trappendal.
Lassen, N., Sogneraadsfmd.,
Vargaarde.
Philipsen, J., Grdr., Kong-
stedgaard.
Ravn, J., Forstander.

Herslev.

Brogaard, S., Forpagter.
 Haugaard, E., Lærer, Højrup.
 Holm, Chr., Bestyrer.
 Knudsen, Grdr., Sognefoged.
 Lund, Grdr., Follerup.
 Pedersen, M., Grdr.
 Petersen, C., Malerm.
 Sørensen, S., Grdr., Follerup.
 Sørensen, N., Grdr., Herslevg.
 Teglbjerg, Lærer.

Hornstrup.

Andersen, J., Grdr., Bredballe.
 Christensen, A. L., Grdr.,
 Bredballe.
 Didriksen, Gartn., Bredballe.
 Hansen, M., Lærer, Bredballe.
 Hansen, N., Grdr., Bredballe.
 Jensen, J., Grdr., Bredballe.
 Jensen, M., Grdr., Hornstrup
 Kinkeby.
 Nielsen, P., Grdr., Bredballe.
 Rasmussen, N. P., Grdr.,
 Bredballe.
 Schou, N., Godsejer, Grundet.
 Sørensen, L. Chr., Grdr.,
 Bredballegaard.
 Schmidt, A., Frue, Bredballe.
 Storgaard Petersen, Lærer,
 Bredballe.

Hover,

Haugstrup, S., Grdr., Fløjstr.
 Sass, G. G., Godsej., Leerbæk.

Hornum.

Holm, Aage, Propr., Borchs-
 minde.
 Møller, P., Propr., Hornumkj.
 Nielsen, J., Grdr., Sognef.
 Rasmussen, A., Købmand.

Hvejsel.

Ballegaard, E., Grdr., Balleg.
 Christensen, S., Grdr., Mind-
 strup.
 Haahr, P., Lærer, Ildved.
 Hansen, N. J., Forp.
 Johnsen, Aage, Grdr., Ildved.
 Jørgensen, J., Propr., Hvej-
 selgaard.
 Kirkegaard, S., Mejeribest.,
 Aadal.
 Lindegaard, N. C., Pastor.
 Nielsen, J., Grdr., Ildved.
 Skousen, N. K., Grdr., Ildved.
 Skousen, S. A., Grdr., Ildved.
 Sørensen, S., Grdr., Mindstr.
 Thomsen, Th. B., Lærer,
 Mindstrup.
 Vestergaard, B., Grdr., Ildved.

Højen.

Baungaard, A., Grdr., Storg.
 Davidsen, Lærer, Stubdrup.
 Hansen, H. P., Grdr., Frede-
 riklund.
 Hansen, Schmidt, Grdr.
 Jeppesen, O., Lærer.
 Lumholdt, O., Sognefoged.
 Pedersen, A., Grdr.
 Rahbek, A., Højen Mark.
 Ravn, J. P., Fredenslund.

Jerlev.

Andersen, A., Lærer, Mejsl.
 Christensen, L., Landmd.
 Hansen, H. Th., Skræder,
 Mejsling.
 Hansen, H., Grdr., Mejsling.
 Høyer, Peter, Grdr.
 Iversen, H., Grdr., Mejsling.
 Mikkelsen, Mads, Grdr.

Skovsen-Lomholdt, N. P.,
Grdr., Mejsling.

Jelling.

Bruun, R., Værkfører.
Clausen, J., Gdr., Styvel Mark.
Eising, P. K., Landstingsmd.
Jelling Sognebogsamling.
Jensen, Mikél, Branddirektør,
Amtsraadsmedlem.
Sørensen, M., Seminarielærer.
Vestergaard, D., Landbrugs-
konsulent.
Willumsen, Johs., Lærer,
Statssem.
Østergaard, E., Uddeler.

Klakring.

Mikkelsen, Niels, Gdr., Eng-
havegaard.
Svendsen, Chr., Købmand.

Kollerup.

Hansen, M., Smed, Hygum.
Hassing, C., Pastor.
Iversen, Knud, Forpagter.
Klausholm, N., Klausholmg.
Lykkegaard, Gaardejer.

Langskov.

Christensen, T., Gdr. Nyborg.
Henneberg, Gudmund, Lærer.
Holm, J., Gdr., Ølholm.
Mogensen, P., Gdr., Ølholm.
Nielsen, E., Frk., Lærerinde,
Nyborg.
Rask, Chr., Gdr., Nyborg.

Lindeballe.

Andersen, A., Grdr., Norskov,
Lindeballe.

Andersen, A. P., Rentier,
Lindeballe.

Amlund, Hans, Grdr.
Danborg, Murermester, Aast.
Hansen, H. H., Lærer, Nør-
skov.

Jensen, J. Melchiorson, Gdr.
Jensen, M., Grdr., Amlund.
Jensen, M., Mejeribest., Aast.
Jensen, P. Lassen, Sognef.
Johansen, J., Gdr., Lindeballe.
Jørgensen, H. J., Grdr.,
Bindesbøl.

Mortensen, R., Lærer.
Nielsen, Eskild, Gmd.
Nielsen, N. M., Grdr., Aast.
Nielsen, P., Grdr.

Petersen, Theodor, Gdr.
Paaskesen, Uddeler, Aast.
Poulsen, Aage, Gjødsbøl.
Poulsen, P., Uddeler.
Rasmussen, R. P., Husm.,
Lindeballe Skov.

Raun, M., Grdr., Aast.
Raun, H. C., Gdr., Aast.
Rasmussen, N., Murermester.
Schjøth, K. H., Gaardejer.
Sørensen, Knud, Gaardejer.
Tangsgaard, J. P., Rentier,
Gjødsbøl.

Løsning.

Buch, M., Stationsforstander.

Nebsager.

Rasmussen, R., Gaardbest.
Thorborg, Holger, Sygehus-
læge, Hornsyld.

Nørup.

Hovgaard, N., Gartner,
Engelsholm.

Pedersen, Lærer, Mørup.
Thomsen, Th., Gdr., Engels-
holm.

Pjedsted.

Andersen, Gert.
Jensen, B. A., Gaardejer.
Kring-Madsen, Gdr., Hørreg.
Lassen, U. S., Gdr., Hougaard.
Nielsen, Valdemar.
Olesen, M., Konsulent.

Raarup.

Bichel, H., Propr., Lundbæk.
Hansen, Hans, Gdr. Vesterm.
Jensen, Jørgen, Folketingsm.,
Kleis.
Juhl, Jens, Gdr., Aastrup.
Pedersen, J., Murerm., Højbo.
Petersen, Carl, Murersvend.

Randbøl.

Barfod-Møller, Kontrolass.
Hansen, P., Snedker, Rand-
bøldal.
Jensen, M., Gdr., Vandel.
Mårtens, A., Kunstmalers,
St. Rybjerg.
Munck, V., Læge, Vandel.
Nielsen, P., Bødker, Rand-
bøldal.
Thomsen, H. Th., Vandel.

Ringgive.

Hedegaard, P., Husmand.
Jensen, K., Møller, Lange-
lund Mølle.
Kiær, Lærer, Uhe.
Kristensen, P., Mejerist,
Langelund.
Kristensen, K., Hjortsminde,
Uhe.

Pedersen, J., Lærer, Grønv.
Pedersen, Kr., Grdr., Nørre-
gaard, Utkind.

Sindbjerg.

Andreasen, M., Kreaturhdl.,
Lindved.
Damgaard, Chr., Grdr., Linde-
ballegaard.
Jacobsen, K., Grdr., Ulkjær.
Kristiansen, K., Sognefoged,
Lindved.

Skærup.

Buhl, A., Grdr., Haugaard.
Dahl, H., Grdr., Svineholt.
Grøngaard, J. P., Grdr., Kol-
letgaard.
Holt, Lærer.
Ladegaard, H. Nielsen, Grdr.
Ladegaard, J., Grdr., Ene-
mærke.
Lomholdt, Søren, Grdr.
Nielsen, Niels, Grdr.

Skibet.

Christensen, Lærer, Nr. Vilst.
Lauritsen, Møller, Kvæk Møll.
Rasmussen, H., Forpagter.
Wegener, C., Sognepræst,
Stilde Præstegaard.

Skjolde.

Kristiansen, Grdr.

Smidstrup.

Andersen, J., Aamand, Lille
Velling.
Christensen, Chr. N., Grdr.
Johansen, N. P., Lærer, Haa-
strup.

Søndergaard, Aug., Grdr.,
Baldershøve.
Sørensen, S., Grdr., Lille
Velling.
Smith, H., Grdr., Lille Velling.

Stovby.

Due, A., Grdr., Hostrup.
Fenger, Eriksen K., Sognepr.
Gammelby.
Gravesen, J., Overlæge, Vejle-
fjord Sanatorium.
Jørgensen, S. C., Grdr., Stovb.
Lerche, A. S., Baronesse
Rohden.
Pedersen, S. P., Assistent,
Vejlefjord Sanatorium.
Thomsen, J., Lærer, Hostrup.
Thomsen, B., Propr., Grund.

Stenderup.

Ingwersen, R., Stauenbjerg.
Sørensen, M. A., Bakkeskov
Skole.

Sdr. Omme.

Nielsen, J., Vinterl., Stakroge.
Jensen, C., Landpost.
Madsen, J. Chr., Sognef.

Sdr. Stenderup.

Juhl, O., Propr., Lykkesgaard.

Taps.

Brandorff, O. I., fhv. Propr.
Johansen, J. P., Propr., Dal-
havegaard.
Mygind, P., Lærer.
Møller, J. P., Lærer.
Petersen, J., Grdr.
Raffnsøe, Propr., Aastorp.

Taulov.

Krause-Sørensen, Stationsf.

Thyregod.

Jensen, M., Lærer, Dørken.
Jæger, Lærer, Kokborg.
Jørgensen, C., Lærer, Sejrup.
Madsen, V., Hesselbjerg.
Søndergaard, J., Grdr., Dørk.

Ullerup.

Mortensen, S., Smed, Egum.
Petersen, P. H., Grdr., Thue-
sensminde.

Uldum.

Rosendahl, Johs., Grdr.
Sørensen, R., Lærer, V. Ørum.

Uth.

Hansen, K., Grdr., Ustrup.
Jensen, B., Grdr., Store Karl-
skov.
Vendbjerg N., Husm., Utkind.

Vejstrup.

Bruhn, A., Grdr., Vejstruprød.
Fischer, P. jun., Grdr., Vej-
struprød.
Hansen, H. C., Mejeribest.
Kristensen, K., Tømrm.,
Grønninghoved.
Olesen, H., Tømrm.

Vejlby.

Marcussen, Linnet, Grdr.,
Vejlebygaard.

Vinding.

Christensen, H. C., Pastor.
Munch, S., Højskoleforst.

Nielsen, N., Sognefoged.
 Petersen, A. Chr., Fabrikant.
 Petersen, Kr., Forstander.
 Ravn, J. Jensen, Sognef.
 Therkelsen, Kr., Grdr.,
 Mølholm.
 Therkildsen-Juul, Grdr.,
 Hauge.

Vindelev.

Bentsen, A., Fabrikant.
 Berntsen, Kr. J., Grdr.
 Nielsen, Th., Grdr.
 Pedersen, A., Kroejer.

Viuf.

Andersen, P., Cyklehdl.
 Christensen, R., Grdr.
 Lauesen, Hans, Grdr.
 Nielsen, S., Lærer.
 Petersen, J., Mejeribest.
 Sagere, N. Andersen, Grdr.
 Fredsted.

Vonsild.

Christensen, A., Telefonbest.
 Fallesen, J., Grdr.
 Tingleff, N., Amdtsraadsmdl.
 Vyff, J., Grdr., Poulines-
 minde.

Vrigsted.

Jørgensen, A., Lærer.
 Nicolajsen, N., Grdr.
 Petersen, N., Lærerinde.
 Østergaard-Hansen, Grdr.

V. Nebel.

Jensen, Hans, Grdr.

Ødis.

Clausen, H., Propr., Østergd.
 Dau, Bager.

Jessen, A., Pastor emer.
 Lindeloff, J. F., Lærer, Fov-
 slet Skole.
 Midtgaard, H., Propr., Bram-
 drup Nygaard.
 Petersen, J., Propr., Fovsletg
 Ravn, P., Grdr.
 Schmidt, J. L., Grdr.
 Schytt, M., Propr.

Ødsted.

Høllund, H. M., Lærer.
 Iversen, P., Grdr.
 Jørgensen, N., Tømr., Høllund.
 Mikkelsen, I., Grdr., Ammitsb.
 Nielsen, N., Grdr.
 Rønning, H. H., Ammitsbøl.
 Sestoft, Frue.

Ørum.

Christensen, A., Møller,
 Svendsmølle.
 Olesen, A., Propr., Ørumgd.

Ø. Starup.

Andersen, A., Blikkensl.,
 Aagaard.
 Bjærg, J., Grdr., Aagaard.
 Fischer, M., Sognef., Aagaard.
 Hansen, J. M., Hjulær,
 Aagaard.
 Hansen, H. J., Aagaard.
 Hundevad, H.
 Knudsen, B., Aagaard.
 Knudsen P., Bygm., Aagaard.
 Krag, N. P., Grdr., Bøgeskov.
 Kruuse, A., Grdr., Brakker.
 Kyed, I., Grdr., Hesselballe.
 Lindholm, P., Friskolelærer,
 Aagaard.
 Meyer, A., Sofiesminde,
 Aagaard.

Meyer, Niels, Grdr.
 Mølkjær, P., Grdr., Brakker.
 Mikkelsen, P., Aagaard.
 Nørgaard, E., Udd., Aagaard.
 Petersen, Møller, Aagaard.
 Petersen, N.M., Maler.
 Petersen, O., Bødker, Aagaard.

Ravn, H.H., Grdr., Sorgenfri,
 Gravens.
 Skov, Johs., Lærer.
 Sørensen, Jens, Grdr.
 Thomsen, Th., Snedkermester,
 Aagaard.
 Thygesen, A., Propr., Gravens.
 Winther, C., Læge, Aagaard.

Medlemmer udenfor Amtet.

Andersen, L.F., Pastor, Ulle-
 rup.
 Andersen, J.C., Sogneraadsf.,
 Gylling.
 Beck, Chr., Dommer, Sakskeb.
 Bech, O., National-Bankdir.,
 Konsul R., Aarhus.
 Beyer, E., Frk., København.
 Blickfeldt, Pastor, Københv.
 Block, M. J., Telegrafkontr.,
 Odense.
 Bonde, Mejerist, Rask Mølle.
 Brandorff, J.P., Grdr., Højrup.
 Brems, K., Byrum, Læsø.
 Brill, Chr., Grdr., Egholm-
 gaard, Tørring.
 Brøndsted, A., Fuldm., Kbhv.
 Bundgaard, N.H., Skomager-
 mester, Københv.
 Carlsen, I.Kj., Pastor, Ringe.
 Conradsen, P., Direktør, Kbh.
 Canning, A., Frue, Tandl.,
 Lyngby.
 Dohn, A., Enkefrue, Vestbirk.
 Dansk Folkemindesamling,
 Københv.
 Drøhse, E., Redak., Randers.
 Dahl, N.M., Vejen.
 Erichsen, Driftsbest., Seest.
 Eegsgaard, I.L., Ass., Kbh.

Eghoff, O., Sognepræst,
 Stubbekøbing.
 Fich, O., Højesteretssf., Kbh.
 Fyns Stifts Læseforening.
 Odense.
 Frederiksen, R., Lærer,
 Tvingstrup.
 Glahn, L., Pastor, Snoldelev,
 Gadstrup.
 Gabe, C., Læge, Christiansf.
 Geill, Overlæge, Dr. med.,
 Charlottenlund.
 Graae, C., Pastor, Karrebæk.
 Gøteborgs Museum, Sverrig.
 Haderslev Amts Museum.
 Hansen, Læge, Terndrup.
 Hansen, A., cand. pharm.,
 Horsens.
 Hansen, J., Lærer, Gedebo
 Skole.
 Hansen, M., Bogtrykker,
 Glamsbjerg.
 Hansen, Møller, Dir., Frue,
 Københv.
 Hansen, H., Murerm., Horsens.
 Haue, J., Købmd., Tørring.
 Hansen, K., Statskonsulent,
 Lyngby.
 Handels- og Kontorforening,
 Københv.

- Henneberg, P., Konsulent,
 Dollerupgaard.
 Heltoft, J., Lærer, Viborg.
 Hempel, I. C., Kredslæge,
 Corinth.
 Hertz, P., Bogtrykker, Kbhv.
 Høgsted, N., Lærer, Thyrost.
 Privatskole.
 Jensen, A., Grdr., Egholt.
 Jensen, Frantz & Søn, Aarhus.
 Johansen, R., Hotelejer, Aarh.
 Jørgensen, Chr., Bankdirekt.,
 Aalborg.
 Jørgensen, P. J., Professor,
 Københv.
 Jørgensen, Wolff, Amtsforv.
 Aarhus.
 Kau, H., Pastor, København.
 Kastrup, P., Kommune­lærer,
 Københv.
 Kjær, H., Inspektør, cand. m.,
 Københv.
 Klein, Fr., Fabkr., Kbhv.
 Klein, O., Apoteker, Frisen-
 borg, Hammel.
 Knuth, H., Greve, Rosendal,
 Faxe.
 Kolbæk, Aa. S., cand. pharm.,
 Rudkøbing.
 Landsarkivet, Viborg.
 Landsarkivet for Sjælland,
 Københv.
 Larsen, Kr. S., Gludsted.
 Lassen, I., Telegrafbest.,
 Odense.
 Lind, J., Boghdl., Københv.
 Lind, G., Doktor, Königs­laan,
 Amsterdam.
 Lomholdt, J., Købmd., Vedde.
 Lund, A., Forvalter, Aarhus.
 Lund, O., Godsforv., Birkelse.
 Lund, V., Landsdommer,
 Viborg.
 Lund-Andersen, Dommer,
 Storehedinge.
 Løve Jensen, C., Stationsf.,
 Gesten.
 Madsen, A., Dyrlæge, Tørring.
 Mathiesen, H., mag. art., Kbh.
 Miller, Gartner, Horsens.
 Møller, K. Dahlmann, Apo-
 teker, Aarhus.
 Møller, M., Propr., Nakke-
 bølge.
 Møller, D., Assistent, Kbhv.
 Maack, Installatør, Odense.
 Nielsen, T. T., Grosserer,
 Hellerup.
 Nissen, Broder, Hadsten.
 Nørgaard, Chr., Læge, Kbhv.
 Nielsen, K. C., Postm., Kbhv.
 Nygaard, K., Førstelærer,
 Nordruplund.
 Pedersen, H., Anlægsgartner,
 Grindsted.
 Pedersen, J., Lærer, Kbhv.
 Pedersen, Offer, Læge, Kbhv.
 Petersen, A. Chr., cand. mag.,
 Bibliotekar, Københv.
 Petersen, N. Chr., Aakirkeby.
 Petersen, S., Kjærdal Østerg.,
 Vejen.
 Raben, H. C., Forretningsf.,
 Københv.
 Raben, Th. A., Statsbanedir.,
 Københv.
 Rasmussen, Th., Telegrafbest.,
 Haderslev.
 Ravn, A., Forp., Holbæk.
 Ravn, N. Jensen, Pastor.,
 Gylling.

Reymann, G. Chr., Inspekt.,
Københv.

Rigsarkivet, København K.

Rosendahl, N., Bogh., Aarhus.

Rosendahl, H., Forst., Lyngby.

Sagere, P., Grdr., Hallendrup.

Sand, Fr. G., Ingeniør, Taast.

Saxild, G., Arkivar, Viborg.

Schou, H., Grdr., Brillegaard,
Tørring.

Schreiber, Pastor, Horsens.

Sillehoved, M. P., Købmd.,
Nykøbing F.,

Simonsen, Carl, Grosserer,
København.

Skøtt-Hansen, J. P., Stabslæge,
Viborg.

Skov, N., Gdr., Over Jersdal.

Statens Lærerhøjskole, Kbhv.

Statsbiblioteket, Aarhus.

Statsskolen, Horsens.

Stensballe, N. P., Driftsbest.,
Horsens.

Sølvsten, K. K., Kordegn,
Holstebro.

Sørensen, Hotelejer, Nyborg
Strand.

Sørensen, Kasserer, cand.
mag., København.

Sønderjysk Landsbibliotek,
Aabenraa.

Wedel, V., Apoteker.

Villadsen, V., Lærer, Melløse.

Wissing, Agnes, Frk., Aarhus.

Wisbech, Chr., Søborghus,
København.

Wisbech, J. L., Kunsthandler,
København.

Kolding.

Andersen, A., Murermester.

Andersen, Conrad, Købmand.

Andersen, Harald, Købmand.

Aagaard, Johannes, Købmand.

Barsøe, Ole, Lærer.

Bennike, Aage, Beregner.

Beck, L., Købmand.

Bennetzen, J., Bankkasserer.

Blad, C., Bogholder.

Borch, C. S., Grosserer.

Borch, Vilh., Grosserer.

Bondesen, J., Tømrermester.

Brandorff, E., Læge.

Brandorff, J. O., Købmand.

Brink, A., Bankdirektør.

Buch, D., Sagfører.

Buemann, E. V., Bestyrer.

Burchart, M. H., Fabrikant.

Busse, Anna, Frøken.

Christensen, A. D., Købmand.

Christensen, Ingeniør.

Dalsgaard, Chr., Skolebest.

Dahl, Anlægsgartner.

Daugaard, Hans, Læge.

de Auchamp, H. L., cand.

polyt., Proprietær.

Dybkjær, Chr., Snedkerm.

Eff, Chr., Konsul.

Ejlersen, H., Kommunebogh.

Eliassen, P., Red., Frue.

Elling, L. P., Landinspektør.

Eriksen, K., Lærer.

Frydendahl, H. J., Graver.

Fuglsang, L., Bogtrykker.

Gammelgaard, J., Lærer.

Gammelgaard, A., Lærer.

Gram, C. H., Maskinbygger.

Grau, Harald, Købmand.

Grøn, P., Bogholder.

Guldager, F. P., Direktør.

Hansen, Ingv., Gdr., Brænd-
kjærgaard.

- Hansen, Axel, Læge, Dr. med.
 Hansen, C., Kommunekass.
 Hansen, H. J., Inspektør.
 Hansen, J. A., Enkefrue.
 Hansen, J. L., Sagfører.
 Hansen, Knud, Redaktør.
 Harboe, Ida, Frøken.
 Have, Hans, Købmand.
 Hempel, S., Dir., »Hjemstavns«.
 Henriksen, H., Kollektor.
 Hey, Vilh., Overretssagfører.
 Hertz, Knud B., Overretssagf.
 Hedegaard, C. C., Kaptajn.
 Holm, Jens, Eksportør.
 Hvidt, C., Øre- og Halslæge.
 Haastrup, Erik.
 Ibh, P. L., Lærer.
 Jacobsen, A., Rentier.
 Jacobsen, Niels, Byraadssekr.
 Jepsen, Laurids.
 Jensen, J. P., Uddeler.
 Jensen, Regnar, Politifuldm.
 Jensen, S., Købmand.
 Jensen, Svend, Boghandler.
 Johansen, A., Landinspektør.
 Johansen, Frue, Elise.
 Jochumsen, H. R., Avlsbruger.
 Jürgensen, Emil, Bogbinder.
 Juhl, Pastor.
 Jørgensen, J. P., Gaardejer.
 Karnow, Chr., Overretssagf.
 Kjolbye, J. H., Øjenlæge.
 Kjelstrup, Holger, Købmand.
 Klausen, S. P., Lærer.
 Knudsen, J., Herredsfuldm.
 Knudsen, L., Købmand.
 Knudsen, Jeppe, Lagerarb.
 Knudsen, N. N., Murermester.
 Kolding Byraad.
 Kolding Forskole.
 Konstantin Hansen, Direktør.
 Krøyer, F. B., Købmand.
 Køster, G., Lærer.
 Kyster, Holger, Guldsmed.
 Larsen, J., Smedemester.
 Larsen, Mary, Lærerinde.
 Lauritsen, E. H., Overpakm.
 Laursen, V. H., Bankdirektør.
 Lausen, P. N., Portør.
 Lassen, C. A., Stadsingeniør.
 Lemming, N., Gartner.
 Leneth, H. L., Fabrikant.
 Lomholdt, P. M., Musikdir.
 Lorentsen, Alex Charles.
 Lunden, A. P., Forpagter.
 Lumbye, Fr., Bogtrykker.
 Lumbye, Oskar, Bogtrykker.
 Lundgren, C., Hotelejer.
 Lund, Niels, Købmand.
 Lykkebo, Hagbart, Gartner.
 Madsen, Skomagermester.
 Marcus, Hannibal, Musikhdl.
 Mikkelsen, A. E., Bogholder.
 Mikkelsen, E. O., Direktørfrue.
 Mouritzen, F., Portner.
 Museet paa Koldinghus.
 Møller, A. L., Isenkr.
 Møller, C., Tømremester.
 Møller, Marie, Lærerinde.
 Møller, N. P., Købmand.
 Nielsen, A., Bogholder.
 Nielsen, Fr., Købmand.
 Nielsen, I. E., Snedkermst.
 Nielsen, J., Konsulent.
 Nielsen, Margr., Lærerinde.
 Nielsen, N. C., Bogholder.
 Nielsen, N. C., Forretningsf.
 Nielsen, N. P., Typograf.
 Nielsen, N. T., Snedkermst.
 Nielsen, S., Bankdirektør.
 Nielsen, Will. E., Kriminald.
 Nielsen, Faktor.
 Niendahl, C., Veterinærinsp.
 Nørgaard, N. S., Lærer,

- Olesen, Th., Handelsgartner.
 Overbech, H., Overmontør.
 Pedersen, C., Manufakturhdl.
 Petersen, H., Skræddermst.
 Petersen, A., Sagfører.
 Petersen, A. S., Handelsgartn.
 Petersen, E., Arkitekt.
 Petersen, N. P., Købmand.
 Petersen, P. K., Vognmand.
 Petersen, P. T., Handelsgartn.
 Petersen, V., Restauratør.
 Petersen, Stationsforstander.
 Rasmussen, Propr.
 Rasmussen, P., Bogtrykker.
 Ravn, Hans, Købmand.
 Ravnholt, A., cand. pharm.
 Reeh, A. L. C., Politiaassistent.
 Rosenberg, Chr., Gæstgiver.
 Rolver, Th., Arkitekt.
 Rosenstand, E., Frue.
 Schachner, Thure V., Isenkr.
 Schelde, H., Grdr.
 Schmidt, H. P., Kulhdl.
 Schultz, Olga, Frk.
 Schultz, O., Vandværksbest.
- Schultz, P. J., Købmand.
 Schrøder, Kommunalb.
 Schæffer, V., Bogtrykker.
 Skovmand, H., Redaktør.
 Sloth, J., Vognmand.
 Spæth, Frk. von, Stiftsdame.
 Steffensen, N., Købmand.
 Steffensen, Chr., Part.
 Stenderup, Chr. S., Konsul.
 Stenderup, N. P., Grosserer.
 Stotz, Carl, Købmand.
 Stigaard, V., Fabrikant.
 Thalbitzer, Politimester.
 Therkelsen, Redaktør.
 Thomsen, Aage, Direktør.
 Thomsen, A. P., Redaktionsssk.
 Thomsen, L., Uhrmager.
 Tradsborg, N. P., Skoleinsp.
 Thrane, J. J., Snedkermst.
 Thranholm, M. B., Bilejer.
 Truelsen, Frantz.
 Volkert, H., Fabrikant.
 Zahn, M., Enkefrue.
 Zahn, M., Frøken.

Fredericia.

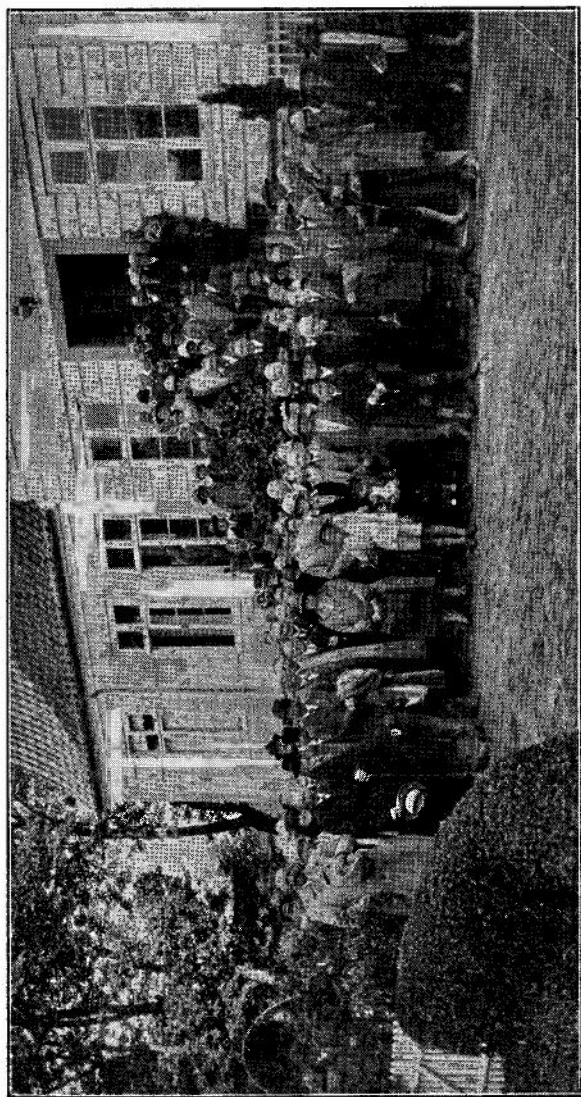
- Andersen, A., Købmand.
 Andersen, Th., Murmester.
 Aggerbech, Konsul.
 Asmussen, V.
 Bardram, W. M., Stadsingen.
 Bech, F., Forstander.
 Bech, I. B., Dyrlæge.
 Bjarne, J. P. J., Sparekasseb.
 Bollerup-Christensen, Lærer,
 cand. theol.
 Brandt, G. V., Dommer.
 Brask, Th., Statskonsulent.
 Broholm, Tandlæge.
 Christensen, A., Købmand.
 Christoffersen, A., Vinhandl.
- Christensen, Sv., cand. polyt.,
 Ingeniør.
 Ebling, A., Fuldmægtig.
 Elkjær, Johs., Bankassistent.
 Fabricius, A., Postkontrollør.
 Feddersen, B., Pedel, kgl.
 Døvstummeskole.
 Fredericia Garnisons Under-
 officers Skydeforening.
 Fredericia højere Almensk.
 Frost, C. A., Bogholder.
 Fredericia Garnisons
 Officersbibliotek.
 Fredericia Bibliotek.
 Gram, V., Journalist.

- Gudsøe, P., Sagfører.
 Hansen, M., Stationsforst.
 Hansen, C. V., Telegrafdir.
 Holm, Bogtrykker.
 Holst, P., Farver.
 Honore, H., Redaktør.
 Honore, V. A. J., Trafikkontr.
 Hornbech, C. M., Sognepræst.
 Jensen, A., Frk., Trafikass.
 Jensen, E., Malermester.
 Jensen, H., Grosserer.
 Jensen, I. A., Sagfører.
 Jensen, Jørgen, Grdr.
 Jensen, L. J., Mejeriforpagter.
 Jensen, N. L., fhv. Portner.
 Jensen, R. M., Partikulier.
 Johansen, W., Sagfører.
 Jørgensen, C., Skotøjsfabrk.
 Jørgensen, Viggo.
 Jørgensen, Kaptajn, Postm.
 Kiær, I. F., Bankdirektør.
 Knudsen, Th., Kaffehdl.
 Kofoed, Lektor.
 Korch, Johs., Fabrikant.
 Larsen, L., Fattiginspektør.
 Larsen, Vilh., Forstander.
 Larsen, Skræddermester.
 Laugesen, L.
 Leonhardt, A., Glarmester.
 Libe, I. G. I., Læge.
 Lund, E., Telegrafist.
 Lund, Trafikkontrollør.
 Madsen, Johs., Bogtrykker.
 Manniche, Chr. A., Pastor.
 Marcus, K., Skoleinspektør.
 Mortensen, V. B., Mægler.
 Mørkholt, A., Gaardbstyrer,
 N. Trelde.
 Møhl, A., Frøken.
 Nielsen, A., Musiklærer.
 Nielsen, N., Murmester.
 Nielsen, Forretningsfører.
 Nissen, H. P., Murmester.
 Pedersen, B., Tandlæge.
 Pedersen, O., Landinspektør.
 Petersen, I. E. G., Snedker.
 Petersen, L., Trafikassistent.
 Petersen, S., Organist.
 Rasmussen, E., Direktør.
 Reiter, O., Bankboghholder.
 Resting, Joh., Købmand.
 Rudbæk, C., Dommerfuldmg.
 Schmidt, C. L., Mejeribest.
 Schovsboe, F., Viktualiehdl.
 Schæffer, P., Byfogedfuldmg.
 Simonsen, C., Bankdirektør.
 Simonsen, P., Bankkasserer.
 Spetzler, A., Guldsmed.
 Spindler, F. M., Fabrikant.
 Stoustrup, P., Købmand.
 Sørensen, O. R., Fuldmægtig.
 Thomsen, J., Frk., Lærerinde.
 Thomsen, H., Direktør.
 Thomsen, H. G., Malermester.
 Thygesen, J., Frk.
 Wichmann-Mathiesen, Læge.
 Zachariassen, H., Arkitekt.

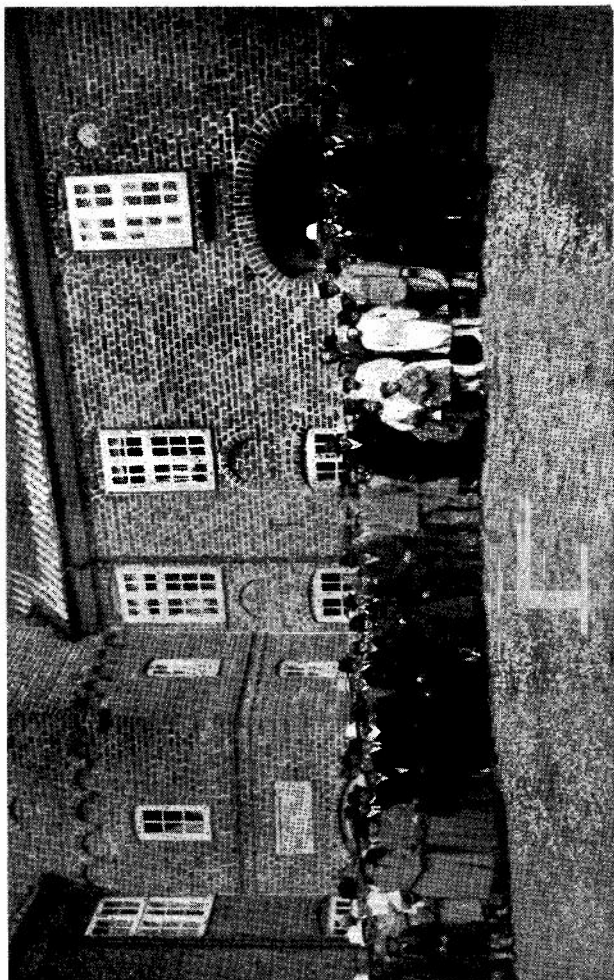
Vejle.

- Alsted, J., Adjunkt.
 Andersen, Joh., Købmand.
 Anthonsen, A., Maltgører.
 Aaby, Vilh., Købmand.
 Bach, A., Fabrikant.
 Bardenfleth, Kammerherre,
 Stiftamtmand.
 Berntsen, A., Fabrikant.
 Berntsen, A., Frk.
 Bertelsen, W., Tandlæge.
 Billenstein, O., Direktør.
 Boesen, I. V., Snedkermester.
 Bredsted, Aage, Bibliotekar.
 Buchholtz, Dr. med., Overlæge.

- Bøllingtoft, Vognmand.
 Christiansen, Lærer.
 Christiansen, Fr., Købmand.
 Christiansen, I. C., Enkefrue.
 Christoffersen, C., Murmester.
 Dahl, N. S., Toldfuldmægtig.
 Dragsted, N. C., Byfogedfuldm.
 Egby, G., Prokurist.
 Fischer, Aage, Fuldmægtig.
 Fris, D., cand. pharm.
 Gorrissen, Th., Købmand.
 Hammerum, P. C., Part.
 Hammerum, Toldassistent.
 Hansen, A., Fuldmægtig.
 Hansen, Chr., Glarmester.
 Hansen, H. Chr., Propr.,
 Mølholm.
 Hansen, J., Grdr., Søndermark.
 Hay, Schmidt, Th., Dommerf.
 Hansen, E., Farver.
 Hedensted, Kriminalbetjent.
 Hess, C. M., Fabrikant.
 Hess, Petersen, Arkitekt,
 Flegborg 2.
 Hindborg, Aage.
 Hindborg, Ch., Fabrikant.
 Iversen, Fr., Gæstgiver.
 Jarby, E., Amtsfuldmægtig.
 Jensen, H., Amtsvejinspektør.
 Jensen, Mads, Grdr.
 Jensen, P., Tømrer.
 Jeppesen, S., Tømrermester.
 Johansen, P., Landmand.
 Joost, Vald., Købmand.
 Jørgensen, Tømrermester.
 Kannegaard, R. J., Lærer.
 Knudsen, Fr., Overretssagf.
 Kristensen, H., Søndermarken.
 Krogh, M. C., Dyrslæge.
 Lambæk, N., Grdr.
 Lauritsen, L. J., Dyrslæge.
 Laursen, J., Frk., Lærerinde.
 Licht, H. de Fine, Overlæge.
 Lorentsen, N., Snedkermester.
 Marcussen, O., Sukkervarefab.
 Møller, Direktør.
 Neumann, C., Bogh.
 Nielsen, C. K., Grdr., Hauer-
 bjerggaard.
 Nielsen, H., Kontorist.
 Nielsen, N., Direktør.
 Olesen, R., Adjunkt.
 Orloff, Fr., Adjunkt.
 Paulsen, Fr., Købmand.
 Petersen, Aage, Bankdirektør.
 Petersen, Chr., Bogbinder.
 Petersen, J., Bankdirektør.
 Petersen, H., Fuldmægtig.
 Petersen, C. V., Skoleforst.
 Poulsen, Just, Overlæge.
 Roelsgaard, Chr., Læge.
 Rudbæk, A., Dommer.
 Schødt, Joh., Justitsraad.
 Schjøth, A., Grosserer.
 Schmidt, Inspektør.
 Seligmann, Frk. K., Skolebest.
 Simonsen, Helene, Frue.
 Sonne, Aug., Læge.
 Søndergaard, Chr., Redaktør.
 Sørensen, H. G., Læge.
 Sørensen, K. K., Lærer,
 Skansen.
 Sørensen, M. P., Montør.
 Thomsen, P., Frk., Lærerinde.
 Udbye, N., Bogtrykker.
 Ussing, Thorlacius, Tandlæge.
 Valløe, K., Kammerh., Amtm.
 Vejle By og Amts Bibliotek.
 Vejle højere Almenskole.
 Vejle Haandværkerforening.
 Vindfeldt-Hansen, M., Konsul.
 Wolthers, Johs., Organist.
 Worning, J., Fabr.
 Wulff, S., Købmand.

Foran Hovedtrappen paa »Nebbegaard«.

Fra Udflygten til Tirsbæk 1928.

DET MIDDELALDERLIGE KOLDING

PAA GRUNDLAG

AF I. O. BRANDORFFS UNDERSØGELSER

VED HUGO MATTHIESSEN

Som det fremgaar af I. O. Brandorffs utrættelige, aarelange Undersøgelser af det underjordiske Kolding, formede det Landskab, hvori Stedets ældste Beboere slog sig ned, sig som en i den brede Aadal liggende Gruppe af 5 Bakkeholme, bestaaende af Ler under et Dække af Morænegrus og lagdelt Sand og sprængt ud fra hinanden af Vandløb, Smaasøer og bundløse Sumpdrag.¹⁾

Det anseligste af disse oprindelig skarpt udprægede Omraader af Byens Grund dannes af en langstrakt Halvø af Ler, som — skilt fra Højderne ved Tivoli Nordvest for Staden ved et smalt Engstrøg — skyder sig med hvælvet Ryg frem mod Sydøst. Dette Parti — »Eggerts Løkke«, og »Sct. Jørgensskov Løkken«, som Størstedelen af det tidligere kaldtes, og som passende kunde gaa under Navnet »Sct. Jørgens Halvøen« — begrænses mod Syd af Kolding Aa, mod Øst af en tydelig Terrainsenkning et Stykke bag Vester-gades vestlige Husrække og mod Nord af Præstegen, Pucks Toft, samt den ret dybe, ejendommelige Kløft, som den Dag i Dag tegner sig skarpt og fra

¹⁾ Grundundersøgelser i Kolding, af I. O. Brandorff og Sigurd Hansen, Kbh. 1927 (Danmarks geologiske Undersøgelse, IV. Række. Bd. 2. Nr. 2). Jfr. det farvelagte Kort i »Vejle Amts Aarbog«, 1928, ved Side 48.

sidstnævnte Toft fører tværs over Losbystræde og Blæshjerggade ud til Slotssøen.

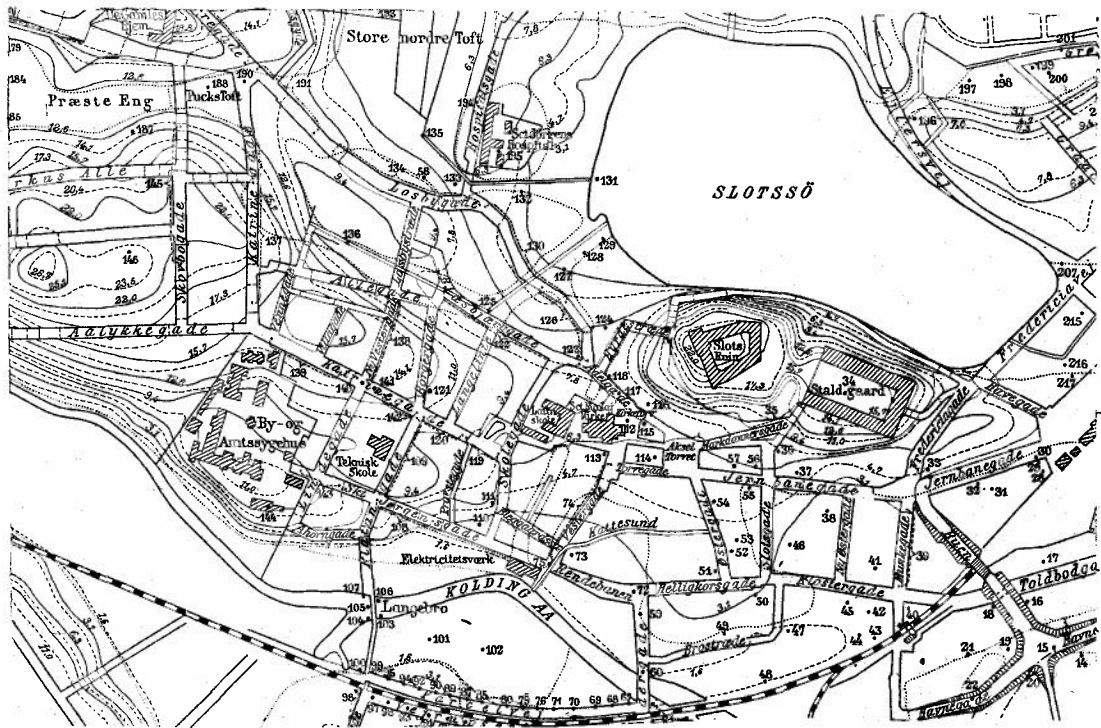
Denne Lavning, som synes at være fremkommen ved et vældigt Skred i Sct. Jørgens Halvøens Nordskraaning, danner Skel mod Losbygades smalle, aflange Højderyg, og denne omslutes atter mod Nord af et tidligere-ret anseligt Engdrag.

Mellem dette og Slotssøen hæver den lille Knude, hvorpaa det af Christian den Tredje opførte Hospital har Plads, sig som en rund, isoleret Ø, og helt afskaaret ved Sænkninger paa alle Sider træder Slotsbakken kraftigt frem i Landskabet, idet den danner Kronen paa en større, svagere markeret Holm, som mod Øst skyder sig i en lang, smal Hale frem imod Fjorden.

Uden stærkt betonet Grænse mod Vest er dette Leromraade oprindelig gaaet ud i et med den foran omtalte store Sct. Jørgens Halvø, men er i Middelalderens Løb ved Anlæg af Voldgrave i Hyrdestræde og Adelgade adskilt derfra, — og endelig udgør den saakaldte »Skindelsborg Løkke« Øst for Slotssøen en indtil 14 Meter høj Bakkeø for sig selv.

Ved Udskylning fra Skrænterne, Skred og Aflejring af Fyld af forskellig Slags er de oprindelige Skel mellem disse Omraader, hvor det faste Ler naar forholdsvis tæt op mod Overfladen, lidt efter lidt i Aarhundredernes Løb udglattede og højnede, saaledes at ikke blot de, men ogsaa store tilstødende Partier af Engdragene er hævede og efterhaanden gjort skikkede til Bebyggelse.

Hele denne Udvikling har dog krævet Tid og været betinget ikke alene af Naturkræfternes, men ogsaa i høj Grad af Menneskenes Medvirken, og kaster man Blikket paa det geologiske, farvelagte Kort, som led-

Terrainkort over Kolding By.

sager I. O. Brandorffs og Sigurd Hansens Publikation om Grundundersøgelserne i Kolding, faar man et levende Indtryk af Overfladeforholdenes oprindelige Karakter og Mulighed for at danne sig et Billede af det Landskab, Menneskene i fjerne Tider tog i Besiddelse.¹⁾

Studierne i Kolding Omraadets geologiske Struktur giver saaledes et udmærket Bidrag til Forstaaelsen af Terrainets Ejendommeligheder og belyser paa mærkelig Maade de dybt indgribende Forandringer, Menneskenes Færden i Forening med Aarenes Slid har været i Stand til at fuldbyrde paa de gamle Overfladeformer. Derved bliver de af Værdi ogsaa for Bestræbelserne efter at fæstne og klarlægge Hovedlinjerne i Kolding Bys historiske Udvikling, og paa Basis af det geologiske Kort skal jeg paa de følgende Blade søge at forme et sammenhængende Billede ud af det store, rige Materiale, I. O. Brandorff gennem en lang Aar-række har indsamlet gennem sine Studier i Grundudgravningerne i Byen.

Gaar man ud fra det Terrainbillede, de mange Detailundersøgelser har gjort det muligt at fremstille, vil man hurtigt blive klar over, hvor de bedste, fra Naturens Haand mest egnede Bopladser maa søges, og uden Tvivl er det ældste Kolding derfor opstaaet paa Syd- og Østskraaningerne af den lange, højtliggende Sct. Jørgens Halvø, som fra Vest skyder frem i de bløde Enge, omgivet af disse paa de 3 Sider.

Her kunde Færdselen finde frem uden Hindringer mod Fjord og Aaovergang, og alle Forhold taler for, at den ældste Bydannelse lejrede sig her. Desværre savner vi sikre historiske Holdepunkter for, naar dette er sket, men antagelig er Købstaden skudt frem i Ti-

¹⁾ I. O. Brandorff: Kolding i Oldtiden, Vejle Amts Aarbog 1928, p. 5-48.

den o. 1200, netop i den Periode, da en lang Række af danske Byer pludselig toner frem af Mørket. Politisk og økonomisk hævede Landet sig med mægtig Kraft, og de nye Færdsels- og Handelslinjer, som de store Omvæltninger i Østersøomraadet førte med sig, brød Bane for Opkomsten af smaa Købstadssamfund, Torve- og Havnepladser, paa de Steder, hvor Trafiken fra Land og Sø mødtes.

Kolding var fra første Færd og blev i den følgende Periode i stigende Grad et saadant Brændpunkt, idet Byen blomstrede op paa den store, betydningsfulde Handelsvej, som fra Ribe førte mod Øst tværs gennem Riget til de berømte, internationale Markeder paa Sildefangstpladserne ved Skanør. Forhen havde Forbindelsen mellem Landsdelene fundet frem ad andre Linjer, idet man fra Øerne søgte mod Horsens og Vejle Fjorde for hurtigst muligt at faa Forbindelse med den store, jyske Hærvej, — Adelvejen, som fra Viborg gik over Lysgaard, Torning, Nørre Snede, det store Vandskel ved Guden- og Skjernaæns Kilder i Nærheden af Øster Nykirke, Jelling, Randbøl Hede, Skodborghus, Immervad, Urnehoved og videre mod Syd gennem den gamle Aabning i Danevirke, Kalegat eller Vigledsdor, Kamphærens Port, som den oprindelig hed.¹⁾ Sonden for Randbøl Hede ved Bække grenede denne ældgamle Vej sig, idet en Linje bøjede af mod Sydvest over Brørup, Foldingbro og Kalvslund Hede ad Ribe til, og Vest for Haderslev blev Hærvejen skaaret paa tværs af en anden Færdselsaare, som fra Assens over Aarøsund og Gammel Haderslev søgte frem imod Ribe.

I den ældre Middelalder maa den store Trafik være

¹⁾ Hugo Matthiessen: Hærvejen gennem Jylland (Festskriftet til Kr. Erslev, 1927).

brudt frem ad disse Baner, medens det skovopfyldte, uvejsomme Landomraade mellem Haderslev og Vejle Fjorde i lange Tider skyedes af den gennemgaaende Landevejsfærdsel. Netop ved Tiden omkring 1200 sker der en Ændring i disse Forhold. Den tidligere stærke Trafik over Hedeby-Slesvig tog med Lybecks Opkomst en ny Retning, medens samtidig Ribe paa dansk Omraade melder sig som Arvtager til Resten af Slibyens Handelsvælde, og i Traad med hele denne Udvikling sprængte en ny, vigtig Færdselsaare sig Vej tværs over Landet ad den korteste Linje mellem Ribe og Skaanemarkederne. Middelfart blomstrede op som det mellemste Færgested ved Lillebælt, — og *Kolding* svang sig i Vejret i det Vejkryds, hvor den gennemgaaende Trafik mellem Øst og Vest mødtes med Færdselen, som trak fra Nord mod Syd langs Jyllands Østkyst.¹⁾

Den ældste By er — som ovenfor omtalt — antagelig spiret frem paa den østlige Bakkeskraaning af *Sct. Jørgens Halvø*, hvis Rygning endnu i Mands Minde har ligget betydeligt højere end nu, idet der i dens midterste Partier er iværksat meget omfattende Afgravninger, hvorved Terrainet er udfladet og sænket stærkt, sine Steder 3 Meter eller mere.

Paa denne hvælvede Bakkekam stod Skoven ur-gammel og tyk endnu langt ind i den historiske Tid.

Navnet *Sct. Jørgenskov Løkke* bevarer Mindet om denne Bevoksning, der Vester ud gik i et med Skovdragene langs Aadalens Nordside. Og i endnu fjernere Perioder har hele Byomraadet og begge Bredder af Aaen uden Tvivl været overvokset af Skov, hvoraf Resterne Gang paa Gang ved Grundudgravninger dukker frem i Dagen.

¹⁾ Om disse Forhold, Hugo Matthiessen: *Middelalderlige Byer*, Kbh. 1927.

Henrik Rantzaus Prospekt af Kolding (Braunius: Theatrum urbium).

Ved Klostergade har man i ca. 3 Alens Dybde iagttaget en Mængde omstyrtede Træer liggende Side om Side i Retning Øst-Vest; højere oppe i samme Gade fremdroges 5 Alen under Overfladen en væltet Eg med Stamme, Top og Grene vendt imod Syd, faldne Træer og Stubbe er ligeledes fundne i Brostræde, og Stammer af El og Birk i Aagade paa den modsatte Side af Vandløbet. Alle disse Minder om Skov tilhører dog Tider, der rækker betydeligt længere tilbage.

I Middelalderen maa der imidlertid endnu have været store Levninger tilbage af Fortidens vældige Skovmasse. En Overlevering vil vide, at Tømmeret i Paaby Præstegaard er hugget mellem Paaby og Kolding, Sagnet fortæller, at der var tæt Skov mellem denne By og Harte, og sikkert er det i alle Tilfælde, at Sct. Jørgenskov Løkke endnu langt ind i det 17. Aarhundrede stadig gjorde Fyldest for sit Navn, idet Folk straffedes for Skovtyveri derfra.¹⁾

Løkken — Matr. 1 c af Slotssognet — skal forhen have bestaaet af 3 Afdelinger, Skovkobbøl mod Vest, Midtkobbøl og Overkobbøl mod Øst. Paa Markerne mod Vest tæt udenfor den nuværende yderste Bebyggelse findes stadig Buske af Hassel, Slaaen, Tjørn, Bævresp og Enebær, altsammen sejglivede Relikter af Egeskovens karakteristiske Underbevoksning, og 2 smukke, gamle Egetræer løfter sig endnu paa det grønne, bølgeformede Terrain i malerisk Ensomhed som de sidste Minder om den Skov, som forud var Herre paa Egnen og bredte sig tæt ind under Staden.

Fra gammel Tid har Traditionen udpeget Bakkehalvøen bag Vestergade som Stedet, hvor det ældste Kolding havde taget Stade, ja ogsaa Tidspunktet for

¹⁾ P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid, 1910, 235.

en Flytning eller Udvidelse af Byen har man ment at kunne fastslaa. Arild Hvitfeldt fortæller saaledes i sin Krønike om Erik Glipping, at denne Konge ikke alene lod Koldinghus ombygge og stærkere befæste i Aaret 1268, men at han tillige skal have ladet Købstaden udvide ved at bygge den søndre By.¹⁾ Denne Bemærkning er af ikke-ringe Interesse; thi i den følgende Tid møder man andre Vidnesbyrd om, at en forsvunden Bydel maa have ligget paa »Eggerts Løkke«, en Del af Sct. Jørgens Halvøens Jorder, der opkaldtes efter Eggert Abildgaard til Skodborghus, som erhvervede dem 1604²⁾ — netop Terrainet om de moderne Kathrine- og Sct. Jørgensgader, hvor Kulturlag, Bygningsfundamenter og Skeletter i Mængde uomstødeligt bærer Vidne om, at middelalderlig Bebyggelse har beslagnat disse Grunde. I Løbet af sin Udvikling har Byen atter forladt disse, og først i vore Tider har det voksende Bylegeme paany erobret de Arealer, man for Aarhundreder siden næsten helt havde sluppet.

Endnu i det 18. Aarhundrede levede Traditionen om, at her havde en gammel Bydel haft Plads, og 1769 hedder det saaledes i »Danske Atlas«, at »i ældre Tider skal en Toft, kaldet Eggerts Lykke, have været bebyggt og haft et Torv, kaldet Svie-Torv, som endnu saa kaldes.«³⁾

Søger man nu tilbage til det paa Henrik Rantzaus Foranstaltning paa Frederik den Andens Tid udarbejdede Prospekt af Kolding By, som i Kobberstik fandt

¹⁾ »han skal og have forvidet Kolding og bygt den søndre By« (Hvitfeldt, Folioudg., p. 273). — ²⁾ 26/2 1604 fik Eggert Abildgaard Skøde paa et Stykke Jord ved Kolding, som hidtil havde været brugt til Provstegaarden sammesteds og laa Vest for denne Gaard. Jorden skød sig i Vest ind paa Jørgenskov Løkke (»Jørgen Skeus Lykke«) og mod Øst strakte den sig til Jørgensgaard, som Eggert havde købt, mod Syd grænsede den til Kolding Aa (Kancelliets Brevbøger, 26/2 1604, p. 132, jfr. Laursen: Kronens Skøder, 26/2 1604, p. 342.). — ³⁾ Danske Atlas, V, 894.

Anvendelse i Braunius' bekendte geografiske Værk »Theatrum urbium«, viser det sig ogsaa, at Rester af dette gamle, vestlige Bykvarter endnu var ved Magt mod Slutningen af det 16. Aarhundrede. Hist og her, spredt over Arealet mellem Tofter og indgærdede Haver, afbilder Prospektet en Del Bygninger paa Bakkehældets østlige og sydlige Del, hvor bl. a. Provstegaarden fremhæves som et anseligt Hus, om-

De sidste Ege paa Jørgenskov Løkke. Fotografi 1929.

givet af en Urtegaard med løvrige Træer, medens en Bygning længst imod Vest mærkes med Sct. Jørgensgaardens Navn.

Et lille Hundrebaar senere, da Fugleperspektiverne til Resens Danske Atlas udarbejdedes, havde Tomheden begyndt at brede sig i dette Kvarter af Byen, baade Sct. Jørgens Hospitalet og Provstegaarden var forsvundne. Mindet om den sidste syntes kun at leve som et Gadenavn, medens nuværende Skolegade under Navnet Sviegade stadig var i Stand til at opvise

en nogenlunde sammenhængende Bebyggelse. Bydelen havde i Tidens Løb faaet et landligt Præg, Benaevnelsen Blæsbjerg, der lever endnu i Blæsbjerggade, knyttedes allerede paa Rantzaus Billede til et ensomt liggende, lille Hus,¹⁾ og Navne som Sviegade og Sviatorv hidrører utvivlsomt fra, at her sved man om Efteraaret det buskede Haardække af Borgernes Kreaturer, inden de toges i Stald.

De sidste Ege paa Jørgenskov Løkke. Fotografi 1929.

Selv i Middelalderen havde Bebyggelsen i dette Kvarter væsenligt kun været knyttet til den østlige Del af den langstrakte Bakkehalvø, medens den vestlige, større Halvdel — som ovenfor nævnt — delvis laa hen i Skov. »Sct. Jørgenskov Løkke«, som Betegnelse for disse Jorder synes at tyde paa, at Kolding Bys middelalderlige Sct. Jørgensgaard, Hospitalet for de ulykkelige, som var befængte med Spedalskhed, maa søges i dette Nabolag, og Henrik Rantzaus Pro-

¹⁾ P. Eliassen: Kolding, 1910, p. 267.

spekt giver da ogsaa nærmere Oplysning om dets Placering.

Kolding Sct. Jørgensgaard er gammel; thi naar Biskop Gunner i Ribe 1236 opretter et Testamente, hvorved han henlægger sin Gaard i Folding til Bedste for »de syge i Ribe og Kolding«, kan dette kun forståes som Hospitalerne i de paagældende 2 Byer.¹⁾ Men forøvrigt er det saare sparsomt, hvad man ved om Sct. Jørgensgaarden i Kolding. 1525 var den forlenet til Sognepræsten Niels Skriver, som vanrøgtede den og derfor blev nødt til at oplade Hospitalet til den kgl. Sekretær Jesper Brochmann, der overtog det i det følgende Aar. Senere, 1543, lagdes det ind under Hospitalet i Ribe, men allerede 2 Aar efter udskiltes det atter derfra og oplugtes af Koldinghus.²⁾

De Antydninger, det historiske Materiale giver til en Placering af en forsvunden middelalderlig Bydel paa den vestlige Bakkehalvø, faar imidlertid gennem de sidste Menneskealdres Grundudgravninger og de Iagttagelser, disse har givet Anledning til, en uimodsigelig Bekræftelse. Det maa nu betragtes som en Kendsgerning, at der i Middelalderen har ligget talrige Bygninger paa de siden forladede Tofter; thi det af I. O. Brandorff indsamlede Materiale slutter sammen i en ubrydelig Række af samstemmende Beviser for, at her maa efter alt at dømme ikke alene en meget væsenlig, men sikkert ogsaa den ældste Del af det middelalderlige Kolding have holdt til.

Ogsaa tidligere havde man med Undren lagt Mærke til de Spor af gamle, grundmurede Bygninger, som skjulte sig i Jorden paa Eggerts Lykke, ved Bleggaarden og paa Blæsbjerg. 1848 beretter Koldings Histo-

¹⁾ Ribe Oldemor, udg. af, O. Nielsen, 1869, p. 37 f. — ²⁾ P. Eliassen, p. 233 f.

rieskriver, Pastor Fyhn, saaledes, at »ved for faa Aar siden at opføre en Bygning paa den Banke, hvor den nuværende Bleggaard eller Blegdamsgaard er beliggende, stødte man ved Gravning paa nogle Ruiner, som ansaas for Levninger af det gamle Sct. Jørgens Hospital.«¹⁾ Og 1882 iagttog Bygningsinspektør Winstrup, at der ved Bleggaarden næsten øverst paa Bakken, hvor den begynder at skraane mod Aaen, fandtes udprægede Spor af Brand i 16 Tommers Dybde. Askelaget maalte 6 Tommer i Tykkelse, og over dette laa foruden Skaar af graaagtige Lerkar Stumper af Vinduesglas, Jernsøm og spaltede Knogler af Svin og Lam. Over et Areal af 15—20 Kvadratalen lod dette Brandlag sig spore.²⁾

Men disse Oplysninger er af ret tilfældig Natur, og upaaagtede og uomtalte er sikkert en Mængde værdifulde Minder for stedse gaaet til Grunde ved Afgravningen af de gamle Kulturlag. Takket være min Hjemmelsmands egne Undersøgelser og flittige Eftersporen af tidligere Fund er det dog trods alt muligt at danne sig et Skøn om disses Karakter og Indhold.

Mange Meddelelser stemmer overens i, at der paa Sct. Jørgens Halvøens Grunde er fundet en Mængde Skeletter. I den nuværende Provstegyde er der saaledes — Nord for Sct. Jørgensgade 12 — opgravet en Del Menneskeknogler, og i Naboejendommene — alle disse Grunde gik tidligere under Navnet »Zahns Toft« og var indtil 1905 udlejet Gartnerhave — er man Gang paa Gang stødt paa Rester af regelmæssigt gravlagte Lig, liggende efter kristen Gravskik med Fødderne mod Øst, Hovedet mod Vest, vendt mod den opgaaende Sol, og stundom indesluttede af simple

¹⁾ Fyhn: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, 1848, 167 f. — ²⁾ P. Eliassen: Kolding, p. 219 Noten.

Kister af nedrammede Planker. 1896 fandtes der ligeledes i Platangade — under Udgravningen af et Byggested paa Matr. Nr. 645 — i en Dybde af ca. 1 Meter under Jordoverfladen en Del Skeletter i Række, liggende udstrakt paa Ryggen med Kranierne i Vest, og 1909 afdækkedes atter flere ordentligt gravlagte Lig, ved hvilke der optoges et middelalderligt Slagsværd. Disse Begravelser laa Nordvest for det Syd-jydske Andelsfrugteris Bygning i Sct. Jørgensgade¹⁾ i en Afstand af ca. 64 Fod fra Gadelinjen og 6 fra Nabogrundens Østskel i en Dybde af kun ca. 1 Alen. Ogsaa betydeligt længere mod Vest har man kunnet konstatere en middelalderlig Gravplads, idet der 1906 paa Matr. Nr. 635 a i Sct. Jørgensgade er opgravet en halv Snes Skeletter.

Paa de tilgrænsende Grunde samler en Række mærkelige Fund sig paa en Maade, der kunde tyde paa, at man her maa være i umiddelbar Nærhed af en middelalderlig kirkelig Bygning, — og denne kan næppe være nogen anden end selve Sct. Jørgensgaarden, hvis Beliggenhed paa dette Strøg yderligere fremgaar af Henrik Rantzaus Kolding-Prospekt.

I Aaret 1887 stødte man saaledes paa Hjørnet af Sct. Jørgens- og Platangade — Matr. Nr. 641 — i en 3 Alens Dybde paa middelalderlige Bygningsrester, bestaaende af 2 parallele Kældermure, opførte af Munkesten i 2 Stens Tykkelse. Inde i Rummet optoges 2 hovedløse, raat udførte Buster af Gibs i Legemsstørrelse af lignende Art som den paa Herlufsholm opbevarede Buste af Pernille Gøje og efter al Sandsynlighed stammende fra Renaissancetiden. En Spore og nogle Gulvfliser, som fandtes samme Sted, tilhørte ligeledes denne Periode.

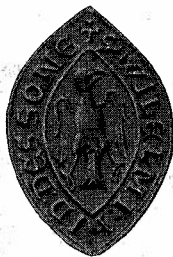
Fra det modsatte Hjørne af Gaden — det sydvestre

¹⁾ Nuværende Bymejeri.

Hjørne af Sct. Jørgens- og Platangade — skriver sig et 1887 gjort Fund af et 4 cm langt, 2,3 bredt Malm-signet af spidsoval Form med en lille Øsken øverst paa Bagsiden. Signetfeltet smykkes af et smukt graveret Billede af en Ørn med udspilede Vinger, og langs Randen er i statelige Majuskler, hvis Stilpræg henfører Stykket til Tiden 1250—1300, anbragt Ejere's Navn:

S. WILELMI · HID · DESSONE.¹⁾

Langt sjældnere var dog det Fund, man 1884 gjorde paa den vestlige Del af Matr. Nr. 641 i en Afstand af ca. 25 Alen fra de ovenomtalte Bygningsrester, idet man her af Fylden fremdrog et prægtigt, byzantinsk Guld-smykke med Emaille, et overordentlig værdifuldt Stykke, som indsendtes til Nationalmuseets 2. Afdeling, blandt hvis ærværdigste Stykker det har

Vilhelm Hiddes-sones Signet.

Plads. Det har Form som et fladt, næsten cirkulært Spænde, paa hvis Bagside Charnière og Bøjle er bevaret, og Forsiden, som omslutes af en Guldrand med Granulering og Indfatninger til Stene, hvoraf 2 mørkerøde, samt en ægte Perle, endnu findes, viser i émail cloisonné Billedet af et Kvindehoved paa en Bundfarve af mørkere og lysere Grønt med 4 hvide Halvmaaner og 2 røde, firbladede Blomster. Brystbilledet, som fremtræder en face med sort, nedhængende Haar, har graaagtig violet Kødfarve og grøn Klædning, og det lille Smykke, der i Tværmaal kun er 2,8 cm, er i sin ejendommelige Glød af Farver et Fortidsminde af betagende Skønhed. Alt taler afgjort for, at det ikke kan være yngre end det 11. Aarhun-

¹⁾ Nu paa Nationalmuseet, Inventar Nr. D 2339.

drede, og antagelig har Smykket derfor i lange Tider været paa Vandring, inden det fandt Hvile ude paa »Zahns Toft«, hvor det optoges af en med sort Muld fyldt Lavning sammen med Skaar og Lerkar i en Dybde af ca. 1 Alen.¹⁾

I Aaret 1900 har man noget længere mod Vest — paa Mtr. Nr. 635 m og n i Sct. Jørgensgade — afdækket en saakaldt »Holk«, en gammeldags Brønd, bestaaende af en svær, udhulet Træstamme, og som ovenfor omtalt kan man stedfæste en Række Begravelser paa dette Strøg, hvor uden Tvivl Tomten maa søges af Kolding Bys middelalderlige Sct. Jørgensgaard, som vides at have haft Plads yderst paa Bebyggelsens vestlige Fløj.

Romansk Guld- og Emailsmykke fundet 1884 paa Matr. Nr. 641.

Ogsaa en Række andre karakteristiske Fund samlers sig tæt om denne Bydels østlige Grunde langs Sct. Jørgensgades Nordside.

Blandt andet fremkom der ved et Kloakanlæg ved Andelsfrugteriets sydvestre Hjørne 1908 ikke mindre end 14 middelalderlige Spænder af Malm, 4,7 cm i Tværmaal, med flad Torn og Majuskelindskriften: AVE MARIA paa Forsidens øvre Halvdel. Af disse Spænder, som hidrører fra det 14. Aarhundrede, opbevares de 8 paa Museet paa Koldinghus, medens de 6 afgaves til Nationalmuseet.

Umiddelbart ved Stedet, hvor disse Genstande fandtes, afdækkede man ved Gravning ret anselige Kæl-

¹⁾ Inventar Nr. D 1863.

dermure af en middelalderlig Bygning med en ydre Kampestenssokkel og en indre, smukt behandlet Skalmur af store, røde Munkesten i middelalderligt Skifte. Muren var bevaret i en Højde af indtil 3 Alen, og Husets Vestgavl, som strakte sig i Nord—Syd, var 8 Alen lang. Bygningen har flugtet mod Øst, idet der fra det nordlige Hjørne af Gavlen udgik en Mur mod dette Verdenshjørne og ligeledes fra det søndre en Parallelmur paa ca. 1 Alens Tykkelse, som kunde følges 12 Alen i østlig Retning, og tæt ved det sydvestlige Hjørne viste der sig at være anbragt en monumental Døraabning med flade Kampesten i Bunden. Kældergulvet bestod af stampet Ler, og af Fylden opsamledes forskellige gothiske Smaasager, Potteskaar, Horn og Ben, samt en Korshvid, præget i Malmø under Kong Hans. Rester af forkullede Bjælker og Lag af Aske kunde maaske tyde paa, at Bygningen er gaaet til Grunde ved Brand.

Beliggenheden og Husets hele Karakter gør det sandsynligt, at man her staar overfor de sidste Minder om Byens gamle Provstegaard, hvor Almind Syssels Provst antagelig har resideret, og i saa Fald er det lykkedes at stedfæste den anden af de monumentale Bygninger, som vides at have haft Plads i Sct. Jørgens Kvarteret.

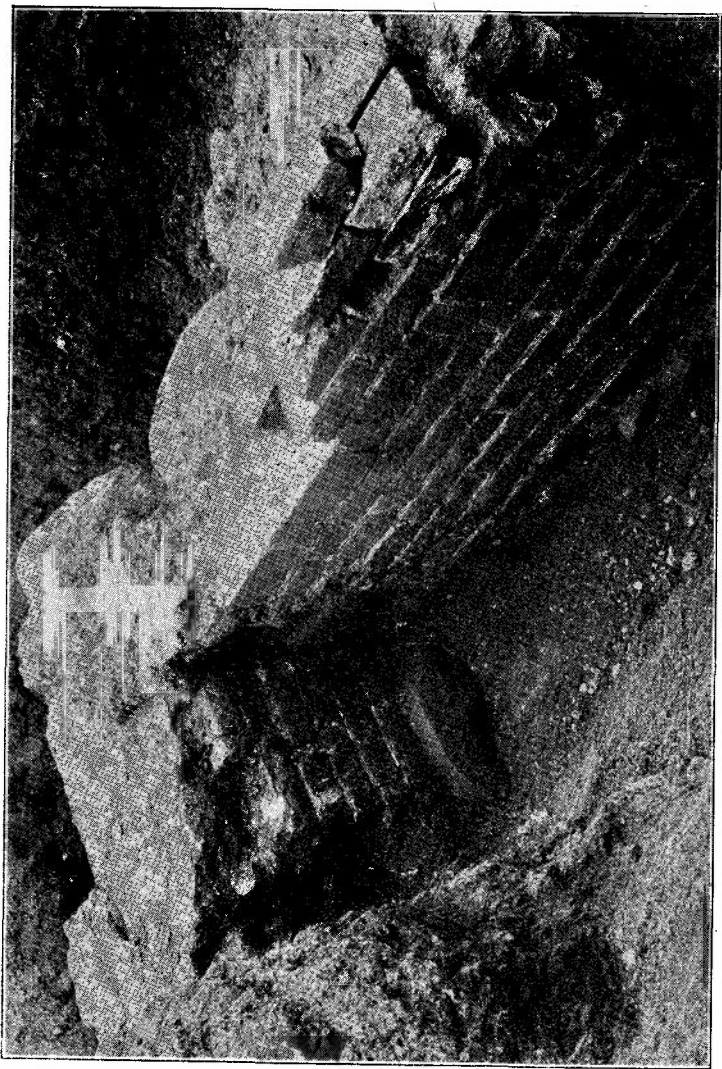
Disse Fund staar dog langt fra alene; thi 1884 konstaterede man saaledes i Kathrinegade — paa Matr. Nr. 182 og 183 b-d — Fundamentet af et grundmuret Hus, hvis Hjørne omtrent var placeret under Vestgavlen af den nuværende Bygning. Muren, som flugtede i Nordøst—Sydvest, var ca. 2 Alen i Tykkelse og maa have omsluttet en Kælder, idet den udadtil fremtraadte i raa Kampesten, indad derimod med glat Munkestensmurværk.

4 Aar i Forvejen havde man paa den modsatte Side af Gaden — ved Udgravning af Grunden for de kommunale Skolers Gymnastikhus paa Matr. Nr. 185 — iagttaget Rester af en 3—4 Alen bred »Hvælving« i Retning Sydvest-Nordøst, der strakte sig videre ind under Matr. Nr. 186. Fremtidige Udgravninger vil muligvis skaffe mere Klarhed over Karakteren af disse Bygningsminder.

Under Kathrinegade 3 — Matr. Nr. 182 a — kom der ved Udgravning af en Kælder under Forhusets Østende Rester for Dagen af en af Munkesten muret Vindeltrappe, men muligvis har ogsaa denne tilhørt Tiden efter Reformationen. En Murflugt, som fremdroges i Bleggaardsstræde ud for Hjørnet af Matr. Nr. 260 omtrent langs Midtlinjen i Strædet, synes dog at stamme fra en ældre Periode, idet den paa et svært Kampestensfundament hvilende Mur var opført af store, røde Munkesten i middelalderligt Skifte.

Alt i alt taler disse Fund paa Tomter, som i et Par Aarhundreder har henligget næsten øde, et Sprøg, som ikke kan misforstaaes, — og Hvitfeldts mærkelige Beretning om, at Kolding i Erik Glippings Tid fra sin ældste Plads er udvidet mod Syd, faar paa denne Baggrund sin særlige Interesse.

De middelalderlige Kilder stemmer overens i at henføre Anlægget af Koldinghus til Erik Plovpenning's Tid, men Købstaden selv synes at være ældre, idet den ikke alene nævnes i »Kong Valdemars Jordebog«, men ogsaa i det ovenomtalte Testamente fra 1236. Utænkeligt er det derfor ikke, at det netop er Slotets Opførelse, som senere hen i Aarhundredet har bevirket, at Bebyggelsen er draget længere mod Øst og Syd i Ly under den faste Borg.

Ruiner af Provstegaarden.

Nøjagtigt i samme Retning peger de Oplysninger, man kan læse ud af Sct. Nikolaj Kirke, som fik Plads i Midten af den nye Bydel; thi de ældste Dele af dette mod Middelalderens Slutning stærkt ombyggede Kirkehus er en smukt udformet Vestgavl, der nu kun er synlig fra Taarnets Indre og ifølge sin karakteristiske Stil afgjort maa henføres til Tiden 1250—1300 — netop den Periode, hvortil Traditionen knytter Anlægget af det nye Bykvarter.

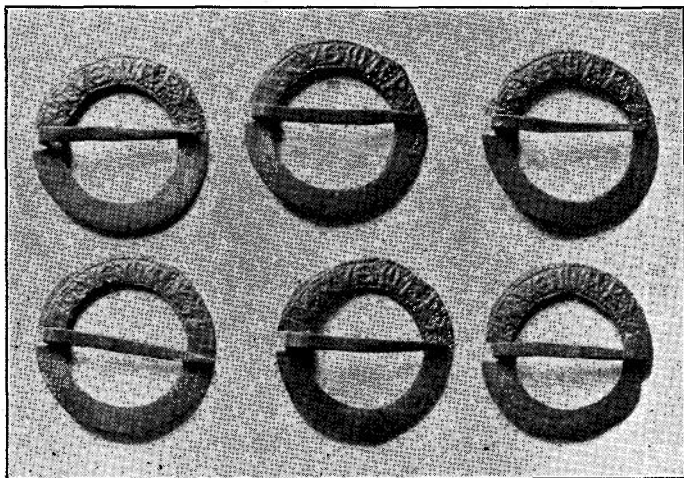
Ude i det gamle paa Sct. Jørgens Halvøen er der — som foran skildret — fremdraget en Mængde Begravelser paa et Terrain, der maaler langt over 100 Meter. Mange af disse Grave, som grupperer sig nærmest Spedalskhedshospitalet, har naturligvis hørt til dettes Kirkegaard, men Skeletfundene breder sig saa langt frem mod Nord og Øst, at det næppe gaar an uden videre at tilskrive Sct. Jørgensgaarden saa omfattende en Begravelsesplads. Den Slutning ligger da nær, at Gravene kan have været fordelt paa 2 Kirkegaarde, af hvilke den ene muligvis kan have tilhørt Byens første og ældste Sognekirke, som i sidste Halvdel af 1200erne afløstes af den nuværende Sct. Nikolaj Kirke i det nye Byanlæg.

Mangt og meget tyder paa, at Udviklingen er forløbet paa denne Maade, og fremtidige Fund vil maaske kunne give yderligere Støtte for en saadan Antagelse. Stærkt afgravede, som Grundene i det vestlige Bykvarter nu er, synes der dog desværre næppe at være Haab om, at Spørgsmaalet sikkert vil kunne klares.

Uomtvisteligt er det i alle Fald, at en baade gammel og betydelig Del af Kolding i Middelalderen lejrede sig i Sct. Jørgens Kvarteret, og i denne Sammenhæng turde det være af Interesse at fæste Opmærksomheden ved visse topografiske Forhold, som er af

den største Vigtighed for Forstaaelsen af Bylegemets Udvikling.

I mindst ca. 400 Aar har Landevejene fra Nord og Nordvest ført ind til Kolding Købstad gennem Losbygade, en kroget, stærkt bakket Færdselsaare med dybe Sænkninger og stærke Stigninger — eller med andre Ord en Vej, som i hele sit Forløb tydeligt bærer Præg

Ave-Maria-Spænderne, fundne ved Provstegaarden.

af en saare vanskelig Fødsel. Saaledes som Terraintet formede sig i den ældre Middelalder, er det utænkeligt, at denne Passage, der sine Steder maatte forcere dybe, næsten bundløse Moradser, kan have været en Hovedadgang til Staden. I lange Tider har Jordbundsforholdene her lagt Hindringer i Vejen, som var uovervindelige og først kunde brydes, efterhaanden som Opfyldning i større Udstrækning havde fæstnet de bløde Steder og lidt efter lidt gjort Terraintet saa nogenlunde farbart.

Over den faste, højtliggende *Sct. Jørgens Halvø* har Landevejsfærdseleu derimod haft lettere ved at finde frem imod Maalet, thi Naturforholdene havde her lagt alt tilrette paa bedste Maade, idet der i Virkeligheden kun var et vanskeligt Punkt at passere. Mellem »*Sct. Jørgenskov Løkken*« og *Galgebjerget* — *Tivolihøjderne* — borer en forhen dyb og blød, men ret snæver Mosestrækning, den saakaldte *Præste- eller Prædikerløkke*, sig ind imellem de to *Bakkeformationer* og skiller dem fra hinanden.¹⁾ Søndeu for det nuværende *Alderdomshjem* — den tidligere *Markedsplads* — fandtes der endnu i *Mands Minde* en gammel *Overgang* over *Engdraget* fra Nord til Syd, og uden *Tvivel* har der i *Middelalderen* ført en *Alfarvej* frem omtrent paa det samme *Sted*, der ligger skraat ud for den længst forladte, vældige *Hulvej*, der som en bred *Kløft* er flænget ud i *Tivolianlæggets Lerskraaning*.

Denne gamle *Vej* har paa sin *Fremrykning* over *Sct. Jørgens Halvøens Bakkehæld* antagelig passeret selve *Sct. Jørgensgaarden*; thi for *Hospitaler* af den *Slags* var det i *Middelalderen* en næsten *ufravigelig Regel*, at de søgte *Plads* i *Nærheden* af en *befærdet Landevej*, idet deres *Eksistens* for en *væsentlig Del* var baseret paa *Almisser* og *milde Gaver* fra *Pilegrimme* og *Vejfarende*. Denne *Regel* gælder ikke alene her i *Danmark*, hvor *Sct. Jørgensgaardene* holder sig tæt op til de *alfare Veje*, men bekræftes ogsaa alle *Vegne* i *Udlandet*, — og *Kolding Spedalskhedshospital* havde i den *vestlige Udkant* af *Staden* en *Beliggenhed*, som

¹⁾ 12 »beskedne Mænd«, *Bønder* og *Bymænd*, skøder 29. Juli 1415 til *Sognepræstens Bord* i *Kolding* al den *Rettighed* og *Ejendom*, som de havde i *Pridæker Lykke* i *Harte Sogn* mellem *Spidelsk Lykke* og *Koldingberg*, som er *Agerjord* og *Mosejord*, for deres *Sjæles Helsen* og deres *Venners Sjæle*, der døde ere og dø skal, og med saadant *Vilkaar*, som *Riddere* og *Svende* deres *Vilkaar* staar med for sagte *Sognepræst* og deres *aabne Brev* udviser (*Kr. Erslev: Repertorium*, Nr. 5576, jfr. 5533).

vilde være uforstaaelig, hvis ikke den store Landevej oprindelig er gaaet der forbi.

Paa Henrik Rantzaus Prospekt af Kolding ses — foruden selve Sønderbro, som paa det Tidspunkt var Byens Hovedforbindelse mod Syd — lidt længere mod Vest en anden noget mindre Bro, som med tilstødende Veje fører fra Sct. Jørgens Halvøen over Aaen. En lille »Tenegaard« — Fiskegaard — er paa Billedet anbragt ved Nordsiden af denne umiddelbart Vest for Broen.

Denne Overgang over Aaløbet, der paa Frederik den Andens Tid forlængst var reduceret til en Passage af anden Rang, kan meget godt have været Efterkommer af den vigtigste Færdselslinje i det ældste Kolding; thi den ovenfor omtalte gamle Landevej, som fra Galgebjergets Hule satte over den smalle Præsteløkke og fulgte Sct. Jørgens Halvøen frem imod Øst, vilde i alle Tilfælde netop her have fundet det mest bekvemme og bedst egnede Overgangssted over Aaen. Som det klart fremgaar af det over Kolding udarbejdede geologiske Kort, kniber de faste Lerskraaninger fra begge Sider — baade fra Nord og Syd-Engene sammen og danner saaledes paa dette Sted den korteste og sikreste Passage over Vandløbet.

Under Forudsætning af, at Hovedbestanddelen af det ældste Kolding hører »Sct. Jørgens Halvøen« til, ligger den Tanke derfor nær, at den endnu i det 16. Aarhundrede benyttede, vestlige Aaovergang bevarer et Minde om den fjerne Tid, da Adelvejen førte frem over Halvøen her.

Omtrent paa det Sted, hvor Henrik Rantzau anbringer Broen, gaar den saakaldte Langebro i Forlængelse af Platangade nu over Kolding Aa, og kun ca. 30—35 Meter østligere har man paa Bunden af

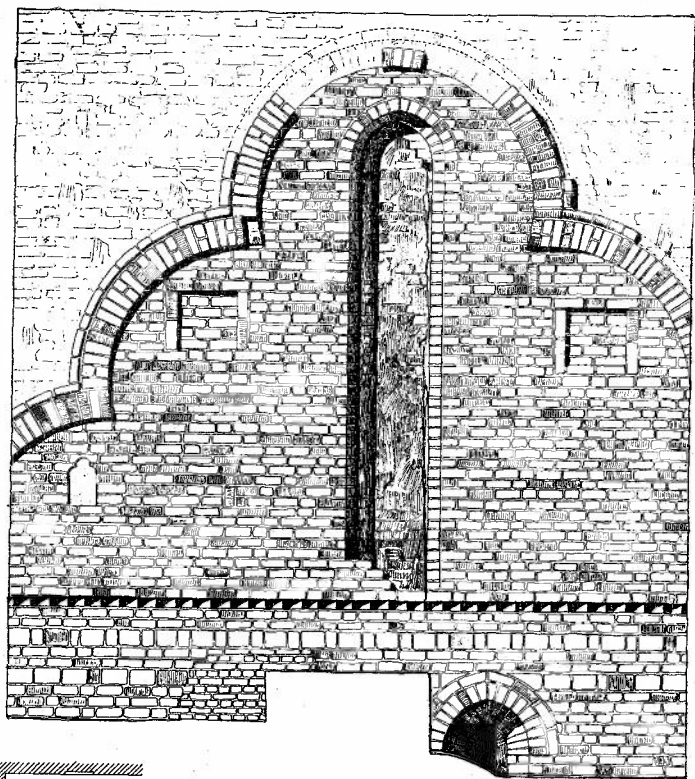
denne lagt Mærke til en Revle af Rullesten og store Kampestenene med en Pælerække fra Syd til Nord, der uden Tvivl hidrører fra den gamle Bro, som her paa det snævraste Sted førte Færdselen over Strømmen.

Siden hen, da det mellemste Bykvarter ved Sct. Nikolaj Kirke, Torvet, Øster- og Vestergade m. m. blomstrede op, blev Færdselslinjerne forskudt imod Øst — og Sønderbro opstod paa sin nuværende Plads i Tilslutning til de nye Adelveje.

Denne Udvikling, som medførte, at Losbygade lidt efter lidt gjordes farbar for Trafik og toges i Brug, berøvede efterhaanden den ældre Bydel al gennemgaaende Landevejsfærdsel, og for stadig at holde fast ved Forbindelsen med Alfarvej saa de Spedalskes Hospital sig nødt til at flytte Sct. Jørgens Blok, som var beregnet til at indsamle Pengebidrag fra Pilegrimme og Vejfarende, ud til den nye Sønderbro, hvor den i hvert Fald mod Middelalderens Slutning vides at være anbragt.¹⁾

Paa Sct. Jørgenskov Løkken stod Skoven tæt i Ryggen paa det ældste Kolding paa Bakkehalvøens østlige og søndre Skraaninger, saaledes at den gamle Landevej for en stor Del maa have været skjult under Trærnes Skygge, og naar det oprindelige Almind Herred ændrede Navnet til »Broskov« (nu Brusk) Herred,²⁾ skyldes det muligvis den længst forsvundne Bro ved Sct. Jørgens Halvøen. At Skoven fik Del i Navnet, var jo kun naturligt; thi kun afbrudt af den beskedne Købstadbebyggelse fulgte den Landevejen paa begge Sider af Aadalen, idet Træer og Kratbevoksning ogsaa Sonden for denne bredte sig helt ud til Engdragets Rand. Endnu 1547 omtales i

¹⁾ 1528 maa Hans Ostesen love Byen 2 $\frac{1}{2}$ Mark som Straf — »for han hief i Sct. Jørgens Blok« (Eliassen, 234). — ²⁾ O. Nielsen: Kong Valdemars Jordebog, p. 99. Jfr. Vejle Amts Aarbog, 1906, p. 194.

Sct. Nikolaj Kirkes gamle Vestgavl.

et Tingsvidne et Hørup Led ved »den gamle Hulvej« til Sest bag om Husmers Toft, som Bønderne vilde flytte for derved at faa Tag i noget uopdyrket Land, bestaaende af — »Krat, Skov, Bjerge og Knolde.«¹⁾

Vender man sig fra Sct. Jørgens Halvøen mod *den egentlige Byholm* med Sct. Nikolaj Kirke, er der en paafaldende Forskel i Fundenes Art og Karakter. Selvom det naturligvis maa tages i Betragtning, at Grundene her i det i Aarhundreder tæt bebyggede Kvarter er langt dybere gennemrodede, er det mærkeligt, hvor stærkt de rene middelalderlige Kulturlag tynder ud over dette Omraade.

Har Traditionen Ret — hvad Kirkens ældste Partier bl. a. taler for — er denne Bydel først blevet til i sidste Halvdel af det 13. Aarhundrede, og forholdsvis kort Tid efter hjemsogetes Staden af voldsomme Begebenheder.

I Erik Menveds Kongetid brød det jyske Bondeoprør ud 1313. Almuen drog i væbnede Skarer mod Kolding og tilføjede her den kongelige Drost et Nederlag, der kostede en Mængde Adelsmænd Livet. Lykken vendte sig dog hurtigt, Kongens Hære slog voldsomt Rejsningen ned, Indbyggerne i de 4 oprørske Sysler blev tvungne til inden Pinsedag at indstifte et Alter i Kolding for de Dødes Sjæle, tunge Bøder paalagdes Bønderne — og disse skulde desuden som Straf befæste Kolding By.²⁾

For første Gang hører man her Tale om faste Vær-

¹⁾ Vejle Amts Aarbog, 1906, p. 194 f. — Et Synsvidne 1553 af Tyrstrup Herredsting handler om en Gaard mellem Sest og Kolding og Alvejens Efterlukkelse Sonden for »Husumstoft« til Sest, — »som de gamle Hulveje gik« (Fyhn, p. 139). — ²⁾ Hvitfeldt, Føltoudg., p. 367 f. »Et oppidum in Kalding munitur per bundonos ex jussu regis« (Ribe-Aarbogen, Annales Danici medii ævi, udg. af Ellen Jørgensen, 1920, p. 155). Jfr. Sjællandske Krønike (smstds. p. 168).

ker om Staden; thi uden Tvivl er det denne og ikke Borgen, som menes. Men hvor har de ligget, og hvad har de omsluttet?

Ogsaa her viser I. O. Brandorffs Iagttagelser sig at være af Interesse, idet det er lykkedes ham at konstatere, at der i det nu næsten fuldstændigt udglattede Terrain skjuler sig Sænkninger med Gravprofil under Fyldlagene i Hyrdestræde og Adelgade, hvoraf det synes at fremgaa, at man har gennemgravet den faste Lerforbindelse mellem *Sct. Jørgens Staden* og den mellemste Bybakke. Allerede da er Skellet efter al Sandsynlighed rejst mellem den gamle By og den nye, som — med Støtte i sine naturlige Afgrænsninger — spærrede sig inde som en sluttet Bebyggelse bag et Bælte af Grave, Volde eller Planker; thi ogsaa fra den følgende Tid har man sikre Vidnesbyrd om, at Fæstningsværkerne kun har omsluttet selve den indre Bydel.

1585 hedder det saaledes om et Hus, at det staar med den ene Gavl mod Lusbygade, den anden mod Byens Grave, og 1604 omtales endvidere en Jord Vest for Kolding »beliggende ved Provstegaarden og Vesten for Byens Grave«, ¹⁾ af hvilket det klart fremgaar, at disse har dannet Skel mod *Sct. Jørgens Kvarteret*.

Ved Udgravning under den søndre Længe af *Latinskolen* langs med Kirkestrædet gik man 1914 tværs over en tydelig Terrainsænkning, hvis Bund var blød og fyldt med Kulturlag i en Dybde af et Par Meter under Kældergulvet. Mod Øst og mod Vest hævede det faste Ler sig jævnt, og mod sidstnævnte Verdens-

¹⁾ R. A. Jydske Registre, ¹⁴/₂ 1585; Kancelliets Brevbøger, ¹⁶/₁₂ 1603, p. 110 f. *Østergreve* omtales i et Tingsvidne af ¹⁹/₁ 1558 (R. A. Topogr. Saml. paa Pergament). Ogsaa 1545 omtales »de østre Grave« (Danske Kancelliregistranter, ²/₇ 1545, p. 279). Jfr. om Kolding Befæstning, P. Eliassen i »Vejle Amts Aarbog«, 1906, p. 210 ff.

hjørne fremkom der efter Sigende et svært Kampestensfundament, som flugtede videre i vestlig Retning ind under Skolegade.

Uden Tvivl er man her gaaet tværs over Graven, og ogsaa dennes Fortsættelse mod Syd ned imod Aaen har kunnet følges i Terrainet et Stykke bag Vester-gade.

I den Mangfoldighed af spredte Undersøgelser, I. O. Brandorffs Protokoller rummer, tilhører en Del af Stoffet naturligvis Middelalderen, men desværre er det kun i de færreste Tilfælde muligt at opnaa nogen sikker Datering. Saa meget staar imidlertid fast — og alene det Resultat er af overordentlig stor Betydning — at Gadenettet i den indre By paa enkelte Undtagelser nær ligger urokket paa oprindelig Plads uden nævneværdige Forskydninger. Intet tyder paa, at det er flyttet, og for Studiet af vore Købstæders Grundplaner og middelalderlige Topografi i det hele er det af største Vigtighed at faa Klarhed over dette Forhold, der saa afgørende betinger de Slutninger, man kan drage af Planens Udformning og Gadernes indbyrdes Placering. Forudsætningen maa jo naturligvis være, at disse ligger paa samme Sted, og for Koldings Vedkommende bekræfter de mange Kulturlag og den langsomme Vækst i Gadernes Niveau, hvor Stenbro og ældre Vejbaner lagvis ligger begravet under Fylden i en Dybde af 1—2 Meter, Færdselslinjernes Stabilitet gennem Tiderne.

Ret paafaldende er de Spor af en nordlig Grav, som 1906 iagttoges ved Grundudgravning paa Matr. Nr. 224—25 ved det østre Hjørne af Adelgade og Hyrdestræde. Her viste det sig nemlig, at der — i Retning Øst-Vest — i en Afstand af ca. 2 Alen fra Adelgades Huslinje Nord for denne fandtes Nordskraaning af

en Grav, fyldt med sort, fedtet Jord, Pinde og Plante-
rester. I det umiddelbare Nabolag opgravedes flere
Pæle.

En stor Del af denne Voldgrav samt dens Skraaning
mod Syd maa saaledes have strakt sig et godt Stykke
ind under Adelgade og indsnævret denne meget be-
tydeligt — atter et Træk, som synes at pege hen imod,
at Hovedadgangen til Staden, selv efter Anlægget af
den mellemste By, endnu en Tid lang maa have ført
over Sct. Jørgens Halvøen. Først i en sen Middelalder
er Losbygade bleven i Stand til at drage Landevejs-
trafikken ind til Staden.

»Lusby«, hvoraf Gaden er opkaldt, var Navnet paa
en gammel Bebyggelse, som havde taget Stade paa
Kammen af den aflange, isolerede Bakkeø ved Losby-
gade og allerede forekommer mod Middelalderens
Slutning. 1484 bortskødede Kolding Sct. Knudsgilde
saaledes sin Gaard i »Luseby« til Sognepræsten i El-
tang Hr. Dionysius Jensen,¹⁾ og langt op i det 16. Aar-
hundrede forekommer samme Benævnelse paa denne
Bydel.²⁾

Losbygade, som kravler op over Bakkens Ryg og
passerer de bløde Moradser ved dens Fod, er — som
jeg ovenfor har søgt at vise — først bleven egnet til
Færdsel og tagen i Brug som Alfarvej forholdsvis sent,
idet store Opfyldninger maatte til for at gøre Dyb-
derne farbare, og de Iagttagelser, de anselige Kloak-
anlæg gennem Gaden har givet Anledning til i vore
Dage, aabner et levende Indblik i, hvor besværlige de
lave Steder har været at passere, og hvor stærkt den
gamle Engbund maatte hæves. Mange Steder er man
saaledes stødt paa Rester af Pæleværk og Planker, og

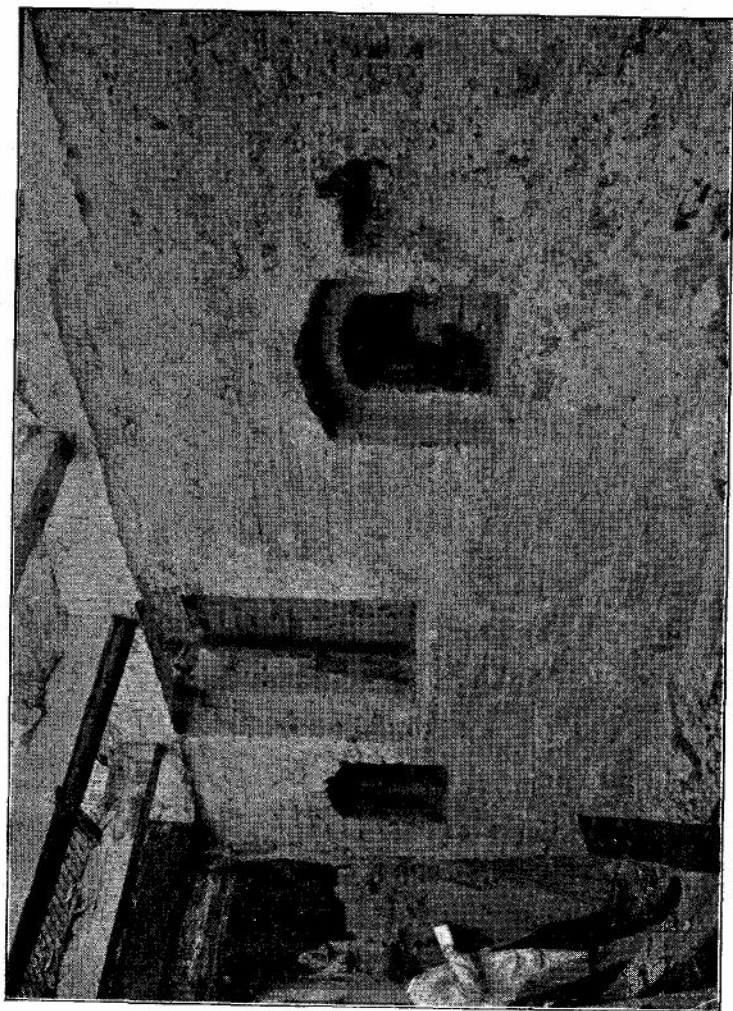
¹⁾ C. Nyrop: Gilde- og Lavsskraaer, I, 222 f.; Fyhn, 223. — ²⁾ F. Eks.
Danske Kancelliregistranter, ¹/₆ 1547, p. 347, Kancelliets Brevb., ¹⁴/₆ 1585 o. a.
St. Jfr. »Vejle Amts Aarb.«, 1906, p. 216.

ud for Skellet mellem Matr. Nr. 88 og 89 i Losbygade ligger den underste og ældste Vejbane i en Dybde af ca. 2 Meter under den nuværende Brolægning.

De nederste Kulturlag, hvori mange Dyreknogler forekommer, indeholder kun faa Rester fra den senere Middelalder og overvejende Smaating fra Renaissance-tiden, hvoraf det kan slttes, at den slimede, stenede Vejbane, som kulsort skjuler sig i Bunden, næppe naar længere tilbage i Tiden. Blandt Dyndlagets mange Planteaflejringer, hvoraf Prøver er undersøgte og bestemte af »Danmarks geologiske Undersøgelse«, fæster Opmærksomheden sig især ved Forekomsten af Boghvede i flere Eksemplarer, — et Fund, som i denne Sammenhæng er af en vis Interesse, idet denne Plante først synes at optræde herhjemme mod Slutningen af Middelalderen.

Losbygade blev skaaren paa tværs af 2 Vandløb med Fjælebroer, og den gamle, underjordiske Vejbane kan følges paa lange Strækninger under Brolægningen, snart i højere, snart i lavere Niveau, idet den sine Steder, hvor den faste Bund hæver sig, nærmer sig stærkt mod Overfladen, medens den paa de lavere Strøg, begravet i Fyldlag, gaar ned i anselig Dybde.

Indenfor den mellemste Bydel — det formentlig af Erik Glipping anlagte Kvarter og Hjærtet i det nuværende Kolding — har Kirkegaarden omkring den til Sct. Nikolaj indviede Kirke haft et ikke ringe Omfang. 1923 afdækkedes ud for »Messen«s Bygning, Matr. Nr. 223, ved Kirketorvet en Stump af en middelalderlig Munkestensmur, hvilende paa en Grund af Kampestene, — antagelig en Rest af Kirkegaardens Ringmur. Paa Hjørnet af Kirketorvet og Vestergade (Matr. Nr. 249) er der opgravet Skeletter i Mængde, sine Steder i 3—4 Lag under hinanden og til en

Det gotiske Stenhus Østergade 17, nedbrudt 1906.

Dybde af 2½ Meter, og mod Vest synes Gravpladsen at have bredt sig helt ind under den østlige Ende af Latinskolens søndre Længe, idet der her 1914 kom mange Skeletter for Dagen.

Sønden for Kirkegaarden strakte Vestergade sig ned mod Aaen, men afstængt som den var af Kirkeomraadet fra Adelgade, har den utvivlsomt ført en saare beskeden Tilværelse og sikkert heller ikke i Middelalderen været stærkt bebygget, idet Færdselen med Landevejens Flytning til Losbygade førtes frem over Torvet og ned ad Østergade.¹⁾

Som det sidste middelalderlige Minde i denne Gade laa der lige til 1906 paa Gadenummer 17 et ca. 14 Meter dybt, 9 M. bredt sentgotisk Stenhus, opført af røde Munkesten med svære Mure, Kælder og 2 Stokværk. Vinduerne kronedes af fladbuede Stik, og Gavlenden vendte mod Gaden. Hele Byggemaaden talte for, at Huset skrev sig fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, og det i en af Murstenene indridsede Aarstal 1524 angav muligvis Opførelsesaaret.²⁾

Den Dag i Dag borer en smal Rende sig i Retning Øst-Vest tværs over Østergade og hen til Vestergade, hvor den bøjer af imod Syd for at udmunde i Aaen. Ved dette Vandløb, som i alle Tilfælde fra 1456 har baaret Navnet »Kattesundet«³⁾, gik et trangt Stræde, der i det 16. Aarhundrede maalte 5 Alen i Bredde, men i Tidens Løb indsnævredes mere og mere.⁴⁾ Nu er Renden haardt trængt af paagaende Byggeri fra begge Sider, men Gravninger i Grundene her har vist, at den fordem maa have været ret anelig og indplanket

¹⁾ Tingsvidne af Kolding Byting, at Albret Mogensen skøder til Hr. Niels Andersen i Pugdalen en Toft i Kolding Sønden Kirken. 1447. (Kr. Erslev: Repertorium, Nr. 7746-47.). — ²⁾ Opmaalinger af Arkitekt C. M. Smidt i Nationalmuseets Arkiv. — ³⁾ Ældste danske Arkivregistraturer, V, 752. — ⁴⁾ Vejle Amts Aarbog, 1906, p. 216.

af Pælerækker med Bolværk; thi 1907 fandtes der Rester af dette, og en Udgravning paa Matr. Nr. 303, samt især paa 307, i Aarene 1926—27 bragte Klarhed over, at det gamle Kattesund her har bredt sig baade mod Nord og Syd, og at dets Skraaninger — hvad en Undersøgelse af Dyndets Planterester viste — har været bevokset med en Flora, som hører hjemme ved et mindre Vandløb eller en Dam i nær Tilknytning til en By.

Naar jeg tidligere har nævnt, at Studierne i det underjordiske Kolding viser, hvor fast Gaderne er bundne til deres oprindelige Leje, gælder dette dog ikke dem alle. Adelgade har jo — som ovenfor paavist — været meget stærkt indsnævret fra Nord af en middelalderlig Bygrav, og om *Rendebanen* fremgaar det, at den først i 16. Aarhundrede kan være udlagt i sin nuværende Skikkelse. Dette stemmer godt med de historiske Kilder, i Følge hvilke den er anlagt 1548 paa Christian den Tredjes Foranledning til Brug ved Dystrenden.¹⁾

Forholdene her er ret ejendommelige, og Nedlægningen af Kloakledninger gennem Gaden i 1923 foranledigede en Række Fund, som uomstødeligt bekræfter, at middelalderlig Bebyggelse maa have bredt sig langt ud over den. Udgravningen fulgte en Retning, der omtrent falder sammen med Rendebanens Midte, og her passerede den paa sin Vej fra Øst mod Vest ikke mindre end 5 gamle Brønde, dels »Holke«, dels firsidede Brøndrammer af Bøge- eller Egeplanker om 4 Hjørnestolper af Eg.²⁾ Denne langs Gadens

¹⁾ P. Eliassen, Kolding, p. 50, 270. — ²⁾ Brønd Nr. 1 fra Øst laa vinkelret ud fra et Punkt 2, 20 M. Øst for Skellet mellem Matr. Nr. 316 og 317, Nr. 2 vinkelret ud fra et Punkt 4, 7 M. Ø. for Skellet mellem Matr. Nr. 317 og 318, Nr. 3 vinkelret ud fra et Punkt 6, 9 M. Ø. for Skellet mellem Matr. Nr. 318 og 319, Nr. 4 vinkelret ud fra et Punkt 2, 5 M. Ø. for Skellet mellem Matr. Nr. 319—20 og Brønd Nr. 5 vinkelret ud fra et Punkt 1, 9 M. Øst for Skellet mellem Matr. Nr. 320—21.

Midte liggende Rad af Brønde vidner om, at Grundene her i Middelalderen maa have været tæt bebyggede og beslaglagte af Gaardspladser, der uden Tvivl har tilhørt den Række af Ejendomme, som laa med Front mod Kattesundet eller Aaen. Bag Rendebanens søndre Husrække er Terrainet stærkt opfyldt og maa endnu i Middelalderen have været et blødt Morads, fuldstændig uegnet til Bebyggelse, og først da Opfyldningen havde naaet et vist Omfang og Pladsen udlagdes i Christian den Tredjes Tid, kunde Bebyggelsen i den følgende Periode skyde sig længere frem imod Aabredde.

Denne Terrainerobring fra den bløde Eng sporer man ogsaa tydeligt i Søndergade, hvor der Nord for Sønderbro, samt paa Matr. Nr. 337, er konstateret Kulturlag i 4 Meters Dybde, ligesom man ud for Gade-nummer 9 (Matr. Nr. 340) er stødt paa Rester af et Bolværk.

Den stærke Aflejring af Fyld, som i Aarhundredernes Løb forvandlede Moser og Enge til brugbare Byggegrunde, mærkes ikke mindst mod Øst, hvor *Graabrødreklosteret* afsides laa paa en lille Højning, omgivet af Engdrag paa alle Sider. I Aaret 1288 skal det være grundlagt af Ridderen Henrik Dulmer, som skænkede Franciskanerne sin Gaard og selv som Munk traadte ind i deres Orden. Skønt Klosteret i halvtredje Hundredaar var knyttet til Byen, har man kun sparsomme Efterretninger om det, og efter Reformationen forsvandt det saa fuldstændigt, at man nu ikke er i Stand til at danne sig et Billede af, hvorledes det saa ud eller dets Bygninger har været placerede.¹⁾

Fra Tid til anden har man ganske vist i og ved

¹⁾ Om Kolding Graabrødrekloster, Johs. Lindbæk: De danske Franciskanerklostre, Kbh. 1914, p. 120 ff.; I. O. Brandorff: Graabrødreklosteret i Kolding, »Vejle Amts Aarbog«, 1906, p. 19—37.

Søndre Klostergade, som i sit Navn bevarer Mindet om det gamle Munkekloster, dybt i Jorden lagt Mærke til svære Kampestensfundamenter, men Forholdene har desværre medført, at disses Retning og Karakter ikke nøjere er blevet bestemt. Man savner saaledes alle Holdepunkter for Klosterkompleksets Dimensioner og Bygningernes Fordeling i Terrainet, og kun spredte Meddelelser om Fundamenter hist og her og tilfældigt opgravede Munkesten og Formsten af Tegl, som giver et Indblik i den arkitektoniske Udsmykning, forraader i store Træk Tomterne, hvor Tiggermunkenes Kloster har ligget.

Da Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger 1900 lod Grunden til Pakhuset paa Matr. Nr. 457 a. i Søndre Klostergade udgrave, fremkom der dog Rester af Grunde, en underjordisk Trævandledning, samt 2 af udhulede Egestammer dannede Brønde, og ude i selve Gaden er man fra Tid til anden stødt paa store Samlinger af Kampesten, der syntes at have tjent som Fundament for en Bygning.

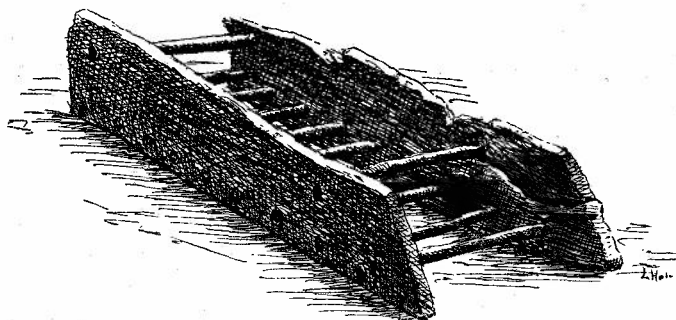
Størst Interesse knytter der sig dog til de talrige Gravfund, man nu og da har fremdraget i dette Nabolag, hvor der blandt andet paa Hjørnet af Øster Klostergade og ud for Matr. Nr. 395 fandtes et Par store, gothiske Slagsværd, som man havde medgivet de Døde i deres Kister. Paa dette Terrain maa Graabrødrenes Kirkegaard have haft Plads; thi rundt om findes der Skeletter i Mængde. 1891 afdækkedes f. Eks. i Fællesforeningens Gaard et Skelet, som var gravlagt i en muret Munkestenskiste af den for den yngre Middelalder karakteristiske Form, lige bred over begge Ender, 1 Sten tyk, 8 Tommer høj, 3 Alen lang og $15\frac{1}{2}$ T. bred i indvendigt Maal, og det foregaaende Aar havde Spaderne blottet Bunden af en ca. 3 Alen

lang Egekiste, bestaaende af en ca. 1 Tomme tyk Planke med Rester af de næsten helt borttraadnede Gavl- og Sidefjæle.

Mærkeligst var dog de i og ved samme Grund optagne Pinde- eller Tremmekister af en Form, man hidtil ikke havde kendt. To af disse Kister var i alt væsentligt bevarede i oprindelig Skikkelse, saaledes at man blev fuldstændig klar over deres ejendommelige Konstruktion. De var dannede af 2 parallelle, paa Højkant staaende Fjæle af Eg, hvis ene Ende var skraat afskaaret, og som forneden var forbundne af en Række gennem Huller i Plankerne vandret anbragte Tværtremmer, der udgjorde et tarveligt Leje for den Døde. Et Par i højere Plan gennemstukne Pinde havde til Formaal at afstive Væggene i Kisten, der i al sin primitive Simpelhed harmonerede godt med Graabrødrenes strenge Krav om Ydmyghed og Fattigdom. Rester af lignende Pindekister er ogsaa fundne i Sdr. Klosterstræde ud for Matr. Nr. 460, samt Matr. Nr. 458, hvor der sidstnævnte Sted under Brolægningen gemmer sig en saadan, som skaanedes af et Kloakanlæg og antagelig ved Lejlighed atter vil komme for Dagen.¹⁾

Naar dette sker, eller naar Tilfældet engang ved Grundudgravning paa disse Kanter af Byen pludselig bringer Ruiner af Franciskanernes Kloster frem i Lyset, maa man haabe, at den rette Mand stadig findes til at vaage over de Minder, som dukker frem af Mørket, og aftvinge dem alle de Oplysninger, de er i Stand til at give; thi det Indre i en gammel By afspejler paa den mærkeligste Maade dens Fortid, og for den, som

¹⁾ Nærmere om disse Fund, I. O. Brandorffs Afhandling i »Vejle Amts Aarbog« 1906. — Af andre middelalderlige Fund kan fremhæves en 1924 paa Matr. Nr. 428, Hjørnet af Jernbane- og Fredericiagade, fremdragen Mur, opført uden Grundsten af Munkesten i middelalderligt Skifte; indtil 9 Skifter høj, 55 Cm. bred og afdækket i en Længde af ca. 6 Meter.

Pindekiste fra Kolding Graabrødrekloster.

forstaar at læse i den oprevne Jord, bliver de dybe Kulturlag som Bladene i en Bog.

Vor Viden om Danmarks Middelalder er i Virkeligheden uendelig mager og knap, og udtømt som alt det skrevne Materiale til disse Tidens Historie nu maa siges at være, er det af den største Vigtighed, at ingen Kilder gaar til Spilde uden at være udnyttede. Gennem sine mange, møjsommelige Enkeltundersøgelser i det underjordiske Kolding har I. O. Brandorff derfor gjort et fortjenstfuldt Arbejde; thi paa Grundlag af dette faar Billedet af den gamle By baade større Dybde og mere levende Linjer.¹⁾

¹⁾ Hvor intet andet er nævnt, er Materialet til denne Afhandling hentet fra I. O. Brandorffs 2 haandskrevne Protokoller med Optegnelser om de enkelte Udgravninger, ialt henimod 300 forskellige Numre. Gennem Breve og mundtlige Meddelelser har Hr. Brandorff yderligere uddybet sine Oplysninger.

BLADE AF EN GAMMEL LÆRERSLÆGTS HISTORIE

I.

VED STIFTSPROVST P. BARSØE, AALBORG

Hvad jeg her vil prøve paa at nedskrive, kan jeg bedst betegne som nogle Blade af en gammel Lærerslægts Historie, der ikke gør Fordring paa at give en nogenlunde udtømmende Tids- eller Slægtshistorie, men kun vil fæstne nogle Træk af denne Slægts Historie, væsentlig paa Grundlag af mundtlige Overleveringer indenfor Slægten. Denne synes i det hele at have haft mere Trang og større Evne til mundtlig Meddelelse end til skriftlig Fremstilling, hvad der har vanskeliggjort mit Arbejde noget. Dog maa jeg med Hensyn til de forskellige Slægtsgrene vise hen til »Nogle Meddelelser om Lærerslægterne Rafn, Smith og Barsøe«, der i Aaret 1900 blev samlede og udgivne for Slægten af Frøken Cathrine Pedersen.

Naar jeg nu forelægger disse Slægtsoverleveringer for en større Kreds, er det i den Tanke, at de ikke blot kan have Interesse for en Del af den nu vidtforgrenede Slægt, men ogsaa for andre ved ligesom i et Længdesnit at give et Indblik i vort Fædrelands Historie, og da det drejer sig om en gammel Lærerslægt, særlig i den danske Folkeskoles Historie.

Idet jeg nævner den danske Folkeskole, maa jeg dog foretage en yderligere Begrænsning, idet den gamle

Lærerslægt, som det vil vise sig paa de følgende Blade, saa godt som udelukkende har holdt sig til den danske Landsbyskole. Det er først i den allernyeste Tid, saa vidt da mig bekendt, at nogen af Slægten er søgt ind i Købstadskolen. Den har aabenbart følt sig bedst hjemme paa Landet, blandt Landsbyens Befolkning.

Paa Forhaand ønsker jeg at gøre opmærksom paa, at det ikke er fremragende, banebrydende Personligheder, der vil møde os i denne Skildring, men jævne, efter mit Skøn, brave og dygtige Mennesker. Men netop derfor turde deres Liv og Gerning saa meget mere have en typisk Betydning og kunne staa som Udtryk for, hvorledes Livet i mange Kredse formede sig i vort lille Land i fordums Dage.

Den Egn, som Slægten, det her drejer sig om, fører os hen til, og hvor den i et Par Hundrede Aar har siddet inde med adskillige af dens Lærerebøder og givet sit Bidrag til Befolkningens Oplysning og Udvikling, er ogsaa ret begrænset, idet i hvert Fald Hovedparten af dem, der bliver omtalt, har levet deres Liv i det Stykke af det sydøstlige Jylland, som ligger mellem de tre Byer Kolding, Fredericia og Vejle i Elbo, Holmans og Brusks Herreder.

Det er, som de, der kender denne Egn, ved det, en baade frugtbar og smuk Egn med Mark og Eng og Skov, med Bakker og Dale, med Vandløb og smaa Søer. Den er ogsaa nu ret skovrig, men i fordums Dage var der sikkert langt større Skovstrækninger. Igennem den snor sig fra Vejle Fjord til Kolding Fjord den herlige Elbodal, hvis Navn er vel kendt ogsaa fra vore sidste Krige. Her findes vel adskillige større Gaarde, men saa godt som ingen Herregaarde. Adelens Sædegaarde blev nemlig nedlagt i Frederik II's Tid og kom i Kronens Eje og vedblev at være Krongods

i ca. 200 Aar, indtil man begyndte at bortsælge Ryttergodset omkring 1765. Beboerne var altsaa enten selvejende Bønder eller Fæstere under Kronen, der vistnok gennemgaaende havde det godt og vel gjorde en Del Ægter, men ikke egentligt Hoveriarbejde. I Svenskekrigens Tid led denne Egn meget, og adskillige Gaarde stod øde og forladte.

Bondestanden paa denne Egn har sikkert fra gammel Tid været mere selvstændig og velstillet end paa mange andre Egne og derfor ogsaa havt Betingelser for en større Udvikling. Og jeg har det bestemte Indtryk, at ogsaa Naboskabet til Hertugdømmet Slesvig har givet sit Bidrag til dens Udvikling, ligesom det ogsaa kan spores i denne Slægts Liv og Virksomhed, at den dernede fra har faaet forskellige Impulser, som ikke har været uden Betydning for den.

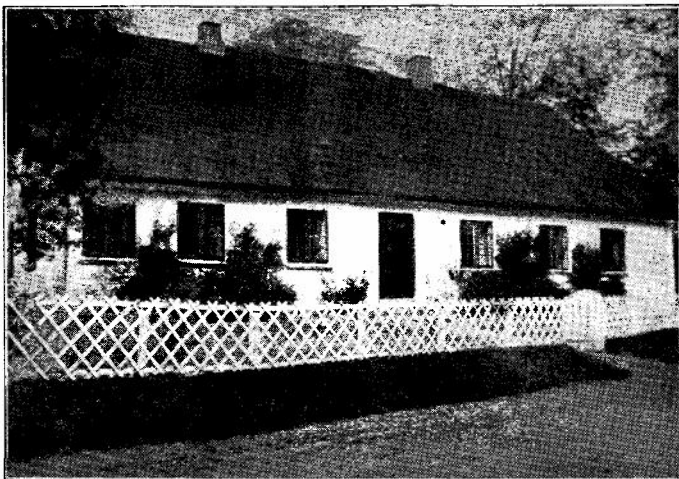
Den første i Slægten, der vides om, er en Mand ved Navn *Hans Jakobsen Rafn*, der er født omkring ved 1660. Han skal have været Skipper i Flensborg, men boede senere i Sønder Vilstrup ved Kolding. Sandsynligheden taler for, at han ogsaa stammer fra denne Egn. Paa Svenskekrigens Tid er der i Holmans Herred en Herredsskriver ved Navn *Jens Pedersen Rafn*, der bor i Skærup, og en af dennes Sønner, Peder Jensen Rafn, boede i Haastrup og var Herredsskriver i Brusik og Holmans Herreder fra 1664—1670. Hans Jakobsen Rafn havde en Søn, *Jakob Hansen Rafn*, f. 1688. I sin Ungdom skal han have faret til Søs ligesom Faderen, men da han ikke kunde taale Søen og efter gamle Beretninger var en vellært Mand, blev han ansat som Skoleholder i Haastrup, en mindre Landsby i det store Smidstrup Sogn.

Da Frederik IV lod opføre sine 240 Skoler omkring i Rytterdistrikterne, fik Kolding Rytterdistrikt 25 Sko-

ler, og en af disse blev bygget i Smidstrup By for hele Sognet. Til denne forflyttedes Jakob Hansen Rafn i 1721 og forblev der indtil sin Død i 1761. Efter Frederik IV's Instruktion skulde Præsten til disse Skoler foreslaa en Person til Skolemester, der kan oplære Ungdommen i Luthers lille Katekismus samt Regnen og Skriven, og denne Person skal af Provsten i Amtmandens Overværelse examineres, og, naar han er dygtig befunden, antages han af Amtmanden og Provsten. Jakob Hansen maa altsaa have øvet sin Skolemestergerning i Haastrup saa godt, at han er bleven dygtig befunden til denne betydeligere Stilling.

Frederik IV's Skolebygninger er kun farvelige i Sammenligning med Nutidens Skoler. De indeholdt Forstue, Skolestue, Dagligstue og Sengekammer foruden Spisekammer og Køkken. Men set med Datidens Øjne tog de sig ganske anderledes ud. Det var jo ogsaa fattige Tider den Gang for den danske Bondestand, og disse grundmurede Bygninger med ret høje Stuer syntes derfor anseelige i Befolkningens Øjne. Der fortælles, at Jakob Hansens Fader skal have sagt til sin Søn, at det var et helt Palads, han flyttede ind i, og at de unge Lærerfolk heller ikke nænnede at benytte Stuerne til daglig Brug, men opholdt sig i Køkkenet, hvor der paa det aabne Ildsted fyredes med stort, usavet Brænde.

Da Skolemesteren efter Instruksen skulde undervise al Ungdommen, Drengene og Piger, i de Byer, som er den ham anbettede Skole underlagt, og Børnene, om ikke før, saa snart de er 5 Aar gamle, alle flittig skal søge Skolen, har det været en stor Flok, Jakob Hansen Rafn har haft at arbejde med. Han virkede i Smidstrup Skole i 40 Aar. Han var 2 Gange gift, første Gang med Maren Gjermandsdatter, efter Kirke-

Den gamle Smidstrup Skole.

bogen Datter af gamle Gjermand i Tiufkjær, og anden Gang med Johanne Hansdatter Koed, der skildres som en djærv og dygtig Kvinde, Datter af Gaardejer Hans Koed af St. Velling, og havde med sine to Hustruer en talrig Børneflokk, af hvilke dog adskillige døde som smaa.

I Landsarkivet i Viborg, som velvilligt har bistaaet mig med at fremskaffe enkelte Oplysninger, findes et Arveafkaldsbrev fra to af Sønnerne, saalydende:

»Vi underskrevne tvende Brødre, Hans Jacobsen og Gjermand Jacobsen, barneføed udi Colding Huus Amt udi dend Kongelige Skole i Smidstrup Sogn og By, haver bekommen vores Mødrene Arv, som var os tilfalden efter vor Sal. Moders Død og iligemaade haver vor Fader tillige med vores Stiftmoder fornøjet os og givet os, hvad os kunde tilfalde efter hans Død, naar det behager den gode Gud at bortkalde ham fra denne

Møjsommelige Verden ved en salig Død, saa at vi da efter vores Faders Død ikke haver vores Stiftmoder noget at fordre eller nogen Arvepart mere at kræve i ringeste Maade eller at tiltale endten hende eller hendes, derpaa haver vi givet hende dette afkalds Brev paa Stemplet Papir og med begge vores Hænders Underskrifter.«

København, 5. Juni 1752.

En af Sønnerne af sidste Ægteskab hed ogsaa Hans; han blev født 11. Januar 1737. Han antog Navnet Koed efter sin Moder, saa hans fulde Navn har været *Hans Jakobsen Koed*. Efter i nogle Aar at have bistaet Faderen i hans store Skole, blev han dennes Eftermand som Skoleholder i Smidstrup, men døde af Tyfus allerede i 1764. Han var ugift.

En ny Lærer skulde nu antages. Det blev *Steffen Christian Smith*. Han stammede fra Sønderjylland, idet han var født i Løjt Sogn ved Aabenraa 1739, hvor hans Fader, Hans Christensen Smith, den Gang var Lærer. Moderen hed Anne Elisabeth Steffensdatter og stammede fra Holsten. Det var i 1739, at Kristian VI ved Reskript af 9. November søgte at faa dansktalende Præster og Skolelærere ansat i den indkorporerede Del af Slesvig. Men for Hans Christensen Smith gik det den modsatte Vej, idet han 1739 blev kaldet til Lærer ved Pjedsted Skole ved Fredericia.

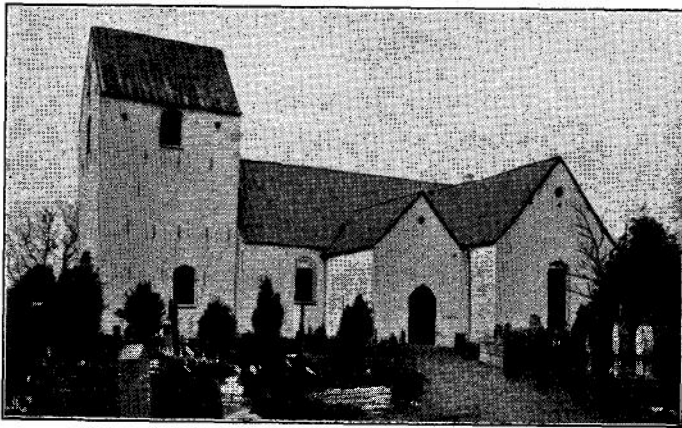
Holmans Herreds gejstlige Skifteprotokol oplyser, at der 30. September 1749 blev afholdt Skifte i Pjedsted Skole efter Hans Christensen Smiths afdøde Hustru Anna Elisabeth Stephansdatter. Der var 3 Børn: Stephan Hansen, som der angives som 8 Aar gl., Christen Hansen, 4 Aar, og Niels Hansen, 8 Uger gl. Det bemærkes, at Børnenes nærmeste Venner var »langt borte

udi Holstein boendes«, hvorfor der var tilkaldt et Par Gaardmænd af Pjedsted. Der tillagdes hver af Sønerne 50 Sletdaler.

1770 den 23. Juni er den gejstlige Skifteret atter tilstede i Pjedsted Skole, bestaaende af Provst Niels Høstmark, Pjedsted, som Skifteforvalter og som Assessorer Hr. Jacob Elling, Sognepræst for Smidstrup og Schierup, og Hr. Hans Schousboe, Sognepræst for Gauerlund. Da er Skoleholder Hans Christensen Smidts anden Hustru, Anna Davidsdatter, afgaaet ved Døden, og »Steervboets« Effekter og Løsøre skal vurderes til Deling mellem Enkemanden og 6 Børn af andet Ægteskab. »Til samme Tid og Sted er tilstede Skoleholderen fra Smidstrup Stephan Christian Smidt saavel paa sine Halvsøskendes Vegne som Formynder og sin Broder Christen Smidts Vegne«. Forretningen er derfor underskreven bl. a. af St. Chr. Smidt.

Efter sin Konfirmation var Sønnen Steffen Christian bleven antaget som Skriver paa Auditørens Kontor ved et Rytterregiment, der laa i Pjedsted. I 1756 begyndte den store Syvaarskrig. Danmark holdt sig som bekendt neutral, men maatte holde en kostbar Hær i Holsten til Beskyttelse af Grænsen. 1762 besteg den Gottorpske Prins, Karl Peter Ulrik, Ruslands Trone som Czar Peter III, og da Danmark ikke vilde give det Gottorpske Slesvig tilbage, saaledes som han krævede, lod han en Hær rykke ind i Mecklenburg. Under Anførsel af den franske General St. Germain rykkede en dansk Hær paa 30000 Mand nu ind i Mecklenburg, og de to Hære stod lige overfor hinanden. Steffen Christian Smith var med her, og han fortalte senere om, at Sablerne var slebne, og alt beredt til Slag, da der kom Underretning om, at Kejseren var bleven afsat og myrdet. Steffen Christian vendte tilbage som

Korporal og blev nu kaldet til Lærer i Smidstrup. Man ser, at Vejene til Lærergerningen var af ret forskellig Art den Gang. En af de Omstændigheder, som sikkert ogsaa har bidraget til, at Valget faldt paa Steffen Christian Smith, var, at Jakob Hansen Rafn (eller Koed) efterlod sig en Datter, *Maren Jakobsdatter Koed*, f. 13. Juni 1744. Med hende blev han trolovet 7. Juni 1764. Trolovelsen anføres i Kirkebogen saaledes: »1764, 7. Juni,

Smidstrup Kirke.

trolovet Monsjør Steffen Christian Smith, Dansk Skoleholder i den Kgl. Skole i Smidstrup, og Maren Jakobsdatter Koed. Forlovere: Hr. Provst Høstmark af Pjedsted og Skovrider Haagensen af Follerup.« Skolelærerembedet blev saaledes bevaret for den gamle Lærerslægt.

Man havde ikke taget fejl i Valget af Skoleholder. Steffen Christian Smith siges at have været en af sin Tids dygtigste Lærere. Foruden det store Sogns egne Børn underviste han ogsaa Børn fra andre Sogne, som blev indlogerede omkring i Byen. Saaledes skal den

senere Biskop over Lolland-Falsters Stift Rasmus Møller, der er født i Landsbyen Stoustrup udenfor Fredericia, have været blandt hans Elever, og det fortælles, hvad jeg dog ikke har faaet nærmere bekræftet, at han ved St. Chr. Smiths Død 31. Marts 1802 skrev et smukt Digt om sin gamle Lærer og offentliggjorde det i et Blad. Æren for den dygtige Skolegerning maa han dog maaske i nogen Maade dele med sin Hustru. Maren Skoleholders kunde man, trods de 11 Børn, der var i Ægteskabet, ofte finde inde i Skolestuen med sit Haandarbejde, og hun hjalp trolig sin Mand med de smaa Børns Undervisning, altsaa en Slags Lærerinde i den danske Almueskole, længe før man vovede sig til det i sig selv saa naturlige Skridt at bruge ogsaa Kvinderne i Skolens Tjeneste. Hun siges at have været mere godmodig overfor Børnene end hendes Mand, der trolig nok har bevaret visse Minder fra Tjenesten i Hæren.

Hvordan var nu Forholdene i et saadant Lærerhjem? I »Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1818« siger Joachim Larsen: »Lærerne var jammerligt lønnede, og Standen rekruteredes derfor af Personer, der hverken havde almindelig eller pædagogisk Dannelse. For at leve maatte de drive anden Næringsvej, forsømte derved deres egentlige Kald og levede desuagtet i Armod og Foragt.« Men selv om dette maaske har passet i mange Tilfælde, har der sikkert været mange hæderlige Undtagelser, og til disse synes den Lærerslægt, der her er Tale om, at have hørt. En Broder til Steffen Chr. Smith, Niels, blev Lærer i Gaarslev og skal have været gift med en Provstedatter. Og de 5 af Børnene i Smidstrup Skole, der naaede frem til voksen Alder, træffer vi i følgende Stillinger: 2 af Døtrene blev gift med Gaardmænd, den ene af

disse i Smidstrup Sogn, 1 Datter med Faderens Hjælpe- lærer, 1 Søn blev Lærer i Houer ved Vejle («Morbror Jakob», som vi senere vil komme tilbage til) og 1 Søn, Hans Smith, blev juridisk Kandidat og døde som Hospitalsforstander og Prokurator i Kolding 1815. Rimeligt er det vel ogsaa, at den gennem flere Slægt- led fortsatte Lærergerning har sat sit Præg paa Slæg- ten og løftet den op paa et noget højere Niveau end almindelig var Tilfældet.

Skiftet, der blev afholdt i Smidstrup Skole, efter at Maren Jakobsdatter Koed i ærbødigt Promemoria til Skifteforvalteren har meddelt sin Mands Død 25. Marts 1802, tyder i samme Retning. Det oplyser, at en Datter, Johanne, gift med Selvejrbonden Søren Jørgensen i Fredsted By, Starup Sogn, i 1797 havde givet Afkald paa sin Arv, da hun som Fædrearv og Mødrenearv havde faaet 100 Rbdlr. Courant Mønt. Sønnen Hans, der er Hospitalsforstander, har faaet 50 Rbdlr. og givet Afkald 26. Febr. 1801. Datteren Anne Elisabeth har faaet 66 Rbdlr. og 4 Mark dansk Cour. Datteren Anna Maria har faaet Bevilling til at være sin egen Værge med Gaardmand Peter Koed som Ku- rator og begærer, at Moderen maa blive siddende i uskiftet Bo, og endelig faar Sønnen Jakob, 23 Aar gl., for hvem Selvejergaardmand Søren Jensen Quist er beskikket til Kurator, tillagt 120 Rbdlr.

Vi følger nu Slægtens Historie videre ved at følge den Datter, der som ovenfor nævnt blev gift med Faderens Hjælpe lærer. Hendes Navn var Anna Marie Smith, og hun var født 19. Decbr. 1776. Faderen, Steffen Christian Smith, blev i Begyndelsen af Aaret 1802, altsaa i en Alder af 62 Aar, ramt af Apoplexi og døde efter 6 Ugers Sygeleje, 31. Marts 1802. Hans Hustru overlevede ham i 11 Aar, og det føjede sig

saaledes, at hun kunde blive boende i sit gamle Hjem.

Den 30-aarige *Niels Jensen*, der havde været Hjælpe- lærer i Smidstrup Skole, blev nemlig kaldet til St. Chr. Smiths Efterfølger, og allerede 15. Maj 1802 blev der begæret Lysning for »den vellærde Skoleholder i Smidstrup, velædle Hr. Niels Jensen Smidt og den dydædle Pige Anna Maria Stephansdatter Smidt.« Denne Niels Jensen, der var født i Gejsing ved Kolding som Søn af en Gaardejer, kom efter Forældrenes Død til en Skolelærer i Ø. Gjesten, arbejdede senere ved Landbruget, men øvede sig i sin Fritid i Læsning og blev først Huslærer og senere Hjælpelærer. Med Embedet i Smidstrup overtog han Navnet Smith eller Smidt. Det blev dog kun en kortvarig Gærning, han kom til at øve, thi allerede 18. Decbr. 1803 døde han efter mange Lidelser. Han skildres som en Mand af en retskaffen Karakter og meget arbejdssom, men noget heftig.

Efter hans Død findes et udførlig beskrevet Skifte, foretaget 18. Januar 1804. I Skolestuen fandtes bl. a. en grønmalet Egekiste med Nøgle og Laas og et grønmalet jærnbundet Egetræs Skrin, indeholdende Gangtøj, Linned m. m. I Skoleholderens Stue fandtes bl. a. et Slagbord, et Tinkrus, et 24 Timers Stueur, 1 Sølvlommeur, 12 Stkr. gl. Bøger, 2 Sølvspiseskeer, 4 do. Theskeer, 1 Egetræs Skatol med Skab, 5 Skilderier, 1 Spejl med 2 Lampetter, 1 Merskums Pibe med Sølvbeslag osv. I Sengekamret fandtes naturligvis mange gode Dynner. Desuden var der 6 Fag Ladehus af Egetræs Bindingsværk med murede og klinede Vægge, der var Niels Jensen Smiths private Ejendom, medens 4 Fag Hus i Gaarden ved nordre Side tilhørte St. Chr. Smiths Enke. Af Kreaturer var der 3 Køer, 2 Kvier og 9 Faar, vurderet til

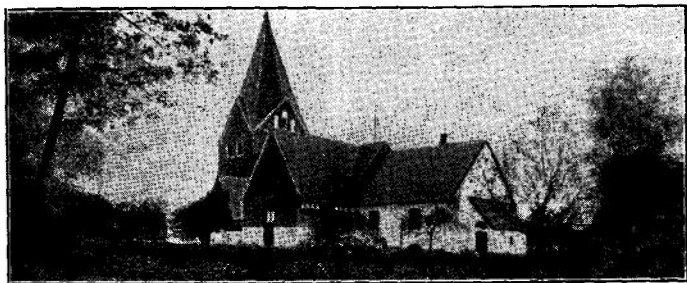
58 Rbdlr., den dyreste af Køerne var ansat til 13 Rbdlr. Til Boet hørte ogsaa en Ejendomslod paa 2 Parceller, Nord for Byen, 7 Skpr. 3 Fdk. Hartkorn, hvorpaa St. Chr. Smiths Enke havde meddelt Niels Jensen lovformeligt Skøde, og en Panteobligation af 13. Juni 1799 fra Selvejrbonde Enevold Hansen i Kragelund, Bekke Sogn, til Niels Jensen for 250 Rbdlr.

Med Fradrag af Begravelsesomkostninger, der udgjorde 25 Rbdlr., Udgifter til Læge og Medicin m. m., blev Boet vurderet til 764 Rbdlr. 5 Mark 8 Sk., hvilket Beløb deltes lige mellem Enken og Datteren Karen. Naar Pengenes Værdi tages i Betragtning, et ikke ringe Beløb i en Skoleholders Bo.

Til Niels Jensens Eftermand kaldedes *Peter Jensen Barsøe*, tidligere Lærer i S. Bjært ved Kolding, og han ægtede sin Formands Enke Anna Marie Smith, og den gamle Lærerslægt vedblev saaledes fremdeles at have hjemme i Smidstrup Skole.

Men hvorfra stammer nu denne nye Mand, der kom ind i Slægten? Peter Jensen Barsøe var født i Dalby Sogn ved Kolding, hvor hans Fader Jens Laursen eller Lauritsen, f. 6. April 1740, var Skoleholder og senere Degn. En Broder til Jens Lauritsen ved Navn Troels var Lærer i S. Bjært, og to af hans Sønner, Laurits og Hans, der antog Navnet Kragh, blev ogsaa Lærere. Og Jens Lauritsen havde ligeledes to Sønner, der blev Lærere, nemlig foruden Peter Jensen en ældre Søn, Jørgen, der afløste Faderen som Skoleholder i Dalby. Det var altsaa to ret udbredte Lærerslægter, der mødtes i dette Ægteskab mellem Peter Jensen Barsøe og Anna Marie Smith. Hvad Navnet Barsøe angaar, da stammer det fra Jens Lauritsens Hustru Cecilie Jørgensen eller Silla Jørgensdatter, der var en Skipperdatter fra Øen Barsø, en frugtbar og smuk Ø

i Gennerbugten i Løjt Sogn, født 6. Oktober 1737. Og Sønnerne i dette Ægteskab antog nu Navn efter deres Moders Fødeø, ligesom Jens Lauritsen ogsaa ofte blev kaldt med Navnet Barsøe. Der fortælles at han ved Siden af sin Lærergerning ogsaa var Træskomand, og at han under Overhøringen af Børnene udførte det finere Arbejde ved Træskoene, mens hans Hustru ved sin Spinderok rettede Smaabørnene — en gammeldags Skoleidyl!

Løjt Kirke.

Om dette Ægtepar i Dalby Skole maa der fortælles lidt nærmere, væsentlig efter J. Brodersen: »Fra gamle Dage«. Til Vonsild, som er Hovedsognet med Dalby som Annex, var der i Aaret 1768 kommen en Præst, Peter Feddersen, der havde Ord for at være »en ægte Herrnhuter«. Ved ham kom der en betydelig Vækelse i disse Sogne. Ogsaa Degn og Skoleholder Jens Lauritsen Barsøe og hans Hustru blev grebne og blev en god Støtte for Præsten, idet de ledede Samfundsmøder baade for Mænd og Kvinder. Om hans Død fortælles der, at efter at Hustruen var gaaet bort 20. Januar 1810, anede den gamle Degn, at han snart skulde følge efter. Og en Søndag efter endt Guds-tjeneste blev han tilbage i Kirken, og i den Tro, at

han var ene, kastede han sig paa sine Knæ foran Altret og udøste med høj Røst sit Hjerte for Gud, saa de, der stod udenfor, tydeligt kunde høre, at han bad først for sig selv, saa for sine Børn og derefter for hele Menigheden. Tilsidst tog han i Bønnen Afsked med Guds Hus, som han heller ikke kom til at betræde mere; thi snart blev han syg, og fire Uger efter sin Hustrus Død gik han bort. En Søn, Johannes, var kommen hjem fra Christiansfeld for at tage Afsked med Faderen, og denne lagde Hænderne paa ham og de andre Børn, der var til Stede, og nedbad Guds Velsignelse over dem. Lidt efter sagde Faderen til ham: »Se, der er de to.« »Hvilke to, Far,« sagde Sønnen. »Nu, de to Engle, der venter paa at bære min Sjæl hjem til Jesus. Ser du dem da ikke?«

Af Børnene blev ikke blot Sønnen Johannes, men ogsaa Datteren Mette Marie optaget i Brødre- og Søsterhusene i Christiansfeld. Og hos de andre Børn sporedes der en herrnhutisk Paavirkning, i hvert Fald var det Tilfældet med Peter Jensen Barsøe. Saavidt jeg har kunnet skønne, raadede der i den gamle Lærerslægt i Smidstrup Skole en gammeldags Guds frygt og Fromhed. Det fortælles om Anna Marie Smith, at hun nærrede meget uvenlige Følelser overfor Struenzee, fordi han afskaffede adskillige Helligdage og iøvrigt ogsaa for hans Forhold til Dronningen. En af hendes Sønner har fortalt, at naar han kom til hende og sagde: »Nu, gaar jeg, Mor,« lød hendes Svar altid: »Gaa med Gud, min Søn.« Men med hendes anden Mand kommer der nu en Kristendom med et noget herrnhutisk Præg. Han følte sig vistnok ogsaa i nogen Maade som Slesviger overfor de kongerigske Danske. Iøvrigt var han en stiltfærdig, flittig og retsindig Mand. Skulde han til Købstaden, gik han efter Skoletid, og som den

udmærkede Fodgænger han var, var han med Lethed tilbage fra Vejle i god Tid.

Hans Hustru Anna Marie skildres som en velbegavet Kvinde, en kærlig Hustru, en opofrende Moder, der vaagede over sine Børn, tjenstvillig og god imod fattige. Hun vilde gerne holde sine Drengene lidt finere end almindeligt, og mens Landsbydrengene ellers gik med blaa Lærreds Bukser, havde hendes Sønner gule Bukser, som hun selv farvede i en Vædske, der blev udtrukken af »gul Visse«. De levede et lykkeligt Samliv med hinanden og opdrog en ikke saa lille Børneflokk i Guds frygt og Nøjsomhed til retskafne og flittige Mennesker. Det blev jo fattige og trange Tider for vort Land i de nærmestfølgende Aar. Ogsaa de kom til at føle Statsbankerottens Følger og mistede ved Laan og Kaution 1000 Rdl. Men de stillede ikke store Fordringer til Livet, og Peter Barsøes Valgsprog var: »Mennesket maa virke saa meget det kan og overlade alt andet til den gode Gud«. I 1814 var Skolelæreren i Smidstrup ogsaa bleven Sogndegn og Kirkesanger. I 1827 blev der foretaget forskellige Forandringer med den gamle Skolebygning, og der blev bygget et Fag til den østre Ende. Indtil 1831 fik stadig alle Sognets Børn deres Undervisning i Smidstrup Skole.

Vi har for de ældre Slægtleds Vedkommende set, hvorledes Lærerne fik deres Uddannelse paa forskellige Maader, saaledes som det nu kunde føje sig, og den har jo sikkert nok ofte været noget mangelfuld. Imidlertid er vi nu naaet frem til et Tidspunkt, hvor der ved Oprettelsen af Seminarier blev givet de vorde Lærere en mere regelret og omfattende Uddannelse. 1786 aabnedes et Lærerseminarium i Tønder, 1791 fik Blaagaard sit Seminarium, og i 1794 kom

Seminariet i Brahetrolleborg til. Og de, som havde gennemgaaet et saadant Seminarium, havde ikke sjældent ret høje Tanker om deres egen Dygtighed, saaledes som der ogsaa ofte blev klaget over det, og var tilbøjelige til at se ned paa de Lærere, der havde en ringere Uddannelse. Joachim Larsens »Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1814« omtaler det provisoriske Reglement af 10. Oktober 1806 om Fordringerne til Lærernes Uddannelse og Kancelliets Forslag af 1810 om, at de Lærere, der ikke opfyldte disse Fordringer, skulde gennemgaa et Kursus hos en dertil skikket Præst. Blandt de Præster, der holdt saadanne Kursus, nævnes ogsaa Pastor Lund i Starup ved Kolding. Hos ham gennemgik nu Peter Jensen Barsøe, der ikke havde Seminarieuddannelse, et Kursus sammen med Lærer Brøndum i Alminde og en Lærer til, underkastede sig en Prøve og fik i 1811 sit Examensbevis, og efter Ansøgning opnaaede han derved de samme Rettigheder som de seminarieuddannede.

Der fortælles i Slægten en lille Anekdote, som jeg ikke vil forholde mine Læsere, da den er ret karakteristisk. I Bredstrup Sogn, der ikke ligger langt fra Smidstrup, var der en Degn og Lærer ved Navn Velling. Da han hørte om Lærer Barsøes vel bestaaede Prøve, sagde han til ham: »Jeg hører, at Hans Majestæt Kongen har givet Dem lige Ret med os Seminarister, jeg vil foreslaa Dem, at vi bliver dus.« Det blev de saa, men senere blev vedkommende Degn gift med en Datter af eller Søster til Stedets Provst, og nu foreslog han Peter Barsøe, at de atter skulde sige De til hinanden, da det ikke var givet, at hans Svigerfader Provsten vilde synes om, at Barsøe sagde du til ham. Ogsaa deri indvilgede Peter Barsøe gerne. Imidlertid døde efter nogle Aars Forløb Lærer Vellings

Hustru, og nu foreslog han ved Lejlighed, at de paa ny skulde sige du til hinanden. Godmodig som Peter Barsøe var, gik han med ogsaa til dette Forslag, men erklærede rigtignok, at han nu heller ikke gik med til flere Forandringer, selv om Velling skulde blive gift med en Bispedatter!

Vi vender os nu til Børnene i Hjemmet i Smidstrup. I Anna Marie Smiths første Ægteskab var der en Datter, Karen, f. 13. Januar 1803, og i hendes andet Ægteskab var der 5 Børn, 2 Døtre, hvoraf den ene døde ung, og 3 Sønner. Som den ældste af Børnene maatte Datteren Karen ofte hjælpe sin Moder med det huslige Arbejde, der var ingen Tjenestepige i Hjemmet, som ung var hun nogle Aar i København. I 1831 blev hun gift med daværende Lærer ved Tiufkjær Skole i Smidstrup Sogn, *Niels Pedersen*. Denne var født i Gaarslev Sogn 17. Januar 1802, Søn af en Handelsmand Peder Nielsen af Gaarslev og Hustru Johanne Sørensdatter Buhl. Efter at være bleven Seminarist fra Lyngby Seminarium, der var oprettet som det andet Seminarium i Jylland ved kgl. Reskript af 30. August 1813, blev han først Lærer i det nyoprettede Embede i Tiufkjær, indtil han i 1845 blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Pjedsted, hvor han afløste en Svoger, der senere skal blive omtalt. Her virkede han i en lang Aarrække som en overmaade nidkær og dygtig Lærer, streng i Kravene til andre som til sig selv. Hans Hustru var en velbegavet og meget elskelig Kvinde, fra hvis Haand der foreligger en Del Slægtsoptegnelser, som paa flere Punkter giver et godt Indblik i den Tids Forhold. En Søn, Herman Frederik Pedersen, senere kaldet Lundbjerg, blev Faderens Efterfølger i Embedet.

Den anden Datter, Johanne Cecilie Barsøe, der var

født 8. Aug. 1808, blev i 1830 gift med Lærer i Brøndsted ved Fredericia *Jens Dithlefsen*, født 1806 i Brøndsted Skole som Søn af Lærer Poul Dithlefsen, der stammede fra det frisiske, og Hustru Mette Kirstine Jagd, der var en Lærerdatter fra Højrup Skole i Herslev Sogn. Jens Dithlefsen var Seminarist fra Borris og omtales som en aandslivlig Mand og en dygtig Lærer, der i meget var forud for sin Tid. Han døde allerede i 1845 som Lærer og Kirkesanger i Pjedsted, omtrent et halvt Aar efter døde ogsaa hans Hustru, og en ikke lille Børneflok stod forældreløs tilbage. En i sin Tid velkendt Mand paa Fredericiaegnen, Forligsmægler Dithlefsen, var en af Sønnerne.

Men foruden de to Døtre var der i Peter Jensen Barsøe og Anna Marie Smiths Ægteskab 3 Sønner, der alle tre blev Lærere. Den yngste af disse blev Hjælpelærer hos sin Fader fra 1839 til 1847, da Peter Barsøe døde i en Alder af 70 Aar. Med hans Død ophørte den gamle Lærerslægt at have hjemme i Smidstrup Skole, men den havde da ogsaa siddet inde med Embedet igennem c. 125 Aar.

Men inden vi slutter denne Slægtshistorie, skal vi endnu følge de tre Sønner paa deres Livsbaner. De blev som sagt alle Lærere og havde alle faaet deres Uddannelse paa Lyngby Seminarium. Det laa jo i en ret betydelig Afstand fra Smidstrup, men enten gik man paa sin Fod den lange Vej derop, eller ogsaa fik man en Bondemand til at køre den lange Tur, paa hvilken man »bedede« forskellige Steder og overnattede i en Kro. Man førte selvsagt Fødevarer med sig paa en saadan Rejse, for at den ikke skulde koste for meget, thi rede Penge var der kun lidt af. De unge Seminarieelever tingedes ind hos Omegnens Beboere. Disse kaldte dem i Reglen »Seminariekarle«.

Fordringerne til Optagelse var naturligvis ikke ret store, men de maatte dog kunne noget mere end Almueskolen kunde give dem. Derfor gik de som oftest en Tid til Forberedelse hos en yngre seminarieuddannet Lærer. Den ene af de tre Sønner, saavidt jeg ved, den yngste, havde dog faaet en noget mangelfuld Forberedelse, efter Sigende fordi den mellemste af Brødrene ikke havde opnaaet første Karakter ved den afsluttende Examen, og Forældrene i Ærgrelse herover ikke vilde koste saa meget paa hans Uddannelse. Det, han særlig frygtede for, var nok Prøven i skriftlig Dansk, men efter hvad der fortælles, »laante« han Kladden til en af de bedre udrustedes Stil og forbedrede derved sine Chancer for at blive optaget. Og ved et ihærdigt Arbejde blev han snart en meget flink Seminarist og gik ud fra Seminariet med første Karakter.

Forstander paa Lyngby Seminarium var Sognepræst Chr. Plesner fra 1823—33 og Sognepræst N. Sidenius fra 1833—43. Undervisningen var efter vor Tids Begreber vistnok noget tør, men det var alligevel fornøjelige og frugtbare Aar for de unge. Ogsaa de politiske og nationale Rørelser fra 30'erne fandt Vej til de unge Seminarieelever. Naar en saadan Seminarist efter vel overstaaet Examen vendte tilbage til Hjemmet, blev der set op til ham som en Mand, der vel ikke kunde maale sig med Præsten, men dog var paa Vej til den lærde Stand. Den ældste af Brødrene har fortalt, at en Bondemand efter hans Hjemkomst fra Seminariet tog ham til Side og i megen Alvor spurgte ham, om han nu havde Ret til at kaldes Hr. ligesom Præsten. Jeg tænker, at Niels Christian Barsøe, der var ikke saa lidt af en Skælm, ubetinget har tilkendt sig selv Retten dertil.

Mærkeligt nok blev de tre Brødre efter hverandre

alle Lærere ved Taagelund og Bølling Skoler i Egtved Sogn med Bolig i Taagelund Skole. Det var et ret besværligt Embede med dets to Skoler, og Egnen blev af dem, der hørte hjemme i de frugtbare østlige Sogne, betragtet som den fattigere »Vesteregn«. Men som en poetisk Ven, Lærer Arrevad i Haastrup, skrev til den yngste, da han i 1847 som nygift drog dertil: »Markens Grøde skjænker Føde, det erkjender Brødre to«. Der var ogsaa en velvillig Befolkning i Sognet, en af dens Fornøjelser var det aarlige Vorbasse Marked, og naar de saa, oplivede af adskillige Kaffepunscher, kørte hjem derfra, vilde de køre omkap med hinanden. En Gaardmand med et Par smaa Heste indlod sig endogsaa paa at køre omkap med Kammerraaden fra »Nyberg Mølle«, men da hans Heste ikke kunde mere, kørte han ud til Siden, og idet han stod op i Vognen og svingede Hatten, sagde han: »Værsaagod, Hr. Kammerraad, Vejen er for Dem«. En anden Mand sagde til en af Barsørerne ved hans første Besøg: »Mi Kuen aa Bøn er helle, men a er, Fanden far i mæ, et helle«, hvortil Læreren svarede: »Nej det kan jeg høre paa den Bøn, Du beder«. Megen Glæde havde de tre Brødre med deres Hustruer i det gæstfri Hjem hos Kammerraad Thulstrup. Men Taagelund blev dog for dem alle et Begynderembede, hvorfra de søgte tilbage til Lærerembeder paa de hjemlige Egne. Og saaledes skete det, at i en Række af Aar kom disse Brødre med Svogeren i Pjedsted til at bo Side om Side i Egnen mellem Kolding, Fredericia og Vejle. Senere fik to Sønner af den ene af Brødrene Embeder paa samme Egn, saa der i nogle Aar sad 5 Barsøer som Lærere i kort Afstand fra hverandre. Jeg skal nu forsøge tilsidst i al Korthed at give et Billede af disse Brødre og deres Livsgerning.

Den ældste af dem, *Niels Christian Barsøe*, var født i Smidstrup Skole 8. Marts 1812. I Oktober 1829 blev han optaget paa Lyngby Seminarium og dimitteredes i Septbr. 1831 med et fint »Meget duelig«. Efter en Hjælpelærervirksomhed flere Steder bl. a. hos den tidligere omtalte Lærer Velling i Bredstrup blev han Lærer i Taagelund og blev derfra 1841 kaldet til Lærer

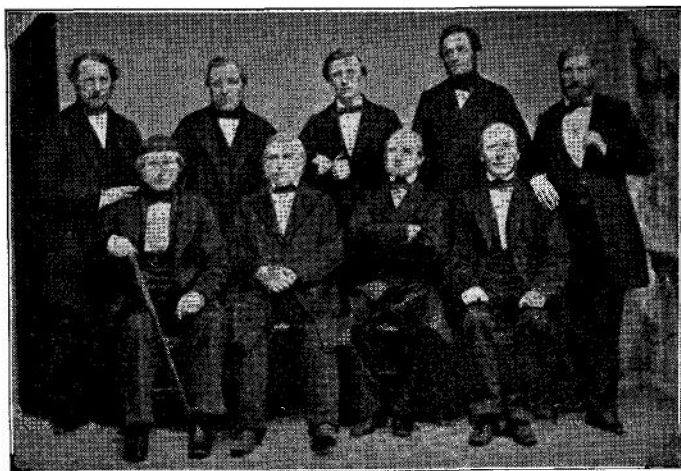
En Lærerkreds paa Egnen, vistnok fra Slutningen af 1860erne.

<i>Kjærsgaard,</i>	<i>Jagd,</i>	<i>Petersen,</i>	<i>Christensen,</i>	<i>Bang,</i>	<i>Barsøe,</i>
<i>Erritsø,</i>	<i>Egeskov,</i>	<i>Taulov,</i>	<i>Erritsø,</i>	<i>Herslev,</i>	<i>Højrup,</i>
<i>Andersen,</i>	<i>Bernth,</i>	<i>Pedersen,</i>	<i>Barsøe,</i>		
<i>Tiufkær,</i>	<i>Smidstrup,</i>	<i>Pjedsted,</i>	<i>Bredstrup,</i>		

og Kirkesanger i Sønder Vilstrup, hvor han virkede til sin Død 6. Marts 1879, de sidste Aar paa Grund af skrøbeligt Helbred med Hjælpelærer. Han var gift første Gang med Mette Therkildsen, der var født i Smidstrup Sogn som Datter af Gaardejer Therkel Nikolajsen og Hustru Maren Bundgaard, og anden Gang med Marie Thulstrup, f. i S. Bjært Sogn, men mistede ogsaa hende allerede i 1862. Han var en lille, før-

laden Mand, rolig og sindig i sin Optræden, en klog og dygtig Mand, der ikke blot gjorde god Fyldest i sin Skole, saa længe hans Kræfter strakte til, men ogsaa blev brugt meget af Skoledistriktets Befolkning som en kyndig Raadgiver i økonomiske og juridiske Spørgsmaal.

En Broder til hans Moder, Jacob Smith, der var

En Lærerkreds paa Egnen, vistnok fra Slutningen af 1860erne.

<i>H. Nielsen,</i>	<i>Jensen,</i>	<i>Abitz,</i>	<i>Knudsen,</i>	<i>v. Qualen,</i>
<i>V. Nebel.</i>	<i>Starup.</i>	<i>Aagaard.</i>	<i>Brakker.</i>	<i>Viuf.</i>
<i>Bramminge,</i>	<i>Hansen,</i>	<i>Simonsen,</i>	<i>Kragh,</i>	
<i>Almind.</i>	<i>Aagaard.</i>	<i>Bjært.</i>	<i>Højen?</i>	

Lærer i Houer Skole ved Vejle, gjorde i 1847 en Rundrejse til sine Søsterbørn og skrev en Tid efter sin Hjemkomst et Brev til den yngste Søstersøn, som er bevaret i Slægtens Eje. Det er skrevet med en fast og pyntelig Skolelærerskrift og blev som Breve den Gang besørget til Adressaten »ved Godhed«. Det bærer til Overskrift: »Gode Søster Søn med Kone og Børn«, men da han under Brevskrivningen er kommen i Tan-

ker om, at Søstersønnen var nygift og uden Børn, har han resolut streget de to sidste Ord over. I dette Brev giver han i al Venskabelighed en Karakteristik af de forskellige Hjem, han besøgte. Om Pjedsted Skole, hvor N. Pedersen og Karen Smith sad, skriver han, at han var saa uheldig at indtræffe i den travle Høst, og han fortsætter: »Der maatte jeg hjælpe Dem at faa Deres Rug indavlet, hvilke Kjærve var saa uhyre store, at jeg næppe kunne løfte dem — Leve Maaden var god nok, men Arbejdet for strængt.« Opholdet i Vilstrup Skole behagede ham ikke saa godt, skriver han, og han paastaar, at hans Søstersøn dér er temmelig paaholdende. Om den gamle Jacob Smith har havt skellig Grund til denne Paastand, ud over at Niels Christian Barsøe ogsaa i sine egne Penge-sager var en forstandig og forsigtig Mand, vides ikke. Barsøe i Vilstrup havde ingen Sønner, en Datter af ham blev gift med Brodersønnen Ole Pedersen Barsøe, der en Tid var Hjælpelærer hos ham.

Den anden af Sønnerne var *Jens Petersen Barsøe*, f. 12. Juni 1816, dimitteret fra Lyngby 1835. Han var gift første Gang med Ane Katrine Frederikke Olesen, Datter af Gaardejer Ole Pedersen og Hustru Ane Laugesen i Svinholt, Skærup Sogn, anden Gang med Gjertrud Mortensen, Enke efter Gaardejer Niels Dahl af Herslev. Sin Lærervirksomhed begyndte han i Vork Skole, senere kom han til Højen Skole. Derefter virker han i nogle Aar i Taagelund, hvorfra han kommer til Trelde Skole ved Fredericia, indtil kan 1859 bliver kaldet til Lærer og Kirkesanger i Bredstrup ved Fredericia, hvor han virker, til han i 1889 søger sin Afsked. Forinden var han bleven udnævnt til Dannebrogsmænd. Han døde 1911 omtrent 95 Aar gammel. Naar han i sine yngre Aar skiftede Embede adskil-

lige Gange, hang det vist sammen med, at han trængte til forøgede Indtægter, idet Børneflokket blev ret stor; men maaske ogsaa hans livlige Sind trængte til Forandring, og hans vindende Væsen gjorde det forholdsvis let for ham at opnaa Forflyttelse.

Der blev ved hans Død skrevet om ham i »Folkeskolen«: »Barsøe var i mange Henseender en mærkelig Mand med et varmt Hjærte for de smaa; han var en udmærket Fortæller med et uopslideligt Humør og et barnligt livsglad Sind helt op i den høje Alderdom«. Denne Karakteristik stemmer godt med »Morbror Jakobs« Brev, i hvilket det hedder: »Din Broder Jens er et venskabeligt og godt Menneske, og hans Kone ligesaa, der havde jeg det morsom i alle Maader, hans Kone, og han, var meer end overordentlig god imod mig — det er en fornøielig Fyhr at omgaas med denne Jens.«

Jens P. Barsøe.

Til sin Lærergærning sad han, ogsaa i Kraft af de Egenskaber, der her er peget paa, inde med betydelige Evner. Han var maaske næppe saa grundig og jævnflittig i sit Arbejde som de to andre Brødre, men han havde en egen praktisk Maade at tage Undervisningen paa, saa Børnene indenfor det Omraade, de tilegnede sig, opnaaede en betydelig Sikkerhed. I Slægten vil han fremfor alt mindes som den, der ved Siden af dyb Alvor besad et lyst og kærligt Sind og ved sine livfulde Fortællinger kunde samle de unges Opmærksomhed. Adskilligt af det, han saaledes førte frem med stort Lune og ikke ringe dramatisk Kunst, havde vel fortjent at blive nedskrevet.

To af hans Sønner, Ole og Ditlev, blev ogsaa Lærere, den ene i Alminde, den anden i Eltang, og en Søn af Ole Barsøe, Christian, sidder nu som Lærer i Bredstrup Skole. Nogle Træk fra de to Brødres Liv vil iøvrigt blive meddelt i et følgende Afsnit, nedskrevet af min Fætter, Ole Barsøe.

Vi kommer nu til den yngste af Sønnerne, *Hans Smith Barsøe*, der er født 20. Januar 1819. Han kom paa Lyngby Seminarium i 1837 og blev dimitteret derfra i 1839 med en smuk første Karakter. Fra 1839 til 1847 var han Hjælpe lærer hos sin Fader i Smidstrup Skole. Naar han ikke blev Faderens Efterfølger i Embedet, skyldtes det ikke manglende Dygtighed, idet Sogneforstanderskabet i April 1847 giver ham det Vidnesbyrd, at »han har varetaget sine Pligter med overordentlig Flid, Nidkærhed og en sjælden Dygtighed og Nøjagtighed, saa at Sogneforstanderskab og Forældre har havt Aarsag til at være særdeles tilfredse med de ham anbettede Børns Fremgang baade i Kundskab og Sædelighed«.

Hans Smith Barsøe blev derimod kaldet til Lærer ved Taagelund Skole, og 19. Juni 1847 blev han gift med Karen Marie Pedersen, der var født i Klattrup By, Smidstrup Sogn, som Datter af Gaardejer Peder Andersen, kaldet Rand, og Hustru Ellen Nielsdatter. Efter to Aars Virksomhed der blev han i 1849 kaldet til Lærer ved Højrup Skole i Herslev Sogn, og her virkede han indtil 1892, de sidste Par Aar dog med Hjælpe lærere, altsaa i over 40 Aar. To Aar iforvejen var han som Anerkendelse af sin Virksomhed bleven Dannebrogsmænd. Som pensioneret tog han Bolig i Vejle og døde først 9. Febr. 1915, altsaa i en Alder af 96 Aar.

Hans Smith Barsøe var en Mand af megen Alvor

og stor Pligtfølelse, men der var et ikke ringe Lunebagved, og han kunde være særdeles livlig, levende interesseret som han var navnlig i Drøftelsen af religiøse og nationale Spørgsmaal og af alt, hvad der vedrørte Lærerens Gærning. Han havde i sine unge Aar egentlig haft Lyst til at gaa videre i sin Uddannelse og blive Præst, men det turde Forældrene af økonomiske Grunde ikke indlade sig paa. Men han kom alligevel til i mange Maader at gøre en Præsts Gærning, ikke blot ved sin Religionsundervisning i Skolen, men ogsaa ved sine Besøg hos Syge og Gamle og ved at være en Sjælesørger for mange, til hvem man betroede sig baade med timelige og aandelige Anliggender.

Hans Smith Barsøe.

For endnu en Gang at komme tilbage til Morbror Jakobs Brev skal her anføres, hvad denne skriver til sin yngste Søstersøn i 1847: »Jeg nød i Dit Hus megen Opvartning og Fornøjelse, hvorfore jeg takker Dig og Din Kone mange Gange — jeg vil troe, at Du har fundet en god Ægtemage, lev derfor i Enighed og Kjærlighed med hverandre, indtil Døden kommer at opløse Livets Baand. Denne Bøn ønskes af mig, Din oprigtige Morbroder.« Det tør nok siges, at gamle Jakob Smiths Bøn blev hørt; i mange Aar var Højrup Skole, som den mest centralt beliggende, et Samlingssted for Slægten, og navnlig 20. Januar paa Hans Smith Barsøes Fødselsdag samledes der mange af Slægten, flere Embedsbrødre, Venner og gamle Elever i Hjemmet der til et festligt Samvær. Skønt snart 40 Aar efter at den sidste Sammenkomst der blev fejret, toner endnu i mine Øren den Kraft, hvormed

den gamle Salme: »Nu takker alle Gud« efter Aftensbordet blev sunget af de mange stærke Degnestemmer og alle de andre Røster, som gladelig stemte i med. I dette Hjem oplevedes ogsaa vore to Krige med de ret tunge Byrder, de i flere Henseender lagde paa Egnens Befolkning. Og i mange Aar gemtes i Hjemmet et gammelt rustent Sværd, som var bleven smedet i Taagelund, den Gang »Slavekrigen« satte store Dele af Jylland i stærk Bevægelse.

Om Hans Smith Barsøes Virksomhed i Skolen stod der ved hans Død i »Folkeskolen«: Hans Ungdom og Uddannelse faldt i den Tid, da man holdt paa Strenghed i Børneopdragelsen, og H. S. Barsøe bar i sit Liv og sin Virksomhed Præg deraf. Han var »en Mand af den gamle Skole«. Af sine Elever forlangte han Orden og Lydighed, Opmærksomhed og Flid, men pligtopfyldende til det yderste som han var, foregik han dem med et godt Exempel, og han modtog lige til det sidste mange Vidnesbyrd om, at hans gamle Elever skønnede paa, hvad han havde været for dem — mangan kold Vinteraften kunde man træffe ham i den lave, tarvelige Skolestue i Færd med at gennemse og rette Børnenes skriftlige Arbejder eller med at forberede sig til næste Dags Skolegærning, og med den Tankeklarhed og faste Vilje, der særtegnede ham, bragte han i adskillige Ting sine Elever vidt. Navnlig var han dygtig i Katekisationens vanskelige Kunst og meget anset som Religionslærer«. Og denne Karakteristik kan jeg baade som hans Søn og hans Elev fuldt ud give min Tilslutning.

Jeg har næppe kendt nogen mere flittig Mand end ham. Han kom i Reglen i Skolen en halv Times Tid før den egentlige Undervisning skulde begynde, og da var de ivrigste af Eleverne allerede tilstede og beskæf-

tigede sig med Regning eller andre Ting. Ofte trak det ogsaa ud over den normale Tid for Skolens Afslutning. Og der var Fart over Arbejdet i Skolen, der *skulde* læres noget, og *alle* skulde lære noget. Naar han havde Ord for at være en streng Lærer, er det vel ikke uberettiget, men for de Elever, der selv vilde noget, var han tillige en faderlig Ven, hvad han ogsaa fik mange Vidnesbyrd om. Jeg tør maaske her fortælle, at en af hans gamle Elever, der naaede frem til Ministerstillingen her i Landet, skrev til mig, at »det var min Fader og hans enestaaende Dygtighed som Lærer, han i første Række og mere end noget-somhelst andet kunde takke for, at han saa nogenlunde havde været i Stand til at gøre Fyldest i de skiftende Stillinger«. Og navnlig har jeg gennem Aarene i voxende Grad maattet beundre den Dygtighed og Varme, hvormed han underviste baade i Lærebogen og Bibelhistorien, saaledes at det blev levende for Børnene og fik personlig Betydning for mange langt ud over Skoleaarene.

Hans Smith Barsøe havde kun én Søn, og han forlod i den Forstand Slægtens gamle Stier, at han ikke blev Lærer, derimod tog en Datter, Hansine Marie Barsøe, Lærerindeexamen fra Femmers Kursus og har i mange Aar været ansat i Skaarup paa Fyn, hvor hun foruden Børneundervisningen ogsaa er med til at vejlede de unge Seminarister i praktisk Færdighed, en Datter har været gift med Lærer J. E. Westengaard, og en anden Datter med Højskoleforstander J. K. Gaarde.

Med disse 3 Lærerskikkelser standser vi nu med at følge den gamle Lærerslægts Spor, og er det end sandt, som Digteren har sunget, at vore Navne glemmes som Sne, der faldt ifjor, saa tør man dog nok

gaa ud fra, at det gode og trofaste Arbejde i Skolen, der har været øvet af denne Slægt, og det venskabelige og gode Samliv, der har været levet med Befolkningen paa disse Egne, har sat dybere Spor og har haft Betydning ikke blot for mangen enkelt Mand og Kvinde men ogsaa for Befolkningen i sin Helhed og kan afgive et godt Eksempel ogsaa for kommende Tider.

HEDERNES OPDYRKNINGSHISTORIE

EN INDLEDNING

VED

SØREN ALKÆRSIG

I den lille Jubilæumsartikel i Ribe Amts Aarskrift for 1928 blev det stærkt understreget, hvor nødvendigt det er, om vi ellers vil have et levende Indtryk af de gamle Hedeopdyrkeres Arbejde, deres Bekymringer og deres Sejre, at vi snarest muligt faar dem til at fortælle derom og faar det noteret op; thi ret længe varer det ikke, før de sidste af dem siger os Farvel. Det er ikke for meget sagt, at dette er en af de vigtigste Op-gaver, som de historiske Samfund i Ribe, Ringkøbing, Vejle og Viborg Amter foreløbig har. Nedenstaaende kunde være en Slags Indledning til en saadan Opdyrk-ningshistorie, hvad enten denne nu bliver en sammen-hængende større Afhandling eller en Række mindre fra de forskellige Egne. Selve Materialet maa samles, mener jeg, af Folk, som er hjemmehørende paa Stedet, saa kan der siden forhandles om, hvor meget og af hvem det indsamlede Stof skal bearbejdes.

Hvis man gennem Historien, og de Beretninger vi har fra Mands Minde, iagttager et Folk, der er i Færd med at tage sit Land i Besiddelse, opdyrke det, saa ser man, at dette sker i høj Grad s t ø d v i s. Det er let at se i Lande som Norge, Sverrig og Finland, fordi flere

Faser her er gledet os forbi endnu i Mands Minde, og Bevægelsen gaar videre den Dag i Dag. Men ogsaa i vort eget Land ses denne Opdyrkning at foregaa i Perioder. Vi mindes kun den sidste, som har varet siden 1850—60, og som nu er ved at være afsluttet, men tilbage i vor Historie kan vi meget tydeligt se i al Fald én til, og ved Hjælp af nyere og moderne Kilder kan vi skimte andre der bagved igen.

Det ligger da nær at antage, især da Afstanden mellem disse Opdyrkningsperioder kan være ret stor, flere Aarhundreder, at der skal være visse Forudsætninger til Stede, for at et saadant Fremstød mod Landets uopdyrkede og ubeboede Egne kan finde Sted, og ikke én Forudsætning, men flere; og at det ikke kan nytte, at én af disse er til Stede, naar de andre endnu ikke er indtrufne.

Den første Forudsætning er, at **Befolkningen** vokser; thi Fremskridtet kommer aldrig indefra alene, der skal en ydre Anledning til, et vist Tryk, ellers paa-tager Mennesker sig ikke de Byrder og den Møje, som følger med dette at dyrke nyt Land op. Men skønt dette Tryk kan være pinagtigt nok, saa viser det sig dog, at dette alene ikke helt kan klare det. Paa et tidligt Tidspunkt i vor Historie, i det 8. Aarh., tager Landets Befolkning stærkt til, en talrig og kraftig Ungdom presser paa og vil have Plads, og det synes ogsaa at medføre en ikke ringe Nyopdyrkning, men ikke en tilstrækkelig; thi andre ligesaa nødvendige Betingelser manglede. En meget stor Part af denne Ungdom — og vistnok efterhaanden saa mange, at den begyndte Opdyrkning gik helt i Staa — glider ud over Landets Grænser paa Handels- og Vikingetog, især de sidste, som jo mere og mere fik Overvægten.

Af disse andre Betingelser skal først nævnes, at det

maa være, hvad vi kalder en Fremgangs-tid, d. v. s. at Arbejdet med Jorden og Dyrene kan give en Del mere end af Haanden i Munden, et vist Overskud, hvad enten dette nu stammer fra, at Varernes Værdi stiger (i ældre Tid som Byttegenstande), eller Udbyttet af Jorden bliver større, eller (som oftest) begge Dele. En tredje vigtig Betingelse vil vi nævne med det samme: at Bygninger og Klæder, men navnlig Redskaber (i nyere Tid tillige Maskiner) forbedres eller helt fornyes ved nye Opfindelser. Dette kan jo godt siges at være indeholdt i selve Fremskridtet, men det er dog noget saa uhyre betydningsfuldt, at det maa nævnes som en selvstændig Faktor.

Naar altsaa saadan i det mindste tre Ting skal indtræffe samtidig, for at et Nybrud af Landets Jord skal kunne finde Sted, saa forstaar man, hvorfor disse Nybrud, i ældre Tid især, er saa meget sjældne. — Ganske vist har de tre Faktorer vistnok nogen Tilbøjelighed til at følges ad; men Erfaringen siger os dog tydelig nok, at altfor ofte indtræffer det samme som i Vikingetiden, at den første Faktor, Befolkningspresset, stiger til Sprængning, uden at dermed følger et tilstrækkeligt Fremskridt; thi menneskelig Vilje og Handlekraft er vel mægtige Kræfter, men de er ikke almægtige. Navnlig tidligere i Historien har de mødt uoverstigelige Hindringer, ofte naar Sejren var mest nødvendig for det heles Vel, og da maa Befolkningsoverskudet glide ud over Landets Grænser paa fredelig eller krigersk Vis, hvis ikke Pestsygdomme eller Krig i Landet selv paany indskrænker det. Ja, selv i vore Dage med vor mægtige Teknik til Hjælp ser vi ganske det samme.

Det er sandsynligt, at hvert Lag af Stednavne betegner et saadant Nybrud af dansk Jord. Dette gæl-

der nok baade -ing, -sted og -løse, hvordan det saa hænger sammen med -lev. Men vi ved endnu kun lidt derom. Kun for de yngste Lags vedkommende er Sagen klar nok. Byer med Endelsen -torp, -rød, -bøl, -skov m. fl. betegner det sidste store Nybrud før vor egen Tid; det er sandsynligt, at da blev den dyrkede Jord udvidet til det dobbelte. Men det er 7—900 Aar siden, og et lignende Tidsrum har der maaske ogsaa før været mellem saadanne Fremstød. Da skabtes Hjulpløven, det Redskab, som først af alle skulde muliggøre et større Udbytte. Sandsynligvis ogsaa Trillebøren og Plejlen, disse før den Tid — i Forhold til det hidtil brugte — saa uhyre arbejdsbesparende Redskaber. De første Spor af Vekseldrift, saavel som af Teglbænding og Jærnuksmeltning, hører sikkert ogsaa den Tid eller den følgende til. I Slutningen af 1700 kom dertil Leen og Jerntænder i Harven; men ellers har hin Tids Slægter levet paa de nævnte Fremskridt, lige til den moderne Agerbrugsteknik efter 1850 medførte Mergling og Dræning og bedre Redskaber (Svenskharven dog indført noget tidligere saavel som enkelte Svingpløve). I Mellemtiden, men navnlig i det mørke Aarhundrede fra Kr. den Fjerdes Deltagelse i 30 Aarskrigen og til den nordiske Krigs Slutning (1625—1721), er Befolkningstallet saavel som andre Fremskridt holdt nede af Krig og Pest og anden Elendighed.

Først i Aarene efter Treaarskrigen begynder Fremgangen paany — maaske dog saa smaat allerede i 40'erne. Først ved den Tid var Redskaberne saa meget forbedret, at man kunde gaa i Gang med de sværere Lerjorder, som aldrig før havde været opdyrket, og som helt eller delvis havde været skovdækkede. Udmarkerne blev ryddet for Buske og Sten, et uhyre Arbejde;

thi de laa hen, som de havde ligget fra Oldtiden af. Mindre Mosehuller og andre Vandsamlinger blev opfyldt eller udgrøftede; man kan endnu f. Eks. flere Steder omkring Vejle og Kolding se Sporene af dette Arbejde, og hvorledes det er gaaet for sig.

Og da begyndte ogsaa Heden s Opdyrknin g i større Stil. Man maa selvfølgelig ikke forestille sig, at dette Arbejde nogensinde var gaaet fuldstændig i Staa. Det var i det væsentlige gaaet saadan, som Forfatteren husker det fra sin Barndom: Naar man færdedes paa Grænserne mellem Mark og Hede, traf man snart Indhug i Heden af nyopdyrket Jord og snart gamle Agre, der var ved at springe i Lyng igen — efter som der var Raad og Driftighed. Saadan gik det i større Stil for hele Folket. I fredelige og økonomisk nogenlunde gode Tider blev der erobret Agerland fra Heden; men naar Ulykkerne indtraf (og Evnen dermed blev mindre), som Krig, Pest og Misvækst, saa tog Heden sit tilbage. Man behøver tilvisse ikke at gaa tilbage til »Den sort Døds« Tider, som det gerne gøres, for at finde Aarsagen til den »fureskårne« Jord (forhen opdyrkede), man kunde finde i Hederne, og som Forfatteren flere Gange har set. Det meste af den, der har været i Mands Minde, stammer sandsynligvis endog fra en saa sen Tid som de fattige Tider i 1820—30'erne. Thi det er ofte forbavsende, saa hurtig man glemmer, og vel ikke mindst Genvordighederne.

Heden s Opdyrknin gshistorie maa deles i to Perioder: den før 1899 (Lov om Jord til Landarbejdere) og den efter, d. v. s. Opdyrkning uden og med offentlig Hjælp. Deraf er den første Periode, der strækker sig over ca. 40 Aar, ikke blot den interessanteste, men ogsaa af langt den største folkeopbyggende Betydning. Alene af den Grund betyder den ogsaa mest øko-

nomisk. Men der er ogsaa andre og mere iøjnefaldende Grunde til, at den økonomiske Værdi af dette Arbejde er størst i den første Periode. For det første er det alt i alt den bedste Jord, der dyrkes op i disse Aar, og dernæst er det meget betydelige Arealer. Man regner, at vi omkring 1860 havde ca. 100 Kvadratmil liggende i Hede alene i Jylland. Deraf skal være ca. 40 Kvadratmil tilbage endnu, 20 Kvadratmil er opdyrket eller beplantet i dette Aarhundrede og i forrige Aarhundrede altsaa 40 Kvadratmil. Deraf har Hedeselskabet beplantet de 10, mens altsaa 30 Kvadratmil er opdyrket af private Folk og uden nogen som helst offentlig Hjælp. Dertil kommer saa, at Redskaberne den Gang var langt ringere end nu, og især at Metoderne var primitive og lidet frugtbringende, fordi Oplysningen om de rigtige Fremgangsmaader var saa ringe. Man vidste eller blev hurtig klar over, at Heden efter Opbrydningen skulde ligge hen et Par Aar for at udluftes, og at der skulde m e r g l e s, om det paa nogen Maade var muligt; men hvad Jorden ellers krævede af Næringsstoffer, særlig hvad H e d e n skulde have og slet ikke kunde undvære, om den skulde vedblive at give en nogenlunde Afgrøde, derom vidste man aldeles intet. Det var derfor ogsaa de mærkeligste Blandinger, som Agenter og andre Spekulanter kunde narre i Folk som god »Kunstgødning«, en Trafik, der vistnok kulminerede, da en Mand i Nr. Vium hittede paa at lave Kunstgødning af Brunkull Forfatterens Fader kørte i Sommeren 1877 Masser af Hedetørv — flere Hundrede Læs — paa et Stykke nyopdyrket Hedejord og brændte dem af der! Et uhyre Arbejde, først at faa Tørvene gravet, dernæst at faa dem kørt og afbrændt, og altsammen forgæves, vel snarest til Skade, i al Fald for den Jord, Tørvene blev taget

paa.¹⁾ Det var da et Held, at de to Ting, Fattigdom og Forsigtighed, satte ret snævre Grænser for den Slags Eksperimenter. Men at de mislykkedes var til ikke ringe Skade, da de virkelige Kunstgødninger og andre Forbedringer begyndte at komme frem. Noget hjalp det, mindes jeg, naar det rygtedes, at Dalgas havde anbefalet en Ting, saa maatte det jo vistnok alligevel due. Det var efter hans Anvisninger, at min Fader i Vinteren 1877—78 forberedte et Stykke Mose til Dyrkning ved at køre Sand paa. Der var vistnok i det hele stor Tro paa, at der kunde komme noget ud af Heden og en Del af Moserne, naar bare man vidste hvordan.

Fattige var de fleste af disse Hedeopdyrkere, men ingenlunde alle. Denne Tale om de fattigere Slidere kan overdrives. En meget stor Part af den i hin Tid opbrudte Hede, hvor meget kan vel ikke nu oplyses, er opdyrket fra de gamle Bosteder, hvor man trods det fattige Udseende i Hjem og i Klæder efter Forholdene sad rigtig godt ved det paa Grund af utrolig Spar-sommelighed og haardt Arbejde, det havde man lært i de trange Aar i 20—30'erne, om man ikke kunde det før. Naar Foraarsarbejdet var til Side, saa blev Ploven sat i et nyt Stykke Hede ved Markgrænsen eller længere ude, eller den forhen opbrudte Hede blev pløjet paa ny. Sten — massevis — maatte brydes op og køres bort, der skulde mergles, om det var muligt, og saa kunde Heden gerne efter 2—2½ Aars Forløb give de første Afrøder: Rug og Kartofler. Siden kunde der bygges

¹⁾ Denne »Forbedrings«metode er saa gammel, at den endog omtales hos Virgil. Det er dels Nødvendigheden af at bruge Ild (Skov og Hedeopdyrking), dels sikkert ogsaa Forestillingen om Ildens velsignende Magt, som holder Theorien levende. Endnu i alle vore Amtsbeskrivelser (omkr. 1830) omtales Forsøg dermed, iøvrigt foranlediget ved Spørgsmaal fra Landhusholdningsselskabets Side. De fleste synes endnu dengang at være troende overfor Metoden.

en Lade derude, og naar Tiden kom, d. v. s. naar et af Børnene giftede sig, saa kunde der bygges »Sals« og »Kjörres«, og saa stod der et nyt Hjem.

Paa denne Maade, man kunde kalde det den o r g a n i s k e, gik det til i Tusinder af Tilfælde, og saadan er det forresten gaaet til til den Dag i Dag. Men i andre Tusinder af Tilfælde gik det anderledes til. Naar to unge fattige Tjenestefolk giftede sig — hun havde maaske nogle Klæder og en Seng, maaske ogsaa et Par Faar med Lam, og han havde sparet sammen til en Ko — da var det i gamle Dage og i Vestjylland en sikker Ting, at det nye Hjem, der nu skulde dannes, skulde være et s e l v s t æ n d i g t Hjem. Og saa var der i de fleste Tilfælde ikke anden Udvej end at bryde et Stykke Hede op og bygge Hjemmet der, ganske paa bar Bund, og det baade hvad Jord og Bygninger og alt andet angik. De Kaar, som saadanne Mennesker gik ind til, var da ogsaa af en saadan Art, at Nutidsmennesker ikke kan forestille sig det. Det var en Ildprøve for dem, der var Stof i til Foregangsmænd. De blev hærdet til at udrette det næsten overordentlige. Nogle af dem har bygget 3—4—5, ja op til en halv Snes Hjem, dels til deres Børn, dels til andre. Deres Kræfter syntes uudtømmelige. En kendte jeg, som begyndte paa en Hede-gaard i 1853, der var to Stude og tre Køer og 350 Tdr. Land! Da jeg i 1901 besøgte ham, var saa godt som alt opdyrket, han kunde vise mig en hel Koloni af nye Ejendomme omkring sig, seks ialt, der boede hans Børn. En saadan Mand kan vel nok siges at have »bygget sit Land«, næsten fremfor nogen anden, og det uden at nogen har lagt Mærke dertil. Og efter gammel Folkemoral er der heller ikke noget mærkeligt i d e t.

Men siden er der bleven lagt Mærke til disse Mænd! Og med Rette; thi de var alligevel de faa. — Det maa

paa ingen Maade forundre, at Opgaven ingeniunde altid blev løst. Ak, jeg husker dem saa godt, disse kun halvtopbyggede, halvtopdyrkede Hedehjem, hvor alt ved sit fattige og forhulede Udseende vidnede om, at her havde man forløftet sig. Det var for mange Fattigdom og Slid hele Livet, uden at det lykkedes ad den Vej at skabe nye Hjem for deres Børn, de havde nok at gøre med at holde det gamle oppe, og i ikke faa Tilfælde endte det alligevel med Fattiggassen. Maaske var nogle af dem ikke dygtige, i al Fald ikke dygtige nok, men iøvrigt var Stillingen saa vanskelig, at nogle faa Uheld kunde faa det hele til at bryde sammen, og Hjælp var saa godt som ikke til at faa. Sagen var, at Opgaven var over Evne for overmaade mange, ja maaske for de fleste. »Hvem tæller vel de tabte Slag«, nej, men de er der, de tabte Slag, og jeg tror, at det Indblik, jeg her har givet, svarer langt mere til Virkeligheden, end de noget rosenfarvede Skildringer, man er vant til at træffe i Litteraturen. — Men meget særprægede og ejendommelige kunde de, trods alt, være disse Mennesker, især i Sammenligning med Smaafolk paa de bedre Egne, som jo gerne gik paa Arbejde paa Gaardene. Et væsentligt Lyspunkt er det ogsaa, at det ofte var dygtige og flittige Børn, der kom fra saadanne Hjem, afholdte og velansete, hvor de tjente, og mangan Gang naaede saa de, naar de selv stiftede Hjem, hvad Fader og Moder ikke havde naaet.¹⁾

Den sidste Periode af Hedeopdyrkningen, den som er sket med mere eller mindre offentlig Hjælp, skal kun kort omtales. Paa en Maade gaar denne Hjælp dog længere tilbage, idet Hedeselskabets udmærkede Arbejder: Beplantning, Vanding og Afvanding, Mose-

¹⁾ Museumsforstander H. P. Hansens Afhandling i hans Bog: Fra gamle Dage I om Hedeboender og Hedehjem giver mange udmærkede Oplysninger om det her foreliggende Emne.

kultur og — vel ikke mindst — Merglinger, har gavnet Hedeopdyrkningen i høj Grad, men selve Opdyrkningen har ligget udenfor Selskabets Ramme. Derimod er Loven af 21. Marts 1899 om Jord til Landarbejdere selvfølgelig kommen Hedeopdyrkere til Gode saavel som andre og alligevel i knap saa høj Grad; thi Hedeopdyrkeren havde endnu sværere ved at opfylde Lovens Betingelser end andre. Skulde der hjælpes her, saa det kunde forslaa, saa maatte Opmærksomheden vendes direkte til disse Pionerer.

Det blev Viborg Amts landøkonomiske Forening, som i Forbindelse med det i Oplandet mellem Viborg og Herning i 1905 stiftede Mergelselskab i 1906 gjorde Begyndelsen til at løse den her foreliggende Opgave, idet man 29. Novbr. 1906 stiftede Selskabet »Hedebruget«. Aaret efter (Regnskabsaar 1907—08) havde det 2671 Medlemmer, i 1925—26 6404 Medlemmer. Langt de fleste af disse er »aktive«, d. v. s. det er Hedeopdyrkerne selv, der har sluttet sig sammen, men de er udmærket støttet fra mange Sider, dels af »passive« Medlemmer, dels af Banker, Sparekasser, Byraad, Sogneraad og landøkonomiske Foreninger, dels af forskellige Legater og Stiftelser. Af de c. 247,000 Kr., som Regnskabet i 1925—26 omfatter, kom c. 40,000 Kr. ad disse forskellige Veje (deraf godt $\frac{1}{3}$ fra Opdyrkerne selv), Resten fra Staten. Man kan altsaa ikke sige, at Ydeevnen af denne Sammenslutning er særlig stor, men Viljen til at hjælpe og Troen paa, at der kan hjælpes, er desto større, og at Staten saa maa paatage sig de fleste af Udgifterne, er der i et Tilfælde som dette næppe noget at sige til. Tværtimod maa man vist sige, at her er et af de faa Punkter, hvor den almindelige Nedskæring, som ogsaa her føles, burde være undgaaet. Den har ført til, at mens man før kunde støtte Opdyrkningen med ialt 25 Kr. pr. Td. Ld., saa er denne Sum

nu gaaet ned til 15 Kr. pr. Td. Ld. Desuden ydes der Hjælp til Nybyggere, og endelig er der anlagt en Række Forsøg, der skal bringe Oplysning om den heldigste Maade, hvorpaa Heden kan kultiveres.

Nogle af de Spørgsmaal angaaende den ældre Periode, som Optegnelserne omkring i Sognene formentlig maatte omfatte, er følgende:

1. Ejerens og Sognets (Stedets) Navn. — Hvordan og hvornaar blev Hjemmet grundlagt. Var der en Ejendom (Bygninger, opdyrket Jord) i Forvejen (lidt eller meget), eller begyndte man helt paa bar Bund. Fra hvilken Ejendom var Jorden i saa Fald udskilt, og hvor stort var Arealet. Beskaffenhed og Terræn. Hvordan blev de nødvendige Penge skaffet, og hvad havde man at begynde med af Husdyr, Redskaber m. m.

2. Hvordan var de Bygninger bygget, der muligvis stod fra tidligere. Hvordan blev de nye bygget (Huse af Græstørv, Lyngtørv, Ler, Lersten, afvekslende Ler og Lynglag o. s. v.), især hvor der begyndes paa bar Bund, bør dette Punkt klart belyses. Hvor langt laa det nye Hjem fra Naboer.

3. Havde man Trækraft straks, eller hvornaar fik man det, og hvordan gik det i det hele med den første Opdyrkning. Mergel, anden Gødning, Afbrænding af Tørv paa Marken eller Tilførsel af Mosejord. De første Afgrøder. Plantning. Hvordan klarede man de første Aars Udgifter (Bierhverv, Dagleje m. v.).

4. Fremgangen i Opdyrkning og Besætning i Aarenes Løb. Blev der udstykket og bebygget nye Ejendomme fra den oprindelige, f. Eks. til Børnene.

5. Det offentlige: Kirke, Skole, Veje m. m.

Dette »Skema« omfatter selvfølgelig ikke alt, og navnlig kan der her og der være særlige Forhold og Begivenheder, som maa medtages. Enhver maa handle efter Skøn.

ACCISE OG KONSUMTION

MED SPECIELT HENBLIK PAA BYERNE I VEJLE AMT

AF A. RAVNHOLT

De fleste Mennesker vil i vore Dage ret naturligt have den umiddelbare Opfattelse, at vor Tid er særlig haardt belastet med Hensyn til Skatter og andre pligtige Pengeafgifter. Og de fleste af os har jo ogsaa til daglig nok at gøre med at »klare Skærene«, saaledes at man ret ofte bestyrkes i den Opfattelse, at vor Tids Mennesker er i særlig Grad hjemsøgte af »Skatter og anden Tyng«.

Ved et Blik tilbage i Tiden for at undersøge, hvad der ligger under det, som betegnes med de to fremmede Ord Accise og Konsumtion, vil man bl. a. se, at Tiden nu ikke er alene om at være besværliggjort med paabudte økonomiske Forpligtelser, men at saadanne ogsaa i rigt Maal var tildelt vore Forfædre.

Skatter og Prioritetsbyrder hører jo væsentlig vor egen Tid til. Vel kendte man ogsaa Skat under skiftende Former i tidligere Aarhundreder; men dog ikke saa mange og saa høje som nu. —

Ogsaa den Form at indkræve Penge paa, som i vore Dage er velkendt under Navnet Told, har man kendt længe. Ja, helt tilbage ved Knud Lavards Tid hører man om, at en tysk Fyrste anviste Hertugen den Vej at kræve Afgift i Havnene af de indgaaede Varer.

Efter den Tid træffer man i hvert Fald næsten alle-

vegne paa Betegnelsen Told eller »Sise«. Senere kom saa ogsaa Udførselstolden paa udgaaende Varer — særlig levende Heste og Kvæg. Igennem 13., 14. og 15. Aarhundrede ser man saaledes, at der fra Tid til anden blev udstedt mange Forordninger vedrørende Ind- og Udførselstolden. Og særlig havde dette jo Betydning for det sydlige Jylland, hvor Udførselen af Heste og Kvæg foregik over Kolding og Ribe. Man ser, og forstaaer, hvor vigtig en Sag dette Spørgsmaal har været, idet Toldindtægterne jo udgjorde en væsentlig Del af Kronens Indkomster til Afholdelse af f. Eks. Udgifterne ved al Krigsførelse.

At drage en Sammenligning mellem, hvad der maa siges at have tynget Befolkningen mest, enten Fortidens daglige Forbrugs- og Næringsafgifter eller Nutidens mange Skatter og Prioriteter er selvsagt meget vanskeligt; men det mangler ikke paa Vidnesbyrd om, at Ting som Accisen og Konsumtionen har tynget haardt og derfor var meget ilde ansete.

Ved Betegnelsen Accise¹⁾ forstaaes da en Indførsels- og tildels en Forbrugsafgift, hvis Oprindelse i Danmark er meget gammel. Muligvis har den eksisteret helt fra Oldtidens Dage, den Gang de fleste Byer var omgivet af Volde og Grave. Under skiftende Former kendes den i hvert Fald som en særlig Afgift, især paa Levnedsmidler, fra Middelalderens Slutning. Det ser ud, som om Accisen oprindelig var en Afgift af indenlandske Varer, modsat Told, der kun krævedes af udenlandske. Endnu har man i forskellige Lande tilbage en saadan Afgift paa almindelige Forbrugsvarer ved disses Indførsel fra Land til By, f. Eks. i Frankrig.

Men under Betegnelsen Accise eller, som dens Kæle-

¹⁾ Ordet afledes af det latinske Ord accidens, der betegner det tilfældige, det, som paa Forhaand ikke kan beregnes. Jævnfør: Accidenser.

navn længe var, »Sisen«, skjuler sig en hel Række forskellige Afgifter paa Øl, Vin, Brændevin, Eddike og Mjød o. s. v., som var paalagt disse Varer baade ved Indførsel i Landet og ved Hjemmetilvirkning. Hvad der gør Sagen end mere besværlig og indviklet er, at Sisen ofte var paalagt ved Siden af og oven paa den egentlige Indførselstold.

I Reglen blev Accisen opkrævet samtidig med Tolden paa Toldboden; for de indførte Varers Vedkommende dels af Tolderen og dels af en dertil udnævnt Sisemester, enten Kongens eller Magistratens. For de Varers Vedkommende, der skulde ind under Indførselsaccisen, opførtes de forskellige Satser i Toldrullen sammen med de øvrige toldpligtige Varer.

Dette er saaledes Tilfældet i Toldrullen af 17. Maj 1762, eller som dens egentlige Navn er: »Forordning angaaende Toldvæsenet med hosføjet Tarif over hvad udi Told-Consumption og Accise af ind- og udførende Vahre udi Danmark og Norge, skal betales«. Heri opføres en lang Række Varer, af hvilke der skulde betales baade »Told, Consumption og Accise«, »paa det enhver kand være underrettet om hvad af ald Slags Vahre udi Curante gangbar Mynt skal erlægges og betales«.

For de sidste 600—700 Aar har man nogenlunde Rede paa Accisens Væsen og Gang. Oprindelig opfattes den som en af Kronens Forkøbsret opstaaet Indførselstold, men saa tidligt som i det 13. Aarhundrede opkrævedes der enten af Kongen el. Byernes Magistrat en Udskækningsafgift, først kun af udenlandske, senere ogsaa af indenlandske Drikkevarer.

Ret naturligt er det at tænke sig, at man i Middelalderen med Hensyn til at skaffe Kronen eller Byerne Indtægter, hurtigt har faaet Øje paa Afgiften paa

Drikkevarer, idet jo disse den Gang konsumeredes i en efter vore Begreber ganske umaadelig Mængde. Ved at se, hvormange Liter Øl f. Eks. en Klosternonne eller Skolepebling for nogle Hundrede Aar siden daglig var tillagt, maa man højlig forbavses over, om disse Mængder virkelig kunde fortæres.

Som Følge af dette store Forbrug ser man, at der var paalagt en Tapper- og Skænkerafgift, og i Københavns Stadsret af 1254 krævedes der af Bryggere, Brændere og Tappere en Salgslicens af 1 Øre Sølv halvaarlig. 1623 hvilede der paa Drik, der skænkedes potte- eller kandevis, en Afgift, der for Mjød androg 1 Daler, for Brændevin $1\frac{1}{2}$ Daler pr. Tønde. —

Den væsentligste Del af Middelalderens Accise faldt paa Vin. Brændevin behandledes i Begyndelsen som Vin og belagdes med en Indførsels-Accise paa 1 Daler pr. Ahne¹⁾. Efter 1660 kommer Brændevinen ind under Drikkevarer og beskattes efter forskellige Satser fra 3—5 Sk. pr. Pot. Indførsels-Accisen paa fremmed Brændevin gik efterhaanden op i Tolden, medens der vedblev at bestaa en Indførsels-Accise (som nu kaldes Konsumtion) paa hjemligt Produkt, der i Tidens Løb varierede meget. 1837 var den 7 Sk. pr. Pot.

Ølbrygningen i Danmark er jo saa gammel, at den kendes af Saxo og i Gorm den Gamles Tid. Men fra den tidligere Middelalder indførtes der særlig fra Hansestæderne en Mængde af forskellige Ølsorter. Paa disse faldt da en stor Del af Sisen, ofte til stor Forbitrelse for de paagældende Stæder, for hvem Afsetningen derved blev besværliggjort.

Som Følge af, at Sisen blev paalagt som en væsentlig Indtægtskilde for Kronen og Magistraten, opstod der særlig i 16. og 17. Aarhundrede en stor Del privile-

¹⁾ gammelt dansk Maal for Vin = 4 Ankere el. ca. 160 Ltr.

gerede Vinhandlere og Vintappere, og i adskillige Byer indrettedes Stadskældere, hvor Vin og Øl udskænkedes for Magistratens Regning.

Det ses saaledes, at Accisen var af en temmelig blandet Karakter; den var baade en *Indførselstold*, ældre end eller ved Siden af den almindelige Told, men tillige en *Forbrugsafgift* og ofte tillige baade en *Nærings-* og en *Salgsafgift*.

Hele denne brogede Oprindelse og mangesidede Hensigt gør, at det Billede, man faar af Forordninger etc. vedrørende Accisen og Bestræbelserne for disses Overholdelse er temmelig broget. — I de allerfleste Bind af Kancelliets Brevbøger fra 16. og 17. Aarhundrede vrimler det med Cirkulærer og aabne Breve angaaende Sisen. Det er aabenbart, at Kongen nøje vaagede over, at disse Afgifter indkom saa punktlig som muligt, at de ikke formindskedes, og af og til blev forhøjede.

Alligevel findes mange Fritagelser for at svare Sise, som f. Eks. i aabent Brev af $27/_{11}$ 1563, hvor Borgerne i Halmstad i de første 5 Aar skulde være fritagne for Told og Sise, hvor i Danmark og Norge de komme med deres Gods og Kjøbmandsvare, »da de af yderste Formue have hjulpet til med at forsvare Byen mod de svenske og desuden have været besværet med Kongens egne Krigsfolk.« — Noget lignende var en Tid Tilfældet med København, idet Byens Borgmestre og Raadmænd ved et aabent Brev af $16/_{6}$ 1551 blev fritaget for at staa til Regnskab for den Sise, »som de hidtil have oppebaaret af Vin, Pryssinger, Emstøl, Mumme, Hamburgerøl, Israeløl, Barsbier og Frestoeøl, samt at de indtil videre maa oppebære samme Sise, men kun til at bygge og forbedre Stadens Volde.«

Paa samme Maade kan anføres, at de brandlidte Borgere i Vejle efter den store Ildebrand i 1786 af Hans Majestæt fik Fritagelse for »Extraskats og Consumptions Svarelse paa et Aar«, og at Fredericia By flere Gange har haft Fritagelse for Konsumtion og andre Afgifter (hvorom senere).

Det er jo aabenbart nok, at Hensigten med Accisen væsentlig var den at skaffe Penge i Kongens Kasse; ogsaa Byernes Magistrat tildelte man ad den Vej Midlerne til Afholdelse af Udgifterne ved Magistratens Lønninger, Havnevæsenet, Fattigvæsenet og andet.

Men tillige har man dog ogsaa derved haft til Formaal at lægge en Dæmper paa Drikkeskikken. Saaledes udtalte Christian II 1621: »Eftersom adskilligt fremmed Øls Indskibning som fast alene til Overflod, Drukkenskab og saadan Gudsfortørnelse forbruges, da have vi forordnet, al fremmed Øl, dog udi vort Rige Danmark alene, at forbyde, og paa det at Kronen sin tilbørlige Told ikke herved skulde forholdes, da have vi forordnet efterskrevne Accise pr. Td. Malt og dansk Øl.«

Denne Forordning varede imidlertid kun i 6 Aar, fordi Kongen ikke vilde undvære sin Sise af fremmed Øl; men Afgiften af den indenlandske vedblev at bestaa.

Oprævningen af Sisen skete i Reglen ved en udnævnt Sisemester, oftest kaldet Kongens Sisemester. Sisen indgik altsaa dels i Kongens Kasse, dels i Bykommunernes. Jævnlig blev som omtalt Byer fritagne for at svare nogen Sise til Kronen, i Reglen mod selv at sørge for Byens Befæstning. En Sisemester fik i Reglen en fast aarlig Løn, som f. Eks. for Præstøs Vedkommende i 1609 androg 14 Daler aarlig.

I Kolding tilfaldt der, som det ses af Kæmnerregnskaberne, i lange Tider Byen Halvdelen af Acciseindtægterne.

De Satser, hvorefter Sisen opkrævedes, undergik i Tidernes Løb selvsagt adskillige Ændringer.

I Christian II's »verdslige Lov« opførtes saaledes paa »Taflen at zise efter« Afgifterne for de fremmede Vin- og Ølsorter.

Efter en Takst af $2\frac{3}{5}$ 1568 androg Accisen for Byen Halmstad:

- 24 Sk. for hver Td. Tyskøl.
- 4 Sk. for hver Td. Øl, som udtappes.
- 8 Sk. for hver Td. Mjød.
- 24 Sk. for en Ahme Vin.
- 8 Sk. for et Fad Pryssing.
- 4 Mark for 1 Td. Eddike.
- 1 Mark for 1 Td. Smør.
- 4 Mark for et Brød.

Efter den foran nævnte Toldrulle af 17. Maj 1762 skulde den Accise »foruden den, som udi vores Casse erlægges, hvormed samtlige øvrige Stæders Magistrater til det Brug den er henlagt, ere benaadede ey alene til disse Magistraters eller til Byfogdernes Løn, men og tildels til Broer, Havnes og andre saadanne Stæders Vedligeholdelse og dels til de Fattige anvendis.«

I København skulde $\frac{1}{4}$ af Accisen anvendes til de fattige; af det øvrige tilfaldt der Magistraten det halve, Havne og Broers Vedligeholdelse hver $\frac{1}{4}$.

Toldrullen af 1762 (hvoraf et Eksemplar opbevares paa Kolding Raadstuearkiv) er i det hele et ret omfangsrigt Værk, hvori er anført de enkelte Poster for en Mængde nu tildels ukendte Varesorter. Sisen var en Del forskellig for Danmark og Norge.

Men der fandtes næppe en eneste Forbrugsartikel, som ikke var opført og hvoraf der svaredes enten Accise eller Konsumtion — undertiden begge Dele. Saaledes »Faar, Lam, Beder, Bukke, Gjeder eller Kid«; ligeledes Humle, Malt og Byggryn, samt naturligvis Aquavit og Brændevin.

I Modsætning til vore Dages Told og Skat, der dog

Dag	September	Land Tolden	
		$\frac{1}{2}$ Tolden	$\frac{1}{2}$ Tolden
ii	Claus Carstensen Kaa brv Smid Kaderslef lod vnu af imfour hl. id $\frac{1}{2}$; 1 $\frac{1}{4}$ S 14 ad 12 ad 5 ad brv pla cha	—	5
19	Hans Sockum Bunes af Wüborg Jualom m uulu 6 $\frac{1}{2}$ Skippund Humle	—	2 i
	Sockum Chr. Berens af Skarhuus 4 Skippund Humle	—	1. 4
25	Christopher Bruger af Fridericia 4 Skippund Humle	—	1. 4
	Jr Peter A. Nicolaj Owens af Friderichstad Jualom m uulu	—	3
	1 $\frac{1}{2}$ tønd. Byggryn	—	1
	Johann Sockum Tibermann af Wüborg 7 $\frac{3}{4}$ Skippund Humle	—	2 6
	<u>Summa</u>		1. 1. 5

Faksimile af en Side i Kolding Accisebog fra 1766.

paalægges alle uden Hensyn til Rang eller Stilling, var nogle, f. Eks. Adelen og Kirken, fritaget for Accisen. Ligeledes Studenterne og Byernes Borgmestre og Raad. Jævnlig ser man ogsaa enkelte Byer eller Borgere blev fritaget for eller fik Dispensation fra Erlægelsen af Sisen til Kongens Kasse.

I det foregaaende er i det væsentlige kun talt om Accisen saaledes som denne formede sig før Enevælden 1660. Begrebet *Konsumtion* er et Par Gange nævnt.

I dette nævnte Aar skete der, ligesom paa flere andre Omraader, ogsaa angaaende disse Forhold en ret indgaaende Ændring. Fra nu af forsvinder nemlig Begrebet Accise i den gamle Betydning, saaledes at denne Betegnelse nu kun anvendes for en, i Reglen ret ringe, Havneafgift for Varer tilført ad Søvejen, medens de øvrige Nærings- og Forbrugsafgifter samledes under Fællesbenævnelsen *Konsumtion*¹⁾. Denne fortsættes nu som en Afgift paa Drikkevarer og næsten alle Nærings- og Forbrugsartikler samt Brænde; til lige indførtes Formalingsafgift (Hvede og Malt), Græspenge, Slagteskat og Kopulations-(Ægteskabs)-afgift. Denne sidste var Adel og Gejstlighed ogsaa i Reglen fri for.

Forholdene er ogsaa her temmelig udviklede. Thi allerede 1657 havde Fr. III udstedt en Forordning om Opkrævelse af Kvæg-, Tiende- og Folkeskat, samt Stempelafgift tillige med en Portkonsumtion for indførte Varer i Byen ad Landevejen. Efter Enevælden ændredes disse Forhold saaledes, at Portaafgiften beholdtes, og de ovenanførte indførtes. Skatten paa

¹⁾ Ordet afledes af det latinske *Consumo* = bruge, anvende; i vore Dage ogsaa at fortære, el. konsumere.

Drikkevarer var en Fortsættelse af den gamle Sise og skulde erlægges paa Toldboden, medens de øvrige Afgifter betaltes i Byernes Sisebod.

Største Parten af Pengene gik fremdeles i Kongens Kasse, der havde god Brug for dem til de forøgede Krigsudgifter, men der tilfaldt dog Byernes Magistrat og Kæmnerkasse 5 % hver.

Tariffen for Indførsel i Byen af indenlandske Produkter blev 1660 fastsat saaledes:

- 1 Stegegris 2 Sk.
- 1 Gaas 2 Sk.
- 1 Par Høns, Duer eller Ænder 2 Sk.
- 1 Lispund Ost 2 Sk.
- 1 Par Kalkuner 1 Mark.
- 1 Læs Hø 4 Sk.
- 1 Læs Ved eller Tørv 1 Sk.
- 1 Otting Smør 8 Sk.
- 1 Kop Smør $\frac{1}{2}$ Sk.

Det er forstaaeligt, at en saadan Forordning voldte megen Utilfredshed hos Befolkningen, og allerede Aaret efter blev Portkonsumtionen ophævet; men 1671 tvang Pengemangel og Rustningerne Kongen til at genindføre den. Portkonsumtionen omfattede nu næsten enhver Ting til Livets daglige Ophold.

Fra Kolding berettes, at det kostede 8 Mark for at føre en Okse ind i Byen; for en Kalv, et Faar og et Svin 12 Sk. Af et Brød til 8 Sk. maatte betales 3 Sk. o. s. v. Kun levende Kvæg maatte indføres, og Slagteren indenfor Byporten maatte erlægge $2\frac{1}{2}$ Rdl. for hver Okse, han slagtede. —

Ogsaa Haandværkerne maatte »spytte i Bøssen« og ugentlig møde paa Siseboden og aflevere 15 Sk. for hver Mark, de i Ugens Løb havde solgt Varer for. —

Men ikke mindst maatte naturligvis Bønderne føle Trykket af disse Bestemmelser: Afsætningen besværliggjordes, og Priserne trykkedes. Ikke desto mindre udtales det dog i Forordning af 13. Oktober 1686, at »vi iblandt andre fornødne Paalæg til den almindelige Landsens Defention ingen befinde at være for vores kjære og troe Undersaattere, den uformuende som den formuende, mindre besværlig end Konsumtionen.« Hvilket vel kan sige det samme, som at ingen Skat er lettere at indkræve end den paa Livsfornødenheder. —

I Toldrullen af 1762 hedder det: »Alle fremmede Vahrer, som indbringes i vore Riger skulde ved det første Toldsted visiteres, fortoldes og forsynes med Passerseddel, som forevises Consumptionsbetjenten i eller ved Porten.« —

Maaske er her dog tillige Tale om Accisen, i det hele synes Begreberne hverken for Datiden eller Nutidens Forfattere at være klart adskilte eller ens omtalte.

Ret almindeligt var det, at Konsumtionen til Staten helt eller delvis bortforpagtedes: 1692 overdroges den saaledes for en stor Del til en enkelt Mand, Edw. Kruse, der aarlig skulde give 310,000 Rdl. derfor, imod at han selv lønnede Toldembedsmændene. For Koldings, Vejles og Fredericias Vedkommende har der til Tider været en saadan Forpagter; undertiden har dog ogsaa Byerne selv overtaget Forpagtningen; dette ophørte imidlertid 1780, »da den ikke havde medført de Bequemmeligheder for Undersaatterne, man forønskede.« —

Som Følge af, at Konsumtionen var meget ilde anset hos Befolkningen, er det jo næsten en Selvfølge, at man paa mange Maader søgte at unddrage sig denne. — I saa Henseende er vore Dages Smuglerbedrifter

langt fra noget nyt. — Udenom enhver Købstad eller Handelsplads opstod der naturligvis en skarp Toldgrænse, indenfor hvilken ingen Avler eller Producent fra Landet maatte føre sine Varer ind i Byen uden at erlægge Afgiften. Fra Skive berettes endogsaa om, at Byen var omringet af et »Konsumtionsplankeværk«. I Almindelighed nøjedes man dog med en Linie med Porte eller Led paa passende Steder. Til at forhindre eller indskrænke Indsmuglinger blev det i Reglen nødvendigt for Myndighederne at ansætte Konsumtionsbetjente, der skulde paase, at Forordningerne overholdtes. Disse Betjente udstyredes med en ret indgaaende Myndighed og Forpligtelse til at undersøge overalt, hvor der var Mistanke om Svig. De gik ofte ind i Husene, hvor de f. Eks. i Kolding »søgte hos Skiferdækkerens Kone, fandt en Tinflaske med Kornbrændevin i et Skab, og i Sengen en Bimpel.«

Stillingen som Konsumtionsbetjent opnaaedes ad mange Veje og af meget forskellige Personer; en svag Forbindelse med Hofkredse var ikke sjælden Vejen, hvorved en forhenværende Lakaj eller lign. opnaaede en saadan Stilling. —

For Bønder eller Borgere, der blev grebet i at foretage sig noget ulovligt, gjaldt enten Ydmyghedens eller Bestikkelsens Lov. Betjenten var selv Højesteret i sin Sag, og Straffen kunde i svære Tilfælde stige til »Arbejde udi Jern paa Bremerholm i deris Livsens Tid«. — I Reglen slap man dog lettere. Om Betjentenes Løn anføres det, at den i Begyndelsen var 7 Mark om Ugen, senere 248 Rdl. aarlig. Ikke sjælden hændte det, at Betjentene faldt for Fristelsen for at tage imod Bestikkelser. Men ogsaa imod saadanne Tilfælde havde man Raad: I Forordningen af 1762 hedder det, at »dersom det skulde findes, at Consumptions-Betjen-

tene i Porten lade Vahre udi Kjøbstæderne indpasse, førend Eyermanden ethvert Steds Tolder det har tilkjendegivet, da skal, om slig Mislighed befindes, saadan Betjent miste sin Bestilling; men skulde deslige Betjentene befindes herudi at have brugt Collution (?) og Utroeskab, da den skyldige desformedels belægges med vilkaarlig Straf efter befindende Beskaffenhed.«

Men alt er jo undergivet Forandringens Lov. Ogsaa Accisen og Konsumtionen maatte falde. — Saalænge Enevælden var raadende, bestod disse Afgiftsbestemmelser dog nogenlunde uantastede, omend de i Tidens Løb undergik adskillige Ændringer. Saadanne fandt f. Eks. Sted i Aarene 1811—37—40. Ved Enevældens Afskaffelse og den Aand og Styrelse, der efter 1849 kom i Højsædet, er det let forstaaeligt, at saadanne hæmmende Bestemmelser, som især Konsumtionen var, heller ikke længe kunde vedvare. Dertil var de et alt for generende Bolværk imellem Land og By og Hindring for Udviklingen af den frodige og heldbringende Opkomst, som især betegner Erhvervslivet i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. Længe varede det, da heller ikke, førend Konsumtionen og med den de gamle Gærder og Porte omkring Byerne maatte falde for det nye frembrydende Liv. — Ved Lov af 15. September 1850 ophævedes den for Byerne udenfor København, og for denne By 1. April 1852. — Accisen for søværts tilførte Varer vedblev derimod at bestaa, indtil den ved Loven om Havneafgift i København ophørte fra 1. April 1882. —

Enkelte Steder er endnu tilbage i Byerne de gamle Bomhuse eller Acciseboder, hvor disse Afgifter igenem flere Hundrede Aar er bleven erlagt, men det er desværre kun faa Steder, hvor de har overlevet det

Favntag, som de udad voksende Bydele har udsat dem for, som f. Eks. i Kallundborg og paa Amager. —

Om Forholdene angaaende Accisen og Konsumtionen for Byerne i Vejle Amt skal vi i det følgende høre lidt nærmere. —

Vejle:

Da der i Vejle ikke fandtes nogen Havn før omkring 1827, er den Smule Sejlads, som Byen havde med de smaa Fartøjer, der kunde gaa op ad den ikke opmudrede Fjord, foregaaet ind i Aaen. Ved Sønderbro fandtes da ogsaa indtil 1826 Byens eneste Havn; her var Toldstedet med Acciseboden, der tillige var Opkrævningssted for Konsumptionsafgiften for indførte Landbrugsprodukter syd fra.

Ved Sønderbro laa *Sønderport*, der endnu fandtes 1791. Porthuset her beskrives som bestaaende af 8 Fag Mur- og Bindingsværk, »hvorudi foruden Gjennemfart med Port-Lukkelse og Bom er indrettet til en Vejerbod i den ene Ende, og i den anden Ende 2 Vaaninger, den ene bortlejet til Konsumtionsbod, og den anden til Byens Hyrdebopæl.« 1682 beboedes søndre Porthus af to Vægttere; det blev nedrevet 1798.

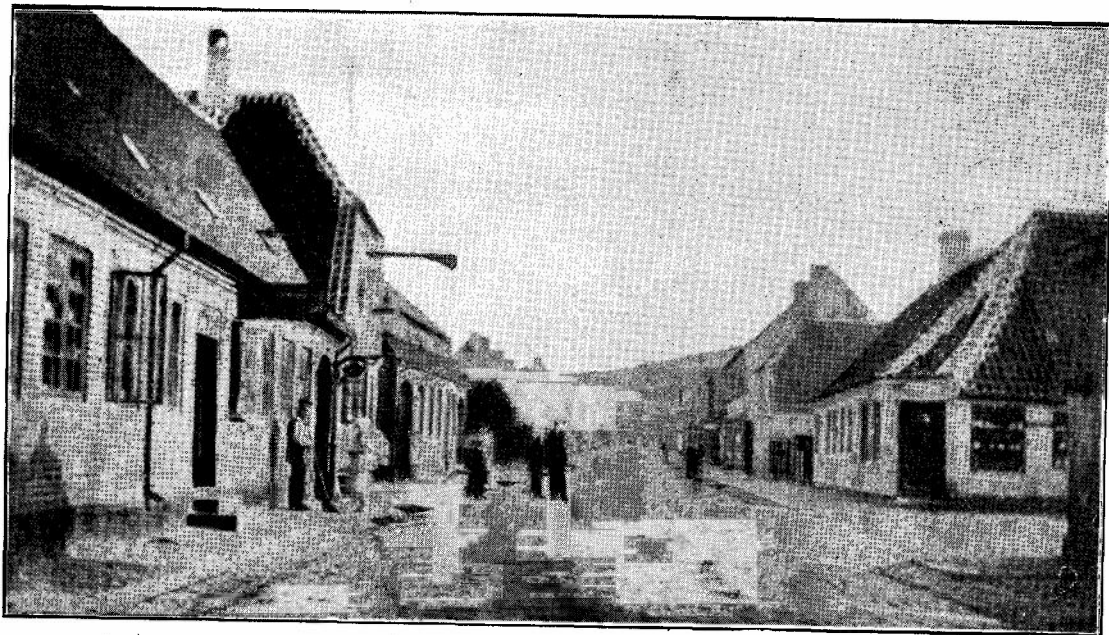
Efter en Plan af Byen 1627 fandtes kun 2 Porte, nemlig tillige *Nørreport*. Danske Atlas nævner tillige *Vesterport* ad Landevejen til Grunnet—Varde—Ringkøbing.

Nørreport nævnes allerede 1595 efter en Brand, ved hvilken den brændte. Den ældre Nørreport stod 1682 og menes at være opført kort efter 1660, da Konsumtionen blev indført. Byen fik formentlig omtrent samtidig en Konsumtionsforvalter, som nu »paa Byens Grund uden Nørreporten« opførte et 2 Fags Hus, der gjorde den gamle Port overflødig.

Et andet saakaldet »nørre Porthus« laa for Enden af Nørregade lige indenfor Nørreport. I mange Aar nøjedes man her med »tvende Led«, og dette Porthus synes at være opført 1743. Disse »tvende Led« var i mange Aar Bygrænse mod Nord; men samtidig med Nørreporten opførtes 1743 en Vesterport; begge disse Porte var Stakitporte, der omhyggeligt blev aflukkede ved Mørkets Frembrud. Imellem disse Porte laa et 4-Fags Hus af Mur- og Bindingsværk, som var lejet ud til Konsumtionsbolig. 1793 blev det afhændet til Kongen. Denne nordre Konsumtionsbod angives paa Landinspektør Oxholms Kort 1823 (Rigsarkivet) at ligge, hvor Horsens Landevej støder til Viborgvej. — Nørreport fjernedes omkring 1850. — Omkring 1800 var Acciseboden her omtrent paa samme Sted kaldet Madam Grytters Hus. —

Acciseboden ved Sønderbro laa i hvert Fald indtil 1798 paa det Sted, hvor Hjørneejendommen mellem Gammelhavn og Sønderbrogade nu ligger. Vejen udenfor Boden var spærret med Bom og et Stakit med Laage. Endnu 1823—24 laa den søndre Konsumtionsbod omtrent paa denne Plads; men senere flyttedes den over paa den anden Side af Vejen.

Den Tilstand, hvori disse Boder og Porte befandt sig, synes til Tider at have været temmelig slet. I hvert Fald indgav Told- og Konsumtionsinspektør Klingberg, da han 1792 kom til Vejle, en »underdanigst Pro Memoria« til Stiftbefalingsmand von Helfried, hvori han beklager sig over den sørgelige Forfatning, hvori Byens Havn og Konsumtionsboder samt Portause befinder sig. Han foreslaar derfor anvendt 500 Rdl. af den kgl. Kasse eller »at dette Beløb udlaanes af Consumptions-Kassen uden Renter til de ønskede Forbedringer mod at Laanet afdrages i Form af Bompenge.«

Parti fra Vestergade i Vejle omkring 1870; til højre den gamle Accisebod kaldet »Madam Grytters Hus«.

Om Forslaget fik nogen Fremme, ses ikke.

Med Hensyn til Konsumtionslinien har vi for Vejle Bys Vedkommende en tydelig Angivelse af, hvor den gik. Paa en Plan af Vejle fra 1800, kopieret 1822 af Toldinspektør Coucheron, angives denne Linie, der en Del af Vejen fulgte Aaløbene, men iøvrigt var betegnet med Grøfter og Gærder eller Diger, og blev afpatrouilleret baade Dag og Nat, at følge Sydranden af Vardevejen fra Gjeddebroen til Stokbroen; derefter Østranden af Vestvejen (nu Vestergade) og derfra udenom Hospitalsjorden og i lige Linie sydpaa omsluttede Haverækken øst for Dæmningen. Derfra slog den en Bue udenom Mølleaaens nordlige og Midtaaens vestlige Bred indtil Flegborg, hvor der for Enden fandtes en Port med Laas. Linien gik nu over Nørrebro's Baghaver og derfra igen i en Bue over til Gjeddebroen. Nedenfor Blegbanken fandtes en Port, og ved Vestvejen og ved Stokbroen fandtes aflaaede Led.

Det siger sig selv, at det var forbunden med Vanskeligheder at gennembryde en saadan Afspærring. Stridigheder var her da ogsaa nok af; thi kun Ordensvæsenet og Tilsynsbetjenten havde Nøglen til Aflukkerne. Tilmed paahvilede det Ejerne af de tilstødende Haver og Enge at holde Liniens Hegn og Diger i Stand, hvilket jo ikke var egnet til at afværge Sammenstød mellem Øvrigheden og Borgerne. For Afsætterne gik Vejen til Byen og til at faa solgt Produkterne kun gennem Portene med tilhørende Afgiftsboder.

Under de langvarige Forhandlinger, der fulgte efter den store Ildebrand i Vejle 1686, fremkom der fra selve Collegiet Forslag om at give de brandlidte Borgere Frihed for Konsumtionen. Glæden over en saa-

dan Foranstaltning var imidlertid noget delt, idet Lettelsen vilde blive ulige fordelt. Resultatet blev dog, at der for et Aar blev bevilget »Consumptionsfrihed paa det Korn, som de til deres Husholdningsfornødenheder samt de hos dem værende Folks nødvendige Underholdning kunde imidlertid behøve til Øl, Brød, Gryn og Meel. Ligesom og for det for dem saaledes fornødne Slagtekvæg, til hvilken Ende Byfogden med Consumptions-Inspektøren samt 4re af Byens Bedste og om enhvers Brug og Fornødenhed mest kyndige Borgere, nemlig 2de af de skadelidte og 2de af andre, maatte træde sammen og fastsætte, hvad enhver af de brandlidte saaledes som foranmælt maatte kunde behøve.« — Endvidere fik man Frihed for Folkeskats og Græsningspenges Erlæggelse. Om den Maade, hvorpaa disse Foranstaltninger skulde praktiseres, faar man et godt Indtryk, idet det hedder: »Her i Weyle bruges den Methode med Weyle Mølle, som ligger inde i Byen og inden dens Porte, at Landmanden betaler ved Consumptionsboden ved Indførselen i Porten, men naar han sælger sine Vahre til de Consumptionsfrie, gives ham derfor af den befriede Bevis, hvilket han i Porten afleverer og derimod der erholder sin betalte Consumption tilbage.« — Von Helfried henstillede til Collegiet at træffe en saadan Ordning eller ogsaa, »at af Consumptions-Betjentene for Collegii opgives, hvad de brandlidte forhen have svaret i Consumption og denne derefter i Penge af Consumptions-Cassen godtgøres en lige Sum.« —

Efter Gaarmanns Opgivelse var Konsumtionsintraerne ved den Tid, »for Hans Majestæts Regning«.

Danske Atlas opgiver Konsumtionsafgifternes Størrelse for Aarene 1758, 61, 64, 67 til henholdsvis 2405, 2115, 2005 og 2200 Rdl.

Efter Landsarkivets Opgivelse findes ikke bevaret særlige Accisebøger for Vejle.

Kolding.

Det synes utvivlsomt, at Kolding af Vejle Amts 3 Købstæder er den By, der stærkest har følt Trykket af de mange Toldbestemmelser i Fortiden; af disse var Accisen og Konsumtionen jo en Del.

*Koldings
Fæstte
Regnskabs Bog
No 10
1790.-*

Faksimile af en Titel fra Kolding Raadhusarkiv.

Fra de ældste Tider har Kolding ligget ved den alfare Vej, ad hvilken Udførselen af Heste og Kvæg fandt Sted sydpaa. Omkring 1560 fæstnedes Toldgrænsen ved Kongeaaen tæt syd for Byen, og en Tid var selve Kolding Aa, der løber igennem Byen, den Grænse, hvor Afgiften saavel af udførte Heste og Stude som Indførselsafgiften af syd fra kommende Varer maatte erlægges.

At der har været en livlig Trafik forbi og igennem Byen i disse Tiden fremgaar bl. a. af, at Øksnetolden i Kolding i lange Tider udgjorde ca. $\frac{1}{4}$ af alle Kronens Toldindtægter.

Om disse Forhold og det deraf stærkt florerende Smugleri har især P. Eliassen skrevet i sin Bog »Kongeaaen«. Til Trods for, at der var strenge Straffe for at drive Smugleri, synes dette dog vedblivende at have floreret stærkt, saaledes at saavel en stor Del af Kvæget, der førtes syd paa, som Øl og Brændevin, der gik ind i Landet, gik uden om Tolden.

Det giver derfor næppe noget troværdigt Billede af Jyllands Afsætning, naar Fyhn f. Eks. angiver Øksnetolden ved Kolding til 13,820 Daler. Samtidig angives Accisen paa indført Rostockerøl til 100 Daler. 1634 androg den samme Post 103 $\frac{1}{2}$ Daler og for Øl og Brændevin 87 Daler. Sisen beløb sig altsaa i Forhold til Kvægtolden kun til et lille Beløb; men, som sagt, mere er sikkert gaaet uden om! —

Ogsaa for Kolding By kan der skelnes mellem Tiden før og efter 1660. Sisen for de efter den Tid ad Søvejen indførte Varer betaltes paa Toldboden, der i Slutningen af 17. Aarhundrede laa i Østergade, »med Have op til Kongens Urtehave«. 1686 ejedes denne Bygning — almindelig kaldet Toldboden — af Borgmester Rudolf Faust, der flere Gange var Forpagter

af Byens Konsumtionsindtægter, noget, der gik i Arv til hans efterlevende Enke.

I Nærheden af Toldboden laa den gamle Hestemølle, med hvilken Konsumtionsforpagteren ofte maatte føre en haard Kamp efter Formalingsafgiftens Indførelse: Det var ikke let at faa en saadan gammel Virksomhed til at erlægge de paabudte Afgifter for Kornformalingen, og det samme var Tilfældet med de mange Haandkværne, der fandtes rundt om.

Oprævningen af Accisen synes ret snart at være kommen ind i god Orden. I hvert Fald findes paa Raadhusarkivet bevaret samtlige Accisebøger fra 1672—1790. Den ældste Accisebog er et Hefte i kvart Format, heftet i et stærkt Pergamentomslag, hvorpaa er trykt en Del latinsk Skrift, rimeligvis fra 15. Aarhundrede.

Hvert Aars 31. December blev disse Bøger underskrevne paa Raadstuen af 3 af Magistratens Medlemmer, samt forsynede med Indledning og Autorisation. Heri formanedes Accisemesteren til »med Dag og Dato at indføre alle weyende og maalende Vahrer, som her udi Colding passerer, saavel indkommende som udførende«. For dette og for den deraf erlagte Sise, af hvilken Byen i Reglen fik Halvdelen, maatte Sisemesteren da »gjøre god Regnskab ved Ord og Skrift udi alt, at han intet handler imod *Told-Ordinantzen*, men forholder sig som en ærlig og troe Weyermester«, hvorefter Bogen ved Aarets Udgang »med behørig Regning og Slutning« i underskrevet Stand indleveredes paa Raadstuen.

Som omtalt var Sisen ikke noget stort Beløb. Eksempelvis kan anføres, at den Byen tilkommende halve Andel deraf i Tiaaret 1780—90 udgjorde ca. 300 Rdl., altsaa ca. 30 Rdl. om Aaret. Beløbet findes i

lang Tid opført som en fast Post i Kæmnerregnskabet paa Indtægtssiden.

Til Belysning af Forholdene paa disse Omraader skal her anføres Eksempler paa de Afgifter, der omkring Aaret 1700 hvilede paa Byens Borgere:

Kornformalingsafgiften androg:

For en Td. Hvede 2 Mark.

For en Tønde Rug 8 Sk.

For en Tønde Byg 8 Sk.

Kornpriserne angives paa den Tid at være ca. 10 Mark for 1 Td. Rug og 9 Mark for Byg, saa Afgiften var jo ret høj.

I *Græsningspenge* betaltes for en Hest 8 Sk., for en Ko eller Okse ogsaa 8 Sk.

Folkeskatten var for en Kræmmersvend 4 Mark, for en Tjenestekarl 3 M. og for en Tjenestepige 2 M. aarlig.

Kopulationsafgiften var for et Adelsbryllup 50 Mk., for Borgere 20 Mk. og for »gemen Haandværksfolk« 2 Rdl. —

Endvidere betaltes ogsaa en *Transportkat* eller *Milepenge*, der var 15 Sk. pr. Læs. —

Som man ser: ogsaa den Gang stilledes der mange Krav; men dertil kom jo saa *Konsumtionen*, som vel nok var den mest generende, da den angik Livets daglige Fornødenheder. —

Af det forholdsviis ringe Beløb, som Acciseafgifterne beløb sig til, kan man ogsaa drage den Slutning, at Sejldansen paa Kolding ikke har været ret stor; Havn var der jo heller ingen af før omkring Midten af 19. Aarhundrede. Og de Beløb, hvormed Varerne ved Sisen blev fordyrede, kan jo heller ikke have været høje.

Men saaledes var Forholdet ikke ved Konsumtionen. Ligesom ved næsten enhver af Landets Byer og Købstæder opstod der som Følge af denne Afgifts Opkrævning en ret skarp Toldgrænse uden om Byen. For Koldings Vedkommende synes der ikke at foreligge noget, hvoraf det nøjere kan ses, hvor Konsumtionsgrænsen var. Paa et Kort over Kolding By, tegnet af Løjtnant Trojel 1823, findes angivet saavel »den engeree Consumptionslinie« som »den mere udvidede« og »den projekterede«; men da Signaturerne er noget ufuldstændige, kan det ikke nærmere ses, hvor den gik. Med nogenlunde Sikkerhed kan det ses, at den i Tidens Løb ikke har ligget fast.

I Terrænet omkring Nørremarken har den i hvert Fald været afmærket med Sten, idet der med nogen Mellemrum fandtes saadanne nedsatte i Jorden, hvorpaa var malet: »Konsumtionslinie«. — Formodentlig har Grænsen omkring Kolding ikke noget Sted været skarpere markeret. —

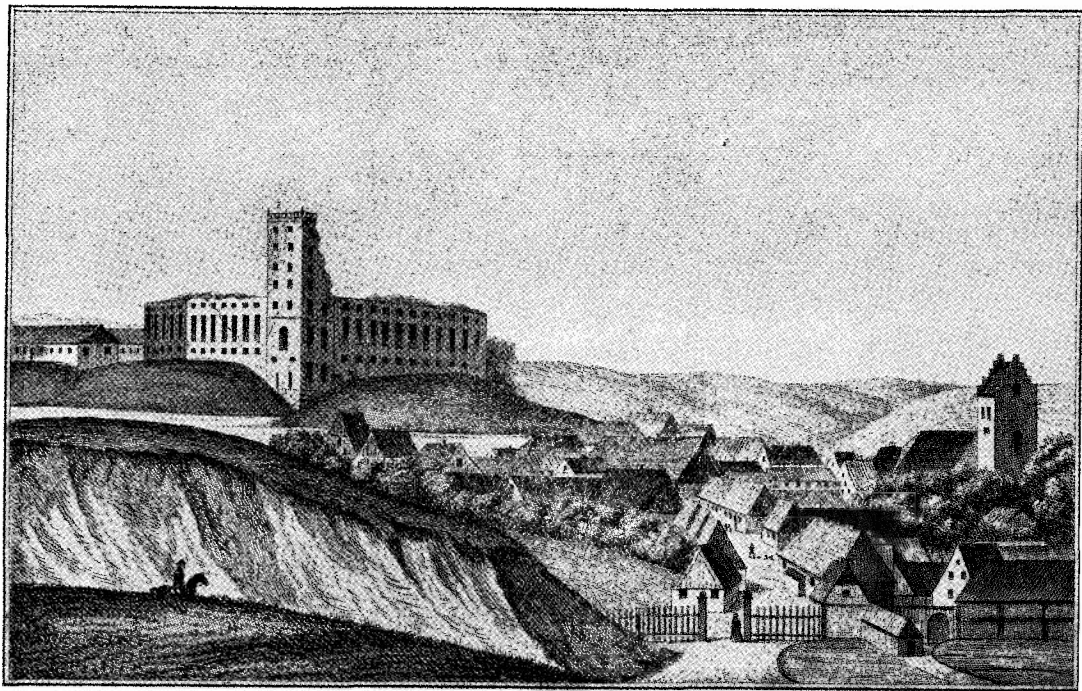
Om den Gene, som Konsumtionen var baade for Sælgere og Aftagere, findes flere Vidnesbyrd. Tauber anfører saaledes 1822: »Colding Bye ruineres ogsaa derover, at baade Consumptions-Forordningen og de om utilladeligt Kroehold paa Landet udgangne Forordninger saa ganske misbruges.« I Følge Forordningen skulde Bønderne »inden 2 Miile« tage deres Forbrug af Øl og Brændevin i Kolding; men paa Landet brændte man jo — trods Forbudet — selv, og baade Haderslev og Fredericia var fri for Konsumtion, »hvoraf Kolding maatte lide haardt«. — Ogsaa Dalgas omtaler 1826, at »Kolding har stærk Passage af fremmede; baade i Haderslev og Christiansfeldt betales ingen Sise« (muligvis Konsumtion); »var derfor Toldlinien ved Kongeaen, Sisen og Konsumtions-

væsenet fjernet, vilde det sætte Landet i Stand til at overvinde de Saar, Handelens Fald har foranlediget.«

Konsumtionen maatte jo erlægges ved Varens Indførelse i Byen, hvilket skete gennem Portene. Af disse havde Kolding 4, nemlig *Sønderport* ved Sønderbro, *Nørreport* ved Enden af Laasbygade, *Klosterport* omtrent paa Hjørnet af Munkegade og Jernbanegade, og *Hospitalsport* i Hospitalsgade. Af disse Porte var vel nok Sønderport den vigtigste; her var det, at Studene, naar en Drift var paa Vej sydpaa, »dreves paa med saa stor Force«, at det var umuligt for Opsynet at faa nøjagtigt Tal paa dem. Porten var forsynet med Jernkæder, der løb over Jernhjul, og raslede saaledes saa stærkt, at Betjentene ogsaa om Aftenen let kunde høre den. Til yderligere Sikkerhed var den forsynet med Bom. Fyhn angiver, at det ved Siden af liggende Posthus var »en grundmuret Vejerbod lige ved Sønderbro« (nu Søndergade 27) med Konsumtionskontor ligesom de øvrige Porte. Omkring 1800 flyttedes Sønderport »til Enden af Forstaden«. Forstaden var det samme som nuværende Søndergade syd for Aaen. I Porthuset boede indtil 1807 en ved kgl. Bestalling ansat Portner. Med Hensyn til Konsumtionsafgifternes Størrelse da angives de i »Danske Atlas« at have været:

for Aaret 1758:	2985	Rdl.	
—	1761:	3505	-
—	1764:	3250	- og
—	1767:	3095	-

Ved Portene er Konsumtionen altsaa gennem lange Tider bleven betalt, undtagen altsaa for det, der gik udenom. Af Konsumtionsbetjente har Byen jo rimeligvis haft mange, hvorom det nu er vanskeligt at faa Underretning. En af disse har dog efterladt sig et

Udsigt over en Del af Kolding By fra Nørrebanke ca. 1830; i Forgrunden Nørreport (Laasbyport) med Konsumtionsboden til højre. (Efter Tegning af J. Fyhn.)

Minde i Form af en Konsumtionstarif, som han udgav 1837, »for at Publikum selv kunde erfare, hvormeget de skulde sise«.

Som et Eksempel paa den Ydmyghed og Servilitet, som man i den Tid udviste i Modsætning til den friere Tone, en Tjenestemand i vore Dage kan tillade sig, skal anføres Forordet til denne Tarif:

»Frimodigen at turde nærme mig mine høje Foresatte og at tjene under et Collegium, som bemærker og paaskønner selv sine simpleste Undergivnes Flid, nævner jeg taknemlig som mit højeste Gode. Oplivet ved denne Tanke vover jeg underdanigst at hellige det høje Collegium nærværende Tarif, der omhyggeligen er udarbejdet for at lette nødvendige Beregninger saavel for Oppebørselsbetjenten som for Afgiftsyderen. Maatte dette mit Fritimers Arbejde finde mine høje Foresattes Bifald og bevirke mig det høje Collegi uerstatterlige Naade, da har jeg opnaaet en stor Lykke.«

Kolding, d. 15. Desb. 1837.

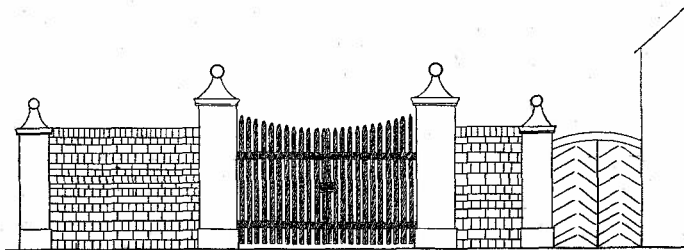
Hougaard «.

Kolding Sønderport.

Af Kolding Kæmnerregnskab for Aaret 1835 (Bilag 21) fremgaar det, at der nævnte Aar er opført en ny Sønderport. Efter den Beskrivelse, der findes i Licitationsudbudet, ses det, at Porten bestod af »2 Hoved-Portpiller á 5 Al. Højde fra Grund til Portal og 5 Quarter i Kvadrat.« Ved hver Side af disse Piller stod 2 mindre Piller, hvoraf den ene stødte op til Konsumtionsboden.

Imellem de store og de mindre Piller var paa den ene Side en Mur, »4 Al. høj og $\frac{3}{4}$ Al. tyk«, og paa den anden Side en Dobbeldør, 3 Alen vid; Dørkarmen var forfærdiget af 3 Tom. tykke Egeplanker. I Rum-

met mellem de store Piller fandtes selve Porten, der var en Stakitport, 6 Alen vid og ved Rundingen i Midten 4 Alen høj. Stavene, der var af Fyr, 2 T. i Gennemsnit, var anbragte paa »Stabler og Hammere af Egelise, 4 og 5 Tom. i Kvadrat“.

Sønderport i Kolding tegnet efter Beskrivelsen i Kæmnerregnskabet 1835. ^{o. a.}

Til Portens forsvarlige Lukning var den forsynet med »3 store Skubrigler«.

Til Opførelsen medgik bl. a.:

12 Alen banede Sokkelsten.

11000 helbrændte Mursten.

34 Fustager Stenkalk.

10 Læs Grus og

36 Læs Kalksand.

Stakitporten og Døren med Karm blev malet 3 Gange med Oliefarve.

Noget af det interessanteste ved dette Bygningsværk var dog Kuglerne, der var anbragte ovenpaa Pillerne. De blev leverede af Bendrejer Becher og var udvendig beklædt med henholdsvis 30, 27, 5 og 5 Pd. Bly, leveret af N. P. Liebrun for ialt 9 Rdl. 28 Mrk. Hamburg Courant. Muren og Pillerne blev ovenpaa beklædt med »Kobberplader og Kobbersøm« til en Pris af 46 Rdl.¹⁾ Som man ser: et umaadeligt solidt Ar-

¹⁾ Disse Oplysninger er overladt mig af fhv. Kæmner I. O. Brandorff, hvem jeg ogsaa skylder Tak for andre værdifulde Vink.

bejde og et stort Offer af Arbejde og Materiale til et Foretagende, hvis Funktionstid kun blev forholdsvis kort.

Man spørger uvilkaarligt: Hvor mon al Materialet er henne nu?

At Forholdene paa disse Omraader har været tryk-kende, at Konsumtionen var meget ilde set, og at Smugleriet som Følge deraf har grasseret, findes der forskellige Vidnesbyrd om. Efterhaanden fremkom der da ogsaa Forslag om Forholdenes Forbedring eller om fuldstændig at afskaffe Indførselsafgiften.

Interessant er saaledes, hvad Tauber fremfører, nemlig et »allernaadigst Forslag til Byens Conservation og Opkomst«. Forslaget gaar ud paa først at forbyde Krohold og alle Brændevinsredskaber 2 Mile nær Kolding »under Straf af 50 Rdls. Bøde eller Arbejde i Fredericia Fæstning 1 Uge for hver Rdl.«. Men dernæst foreslaaes det »at befale Præsterne paa Landet, at de inden 2 Miile nær Colding ikke maa forrette nogen Trolovelse, Brudevielse, Barselkoner Indløsning, eller Ligprædiken, førend vedkommende beviser for Præsten, med Borgernes Seddel af Magistraten om dens Rigtighed examineret og attesteret, baade at have der angivet hvor mange Personer hialt dertil er ventende, saa og til dem her at have udtaget det behøvende Øl, Brændevin og andre stærke Drikkevarer, hvilken Forsamling enhver Sognedegn under 10 Rdl.s Straf maatte nøjagtig optegne paa samme Seddel.« — Dette Forslag blev dog, saa vidt vides, aldrig til mere. Det vilde vel ogsaa have været haardt nok, om et Par ret sagesløse Mennesker af de anførte Grunde ikke kunde blive lovformeligt ægteforenede.

Som et Eksempel paa, at der ogsaa paa denne Egn var dygtige og forudseende Mænd, der før Grundlovens Tid søgte at reformere paa disse Omraader, skal anføres den Petition, som paa Foranledning af Justitsraad Wulff, V. Nebel Mølle, blev indgivet til Kongen i 1843. Lige fra Pengekrisens Dage i 1813 var ikke mindst Kolding kommet i en yderst slet Stilling, for en stor Del derved, at Konsumtionen ødelagde Søgingen fra Oplandet, og Smugleriet derfor tog til. Efter et Møde i Kolding 22. Decb. 1843 blev da indgivet dette Andragende om Toldgrænsens Ophævelse ved Kongeaaen, hvori det bl. a. hedder: »Hvad der er sagt om Tolden, passer ogsaa Konsumtionen. Den sætter en Bom mellem Land og By, giver Anledning til mange Fortrædeligheder, koster meget at opkræve og foranlediger det demoraliserende Smugleri.«

Allerede 1840 havde Wulff i Viborg Stænderforsamling stillet Forslag om Konsumtionens Ophævelse. Nu kom altsaa denne Adresse, der blev trykt i 115 Ekspl. Den fik ialt 6002 Underskrifter, deraf i Vejle 125 og i Kolding 202, og blev iøvrigt fremlagt i 9 andre Byer og en stor Del af Landet.

Rimeligvis har da ogsaa dette Forsøg bidraget til Konsumtionsvæsenets endelige Fald. —

Af de mange Episoder og Oplevelser fra Konsumtionsbetjentenes Virksomhed er nu kun faa bevarede for Eftertiden. Her skal anføres en enkelt, fortalt af Slagter H. Lassen, Kolding, der nu er en meget gammel Mand. Han fortæller, at hans Onkel, H. Lassen — det maa vel have været omkring 1840 — en Dag kom kørende fra Marken ind til Byen med en tom Vogn; ved Munkensdam blev han anraabt af en Mand, der bad ham tage en nyfødt Kalv med ind til Fortællerens Fader, der var Slagter: »Onkel bad ham lægge Kalven bag i

Vognen og kørte derefter videre forbi Konsumtionsboden i Søndergade. Den vagthavende Betjent spurgte: Har De noget at klarere, hvortil Onkel svarede Nej! »Ja, kør saa kun, Lassen!« Da denne kom hen til Toldboden ved Sønderbro, hvor der skulde forevises Passerseddel, spurgte Rorkarlen, om Lassen havde en saadan. Denne svarede: »Nej, men jeg har talt med den vagthavende Betjent, der blot sagde: Kør kun!« Rorkarlen forlangte imidlertid, at Konsumtionen for Kalven skulde betales og tilmed en Daler i Mulkt. Betjenten tog saa Kalven med til Konsumtionsboden og noterede Lassens Navn og Bopæl. Denne blev deraf meget opbragt og lovede, at Betjenten skulde faa Klø, da der jo ikke var andet at gøre end at betale baade Afgift og Bøde.

Lejligheden til Gengæld indtraf ved Henrettelsen af Lisbeth Julius paa Hvolbøl Mark den 1. Febr. 1843. (Se P. Eliassen: »Strejftog«). Til denne Begivenhed var en Mængde Mennesker strømmet sammen, og deriblandt hele Konsumtionsvæsenet fra Kolding. Paa Tilbagevejen tog Betjentene ind i Hvilested Kro, og Slagter Lassen indbød dem til et Glas Punch. Han fik nu Lejlighed til at træde sin Bekendt fra Kalvehistorien over Foden, hvorved denne sprang op, skældte ud og slog i Bordet. Lassen langede ham en Lussing, saa han faldt paa Gulvet, og snart var Slagsmaalet i fuld Gang, og Betjenten fik sine Klø.

Flere Aar efter kørte Slagter Lassen til Varde for at købe Huder og Skind og boede om Natten i Endrup Kro. Der kom en flot, uniformeret Rytter ind i Kroen; han hilste og spurgte: »Er det ikke Lassen fra Kolding? De gav mig den bedste Lussing, jeg har faaet, og den var velfortjent; jeg var berettiget til at for-

lange Passerseddel.« »Lad nu det være glemt«, sagde Lassen, »og lad os drikke et Glas til Forsoning.« —

Fredericia.

Ligesom paa adskillige andre Omraader ligger Forholdene her for denne Bys Vedkommende noget anderledes end for de fleste andre Byer. Dette har jo sin Grund i de særlige Forhold, hvorunder Byens Grundlæggelse og første Udvikling fandt Sted.

Som bekendt var det Frederik III, der omkring 1650 besluttede at lægge en Befæstning paa den Odde — Bersodde —, der her gaar ud i Bæltet. Omkring dette Fæstningsanlæg er Byen opstaaet, fra Begyndelsen anlagt med en stor Stads Omfang for Øje. For saa hurtigt som muligt at faa denne befolkning, udstedtes der adskillige særlige Forordninger eller Privilegier med Lettelser og Bestemmelser for de, der vilde bo og bygge her. Efterhaanden indkom jo ogsaa en temmelig stor og broget Forsamling af Folk fra forskellige Egne og Lande med forskellige Sæder, Skikke, Sprog og Trosbekendelse — Fredericias første Privilegier blev udstedte 14. Decbr. 1650. Heri hedder det bl. a., at de, som vil bygge i Fredericia, skulde nyde »50 Aars Frihed for al Contribution, Accise og al borgerlig Tynge.«

Efter Wilse bestemtes det, da Kongen i 1719 købte Rytterkoblerne af Byen for 90 Rdl. pr. Td. Hartkorn, at Byen tillige skulde have Frihed for Konsumtion i 20 Aar; »men« — hedder det videre — »da samme Aar i salig Kong Chr. 6tes Tid gik til Ende, blev Consumptionen for 2 Aar, nemlig 14,000 Rdl., tilbudt Byen, om den havde dem nødvendig til Byggerie; men da der ey hastig nok blev resolveret derom, blev de mest

anvendte til Viborg Manufakturhus (Tugthus) undtagen nogle, som bleve brugte til Provstens og den reformerte Præsts Residentser.«

Alligevel ser det ud til, at Byen i lang Tid har beholdt Halvdelen af Konsumtionsindtægterne, idet Danske Atlas angiver, at Byens halve Part i Aarene 1761, 64 og 67 har udgjort henholdsvis 3005, 4700 og 2950 Rdl.

Tillige ses det, at Konsumtionen saavel som Familie- og Folkeskatten har været forpagtet bort til et Interessentskab, om hvilket det hedder, at det i Aarene 1758—60 tabte 40 Rdl. derved og 1765 vandt 25 Rdl. De »kongelige Intrader« ansættes i Aarene 1764—66 til aarlig 2400 Rdl. Efter Datidens Pengeforhold var det jo ret antagelige Summer, saa Omsætningen har da været ret livlig.

En ejendommelig Bestemmelse fandtes i Fredericia, idet »Doktoren« i Egenskab af Stads-Physikus, »aarlig nød 50 Rdl. vis Løn af Consumptions-Intraderne«. —

Om Konsumtionsforpagtnings-Interessentselskabet hedder det, at det holdt 8 Betjente, 3 i Portene, 2 for Vandmøllen, 2 for Vejrmøllen og 1 paa Gaden; til disses Løn medgik aarlig over 400 Rdl.

Den aarlige Accise angiver Wilse til 18 Rdl; det tyder ikke paa nogen livlig Sejlads; men Byen fik jo heller ikke sine paatænkte Havneforhold ordnede. Indtil først i 19. Aarhundrede havde den kun »et Par Skibsbroer, som Storm og Søgang havde delvis ødelagt.« —

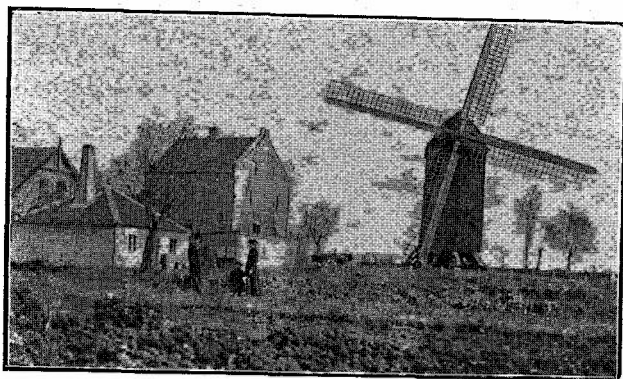
Som bekendt var Tobaksavlens for de indvandrede Beboere i Fredericia en meget væsentlig Indtægtskilde. I et af de udstedte Privilegier hedder det (1720) til Ophjælpning af denne Avl, at »Deres Tobak, som her i Landet vokser, maa de saavel i Kjøbenhavn som

i Kongens Kjøbstæder i første 20 Aar fri uden Told, Accise og Consumption deraf at betale, indføre; deres Sager og Husgeraad ligeledes.« —

Den Skatte- og anden Frihed, der blev bevilget Fredericia i dens Privilegier, ophørte i det væsentlige 1744, og med Planerne om, at her skulde opstaa en folkerig og velsitueret Stad, gik det jo ikke rigtig som tænkt.

At det omkring Midten af 18. Aarhundrede virkelig stod smaat til med Byens økonomiske Forhold, fremgaar bl. a. af det Forslag, som Etatsraad Hoffmann fremsatte til Byens Opkomst og hvori det som Punkt 4 hedder: »At Hans Majestæt fremdeles vil skænke den halve Consumption i 20 Aar og for den øvrige Halvdel lade indrette Fabriquer, her lade bygge smaa grundmurede Baraquer til Beboerne selv at forsyne med Indbo.« Tillige foreslog Hoffmann, at det skulde paalægges Kroer indenfor 1 Mils Afstand at tage deres Øl fra Byen.

Med Begyndelsen af 19. Aarhundrede synes Forholdene paa disse Omraader at være gledet ind omtrent

Den gamle Stubmølle i Fredericia med Konsumtionsbod.

paa de samme Betingelser som de øvrige Købstæder. Af en Beretning ses det bl. a., at man ogsaa der paa forskellig Maade søgte at undgaa de almindelige Konsumtionsafgifter, f. Eks. Formalingsafgifterne. Foruden af Voldene var Fredericia omgivet af en Konsumtionslinie, og Adgangen til Byen kunde jo kun ske gennem Portene.

1826 skriver Dalgas, at Byen er præget af Armod og gamle, forfaldne Bygninger. Prisen paa Landbrugsprodukter, siger han, er her altid højere end i Kolding og Vejle.

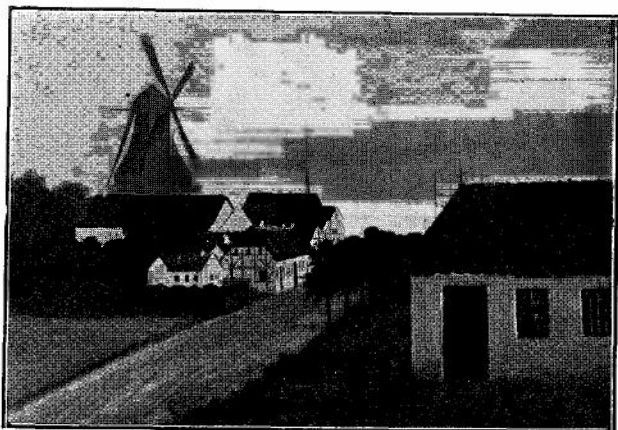
Omkring ved den Tid førte der tre Gennemskæringer gennem Voldene ind til Byen: Mod Syd var der *Strandporten* eller *Havneporten*, mod Nord *Kongensport* og *Prinsensport*. Alle de vejfarende maatte saa stoppe op og underkaste sig Eftersyn af Betjentene. Ved Strandporten var der dog ingen Accisebod, da den laa tæt ved selve Toldboden, hvor Afgiften blev erlagt. Ved de to andre Porte var der Accise- eller Konsumtionsboder, som laa indenfor Portene imellem dem og Voldgravene. Ved Kongensport laa Bodden paa venstre Side ved Prinsensport, der hvor den dækkede Vej indtil for kort Tid siden førte forbi et der liggende Ishus.

Foruden Vandmøllen og Vasemøllen fandtes 3 Møller: Ved Østervold laa Stubmøllen, der havde sin egen Sisebod, hvor Formalingsafgifterne maatte betales. Bodden laa inde mellem Træerne tæt ved Siden af Vejen hen forbi Krudttaarnet.

Karolinelunds Mølle laa tæt ved Toldboden, hvorfor den ingen særlig Bod behøvede. Møllen paa Nørrevold havde derimod i selve Bygningen en Bod, hvor Betjentene opholdt sig.

Om en Metode, hvorved man her søgte at undgaa

Mølleaccisen, fortælles det, at Folk, der avlede Korn paa Byens Marker og saaledes skulde lade dette male paa Stadens Møller, undertiden slæbte Kornet helt ud til Igum for at blive malet der. Naar saa Skumringen faldt paa, kunde det lykkes at læsse Kornet paa Nakken over Graven og ind over Voldene for at undgaa Sisen, der, selv om den kun var »et Par Skilling«, dog spillede en Rolle for Datidens magre Pengepunge.

Karolinelunds Mølle i Fredericia.

Heller ikke for Fredericia synes der at være efterladt særlige Bøger eller Regnskaber til nøjere Oplysning om disse Forhold. — —

Ved dette Indblik i Fortidens Forhold paa disse Omraader, som denne lille Undersøgelse kan give, faar man, som omtalt, fortalt, at man heller ikke den Gang var fri for daglige Indgreb og økonomiske Vanskeligheder.

Men samtidig vil der ved Erfaringen om, at alle disse her omtalte Afgifter jo nu forlængst er ophævede,

kunne dæmre et Haab om, at heller ikke vore Dages mangehaande Skatte- og Afgiftsbestemmelser behøver at vare evigt.

Kilder og Literatur.

Foruden Raadhusarkivet i Kolding har jeg benyttet følgende Kilder:

J. N. Wilse: Stabelstaden Fredericia, 1767.

Danske Atlas, 1769.

Kancelliets Brevbøger.

Gaermann: Efterretninger om Kjøbstaden Weyle, 1794.

J. Fyhn: Efterretninger om Kolding 1848.

Tauber: Breve fra Kolding, 1822.

Dalgas: Vejle Amt, 1826.

O. Lund: Livet i en Provinsby, 1899.

L. V. Birk: Told og Accise, 1920.

P. Eliassen: Koldingbogen, 1910.

— : Kongeaen, 1926.

C. V. Petersen: Vejle Bys Historie, 1926.

Trap: Danmark.

Salmonsens Konversationsleksikon.

Vejle Amts Aarbøger.

SLOTSHAVEN VED KOLDINGHUS

NOGLE TILFØJELSER OG BEMÆRKNINGER TIL DEN
TIDLIGERE ARTIKEL HEROM: V. A. AA. 1928

VED JOHANNES THOLLE, KØBENHAVN

Skønt Hr. Kommunegartner *St. Dahl* i »Vejle Amts Aarbøger« ret udførligt har gjort Rede for den Historie, der knytter sig til Koldinghus' Slotshave, er der dog flere Træk af Betydning, som jeg ad andre Veje har fundet frem, og som jeg mener paa en heldig Maade supplerer Kendskabet til Haven og dens Forhold, hvorfor jeg har ment det rigtigst at fremføre dem paa dette Sted.

I Beskrivelsen meddeler Hr. D. (efter Bruun og Lange: Danmarks Havebrug), at Slotshaven er »paabegyndt« 1547. Det er dog et Spørgsmaal, om den ikke skulde have været færdiganlagt dette Aar og er paabegyndt allerede et Par Aar tidligere. Vi finder i hvert Fald i 1545 omtalt »Abildgaarden« til Koldinghus Slot¹); noget senere i Artiklen er Dahl da ogsaa inde paa denne Tankegang, nemlig hvor det meddeles, at der 1546 er sendt Æbletræer til Kolding, — disse Træer, som formentlig har udgjort Bestanden i Slotstets Abildgaard. Om de 4—5000 Enebærstager, som (¹⁵/₆ 1551) føres til Kolding²), skulde bruges ved Slotshaven, er ikke vist, — det er dog sandsynligt, at de har været brugt til Hegn her, eller maaske til Humlestager. At der ikke har været dyrket (nok) Humle i

Slotshaven forstaas af Ordren til Anders Knudsen om at købe 20 Skipp. »prytz Humle« og sende den til Koldinghus ($\frac{5}{9}$ 1558)²).

I Tilslutning til Dahls Meddelelse om, at Dronning Dorothea ofrede meget paa Haven kan tilføjes, at hun foruden at indforskrive adskillige sjældnere Planter ogsaa som noget nyt her i Landet lod indrette en Vandkunst paa Slottet (og i Haven?), og at Kongen ($\frac{31}{7}$ 1561) lod udgaa Ordre til Jens Bilde om at hugge Tømmer i Gulland hertil, og at sende det med et Skib, som Herluf Trolle har skaffet ($\frac{12}{2}$ 62)²). Denne Vandkunst tilses siden af M. Michel (1572)³).

Det er gaaet langsomt med at faa Slotshaven til at yde noget af større Værdi. Endnu 17 Aar efter sin Tilblivelse er den ikke ydedygtig nok til Levering af de Æbler, der behøves. 1572 maa der saaledes sendes 6 Tdr. Æbler til Slottet²). Bedre synes det at gaa med Humledyrkningen, og i et Livsbrev paa en Bod ved Slottet følger der 16 Skpr. Humle til²), ligesom det fremgaar af en Optegnelse ($\frac{6}{11}$ og $\frac{8}{11}$ 1573), at der nu er baade Kaalhave, Humlegaard og Abildgaard ved Slottet²).

Til Trods for, at der ved Koldinghus er disse tre Haver, tilføres der dog Slottet betydelige Kvanta Urter og Havesager. Der forlanges saaledes i 1574 een Gang tilført 4 Tdr. Peberrod samt Æbler, Pærer, Nødder m. v. og lidt senere i samme Aar til »Højtiden i Colding« »1 lille Fad paa 10 Pd. syltede Pærer, 1 do. paa 10 Pd. syltede Kvæder og 10 Kasser anden Marmelade«²) foruden Sydfrugter, — endnu senere følger en Ekstrabestilling paa Ting, som »ikke kan faas hos Lensmanden«, nemlig $\frac{1}{2}$ Læst Ærter, 1 Læst Krigsæbler (Gemmeæbler), 2 Læster andre søde Æbler, $1\frac{1}{2}$ Læst Pærer, $\frac{1}{2}$ Læst Valnødder, 4 Tdr. Hasselnødder,

9 Tdr. Løg, 5 Tdr. Persillerødder, 3 Tdr. »Godskemat-rødder«, 38 Skokke Kabudskaal (Hovedkaal), 4 Tdr. Peberrod 1 Læst Gulerødder, 2 Skokke Kabudskaal m. m.²⁾ En lignende Ordre udstedes ved »Kongens Barsel« 1578, hvortil indkøbes 2 Læster Æbler, 1 Læst Pærer, 4 Tdr. Valnødder, 4 Ottinger »Negen-øjen«, 4 Tdr. Løg, 1 Læst Gulerødder, $\frac{1}{2}$ Læst skaanske Roer, 2 Tdr. Peberrod, 2 Tdr. Persillerødder, 8 Skokke Hvidkaal m. v.²⁾

De her nævnte Leverancer viser, at Haven ikke har fungeret som det Forsyningssted, den utvivlsomt var tænkt som, og Kongen har da ogsaa set, at det burde være anderledes, og at Hovedparten af de nødvendige Havesager burde avles ved Slottet. Han forordner derfor 1578, at Hans Skotte, der en Tid har passet Haven, skal holde 3 Karle om Sommeren og 2 om Vinteren foruden at hans Kone skal »tage Vare paa Kaalhaven og Rødderne« og der yderligere ($\frac{10}{7}$ 78) ansættes en Humlemand til Humlehaven, nemlig Morten Polle²⁾. At det dog ikke straks er lykkedes den samlede Stab af Havearbejdere at drive Produktionen op til den fornødne Højde forstaas af, at der atter 1579 maa sendes Løg m. m. samt Humle til Slottet og Aaret efter en betydelig Leverance af Humle, Kaal, Persillerødder, Agurker o. s. v.²⁾. Hans Skotte havde i Løn bl. a. 30 Skpr. Humle, og Mikkel Sølvpræst og hans Hustru paa samme Tid fra Koldinghus bl. a. 20 Skpr. Humle^{2 4)}. Om den »Brevviser«, som 1581 paabe-raabte sig at have »Forstand paa Anlæggelse af Humlekuler og andet Gartnerarbejde«, og som af Kongen sendtes til Koldinghus, Vamdrup eller Nygaard, virkelig er ansat det førstnævnte Sted, vides ikke^{2 4)}. Der høres endnu engang (1590) Tale om, at der skal sendes større Forsyninger af Grøntsager og

Frugter til Slottet i Anledning af »Kongens Søsters Bryllup«, og der fordredes ved denne Lejlighed fra Københavns Len bl. a. 4 Skipp. Humle, 4 Tdr. Enebær, 12 Skokke Kabudskaal, 4 Tdr. syltet Kaal, o. s. fr.²⁾ Altsaa har endnu paa denne Tid Haven ikke været ydedygtig nok, — hvad maaske heller ikke har været at forlange ved saa store Fester.

Kongens Urtehave ved Kolding er omtalt Gang paa Gang, og den har sikkert været af stor Betydning for Slottet, om ikke just ved de store Fester, saa dog formentlig i det daglige og maaske ogsaa i Henseende til god Orden, for ikke at sige Skønhed. Kongen har villet have den for sig selv, og ingen maatte have Indblik i hans Færden der. Derfor udstedtes der (^{16/8} 1585) Ordre til »Borgmestre og Raad i Kolding og alle dem, som have Huse eller Eiendomme i Strædet nærmest Slotsporten ud imod det omkring Kongens Have satte Plankeværk«, at »Da Kongen har bragt i Erfaring, at nogle opføre nye Huse paa deres Ejendom i dette Stræde, bygge dem højere end de vare før Ildebranden og sætte Vinduer i dem ud imod Kongens Have, forbydes det dem at lave Vinduer og Udsigt paa deres Huse ud imod Kongens Have ovenover Plankeværket, da Kongen, hvor gerne han end ser, at de opføre gode Kiøbstadsbygninger paa deres Ejendomme, ikke vil tillade en saadan Anbringelse af Vinduerne,«²⁾ og (burde der tilføjes): ikke vil have uvedkommendes Indblik i sin Have!

Til at lede Arbejdet i Koldinghus' Have har der været flere Gartnere. Om disse er der fortalt i den tidligere Artikel (af Hr. Dahl), her skal bl. a. tilføjes Bemærkningen fra Chr. IV.s Skrivekalender om, at han (^{3/9} 1618) har givet Urtegaardsmanden i Kolding 50 Dlr. til at købe Frø og Træer for.⁵⁾ Om Gartner

Soltau senior og junior gemmer Rigsarkivet flere interessante Dokumenter, af hvilke der skal citeres følgende:⁶⁾

»Coldinghus. Efter Eders Kgl. Majstt. allernaadigste Resolution af 28. Septbr. 1725 insinueres herved allerunderdanigst til allernaadigst Underskrivelse Bestalling for *Friederich Soltau* til at være Gartner og Fontainemester ved Coldinghus Slot i sin Fader Jochum Soltaus Sted. (Naar han dør eller Tjenesten bliver ledig.)

Resolution:

Vi ville allernaadigst have bevilliget hannem at nyde til aarlig Løn og Besoldning, hvis hannem udi vores Cammer Reglement tillagt er eller vorder kun saa at han skulde nyde Frugten af Haugen og at han sig den til Nytte skulde bruge, som han bedst vidste og kunde, dog at han derimod skulde holde Haugen og Vandværkerne i behørig og god forsvarlig Stand.

Fredensborg, 24. November 1725.

Friederich.«

Paa dette Forslag behager det imidlertid ingenlunde Soltau jun. at gaa ind, og der berettes herom følgende:

»Denne allernaadigste Resolution er Friederich Soltau straxen til allerunderdanigst Efterretning bleven tilkjendegivet, hvorpaa han i hosliggende Skrivelse har givet i Svar, at Intet skulde have været ham ønskeligere end at han havde kunnet paatage sig disse tvende Tjenester imod at nyde Slotshaugens Frugter. — Men som Vandet en halv Mils Vej ved Render ledes til Slottet til tvende Vandspring, saa at de 40 Rdlr. hans Fader hidtil aarligen haver nydt for Fontainemester Tjenesten neppe er tilstrækkeligt til Arbeidsfolkernes Belønning, saa var det ham paa den anden Maade umuligt derved at kunne subsistere. Helst . . . Frugten af Haugen, hvoraf han skulde nyde sin Subsistens ikke er af større Bonnite, end at den har været bortforpagtet for 100 Rdlr. aarlig, hvilke Penge kom hans Fader til Hjælp til Haugens aarlige Vedligeholdelse. — Desuden forklarer han og, at med Haugen er indfalden denne Omstændighed, at efter at han denne Slothauge isteden for sin Løn var

forundt, er ikke alenest det halve Mandskab, som til Slots-
haugens Arbeide var fornødent, frataget, og til Rytter Cas-
sen henlagt, mens om og 4de Parten taget tre indbemeldte
Hauger til Rytternes Tjeneste, til deres Heste og til deres
Gjødning derpaa at lægge, saa at Haugen ikke nær findes
af den Nytte, som den i forrige Tid været haver. —

Thi beder han underdanigst, at hannem i det mindste
alting allernaadigst maatte accorderes paa den Fod, som
hans Fader det haft haver, da han efter sin Plict saavel
som Gartner og Fontainemester Tjenesten upaaklageligt skal
forestaa. —

Resolution:

Wi bevillige allernaadigst, at det maa forblive som det
forhen haver været, nemlig at hannem 40 Rdlr., som Fon-
tainemester at underholde aarlig maa godtgjøres og indtil
videre, og om han det ikke paa den Condition forlanger,
saa kan det forblive som det nu er og han sig med sin
Fader der om forene.

Friederichsberg, 21. Decbr. 1725.

Friederich.«

Maaske har da Fader og Søn »forenet« sig eller en
ny Ordning er indført, — i hvert Fald har nok Fa-
deren foreløbig beholdt Haven; men han er bleven
ældre og skrøbelig og fremsætter følgende Beklagelse:

»Coldinghus. Da jeg for Alderdom og Skrøbelighed ikke
kunde forestaa H. kgl. Maystt. Hauge her ved Slottet er af
H. Kgl. Maystt. salig og højlovlig Ihukommelse Friederich IV
min Søn Friedrich Soltau Gartnersvend for en 6 Aar siden
med allernaadigst Bestallingsbrev benaadet til at være Gart-
ner og Fontainemester i mit Sted og derpaa er hannem
Haugen med alt behørigt overleveret, samt sit allernaadigste
Bestallingsbrev, haver han med andre flere for et halvt
Aars Tid siden efter Eders Kongl. Maystt. allernaadigste ud-
stedte Forordning til det høilof. Rentekammer til Paakjen-
delse indsendt og samme endnu ikke haver kunnet erholdes
tilbage. Indfalder med allerunderdanigst Bønsøgning, at
Eders Kgl. Maystt. vilde bevise mig gamle Mand og min
Søn som min Alderdomsstøtte den store Kgl. Naade aller-

underdanigst Konfirmation paa det af Eders Kgl. Maystt. Hr. Fader Salig og høilofl. Ihukommelse Friedrich Quartus min Søn meddelte Benaadningsbrev, som Gartner og Fontainemester her ved Slottet at give og meddele lade. I vente allernaadigst Bønhøring lover udi allerdybeste Underdanighed. —

Min allernaadigste Arveherre og Konges allerunderdanigste ringe Tjener og tro undersaatte

Colding, 1. Juli 1731.«

Joachim Soltau.

Hvad Løsning der kom paa dette rørende og ydmyge Brev fra den gamle Mand, er ikke bekendt. Han havde da været omkring 45 Aar ved Slottet, og at han endnu i dette Aar (1731) var i Funktion, bevises af, at han under $\frac{20}{3}$ 1731 har udstedt Lærebrev til Jacob Christian Bruusgaard, der siden blev Gartner paa Augustenborg, — ligesom han iøvrigt tidligere har udstedt Lærebrev ogsaa til Alsingeren Christian Jürgen-sen⁷).

Fra Soltau sen. foreligger der endnu et Dokument⁶) om Slotshaven ved disse Tider. Det er en Ansøgning om, at

»siden den derved Slottet værende *Orange-Kjælder*, som ligger under den Længde næst Haugen, hvor Rytterstalde er indrettet, nu, formedelst befrygtende Fare, at Rytterhestene skulde den indtræde, skal efterkastes. Af samme Kjelder, som nu er umistelig i Henseende, at ingen anden Sted haves, hvor Blomsterne og Gevæxterne om Vinteren for Kulden bevares, et Stykke paa 6 Alen maatte forblive til forskrevne Brug ved Haugen eller et lidet Gevæxthus, der kan koste 180 Rdlr.

Bevilliges:

Et Hus udi Kjøkkenhaugen, hvor Gartneren forhen haver havt sine Gjødningssbede. Ombygningsskostningerne at godtgjøre med 184 Dlr. 10 S.«

Det sidste vi hører om gamle Soltau er, at han i Aaret 1739 begærer sin Afsked fra det førstkommende

Nytaa. Dette bevilliges der ham Tilladelse til, og han faar hele sin Løn som Gartner (100 Rdlr.) i Pension, men maa afstaa de 40 Rdlr. for Fontænemestertjenesten til sin Efterfølger.⁸⁾ Til Embedet melder der sig 4 Ansøgere, nemlig:⁸⁾

1. Peter Bertelsen,¹⁰⁾ der har været Slotsgartner og Slotsforvalter hos Dronning Anna Sophie paa Clausholm, og som derfra og fra tidligere Pladser har godt Vidnesbyrd, — han er skikkelig og upaaklagelig i sine Forhold og kaldes en *Capacité* hvad angaar Havens Omdannelse, »saa og udi Architekturen og Geometrien«. Han har nu assisteret Soltau (formodentlig i Stedet for Soltau jun.), og Soltau sen. ønsker ham gerne til sin Eftermand.

2. Slotsforvalter Voigt paa Frederiksberg ansøger for sin Søn Ulrich Adolph,⁹⁾ som bl. a. har været i Udlandet paa Professionen.

3. Hans Steffens,¹⁰⁾ som i 8—9 Aar har været Gartner hos Stiftamtmand Oksen.

4. Violon Hartmann søger for sin Søn Jørgen,¹¹⁾ som har været udenlands og nu er Gartner paa Svenstrup.

Der indstilles, at Voigt junior faar Stillingen; men Kongen resolverer, at Peter Bertelsen skal have den.

Om P. Bertelsen er der allerede fortalt af Dahl. Her skal blot tilføjes, at P. B. besværer sig over, at han maa betale Folkeskat af en Svend og to Dreng, og ønsker sig fritaget eftersom Gartnerne paa Frederiksberg, Fredensborg, Frederiksdal, Sorgenfri, Antvorskov og Odense Slotte er fritaget, og dette bevilliges ham.¹²⁾

Da Slotshaven i 1748 sælges, opnaar Bertelsen Pension af 150 Rdlr.s Størrelse, indtil der kan blive anden Brug for ham.¹³⁾ Han forsøger ved Realisationen af

Slotshaven at tilvende sig nogle unge Træer, Asparges etc.; men dette erklæres for ulovligt.¹⁴⁾

De øvrige i Rigsarkivet beroende Akter angaaende Slotshaven i den følgende Tid angaar væsentligst kun Indhegningen om denne. Der er fra Bygmester Hauser fra 1739 Overslag over Plankeværk og Broer paa 700 Rdlr., fra 1740 et paa 300 og fra 1741 et paa 200 uden at det er helt klart, om Sagen drejer sig om Reparationer eller Opsætning af nye Genstande.¹⁵⁾ Efter Forslag fra Thura sælges Haven i 1748 med Undtagelse af et lille Stykke ved Staldlængen.¹⁸⁾ Endelig indberetter Amtmand Hoffmand ^{18/7} 1785, at Plankeværket ved denne »Colding Slots lille Hauge« i 100 Alens Længde er »næsten omfalden og opraadnet«, — og Istandsættelsen af dette Stykke bevilliges.¹⁶⁾ Lignende Foranstaltninger udføres i 1815¹⁷⁾.

Kilder og Litteratur.

- 1) Danske Cancelliregistranter 279.
- 2) Cancelliets Brevbøger.
- 3) Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid. 1907.
- 4) Se nærmere: Johannes Tholle: »Danske Gartnere« 1927.
- 5) Historisk Tidsskrift IV, 213 ff.
- 6) Rigsarkivet: Kgl. Resol. ^{24/11} 1725 Nr. 17 og ^{21/12} 1725 Nr. 13; Rytterresolution ^{1/7} 1731 og ^{14/7} 1731; Rytterresol. Nr. 99 1736.
- 7) Se nærmere Gartner-Tidende 1928 S. 277 og 285.
- 8) Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 323 af ^{10/2} 1739. R. A.
- 9) U. A. Voigt bliver ^{1/12} 1739 Gartner paa Frydenlund Slot, efter i samme Aar ogsaa at have ansøgt om Gartnertjenesten paa Nykøbing Slot.
- 10) Denne ansøger senere i samme Aar om Gartnertjenesten paa Nykøbing Slot og det følgende Aar om samme paa Frederiksdal, uden at faa nogen af dem.
- 11) Denne har lært Gartneri paa Rosenborg (3 Aar), rejste med Pas af ^{25/2} 1724 til Tyskland, senere 2 Aar som Svend

paa Rosenborg. Ansøger til Nykøbing Slot 1731 og atter 1739. Var da 36 Aar gl. Gartner paa Svenstrup i hvert Fald fra 1736.

¹²⁾ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 61 af ²⁷/₃ 1742. R. A.

¹³⁾ Sammesteds Nr. 67 af ¹⁰/₃ 1748.

¹⁴⁾ Sammesteds Nr. 246 af ¹²/₁₁ 1748.

¹⁵⁾ Rentek. Rytterresol. Nr. 102 af 1738 ff.

¹⁶⁾ Sammesteds Nr. 136 af 1785.

¹⁷⁾ Sammesteds Nr. 39 af 1815.

¹⁸⁾ Rentek. kgl. Resol. af ¹⁰/₃ 1748, ²/₁₁ 1748, Nr. 242 af ²¹/₆ 1750.

¹⁹⁾ P. Berthelsen har været paa Clausholm fra 1733, og søgte i 1737 Tjenesten paa Kronborg.

SØNDER-BJÆRT SOGN

OG DETS PRÆST 1697

VED

DR. THOMAS OTTO ACHELIS,

HADERSLEV

Friderich Riis. Havde megen Sorg og Fortred af Sognemændene, som endelig overlagde med hinanden, at ingen under indbyrdes Straf maatte til Juleoffer give Prästen mere end en Skl.« (= Skilling lybsk), fortæller P. Rhode i sine Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse¹⁾. Han var en Søn af Prästen i Moltrup og Bjerning Hr. Wilhelmus Pauli Ries fra Rise Præstegaard i Aabenraa Amt, som ogsaa havde haft Strid med to Mænd i Sognet, der nægtede at give ham Ærtetiende²⁾. Hos Sønnen blev det meget værre, idet hans Sognebørn nægtede ham næsten alt. Han var, efter at have besøgt Latinskolen i Haderslev og Universitetet i Rostock³⁾ 1681 blevet Sognepræst i Sønder-Bjært. I Aaret 1692 forhandles ved Konsistoriet i Haderslev om to Klager i Sognet⁴⁾, men fem Aar senere fandt Beboerne sig foranlediget til at vedtage »en fuldkommen Wide og wedtegt«, som blev indsendt til det Tyske Kancelli i København. Dokumentet taler sit tydelige Sprog:⁵⁾ »Eftersom oss aff Presterne tied effter

¹⁾ Rhode S. 367 jfr. P. Eliassen i Vejle Amts Aarbøger 1907 S. 84. ²⁾ Rhode S. 290; inn. Rostock 1642, hvor han i Registerbindet VII 93 galt anføres under Riese, inn. København 1645: Wilhelmus Pauli Risius Apenradensis Holsatus, jfr. Achelis, Johanneum (1921) S. 34 Nr. 142. ³⁾ Achelis, Johanneum S. 37 Nr. 198. ⁴⁾ Consist.-Prot. ¹¹/₈ og ²⁷/₁₀ 1692. ⁵⁾ Acta A XVII 789 Statsarkiv Kiel.

anden megit Nyt Paalegis, og nu strengelig anfangiss, med woris Korn at telle paa Marcken, oss till störste *Ruin* og forderfueisse Huilket wj umueligen Kand tolle, eller udstaa, med saa schiel, wy schall Betale Hans Kongl. Mayst. og *Militarische Contribution*, med mindre wy igien Kand holde oss, Effter Höylöffl. ihukommelse *Christian* dend 4de Befahling *daterit d. 25. Novembr. Ao. 1616* og daa hafuer wy Sämbtlig underschrefuene Biert Mænd, under oss indbyrdes wedtagen, og witterliggiort en fuldkommen Wide og wedtegt, saafrembt dend aff woriss Allernaadigste Konge, og woriss Höyöffrigheed, Kand worde *confarmerit*, og Bewilliget, Nemblig Som følger; Maa ingen Kone som förste gang gaee i Kircken, Effter de Er kommen aff Basselseng icke offere dend Allerringeste sk. Effterdj sligt icke aff arrildss tied hafuer werit Maanerligt, Mens kort tied Siden er opkommen; Ingen maa understaa sig att gifue Presten noget nar deriss Börn gar förste gang till Gudssbord; Maa ingen gifue Presten for it Lig at Begrafue aff de fornembste, mere end 8 skl. aff de Armbste 4 skl. Ingen maa understaa Sig at Hendte eller före Presten till nogen Siug Menische, men nar hand far Bud, Er hand schyldig effter Befahling sielff at komme; Ingen maa understaa sig at gifue Presten noget for Trolofueiss; Ingen maa understaa sig at gifue Presten noget till offerss meere end 1 skl. aff dee fornembste; Ingen maa understaa sig at Kiöre for Presten Enten Mog, Wei eller andet; ingen Maa understaa sig at gifue Presten Nogen ost eller Melck. —

Att alle disse forschrefne Postor urygelig Holdess schall, saa frembt wores gode öffrigheed dette will Bewillige, og Med Egene Hander underschrifue, og wed Straff og Bröder att Efterkomme, Nembl. til Hans Kongl. Mtt. 8 Rixd. till fogider 4 Rd. og schrifuere

2 Rixd., Saawell till oss Sämbl. firre Tynder Öll, *Actum Biert Sogn d. 7. Aug. 1697.* Hafuer wj Sambtl. Biert Sogn Mænd wedtagen, at Huem som gior Nogen Reisser till *Had.* eller anden stedss om det end kom for Hans Kongl. Matt. om dend Stridige Sag imellem oss og Presterne i amtet, anlofuer de Sämbl. huem som gör Nog(en) reysse eller hafuer nog(en) Umage dermed dennem det at foreschylde, till witterligheed Sambtl. Biert Sogns Mænd unterschrefuene Händer *Ao. 1697 d. 7. Aug.:*

<i>Biert</i>	<i>Aytrop</i>	<i>Skortued</i>	<i>Binderup</i>
Simmen Jenssen	Hanss Oluffssen	Hanss Oluffssen	Jörgen Nissen
Peder Jenssen	Jep Anderssen	Tammes Nissen	Michel Pederssen
Hans Jepssen	Jenss Anderssen	Jenss Christenssen	Anderss Nissen
Jenss Simenssen	Hanss Sørenssen	Hanss Pederssen	Jenss Christenssen
Peder Oluffssen	Jess Jepssen	Sören Hanssen	Peder Hanssen
Knud Krestenssen	Jacob Sörensen	N. M. S.	Boltzer Pederssen
Paul Nissen	Hanss Jenssen	Ifuer Tuelessen	Nielss Pederssen
Nelss Anderssen	Niss Hanssen	Oluff Ifuernssen	Jenss Hanssen
Töge Jenssen	Töge Jepssen	Nielss Pederssen	Anderss Nissen
Simmen Simmenssen	Jep Laurdssen	Jep Hanssen	Jörgen Nissen
Hanss Pederssen	Peder Nissen		Michel Pederssen
Peder Hanssen	Jörgen Nielssen		Jens Christenssen
Hanss Pederssen	Sören Michelssen		Peder Hanssen
Ifuer Michelssen	Jörgen Lassen		Boltzer Peerssen
Michel Dawidssen	Nielss Anderssen		Nielss Peerssen
Gregerss Kieldssen	Poul Nissen		Peer Christenssen
Niss Bertelssen	Jess Peerssen		Hanss Loussen
Niss Jessperssen	Jenss Jenssen		Jörgen Wollessen
	Niss Laurdssen		
	Ifuer Madssen		
	Steffen Jessperssen. ¹⁾		

»Hr. Riis — fortæller Rhode videre — bad Gud, at han aldrig af disse Halstarrige tiere maatte mod-

—¹⁾ Med denne Fortegnelse kan sammenlignes en Liste over Stolestaderne i Bjært Kirke fra 1. Dec. 1680. i Haderslev Provste-Arkiv (Bjært Nr. 1).

tage Gaver. Gud bønørde ham, han døde 1699«¹⁾. Hans Efterfølger blev Johan Krahe, en Søn af Provsten, Christopher Krahe, i Haderslev. Han sluttede med Sophia, Enken efter hans Forganger en Aftægtskontrakt i 13 Paragraffer, som giver et godt Indblik i Præstegaardens Forhold ved Aaret 1700.²⁾ Hun skal have Tiender af Korn, Hør, Kreaturer, Smør, Brød og Ost fra 14 Gaarde, nemlig alle i Binderup og 5 i Skartved. Hun faar Bolig paa Præstegaarden i den Vestrelade; i Haven (»Krautgarten«) overlader Præsten hende tre smaa Rabatter, som ved et Hegn skal skilles fra hans. Af Humlegaarden faar hun en fjerde Del (»von der einen helffte Westerwerts gelegen sie mehr als die helffte nach ihren belieben haben solle«). Præsten overtager at have om Sommeren to Køer for hende paa Græsning. Til Foderstoffer faar hun »Storck-Eng« paa Aytrup-Mark. Desuden faar hun to Agre bag Humlegaarden hen imod Binderup og et Stykke af Nørre- eller Sønderlykken efter frit Valg. 4 Rigsdaler af ethvert af de tre aarlige Offre tilfalder hende. I Mæskningsaarene gives Enken fra Præsten en Svin af seks, to af tolv, i de andre Aar giver han »ein mager Stück«. Aarligt faar hun til Brændsel 16 gode Læs Træ. Desforuden forpligter Præsten sig at køre hende tolv Gange om Aaret. Hun kan benytte sig af Bagere og Bryggere; ogsaa beholder hun det lille Hus i Bjært imod Øst.

Kontrakten mellem »Sophia Riesin« og »Johannes Krahe Pastor Biertensis« blev sluttet i Haderslev den 1. May 1700 og fik kongelig Stadfæstelse den 25. Juni s. A.

¹⁾ Rhode S. 367. ²⁾ Manusar. 39, S. 342—345 Statsarkiv Kiel.

OM KALKMALERIER I GADBJERG KIRKE

VED HANS KAU

I Sommeren 1907 blev Gadbjerg Kirke underkastet en ret betydelig Restaurering indvendig. Væggene var ujævnt optrukne og var efterhaanden blevne ganske grønne af Fugtighed. Provstesynet havde derfor paa budt, at den gamle Optrækning skulde rappes af og Væggene gøres lige og optrækkes med Cement. Ved denne Restaurering kom der adskillige Ting frem, som ikke var uden Interesse, og som jeg, da jeg ikke tidligere har faaet noget nedskrevet derom, nu kunde have Lyst til at drage frem, da de i modsat Fald vilde gaa med mig i Graven.¹⁾

For det første viste det sig, at Kordøren oprindelig havde været ellipseformet. Der var muret Sten ind i Siderne, hvorved Kordørens Sidevægge var blevne lige. Jeg havde nok haft en lumsk Anelse om denne Sammenhæng, men nu fik jeg Vished for Sagen.

Paa Triumfvæggens Vestside fremkom der en Række Cirkler med Kors, som var malet lige over Stenen. De sad i Halvmaaneform lige over Korbuen, vel en 12-14 Stykker ialt. Cirkelfigurerne havde været overkalkede, og oven paa dette Kalklag havde der igen været Malerier. Saaledes saas tilhøjre over imod Prædikestolen

¹⁾ I Nationalmuseet findes en Beretning om dette Fund nedskrevet 1910 af Magister Chr. A. Jensen efter mundtlig Meddelelse af mig. Men enten maa Magisteren have husket fejl eller have misforstaaet mig, thi hans Beretning afviger adskilligt fra mine Optegnelser.

Billedet af en Rytter til Hest med et langt Spyd, malet med blegrød Farve. Der har sikkert været flere Billeder af lignende Slags, men de var ikke komne frem. Rytteren, og hvad der ellers kan have været, havde ligeledes været overkalket.

Ogsaa paa Triumfvæggens Østside skal der have været Kalkmalerier. De kom frem under en Reparation for mange Aar siden, men Kirkeværgerne, fortælles der, skyndte sig med at faa dem overkalket igen af Skræk for, at der skulde blive paabudt dem Udgifter til Billedernes Istandsættelse.

Hvad Billederne forestillede ved jeg ikke, og det vil, som vi nedenfor skal erfare, nu være umuligt at skaffe sig Oplysning om.

Paa Buefladen saas tre Felter med himmelblaa Baggrund. Til venstre, set fra Skibet, en Skikkelse, der kunde ligne en Ypperstepræst, og til højre Billedet af en ung Mand med Fuldskæg og et Lam paa Armen; i Midten en Mand, som jeg i Skyndingen antog for Johannes den Døber. Idet han ligesom henvender sig til Ypperstepræsten, pegede han paa den unge Mand med Lammet. »Se, det Guds Lam, som bærer Verdens Synd.«

I det samme raaber en Murer, som stod paa en Stige ved Siden af Kordøren, til mig: »Tag dem i Agt, Buen falder,« og Kladask, der laa det hele i et Kaos. Jeg kunde gerne have grædt og gjorde det maaske ogsaa. Nu var al videre Undersøgelse umulig. Naar jeg nu tænker tilbage, forekommer det mig, at Malerierne var omgivne af gule Rammer med mørke Skygger i Rococcostil. At Rammerne var gule, det er der ikke Tvivl om, men at de har været i Rococcostil — jeg har vist faaet en let Hjernerystelse af Forskrækkelsen — det er umuligt, thi Malerierne stammede absolut fra ro-

mansk Tid. Da jeg senere fortalte min Ven, Arkitekt Uldall i Randers om Fundet, sagde han, at der var en Kirke, hvis Navn jeg nu har glemt, oppe Nord paa i Jylland et Sted, hvor de samme Malerier fandtes, og han beklagede, at de var gaaede til Grunde, da de kunde have haft Betydning med Hensyn til at bedømme Kirkens Alder.

Paa Skibets nordre Væg, tæt op under Loftet og omtrent lige over for Kirkens Indgangsdør, fremkom to Circler med Kors af samme Slags og Størrelse som Circlerne over Korbuen. Og paa Skibets søndre Væg ved venstre Side af Indgangsdøren, temmelig lavt nede, afdækkedes en Circel med Kors af samme Form som de andre, men langt større end disse. Medens disse vel maalte saadan noget som et Kvarter i Diameter, maalte denne sidste mindst en halv Alen i Diameter. Selve Korset var graat malet, de mellemliggende Dele røde. Af de smaa Randblomster var de, som sad udenfor Korsarmene, røde, og de, som sad udenfor de røde Partier, graa. Det Kors var uden Tvivl sent middelalderligt.

Medens de tre sidstnævnte Circler sikkert endnu sidder under Kalkpudset, er Circlerne over Korbuen og Malerierne paa Buefladen for stedse borte.

EVALD TANG KRISTENSEN

* 24. JANUAR 1843, † 9. APRIL 1929

VED

MARIUS HANSEN

Danmarks betydeligste Folkemindesamler blev født i N. Bjært Skole ved Kolding. Hans Forældre var Lærer Anders Kristensen og Hustru, Ane Persine Sand, en Lærerdatter fra Holmsland.

Kun tre Aar gammel mister han sin Fader, og Moderen drager da hjem til Holmsland; mens den lille Dreng kom i Pleje en Tid hos en Slægtning i Rindum ved Ringkøbing, hvor »Dejgtruget« var hans Vugge.

Senere gifter Moderen sig med Lærer Schuster i Øby ved Viborg; og Evald fulgte Moderen ind i dette Lærerhjem, hvor han levede sin Barndom undet fattige Kaar.

I 1861 tog han Lærereksamen fra Lyngby Seminarium, hvorefter han blev Lærer forskellige Steder, bl. a. fra 1866—76 i Gellerup ved Herning, hvor han i sit første Embedsaar ægter Frederikke Duedahl, der døde i samme Aar; derefter gifter han sig i 1872 med Anna Margrethe Risum, som døde i 1900; endelig ægter han i 1905 sin nu efterlevende Hustru, Kirsten Marie Jensen, f. Huus.

Fjerde Juledag 1867 begynder Evald Tang sin Indsamlervirksomhed med at indsamle Viser og Melodier,

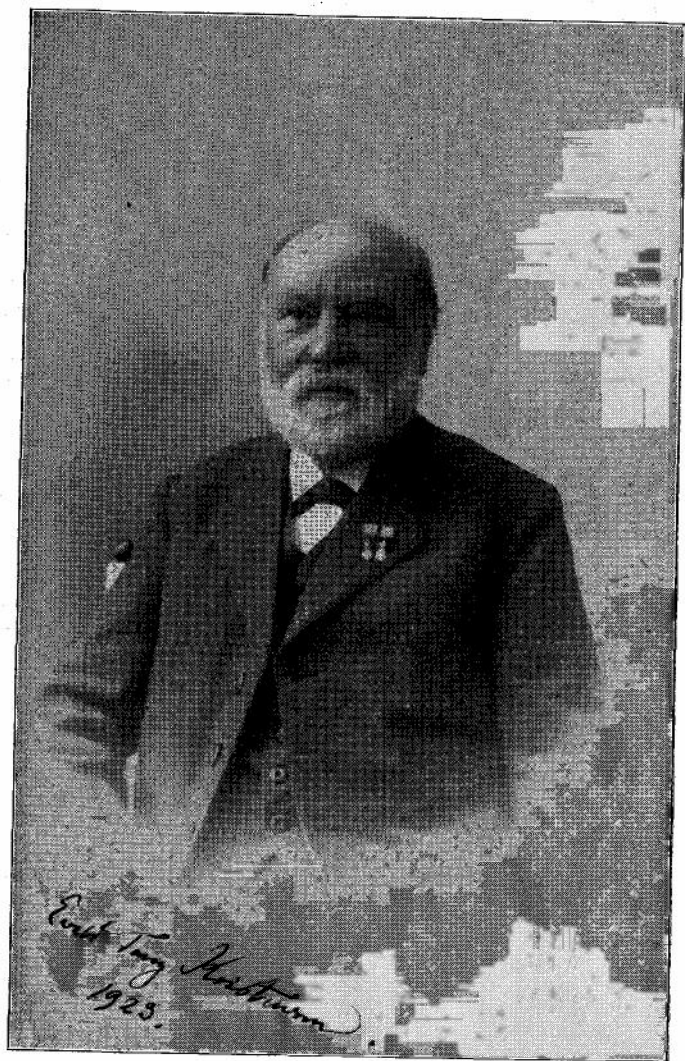

Foto: H. Albjerg.

der endnu levede i Folketraditionen der i Gellerup Egnen; men lidt efter lidt udvidedes hans Interesse for alle Arter af Folkeminder, og han droges stedse dybere ind i det Samlerarbejde, der blev hans lange Livsdags store, omfattende og rige Gerning.

Efter tolv Aars Virksomhed i Faarup ved Viborg kom Ev. T. i 1884 til Brandstrup, hvor han i 1888 opgav sin Lærerstilling for helt at vie sig Folkemindesamlingen og Udgivelsen af en lang Række Bøger: Jyske Folkeminder, Danske Folkeeventyr, Danske Sagn I—VII, Jysk Almueliv I—VI. Ordsprog og Børnerim, Folkegaader, Skæmteviser, Skæmtesagn o. m. fl.; og endelig udsendte han i Aarene 1923—28 sine Livserindringer: Minder og Oplevelser I—IV. Mange af disse Bøger udkom paa Ev. T.s eget Forlag, men endda har han kun udgivet Halvdelen af sit rige Stof; det utrykte er deponeret i Dansk Folkemindesamling.

Som Ev. T. i 1883 stiftede »Folkemindesamfundet« og fra 1884—89 var Redaktør af dette Samfunds Medlemsblad »Skattegraveren«, saa var det paa hans Initiativ, at Vejle Amts historiske Samfund blev oprettet i 1905; og vi er mange i dette Samfund, som bringer ham vor Tak for hans Stifterarbejde; og vi takker ham for hans Indsats i vor danske Kultur.

»Evald Tang Kristensen har igennem sit mægtige Samlerarbejde skabt en Række Kildeværker, der muliggør den dybeste Indtrængen i vort Folks daglige Liv i Hus og paa Mark, i dets Aandsliv og Tankegang, i dets Tanker om Livet her og hisset.« »Han er,« siger Hans Ellekilde, »kommet dybere ned i det menneskelige Sjæleliv end selv de fleste af vore realistiske Forfattere, og da han lige sandt skildrer skønt og ophøjet, hæsligt og dyrisk, vil den som for Alvor trænger ind i hans Værk, som ikke blot læser, men lever sig ind

deri, kunne uddybe den Forstaaelse af det menneskelige, som han maatte have vundet ved Iagttagelse af Menneskenes Færd og ved Fordybelser i store Digteres Værker.« Og vi slutter os til den franske Professor Maurice Cahens Hyldestord til Evald Tang Kristensen, naar han siger: »Han er den uforlignelige Sagnmester. Som ingen anden har han forstaaet at lytte til Folkets Læber; som ingen anden har han forstaaet at tolke dets Tanker med denne ægte Kunst, som fremfor alt er Troskab og Kærlighed. Vor dybe Beundring for hans Livs Gerning og en hjertelig Tak for de Skatte, som han med Jernflid og usvigelig Kærlighed har reddet fra Undergang.«

FRISKOLELÆRER
POUL LINDHOLM
AAGAARD
AF **M. FISCHER**, AAGAARD

Han, hvis Navn staar over disse Linier, døde den 17. April 1929. Med ham er en Mand gaaet bort, som har været en Støtte for nærværende Aarbøger, og i det hele taget bidraget til, at historisk Videnskab bliver udbredt, læst og forstaaet i den Udstrækning, som den gør.

De biografiske Data i hans Liv er ikke mange, hans Arbejde des mere. Han var født i Asp ved Holstebro, hvor Forældrene var Smaakaarsfolk, og tidlig maatte han hjælpe til med at tjene til Føden, og for at naa sine Ønskers Maal at blive Lærer. Som Dreng vogtede han Faar paa Heden, og da han blev ældre, deltog han i hvad som helst. Han havde tidlig, allerede som Dreng, et vaagent Øje, men vel især Øre, for sine Omgivelser, det særegne og egenartede, som han hørte og saa; især kunde han samtale med gamle Mennesker, faa dem til at fortælle om, hvad de havde hørt, set og oplevet, og han gemte det hen til senere Afbenyttelse; en Del af det er kommet frem, men mangt og meget er vist gaaet med ham i Graven. Han naaede endelig sit Maal, at blive optaget paa Silkeborg Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1897, og samme Aar blev han antaget som Førstelærer ved den nyoprettede

Aagaard Friskole, som under hans Ledelse snart blev en stor Skole. I Forbindelse med Friskolen oprettede han i 1907 en Efterskole for Børn fra 14—16 Aars Alderen; han var Lærer ved Aagaard Højskole, saa længe den bestod, og ved Siden af dette en flittig

historisk Skribent. Det viste sig snart, at han var den rette Mand, og at han var kommet paa den rette Plads. Som ganske ungt Menneske kom han her til den for ham vildfremmede Egn, hvor han ikke kendte et Menneske, men det viste sig ogsaa snart, at her var et vidt Virkefelt, og meget uopdyrket Land, navnlig for hans historiske Interesse, og det varede ikke længe, før han begyndte at sysle med Forarbejderne til en historisk-topografisk Beskrivelse af Starup Sogn, som

resulterede i, at han i 1911, paa eget Forlag, udgav Bogen om Starup Sogn, »et Forsøg« kaldte han det selv, men et saa fuldendt Hele blev det, et Værk, som vil bære hans Navn frem til kommende Slægter. Blot ved at kaste et Blik paa Indholdsfortegnelsen først i Bogen vil man faa Indtryk af, hvilken overvældende Stofmængde og hvilket uhyre Arbejde, der er gaaet forud. Sine Ferier tilbragte han med Studier paa Landsarkivet i Viborg, Herredsarkivet i Kolding og med at gaa rundt og faa gamle Folk til at fortælle, hvortil han, som sagt, havde en egen Evne. Hans Interesse for Sagen bevises bedst ved, at det var fuldstændig af Uegennytte, han skrev; det er jo ikke den Slags Arbejder, der udkommer i mange Oplag, udover Sognets Grænser havde det kun lidt Interesse, men indenfor findes det vist ogsaa i saa godt som hvert Hjem. Der blev sagt ved hans Begravelse, »at denne Bog er sin Vægt værd i Guld«, er den det ikke, da vil den blive det. Kort før sin Død afsluttede han et lignende Værk om Almind Sogn, og for faa Aar siden et om Landsbyen Dons. I et stort Bind har han samlet et Udtog af Pastor Brückers Artikler og Taler, foruden hvad han har skrevet i forskellige Blade og Tidsskrifter.

Det er et kort Uddrag af hans literære Virksomhed, men ved Siden deraf havde han mange andre Interesser, først og fremmest hans Skole. En af hans største Evner var vel nok den at omgaaes og arbejde med Børn; han forstod dem, og hvad der gemtes i Barne sjælen kunde han drage frem, og de forstod ham, frit og naturlig færdedes de mellem hverandre, men Disciplinen blev overholdt, de nye og moderne Skoletanker huede ham ikke, han havde sin egen Maade at under-

vide paa, og her gjorde han sin Indsats for at gøre Skolen til Hjemmets Hjælper.

Det varede kun kort, før hans Dygtighed og Indsigt blev taget i Brug udadtil, han blev en skattet Foredragsholder, helst over Skoleemner eller historiske Foredrag, han var Medlem af Sogneraadet og af Menighedsraadet, og i mange Aar Bogholder og Bestyrelsesmedlem af Aagaard Sparekasse; næst efter Skolen var den vel nok hans Hjærtebarn. Paa hans Initiativ genoprettedes for 2 Aar siden den gamle Forening »Fostbroderskabet« med Hjemsted i Aagaard Forsamlingshus, den gamle Forening, som første Gang saa Lyset i 1866, og som den Gang gav sig Udslag i Bygning af Aagaard Forsamlingshus, det første Forsamlingshus paa Landet i Danmark. Efter en Del Aar sov Foreningen hen, men er nu opstaaet under de samme Love og Vedtægter som i 1866, hvis første og vigtigste Paragraf lyder: »at Foreningens Medlemmer selv, ved Foredrag, Diskussion, Oplæsning, Samtale og Sang skal underholde og oplyse hinanden i Dansk, fri og folkelig Retning. Foreningen har stor Tilslutning, ikke alene i, men ogsaa udenfor Sognets Grænser, og vi tilbringer mange fornøjelige Timer ved dens 9 ordinære Møder aarlig. Som sagt var det paa Lindholms Initiativ at Foreningen genoprettedes, og han var i høj Grad dens bærende Kraft, og nu er det ikke alene vor Ret, men vor Pligt, at føre Foreningen fremad i den Aand, som Lindholm har indført.

Lindholm var en flittig Mand, hans Dag begyndte, Sommer og Vinter, Kl. 5 Morgen, men Aftenen, det var hans egen, da saa han gerne gode Venner hos sig i sit hyggelige Hjem; kunde han saa faa os til at fortælle om gamle Dage, morsomme Historier, Slægtskabsforhold

og andet, saa var han rigtig i sit Es, mangt og meget af det, som blev fortalt, blev vel nok gemt hen, men vi kunde maaske træffe det siden, enten i Skrift eller Tale.

Hjemmet bestod af ham og hans Hustru Marie og deres to Døtre. De deltog grumme lidt i Selskabelighed, men fik man ham ud, hvad kunde en Sammenkomst saa ikke blive til, naar han gav Tonen an i Tale og Samtale, sprudlende vittig, som han kunde være.

Lindholm vil blive savnet, vel nok mest i sit Hjem, og dernæst i Skolen, men ogsaa udadtil blandt Egnens Befolkning. Han var saa alsidig, saa jævn, saa ens over for alle; der siges jo nok, at ingen er uundværlig, og det er vel nok sandt, men det er en stor Lykke for en Egn og dens Befolkning, at en Mand som Lindholm har levet, for han har sat dybe Spor, som sent vil slettes, først blandt Børnene, der er udgaaet fra hans Skole, men ogsaa blandt de unge og forresten blandt de ældre med ved den Interesse, han har vakt for historisk Viden og ved at vise os, at Slægten stormer saa stærk fremad, at den let kan løbe fra sin egen Fortid, og da vil den let blive rodløs, og det er det værste, der kan ske med et Folk, at det mister sin Samhørighed med Fortiden.

Vi ærer Poul Lindholms Minde.

AARSBERETNING FOR 1928

Samfundets Aarsmøde afholdtes i Amtsraadssalen paa Raadhuset i Vejle den 5. Maj, hvor Formanden bød velkommen og aflagde Beretning. Kassereren fremlagde det reviderede Regnskab for 1927, der godkendtes (se Aarb. 1928 Pag. 152). Dette sluttede med 1008 Medlemmer, der er i 1928 tilgaaet 39 og afgaaet 92 Medlemmer, saa der har været 955 betalende Medlemmer sidste Aar. Aarbogen for 1928 omfatter 19 Ark og har mange Billeder og Kort. Største Delen af Avissamlingen er indbunden og staar til Medlemmernes Tjeneste, ligesom Samlingen af andre Samfunds Aarbøger.

Til Bestyrelsen genvalgtes J. Krag, Trappendal, Lærer Mortensen, Lindeballe, og Marius Sørensen, Jelling.

Ved dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde i Sønderborg i Dagene 8.—10. Juni havde I. O. Brandorff deltaget som Samfundets Repræsentant.

Efter Mødet aflagdes et Besøg i St. Nikolaj Kirke, hvor Formanden gav en Oversigt over Kirkens Historie og forklarede, hvor ilde Kirken gennem Tiderne er bleven behandlet, saa den er forholdsvis fattig paa Fortidsminder. Efter Foredraget foretoges en Runde i Kirken. Ved de jordiske Rester af det i Haraldkjærs Mose fundne Lig, som Sagnet henfører til Dronning Gunnild, gjorde Købmand Brandorff Rede for, hvad Sagnet fortæller.

Efter at Organist Johs. Wolthers havde spillet paa det restaurerede Orgel og givet Oplysninger om Orgellets Historie, sluttedes Mødet.

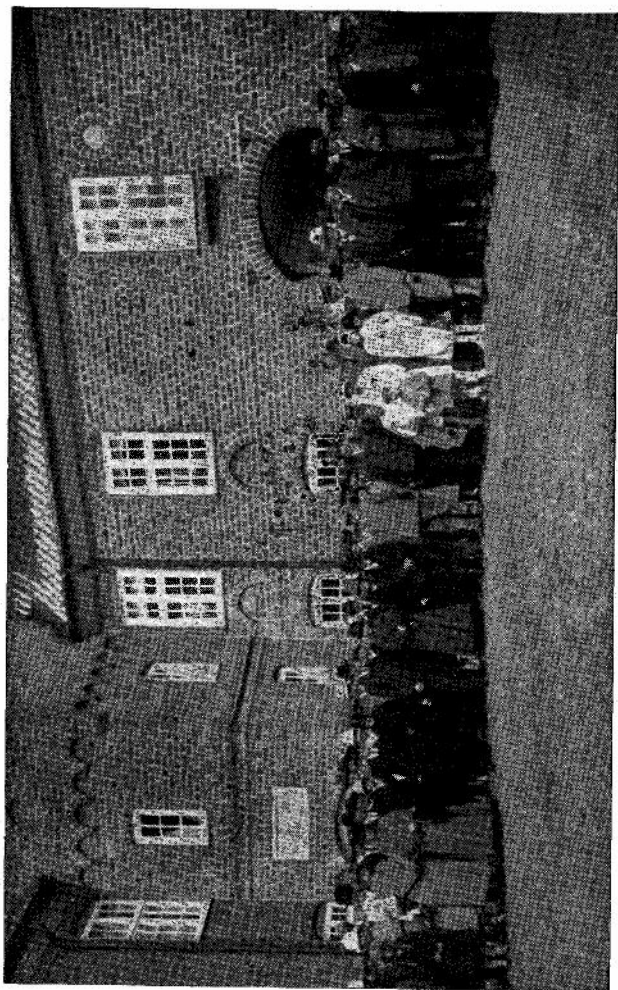
Søndag den 19. August foretog Samfundet en vellykket Udflugt til Tirsbæk, Assendrup og Engom Kirke. C. 150 Deltagere samledes Kl. 9¹/₂ paa Banegaardspladsen i Vejle, hvorfra man i 15 Rute- og Privatbiler kørte til Tirsbæk, hvor Selskabet modtoges af Ejeren, Hofjægermester Neergaard, der bød velkommen og gav en Oversigt over den store Restaurering af Bygningerne i Aarene 1914—19 under Architect Tvedes Ledelse. Derefter fortalte Førstelærer Marius Hansen i Bredballe Slottets Historie og foreviste Haven, — medens man var samlet i Slotsgaarden, tog Lærer Johs. Willumsen, Jelling, hosstaaende Billede af Selskabet. Fra Tirsbæk spadserede man gennem den berømte Lindealle til Traktørstedet ved Stranden, hvor de medbragte Frokostkurves Indhold undersøgte.

Efter Frokosten fortsattes til Assendrup, hvor Beboerne i Anledning af Besøget havde hejst Flagene. Ved Mindestenen holdt Lærer Christensen et udmærket Foredrag om det heldige Overfald Paaskedag 29. Marts 1864, hvor de danske under Kaptajn Stockfleth tog 20 Husarer med Heste til Fange.

Fra Assendrup gik Turen til Engom Kirke, hvor man under Orgelledsagelse sang: »Der stander et Hus i det høje Nord«, hvorefter Lærer Marius Hansen gennemgik den gamle Kirkes Historie og forklarede Kirkens Bygning og Inventar. Egnens Beboere havde efterhaanden sluttet sig til, saa Kirken var fyldt til sidste Plads.

Deltagerne samledes derefter i Bredal Kro til fælles Kaffebord, hvor Formanden talte om Mindernes opdragende Betydning og opfordrede de mange Deltagere til, hver i sin Kreds, at virke for Tilgang af Medlemmer til Samfundet, og hermed sluttede den vellykkede Tur, der er meget fyldig refereret i flere af Amtets Blade.

I. O. Brandorff.

Fra Udflygten til Tirsbæk 1928.

Vejle Amts historiske Samfund. Regnskab for Aaret 1928.

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
<i>INDTÆGT:</i>			<i>UDGIFT</i>		
I. Kassebeholdning overf. f. f. Aar	3331	58	I. Udgivelse af Aarbogen:		
II. Medlemsbidrag fra 955 Medlemmer	3820	00	1. Halvbind (10 Ark) Kr. 2250.09		
III. Livsvarige Medlemmer	0	00	2. do. (9 ») » 2060.75	4310	84
IV. Andre Samfunds Medlemmer (47) ..	129	25	II. Foredrag og Udflugter	422	05
V. Salg af ældre Aargange	182	40	III. Anskaffelser og Vedligeholdelser...	275	15
VI. Bidrag fra Stat, Amt og Kommuner	530	00	IV. Bestyrelsens Rejser og Udlæg	132	80
VII. » » Banker og Sparekasser .	250	00	V. Udsendelse af Aarbogen Kr. 656.45		
VIII. Entre ved Foredrag	0	00	÷ Portorefusioner	135	44
IX. Renter af Kassebeholdning	168	48	VI. Administration	239	35
X. Andre Indtægter	53	00	VII. Andre og uforudsete Udgifter	142	40
			VIII. Kapitalformuen	0	00
			IX. Kassebeholdn., der overf. til n. Aar	2806	68
Kr.....	8464	71	Kr.....	8464	71

Kapitalformuen androg ved Aarets Begyndelse Kr. 2518.41. I Renter er i Aarets Løb tilgaaet Kr. 127.10, hvorefter Kapitalen 1. Januar 1929 andrager Kr. 2645.51.

Kolding, 12. Januar 1929.

I. O. Brandorff.

Revision af Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for Aaret 1928 er foretaget af os undertegnede, og Regnskab med Bilag er befunden rigtig.

Viuf og Kolding, den 15/2 1929.

R. Christensen.

Harald Andersen.

SKÆRUP KIRKE

AF

MARIUS HANSEN

Skærup Kirke ligger smukt — nær Skov og Eng — paa en høj Flade umiddelbart over en Indsænkning imod Øst; den ligger noget enligt Nord for Byen, Øst for, men nær den gamle Landevej.

Beliggenheden synes noget ejendommelig i Forhold til den gamle Landsby, og man spørger uvilkaarligt: »Hvorfor blev Kirken bygget her?«

Sagnet er straks til Rede og fortæller: I Skierup Sogn ved Vejle ligger Kirken et godt Stykke uden for Byen. Grunden dertil siges at være den, at da Kirken skulde bygges, spændte Bønderne et Par Stude for en Vogn og lod dem gaa, hvorhen de vilde; men hvor de standsede, der skulde Kirken bygges.¹⁾

Virkeligheden har andre Grunde. Mange Steder blev vore gamle Kirker rejst i Fællesskab af interesserede Menighedsmedlemmer, som ved fælles Arbejder byggede Kirken og ved større og mindre Gaver sikrede den Ejendomme og gav Præsten de nødvendige Indtægter og Fornødenheder,²⁾ som maatte være til Stede, før en Kirke kunde indvies og tages i Brug. Andre Steder var det verdslige eller kirkelige Stormænd, der — maaske ved Tiendehjælp — lod Kirken opføre i Nærheden af deres Gaard.

¹⁾ J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn.

²⁾ A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse.

Kirkens Beliggenhed her synes at pege hen paa, at den er Enkeltmands Byggeværk; og vi maa da søge dens Bygherre paa den gamle forlængst forsvundne Skærup Kongsgaard, der sandsynligvis har ligget paa det Voldsted — »Stenhøj« kaldet,³⁾ der synes at være paa Grdjr. Hans Damkjær Nielsens Mark, c. 1100 Al. Sydøst for Kirken, hvor der endnu findes sparsomme Mur- og Tagstensrester.

I vor ældre Historie hører vi — omkring ved Kirkens Tilblivelsestid — om denne Kongsgaard. — Kong Erik Emune rasede imod sin egen Slægt for at sikre sig Tronen. Sine Brodersønner Bjørn Jernside og Erik Degn lod han lægge i Lænker og føre til et Fangetaarn i Slesvig for senere at lade dem drukne i Slien. Deres Fader Harald Kesja (Spyd), der havde ladet sig kaare til Konge paa Sønderjyllands Landsting, Urnehoved, Vest for Aabenraa, blev snart efter — lønligt og uformodet — ved Vintertid overfalden af Erik paa Gaarden *Skibetorp* ved Vejle Fjord.⁴⁾ Roskildekroniken⁵⁾ kalder fejlagtig Stedet for Kongsgaarden Skipping, der er paa Sjælland; Svend Aagesen skrev om Overfaldet 50 Aar efter og nævner Jelling som Stedet; og endelig skriver Saxe en Snes Aar senere: »Erik Emune kom ved Nattetid i Skibetorp over Harald og hans Sønner, saa mange, han havde igen, og aarle om Morgenen lod han ham slæbe ud af hans Herberg og tog uden videre Skaansel sin Broder af Dage.«⁶⁾ Hans Børneflokk blev lagt i Lænker og ført til Skaane,⁷⁾ hvor Erik senere i Samraad med Skaaningerne lod dem føre ud paa en Ø og tage af Dage.

³⁾ J. J. Ravn: Et gml. Kort over Skærup; Vejle A. Aarb. 1914.

⁴⁾ A. D. Jørgensen: Fortæl. af Nordens Historie 1. B. S. 159.

⁵⁾ Script. Rer. Danicarum Tom I. S. 385.

⁶⁾ Saxo Danesaga v. Jørg. Olrik.

⁷⁾ Johannes Steenstrup: Danmarks Riges Hist. I.

Beretningen om Haralds Drab paa den gamle Kongsgaard her er overvejende sandsynlig, og A. D. Jørgensen siger,⁸⁾ »at vi maa antage, at Skibetorp er det rette Sted.« Et gammelt, stedligt Sagn⁹⁾ fortæller ogsaa, »at skønt Harald Kesja havde levet som Sørøver, saa tog Bønderne dog hans Hoved og begravede det i kristen Jord, men i et Hjørne af Kirkegaarden.« — —

Her synes altsaa at have været en Kongsgaard, og det er da tænkeligt, at Kirkens Bygherre har haft hjemme her.

KIRKEBYGNINGEN

(Udvendig.)

Den gamle Kirke bestod af romansk Skib og Kor med senere tilbygget Taarn og Vaabenhus.

Den romanske Del af Kirken var opført af smukke tilhugne Granitsten og var saaledes Søsterkirke til en meget stor Mængde tidlig middelalderlige Kirker af Granit, af Rullestensblokkene, som under Istiden er ført hened fra Skandinaviens Bjerge, og som allerede Stenalderfolket brugte til Gravkamre. Der er i det nuværende Danmark mere end 1200 Granitkirker. Indsamlingen af Stenene, der laa spredt i Mark og Skov, var et Kulturarbejde; Markerne ryddedes, naar der byggedes en Kirke, og til hver Landsbykirke medgik et Par Tusind Kampesten. — —

Langt de fleste af Jyllands Kirker er — som Skærup Kirke — Kvaderkirker, d. v. s. udvendig beklædt med Granitblokke, som er omhyggelig tilhugne — vistnok med Spidshammer — mindst naturligvis paa den indvendige Side. Vinduesbuerne er gerne huggede i en enkelt Sten, og Soklerne i Regelen tildannede. Vi for-

⁸⁾ Danske Saml. 2. R. 4. B. S. 134 og 328.

⁹⁾ Fra Folkemunde.

staar godt, at det har været et Slid at slæbe Stenene sammen til Byggepladsen. Og hvilket mægtigt Arbejde, hvilket Taalmod og Ufortrødende har det ikke kostet at bygge en saadan jysk Kvaderkirke, der med sin strenge, nøgne Skønhed, sit fine, vekslende Farvespil, skiftende med Vejrliget, staar som et Vidnesbyrd om jysk Sejhed og Glæde over Arbejdet.¹⁰⁾

De gamle Granitkirker viser os et Stykke dansk middelalderlig Arkitektur, der fylder vore Tanker med Beundring for vore Forfædres Dygtighed.

Kirkens Sokkel havde en Skraaface paa 2—2½ Tommers Udladning, og den var før Ombygningen til Dels dækket med Jord. Skibet var 18¾ Al. langt.¹¹⁾

Den gamle Indgangsdør mod Syd var bevaret i sin simple rektangulære, oprindelige Form; den var rund-buet med Kilebuesten i Granit; inden for denne var Døraabningen lige afsluttet med Kampesten og ejendommelig nok med en Overliggergeplanke. Den gamle Norddør var tilmuret.

To oprindelige Vinduer var synlige: et i Kirkens søndre Side og et i Korgavlen. Indfatningssten til andre Vinduer laa (i 1878) henslængt paa Kirkegaarden. Koret var udvendig 10 Al. langt og 11 Al. bredt.

Der var ingen oprindelige Gesimser, men kun nyere Gesimser af Mursten. Med Undtagelse af Nordsiden var Skib og Kor hvidtede udvendig, og de var tækkede med Bly. Den romanske Kirke blev senere forsynet med et Klokketaarn ved Vestgavlen; det blev i sin Tid opført af Munkesten med Baand af Granit, tagne af

¹⁰⁾ Francis Becket: Danmarks Kunst. I. S. 30.

¹¹⁾ Beretning om Soph. Müllers og Erik Schiødtes Undersøgelser i Kirken i 1878 sammenholdt med Justitsraad Winstrups og Murmester Gynthers Indberetning til Min. i 1882.

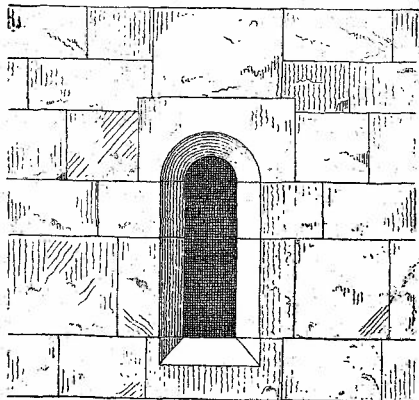
Skibets Vestgavl. Taarnets udvendige Maal er 10 Al. 9" fra Vest til Øst og 12 Al. i Bredden; det har glatte Gavle i Øst og Vest, Lydhuller med rundet Bue, der har $\frac{1}{2}$ Stens Fals udvendig og indvendig, og det er tækket med Vingetagsten. Paa Sydmuren stod tidligere Aarstallet 1743, og paa Sadeltaget er en Vindfløj formet som et Dragehoved med en Krone i Forbindelse med et C og et 4-Tal, Christian den Fjerde.

Vaabenhuset ved Kirkens Sydside var opført af Bindingsværk med Tavl af smaa gule Mursten og med røde Vingesten paa Taget; i Gavlens Puds læstes Aarstallet 1814. — —

Ved min Gennemgang af Taarnet indvendig blev jeg ved Spidsgavlene opmærksom paa, at der i sin Tid

er sket store Forandringer i Taarnets Afdækning. Murene ved Spidsgavlene er i alle fire Hjørner indkehlede saaledes, at der har været Plads til Spærtræer (Grater) af betydelige Dimensioner, et Forhold, der peger hen paa, at Taarnet før i Tiden har været afdækket med et Spir.

I Taarnets øverste Bjælkelag under Klokken finder vi endogsaa betydelige Dele af Spærtømmeret. Vi ser der 3 »Grater« og »Kongen«, og paa tværs over Bjælkerne ligger en 11 × 12" Drager, der har tjent

Oprindeligt Vindue i Skærup Kirkes Korgavl.
Tegn. i Nationalmuseet af Arkitekt
Erik Schiødte.

som Fod for »Kongen«; alt Tømmeret er af Eg og har Taphuller i Sider og Kanter, der viser os dets tidligere Anvendelse.

Men nu melder sig et nyt Spørgsmaal: Hvorledes var dette Spir?

Var det et almindeligt firsidet Spir med Telttag? Var det ottekantet, eller var det, som mange Taarne i Tørninglen har det, et firsidet Spir mellem fire Spidsgavle, et saakaldt Pyramidespir,¹²⁾ hvor Spidsgavlernes Tage skærer sig ind i Hovedtaget, som vi ser det f. Eks. i Kirken i Brøns,¹³⁾ eller, for at blive i vort eget Amt, i Sønder Bjært og Barrit Kirker? — — — — —

Til alt Held har vi — for en Tid — en omhyggelig og omstændelig ført Regnskabsbog for Kirken,¹⁴⁾ hvori daværende Værgе Peder Henriksen Ravn ved sin Beretning om Kirkens Istandsættelse i Aarene 1631 og 1646 giver os Svaret paa vort Spørgsmaal. Vi læser i Regnskabsbogen: Huis som Bekost paa *Skierup Kierches Spir* ved Indbinding saa och Under- och Offuer-teckning følger:

Først holtt jeg 4 Karle i 1 Dag, som omhog en stor Eg till Spoon och dennem gaff huer samme Dag till Kost och Dagløn 1 Mk. er 1 sl. Daler.

Dernæst holtt jeg 4 Karle i 2 Dage, som dend kløfuet i støcker, saa dend kunde hiemagis, gaff huer om Dagen till Kost och Dagløn 1 Mk. er 2 sl. Dlr.

Leiet 32 Wogen, dend hiem førte aff Schouffen, som war 1 Fjerding-Weigs, gaff aff huer Wogen 4 Sk. ere i Penge 2 sl. Dlr.

Item loed jeg hogé en anden Eg till Spoon, huortill

¹²⁾ M. Mackeprang: Sønderjyllands middelalderlige Landsbykirker i Aarboг for Oldkyn. 1914. S. 136.

¹³⁾ Kunst-Kalender Schleswig Holsten 1912. S. 64.

¹⁴⁾ i Landsarkivet.

jeg hollt 4 Karle, som dend omhog og kløffuet i 4 Dage, gaff huer om Dagen till Kost och Dagløn 1 Mk. ere i Penge 4 sl. Dlr.

Hollt 36 Wogen, dend hiem aag fra Schouffuen gaff aff huer Wogen 4 Sk. er i Penge 9 Mk.

Noch loed jeg hoge dend tredie Eg till Spoon, huertill jeg hollt 2 Karle, som dend fældit, sciærtte och kløffuit i 4 Dage, gaff huer til Kost och Dagløn om Dagen 1 Mk. er i Penge 2 sl. Dlr.

Gaff aff XV Wogen, dend hiem førte aff Schouffen aff huer Wogen 4 Sk. er i Penge 3 Mk. 12 Sk.

Hollt jeg en Tømmersvend och Snedicher Svend udi 32 Søgne-Dage, som kløffuit, houg och høffuelstrøg 4000 Spooner, och Tømmermanden att sammenbinde Træwærchet i Spiret som var møgit forfalden gaff huer om Dagen till Kost och Dagløn 20 Sk. er i Penge 30 sl. Dlr.

For forné Karles Kost i 4 Søndage huer om Dagen 1 Mk. er i Penge 1½ sl. Dlr.

Giffuet for huert Hundrit Spoon at age till Kierchen och opbære i Tornit 2 Sk. er i Penge 5 Mk.

Noch hollt jeg 2 Karle som ophoug och strøg forne Spooner i 10 Dage gaff huer till Kost och Dagløn om Dagen 20 Sk. er i Penge 11 sl. Dlr. 1 Mk., for deres Kost 1 Søndag 1 Mk.

Loed jeg Johan Kristensøn Schørtecher hente med en Wogen fra Ullerup Kierche och her till Schierup Kirche at bese dend synder och vester Side paa Kircke Spiret, som skulde teckes med nye Ege-Spoon, gaff aff samme Wogen, som hente hannem 2 Mk. och aff en Wogen som aagt hannem tilbage igien 2 Mk.

Item gaff jeg aff 2 Wogen som hentte Tømmermanden — — med sin Redskab fra Follerup Mølle och till Schierup 2 Mk.

Item lood jeg indlegge i Tornit 4 Egebielcker att sammenbinde Thræverket med och en Bielcke under Foden paa Klockewerket for huer Bielcke 1 sl. Dlr. er 5 sl. Dlr.

Endnu lood jeg indsætte »2 Egetræer huer XII Allen lange« og under 2 Speerer, som var forrodnit och bleff tilslagen och indbundet till di gamle Speerer med Jernspeger och Bulter och Baand, for huer Træ 1 sl. Dlr. er 2 sl. Dlr.

Kiøbt trej Pund Jern till forne Bulte och Baand, giffuit for Pundet $3\frac{1}{2}$ Mk. er $2\frac{1}{2}$ Dlr. 8 Sk.

Smeden for Kull och Arbeit $3\frac{1}{2}$ Mk.

Bleff indsat oppe offuen i Spirit 4 Træer huer 9 Allen lang, som Thræwerchet bleff och indbundet med och tilslagen med Jernbaand for huer Træ 3 Mk. er i Penge 3 sl. Dlr.

Item lood jeg indsette 4 Forbindingstræer inden i Spirit imod Offuersten de tou huer 6 Al. lang, de tou huer 4 Allen lang, for huer Træ 1 Mk. er $1\frac{1}{2}$ sl. Dlr.

Holtt jeg 4 Karle som opwandt forne Bielcher och Tømmer udi Tornit, gaff huer till Kost og Dagløn 1 Mk. er 1 Dlr.

Den 20 Septbr. Ano 1631 da aetingitt jeg med Johan Kristensøn Schørtecher udi min kiere Hr Lensmands Erlig och Welbyrdig Mands Ernst Normanns til Seltø Høvitzmand paa Koldinghus hans egen Nærverelse. Han skulde optecke tuende Sider paa Schierup Kirketorn, nemblig den syndre och dend wester med Egespoon, hvorfor jeg gaff hannem i Penge 20

sl. Dlr. och udi Korn 1 Ørt. Rough. Och desforuden gaff jeg hans Suen til Drichpenge 1 Dlr.

Gaff jeg aff 2 Wogen, som hented hannem fra Kolding med hans Suen och Redskab aff huer Wogen 3 Mk. er i Penge $1\frac{1}{2}$ Dlr.

Lood jeg hente 3 Tylter Fyr Deller i Weile till Lad giffuen for 1 Wogen iij sl. Dlr.

Kiøbt 50 Fyrlatter til smaa Træ, for huer Lat 23 Sk. er 8 Mk. 4 Sk.

Item 2 Tylter Deller Fyr til Underskelning under Spoonerne paa Spirit.

Holtt forne Tømmermand eller hans Suend i 10 Uger hos forne Schørtecher som omlagde forne Deller och tilhjalp ham at giøre Opstillingen som och tilhjalp at giennembore Søbhullerne paa Spoon, gaff hannem til Kost och Dagløn huer Dag 20 Sk.

Udi forne 10 Uger holtt en Plieskaal hannem huer Dag til Kost och Løn 1 Mk.

Kiøbt 11000 Søb som alle bleff forbrugt till forne Spoon, som jeg lood oplegge paa Kierke Spirits syndre och wester Side, huilcke Søb jeg kiøbte udi Kolding og gaff for huer Tussind 15 Mk. er 41 Dlr. 1 Mk.

Kiøbt 1 Schippund och 1 Lispund Blye til Renderne ved de smaa Cornoter (?) — (Skriveren har ikke forstaaet, at det er Renderne ved Spidsgavlene, som nævnes her. I Regnskabet fra 1641 betegnes »Cornoterne« med det mere forstaaelige Navn Karnapper) — och til Techning offuerst paa Spirit ved Staangen offuen for Spoonen i Penge 28 sl. Dlr.

Item lood jeg giøre it ny Træ op offuen igennem Tornit, som Staangen med Fløyen bleff paasat koster 1 sl. Dlr.

Gaff jeg Tømmer-Karlen och Blytecher Suennen for dend at opsette 1 sl. Dlr.

Kiøbte jeg 14 Pund Staangjern til Fløystaangen, gif-fuen for huer Pund 4 Sk.

Smeden for Arbeid og Kuel 1 Dlr.

Kiøbte en Kobberfløyell med Bechenit weiet 24 Scholpund gaff for huer Scholpund 2 sl. Dlr. er i Penge 21 Dlr.

Gaff jeg Andreas Maller for dend at forgyalde $3\frac{1}{2}$ sl. Dlr.

Gaff jeg Schørtecheren for dend at opsette paa Spirit och hans Suen til Drichepenge $\frac{1}{2}$ Dlr.

Smedens Suend til Drichepenge 1 Mk.

Ved denne betydelige Istandsættelse blev Kirken sin Væрге Peder Ravn 107 sl. Dlr. og 9 Sk. skyldig.

— — —

I Efteraaret 1641 omlægges Spaanerne paa Spirets to andre Sider, og jeg maa nævne enkelte Ting fra dette Aars Regnskab.

Kiøbte thou Tyltter Fyrdieller til Lagtræ under Spoonen paa Spirit och Karnapperne for huer Tyltt 2 sl. Dlr.

Noch gaffuen for 300 Somb som blev forbrugt i di gamle Fiæle som bleff omlagt 4 Mk. 4 Sk.

Noch tou Træ til Striber (Stræbere) under di medelste Sparrer, huer 6 Allen lang og giffuit for Støckit 2 Mk. = 1 sl. Dlr.

Noch It Støcke Eigetræ 4 Allen langh, som bleff huellhugen til Møningh ofuer det Nørre Karnap gaff derfor i Penge 2 sl. Dlr.

Giffued for 12 Lispund Blye til 3 Rinder neder

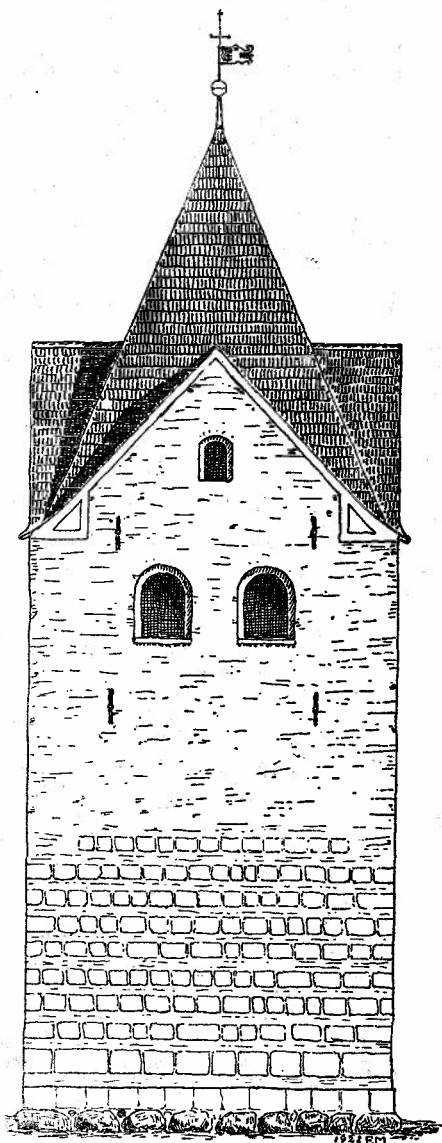
imellem Karnaper och Spirit i Penge 10 $\frac{1}{2}$ sl. Dlr. 12 Sk.; for 160 Blyesømb 2 Mk. 4 Sk.

Giffued for en Wogen som hintte same Blye och Sømb fra Koldinge 3 Mill 3 Mk.

Blytaget paa Skibet og Koret repareres samme Aar med 2 Skippund og 5 Lispund Bly og Blytækkeren faar til Arbejds-løn i Penge 15 sl. Dlr. og i Korn 1 $\frac{1}{2}$ Ørte Rug.

I dette Aar blev Kirken sin Væрге »Peder Heinrichsen Raffn 327 slette Daler och halfanden Schilling schyldig.«

Mange smaa Enkeltheder i foranstaaende Regnskabsuddrag giver os, naar de sammenlægges, Svar paa Spørgsmaalet om Spirets Form. De siger os, at det har været et 4-sidet pyramide-

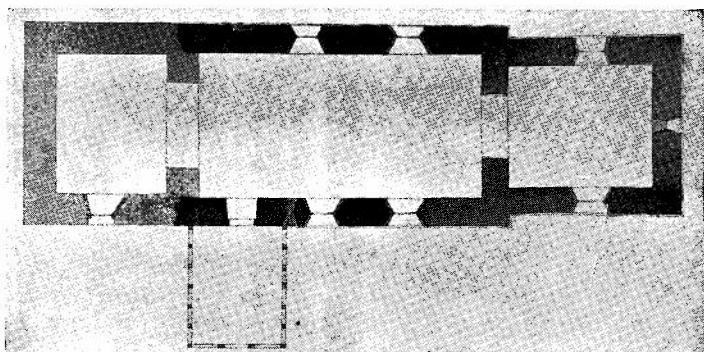
Skærup Kirkes rekonstruerede Taarn med Spir. Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

formet, tønderlensk Spir med 4 Spidsgavle og med Grater i Taarnets Hjørner.

KIRKEBYGNINGEN

(Indvendig.)

Det gamle Kirkeskib var kun c. 9 Al. bredt indvendig og c. 18 Al. langt. Det var, som Kor og Taarn, hvidtet og dækket med et fladt, malet Bræddeloft under Bjælkerne og forsynet med Murstensgulv.

Grundplan af den nedbrudte Kirke.
Tegn. i Nationalmuseet af Arkitekt Erik Schiødt.

Paa et Pulpitur ved Taarnet stod et Stueorgel.

I hver Kirkeside var der til Erstatning for de gamle oprindelige Vinduer indmuret 3 store, moderne Vinduer med afrundet Bue i Jernramme og med blyndfattede Ruder.

Til Taarnets Underdel, som ligeledes havde Bræddeloft — men over Bjælkerne — førte en Spidsbue, der var udbrudt i Skibets oprindelige Vestgavl; Murene viser endnu Udsparinger i $\frac{1}{2}$ Stens Dybde, stigende fra Hjørnerne imod Midten.

Skibets Højde til Loftet var $7\frac{1}{4}$ Alen.

Fra Skibet til Koret førte en rundbuet Triumfbue, der var oprindelig med en meget raat profileret Granitsten til Vederlagsbaand og med en Sokkel som Kirkens almindelige Sokkel; dens hele Vidde var kun 4 Alen ved Buens Begyndelse. Korets hele udvendige Bredde var kun $7\frac{1}{2}$ Al. Gulvet var her hævet 2 smaa Trin over Skibets Gulv; foran Knæfaldet var Enden af en stor Ligsten med næsten udtraadt Indskrift synlig. Den formentes at være nedlagt over Major Moltrop; men ved Ombygningen blev den optaget, og det viste sig, at den var nedlagt som Minde over en Skovrider Ingv. Jacobsen og hans første Hustru.¹⁵⁾

KIRKENS INVENTAR

1. Stolestader.

Stolestadernes Antal var 27 for Mænd og 18 for Kvinder; de var alle forsynede med Døre, Bagklædning og Ryggelænder, men kun to af disse Stole havde Renaissance-Ornamenter og bar Aarstallene 1610 og 1615.

I Skibets vestre Ende var et Pulpitur med to indlukkede Stole; det havde tilhørt Gaarden Brandtlund; der stod endvidere 4 Stole, hvoraf een var forsynet med Ryglæn og tre uden Ryglæn og Bagklædning.

Hele Pulpituret kunde rumme 20 Personer.

Præstens og Degnens Stole var ved hver sin Side af Alteret, de var begge ganske tarvelige — uden nogen Udsmykning — men forsynede med Bræddegulv.

2. Prædikestolen.

Prædikestolen med Lydhimmel over var tarveligt Renaissancearbejde; den var opbygget paa Træfunda-

¹⁵⁾ Se Gravminder.

ment paa sædvanligt Sted i Skibets sydøstlige Hjørne. Den er i Brug i den nye Kirke og har nogen Lighed med Prædikestolene i Vejle og Grejs Kirker, og det er sandsynligt, at den er fra Kristian den Fjerdes Tid. I dens fire Felter var der i sin Tid paamalet de 4 Evangelister.

3. Alterbordet.

Alterbordet var i den gamle Kirke opmuret af Munkesten og havde som Afdækning en tilhuggen flad Granitsten med fremspringende Profil (Platte og Hulkehl) imod Forside og Sider. Bordet var omsluttet af en simpel Træbeklædning fra sen Renaissancetid.

Ved Ombygningen hed det sig,¹⁶⁾ at denne Træbeklædning indesluttede et Alterbord af Granit med een eneste stor huggen Kampesten til Dækplade; i denne Sten skulde der være indhugget et halvrundt Gemme, hvori der i den katolske Tid laa en Helgenlevning, og Gemmet skulde være dækket med en der-til ipasset Dæksten.

Desværre svarede Virkeligheden ikke helt til Traditionen.

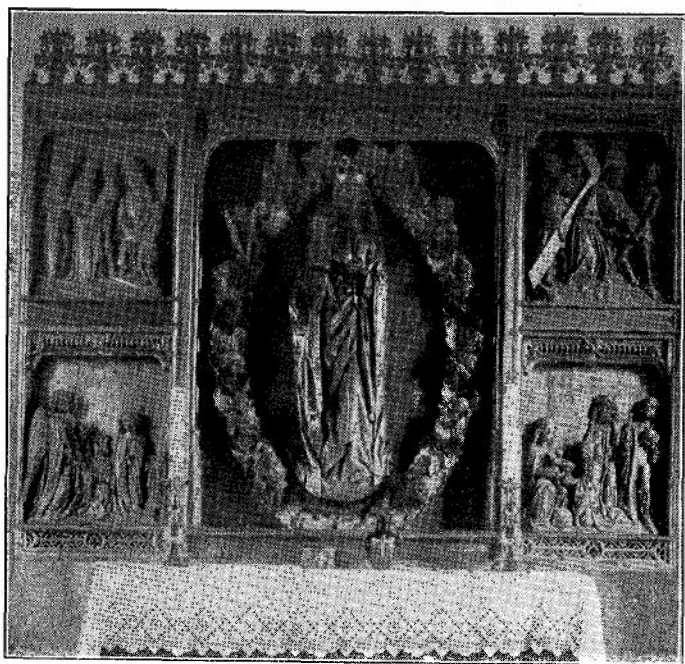
I det gamle Alterbord var der ud over de nævnte profilerede Dæksten intet af Interesse; men Sagnet har nok sin Rod deri, at der i sin Tid har været gemt en Helgenlevning, en Relikvie, i Alterbordet; det var der saa mange Steder. — — —

I Kristendommens første Tid byggede man Kirker-nes Altre over Martyrgrave, men det var selvsagt kun sjældent, at dette kunde ske, man maatte nøjes med mindre; een eller flere Helgenlevninger skulde der dog helst være, og de opbevaredes i Relikviagemmerne i Altrenes Stenborde.

¹⁶⁾ Bygmester Gynthers Udkast til en Indberetning til Ministeriet.

4. **Altertavlen.**

I Altertavlen var endnu i 1878 bevaret største Delen af et stort gothisk Alterskab med to Fløje, begge fyldt med udskaarne Figurer, men Alterskabet var i Tidens Løb ganske forandret. Begge Fløjene var gjort fast

Altertavlen i Skærup Kirke. Foto Hans Albjerg.

paa Muren ved Siden af Midtfeltet; i den ene af Fløjene var Figurerne udtagne, og deri var anbragt Alterskabets Hovedbillede, en Mariafigur, som oprindeligt var opstillet i Midtfeltet.

Paa Fladen, som før dækkedes af Maria, var malet et slet udført Billede: Christus i Gethsemane, og om dette Felt var anbragt to slette Søjler med Konsol og Gesims

og med Aarstallet 1844, da hele Tavlen blev opmalet af Maleren Henze.¹⁷⁾ Rester af dette Maleri med Søjler er nu henlagt paa Kirkens Taarnloft; paa Maleriet skimter vi en Engel, der fra venstre Side i den ene Haand fører et bredfuldt Bæger henimod Frelseren. Bægeret forestiller Lidelseskalken, i hvis Midte Korset er oprejst, foroven omgivet af en Straaleglorie. Omkring dette Maleri var de tolv Apostle med deres Emblemer; deres Overkroppe rager ud af Skyen, som danner en mandelformet Glorie, og inden i denne var oprindelig Mariabilledet opstillet, som nu stod i den nordlige Fløj. Maria ses kronet, staaende paa Halvmaanen, bærende Jesus-Barnet paa højre Arm og rækkende det Verdenskuglen — formet som et Guldæble — med venstre Haand.

De oprindelige Figurer til denne Del af Altértavlen var endnu til Stede; andre Figurer fandtes i Kirken, men i stærkt ødelagt Tilstand.

I den sydlige Fløj var Bebudelsen foroven; man ser Maria i sin Bolig i Nazareth, da Engelen Gabriel træder ind til hende og bringer hende Hilsenen fra Gud; forneden ses de hellige tre Konger tilbede og ofre til Jesusbarnet. Over de forskellige Fremstillinger findes Buer med smukke gennembrudte gotiske Ornamenter.

De udskaarne Grupper og Figurer, som endnu er bevarede, er meget smukt Snitarbejde, og Indberetningen¹⁸⁾ siger: »Figurerne er særdeles vel udførte, og de maa stilles i Række med det bedste senere gotiske Snitværk i Danmark.«

— — —
Under Altértavlen, eller rettere paa et Fremspring

¹⁷⁾ Kirkeprotokol for Skærup Kirke.

¹⁸⁾ Ved Soph. Müller & Erik Schiødt.

mellem Altertavlen og Alterbordet var et andet Maleri, fremstillende den hellige Nadvere; ved den højre Side læste man: »*Dette er mit Legeme, som gives for Eder,*« og ved den venstre Side: »*Dette er mit Blod, som udgydes for Eder.*«

Paa Altertavlens øverste Kant stod: *Lov, Priis og Ære.*

Under Hovedmaleriet læstes: *Saaledes Guds Søn døde for os.*

— — —

Ved Kirkens Ombygning blev det bestemt, at det anseelige Alterskab med sit smukke Snitværk fra den katolske Tid skulde restaureres under Nationalmuseets Vejledning, og Restaurationsarbejdet blev overladt den kendte og kyndige Konservator V. Steffensen. Efter et bevaret Tegneudkast (af Konservator Steffensen?) at dømme, syslede man først med Tanker om at forsyne Skabet med et spidst trekantet Felt over Midterpartiet, men man er saa vendt tilbage til den nuværende smukke Form.

I Midterskabet fik Jomfru Maria igen sin gamle Plads, som hun — sandsynligvis — har maattet vige allerede i Reformationstidens Dage. Den smukke, mandelformede Glorie, »Solgiselen« omkring hende og Jesusbarnet, der dannes af Apostlene, som stiger frem af blaanende Skyer, kom nu først til at pryde paa bedste Maade. Saavel Midterpartiets Figurer som Figurerne i »Bebudelsen« og »de hellige tre Konger« blev gennemrensede og befriede for de skæmmende Lag af Maling; til de to andre Felter »Jesus for Pilatus« og »Gangen til Golgatha« maatte der skæres nye Figurer, da de gamle var brøstfældige og ubrugelige. Dette Snitarbejde er smukt og vel udført, men det naar ikke paa Højde med det gamle Snitværk. Hele

Altertavlens Baggrund, Jomfru Marias Kappe, Apostlenes Emblemer m. m. blev ægte forgyldt, hvilket ogsaa var Tilfældet med den i ren gothisk Stil rigt ud-skaarne Indfatning.

— — —

Da Hovedfremstillingen i den gamle, katolske Alter-tavle eller Alterskab, som vi har set, er Jomfru Maria, Madonna, der rækker Verdenskuglen til sin Søn, er det vel sandsynligt,¹⁹⁾ at Kirken har været indviet til Maria, til *Vor Frue*.

5. Alterkar.

Til Alteret hører en sjælden smuk gammel Kalk af Sølv med Indskrift paa Overfladen af den seksfløjede Fod:

*Gud til Ære * Skierup Kirche * til Zirat * hafver H. Clemens Sørensen * Aar 1672 * ladet * denne * Kalch oc Disch * Giøre * Paa Oberst-Leutnant Wilchen * oc * Menighedens Bekostning.*

Og paa Bægeret læses: *Dricker - Dette : er : Christi : Blod.*

Disken er ligeledes af Sølv med Skriftsproget: *Æder - Dette : er : Christi : Legome*; en Sølvvæske bærer Indskriften: *Skærup Kirke 1862.*

— — —

H. Clemens Sørensen er Sognets daværende Præst,²⁰⁾ der da har formaaet Oberstlieutenant Wilchen til sammen med Menigheden at pryde Kirkens Alter i 1672; da de nuværende smukke Malmstager er fra samme Aar, har de nok hørt med til Fællesgaven til Kirken,

¹⁹⁾ T. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker.

²⁰⁾ Sognep. til Smidstrup-Skærup 1668—1681.

og vi maa da her høre lidt om en af de gode Givere: Oberstlieutnant Andreas Wilchen.

Han stod i 1644 og 45 under Oberst Czernikow paa Øsel, var i 1647 Artilleriofficer i Norge, Kaptajn paa Akerhus med 300 Speciedaler i Besolding,²¹⁾ blev Oberstlieutnant i 1657 og deltog i Forsvaret af København i 1658, hvor han havde Kommandoen over Artilleriet paa Voldene.²²⁾ Efter Fredsslutningen bliver hans »Tractement« formindsket, hvorfor han i 1662 ansøger om at nyde samme Løsning som andre Oberstlieutnanter.

Den ³¹/₈ 1865 faar Anders Willichen m. fl. Skøde fra Kronen paa en Del Gods, deraf nogle Gaarde i Smidstrup og i Skærup By og Sogn: 4 jordegne Bøndergaarde, 6 Fæstegaarde, hvoraf de 4 med Skov, og af de to andre tjener den ene til Hospitalet og den anden til Kirken, 2 Huse og en Afgift, som to Mænd svarer af en Aa, der løber gennem »Schjerup Maj fra Vindingvads Bro til Børkop Mølle dam«; i Damkjær 2 Fæstegaarde og et Bol; Prisen var 50 Rdl. pr. Td. Htk.²³⁾ Vi ser saaledes Wilchens som Ejer eller Med-ejer af 12 af Sognets Gaarde m. m., og vi forstaar hans Gavmildhed imod Kirken.

Utilfreds med Forholdene her hjemme ansøger han i 1678 om Afsked fra Hæren, for at han kan søge sin »Fortuna« udenlands. Senere skriver han, at han har tjent Kongerne Chr. IV, Fr. III og nu i 3 Aar Chr. V.; men han har, siden Indtagelsen af Vismar, ikke nydt nogen Gage, hvorfor han søger om Employ i en By eller i en Fæstning. Hans Hustru er død, hans ene Søn »liederliches Weise« skudt for Vismar, den an-

²¹⁾ Hirsch: Militærpersonalia.

²²⁾ S. A. Sørensen: Københavns Belejring. S. 113.

²³⁾ Kronens Skøder II.

den²⁴⁾ har mistet sin højre Arm ved Malmøs Belejring.

I Koret stod i sin Tid 2 Standarter, og der hænger endnu en Kaarde, begge Dele er sikkert Amindelser om Oberstlieutnant Andreas Wilchen.

6. Alterstager.

Paa Alterbordet staar, som nævnt, to høje, smukke Malmlysestager, hvorpaa læses:

Skierup Kirche 1.6.7.2.

I ældre Tid stod endnu 2 eller 4 Lysestager paa Alteret. De to af disse Stager var sortmalede Træstager, der var anskaffede af Kirkens Værger og var i Brug ved Begravelser; de to andre var mindre Messingstager, der var skænkede til Kirken af Sognefoged Jens Ravn Jensen. Stagerne bar Indskriften: Skjærup Kierke 1872.

Paa Muren midt over Triumfbuen hang i sin Tid den korsfæstedes Billede af Træ, og paa højre Side et Maleri: Jesu Daab, hvorunder læses: »Se det Guds Lam, som bærer Verdens Synder«. Maleriet, der nu hænger paa Korets Nordvæg, er malet og foræret Kirken i 1854 af Maler N. Jensen, der var en Plejesøn af Grdjr. Niels Olesen i Damkjær.

7. Døbefonten.

Ved den nordre Pille i Koret, i Triumfbuen, stod Kirkens gamle Døbefont, der er af særlig Interesse. Den er af Granit, men var igennem mange Aar skæmmet af et tykt Lag Maling, ligesom den før Ombygningen stod halvt indmuret i Buen. Den nærmest cy-

²⁴⁾ Christian Wilchen, † 1702 som Oberst og Kommandant i Fredericia, begr. i Hornstrup Kirke (V. A. Aarvog 1917. II. S. 147).

lindriske Kumme er prydet med en meget interessant Frise af 12 Rundbuer, der bæres af Søjler, hvorunder ses ornamentalt behandlede Blomster, Blade, Baandslyngninger, Stregornamenter, og i de mange Buer forskellige figurlige Fremstillinger.

En Døbefont med en Fugl (en Due?) staaende over.

En Mand, som i højre Haand holder en Brødkniv, og hvis venstre Haand er bøjet over Brystet; han synes at staa eller sidde ved et Bord.

En mandlig Figur, som med begge Hænder holder et Sværd paa Skødet: om hans Hoved ses tre Korsender, der danner en Korsglorie; han har langt nedhængende Haar og er iført en kort Trøje.

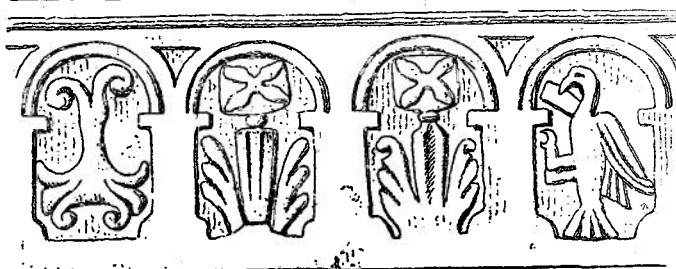
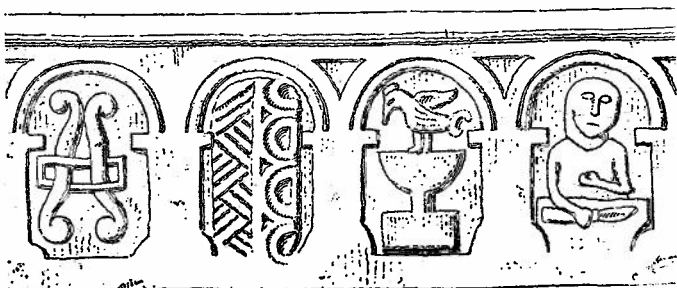

Døbefonten i Skærup Kirke. Foto H. Albjerg.

En Figur, som holder den højre Haand op for Brystet, og som i den venstre Haand holder en Kalk; til højre for Figuren ses en Spand, og Figurens Underkrop er dækket af et foldet Skjørt.

En Fugl (Ørn?) med løftede Vinger, holdende en Bog i Næbbet. I de øvrige Felter ses Liljer, romansk Løvværk m. m.

Paa det ene af Fodstykkets fire Felter ses en Dyrefigur (en Hest?), der synes at gaa i et Tøjr. Betyde-

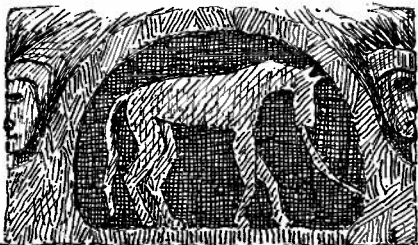

Døbefontens Frise. Tegn. i Nationalmuseet af Arkitekt Erik Schiødte.

lige Arkæologer synes her at se meget forskelligt; en formener, at det er en Hest med en lang Tunge,²⁵⁾ en anden, at det er en Hest, der synes bunden med en

²⁵⁾ F. Uldall: Om de danske Landsbykirker.

Grime.²⁶⁾ I hver af de tre andre Felter findes 2 Rundbuer, baarne af Søjler. Fodstykkets Hjørner er forsynede med Mandehoveder. Alle de nævnte Fremstillinger staar i lavt Relief, og de er særdeles skarpt, tydeligt og omhyggeligt udførte.

Hesten.

Mange har spurgt om, hvad disse Figurer paa Døbefonten betød, og jeg lod Spørgsmaalet gaa videre til Direktør ved Nationalmuseet, Dr. M. Mackeprang, der beredvillig udtalte: »Efter min Formening hører de tre af Fontens førstnævnte Figurer sammen og fortæller os om Nadveren: Brødet — Kristus med Korsglorie og Sværd — og Vinen.

Nr. 3 illustrerer Daaben.

Vi har engelske Sacramentfonte med Fremstilling af de 7 Sacramenter. Fonten her synes at være en Parallel med Fremstillingen af de to Sacramenter.

Ørnen med Brevet (Bogen?) er sikkert nok Evangelisten Johanneses Mærke. »Fonte — som denne — er af hjemlig Herkomst,« skriver Dr. Mackeprang.²⁷⁾ Ikke blot er Materialet indenlandsk Granit, som Istiden førte med sig fra den skandinaviske Halvø i Form af Kampesten, men de er ogsaa forfærdigede her i Landet, hvor Stenhuggerkunsten i Valdemarernes Tid har staaet overmaade højt. Hver enkelt Egn har

²⁶⁾ Dr. Henry Petersens Noterbog i Nationalmuseet.

²⁷⁾ M. Mackeprang: Die mittelalterlichen Taufsteine i Sønderjyske Aarb. 1905. S. 296.

sin mere eller mindre ensartede Type af Granitfonte, hvor Ligheden mellem flere er saa stor, at de utvivlsomt maa være huggede af samme Mester eller i samme Værksted.«

I den østlige Del af Vejle Amt — nogenlunde fra Vejle Fjord og nedefter — har den herskende Fonttype et meget let kendeligt Præg. Den nærmest cylindriske Kumme er smykket med en Række rundbuede Arkader, snart — og som oftest tomme —, snart — som her i Skærup — udfyldte med Relieffer, medens Foden kan være flankeret af smaa paa Hug siddende Menneskefigurer. Ganske den samme Fonttype træffer vi i de 8 gammelslesvigske Sogne (Dalby, Hejls) og i en Kreds af Kirker omkring Vojens, i Sommersted, Vedsted, Beftoft, Jegerup og Østerlinnet og i nogle faa Kirker fra Ribe og sydpaa; men ellers er Typen meget sparsomt repræsenteret paa nørrejysk Grund.²⁸⁾

Granitfontene har mange andre Typer, men de kan alle opfattes som vekslende Billedprøver paa en hjemlig Stenplastik, der baade ved deres Former og deres Ornamentik fremviser et helt igennem ejendommeligt Præg.²⁹⁾

8. Gravminder.

I Kirken hviler de jordiske Levninger af en Selvejerbonde-Slægt, der i et Par Aarhundreder boede paa en Gaard i Byen.

Om Slægtens første Mand, Hans Hansen paa Skærupgaard, som Gaarden i sin Tid blev kaldt, siger Sagnet, at han var en »naturlig« Søn af Kong Hans,

²⁸⁾ M. Mackeprang: Sønderjyllands Landsbykirker i Aarb. for Oldkyndighed. 1914.

²⁹⁾ Dr. Ernst Saueremann: Die mittelalterlichen Taufsteine der Provinz Schleswig-Holstein.

der engang, da han som Prins var i Skærup, blev forelsket i en smuk ung Pige, der stod og vaskede Tøj ved Aaen. Pigen fødte senere en Søn, der efter Faderen fik Navnet: Hans Hans-søn.³⁰⁾ Om Sagnet taler Sandhed er nu umuligt at afgøre; men Provsten Jacob Elling,³¹⁾ der var barnefødt i Skærup, kender det og omtaler det i en Beretning 1766, saa Traditionen har været levende i hans Embedstid.

Et andet Sagn³²⁾ beretter videre: Da man Aaret efter Prinsens Møde med den unge Pige underrettede ham om, at Pigen havde født ham en Søn, vedkendte Hans Højhed sig denne som sin; thi Barnet var født med et Modermærke paa højre Arm, ligesom Prinsen havde, og Barnet blev nævnt efter Faderen.

— — —

Om Gaarden læser vi i Danske Atlas:³³⁾ »Til Gaarden har der i gamle Tider været et Kongeligt Jagt-Huus, en Jagtstald og en Barfred eller Asylum. Samme-steds holdtes der før Souverainiteten 4 Bøndervogne, kaldte Holds Vogne, som skulde køre i Kongelige Ærinder og i Ægt med Adelen, naar dens Vej faldt der forbi. Paa denne Gaard boede i henimod 300 Aar en Familie, Fader og Søn efter hinanden indtil 10 Led, alle af Navnet Hans Hansen. Saalænge Mandslinien levede og der var en Søn af Navnet Hans Hansen, var Stedet benaaded med adskillige Privilegier, hvilke op-hørte, da Mandslinien gik ud.«

Foranstaaende Beretning skyldes utvivlsomt Gaardens daværende Ejerinde, Fru Bone Falk; og i den finder vi, som vi skal se, ogsaa en Sammenblanding af Sagn og Virkelighed.

³⁰⁾ Herredsbeskrivelse i Nationalmuseets 2. Afd.

³¹⁾ Sognepr. til Smidstrup-Skærup for 1746—78.

³²⁾ Fra Folkemunde.

³³⁾ Tom V. 2. B. S. 970.

Den første Hans Hansen findes maaske nævnt i 1547 som boende i Dons. I det Aar ser vi, at »vor og Kronens Tjenere Anders Hansen, Oluf Hansen og hans Brødre maa og skulle beholde i deres Livstid en Gaard i Skerop, en i Hvilsbjerg, en i Gaarslev og en i Dons, hvilke de nu selv have i Værge, dog at de aarlig skulle give deraf til Koldinghus 1 Td. Smør, vel forvaret med Salt og Træ og dermed være kvit for al anden Udgift.³⁴⁾ Dog skulle de holde vor Lensmand paa Koldinghus med hans nærhavende Folk en Nats Hold om Aaret til Øl, Mad; Hø, Havre og Strøfoder til Hestene. Desligeste skulde de holde Gaarden vel byggelig og ej forhugge de tilliggende Skove.

Man har formodet,³⁵⁾ at »vor« Hans Hansen var en af Oluf Hansens Brødre og paa den Maade faaet Part i Gaarden; men denne Formodning er urigtig; thi han var ganske sikkert gift med Olufs Datter Anne.

Sikkert ved vi kun, at Hans Hansen mageskiftede sin Gaard i Dons med den i Skærup med Kongens Moder, Dronning Dorothea i Aaret 1563, 8. Decbr., medens Dronningen havde Koldinghus som Livgeding i sit Enkesæde.³⁶⁾

Men da Koldinghus Len igen kom tilbage til Kronen, blev Stillingen vanskeligere for Selvejerne,³⁷⁾ idet Frederik den Anden søgte at gøre det hele Len til en kgl. Domæne, og Hans Hansen maa ogsaa bringe Ofre for at bevare sin Selvstændighed.

Den 19. Febr. 1579 fritages han for Landgilde, Ægt, Arbejde, Tyngde og anden Besvær af Gaarden i Skærup, imod at han skulde have Tilsyn med, at der intet

³⁴⁾ Danske Kancelliregistranter 1535-50. S. 330-31.

³⁵⁾ Saml. til Jysk Hist. og Top. II R. 2. B. S. 128.

³⁶⁾ Kancelliets Brevbøger 1566-70. S. 412.

³⁷⁾ Saml. til Jysk Hist. og Top. VI B.

ulovligt Fiskeri⁸⁸⁾ blev drevet i Lenets Aaløb efter »Laxforel, Grundtling og Elritzer udi Bredstrup Spangs Aa, hvilken løber imellem Holmindtz Herred og Eld Herred, udi Follerup Aa løbendes imellem Holmindtz Herred og Brusck, udi Børkop Aa fra Svinsholt udi Raffuensfjor, udi Fiskebæk mellem Weille og Vinding Skov, udi Ikkjær mellem Andkjær og Vinding Skov, udi Marbæk imellem Gauerslund og Gaarslev Skov, udi Bækken mellem Brejning Skov og Sellerup Skov, udi Østerbæk paa Skerup Mark og Høllebæk mellem Nebbe og Gaarslev Skov; udi Søndersbæk og Sellerup Skov; udi Jeders og Blankdals Bæk i Vinding Skov, udi Salthe Bæk i Andkjær Skov, Herresens Bæk i Gauerslund Skov og Bryggers Bæk i Brejning Skov.«

Samme Dag⁸⁹⁾ mageskifter Kongen med Hans Hansen om en Gaard i Bjært liggendes, som Niels Andersen iboer, med en Gaard i Damkjær, som Niels Andersen og Kirstine Andersen iboer. Og samme Dag faar Hans Hansen og hans Hustru Anne Olufsdatter og tvende deres Sønner Hans Hansen og Oluf Hansen Brev paa, at de i deres Livstid maa beholde deres fire jordegne Bøndergaarde fri for »Echt och Arbeide«, imod at Hans Hansen udlagde Kronen en Gaard i »Gaardslef, Staffen Simonsen iboer.« Den første Gaard udi Skærup Hans Hansen *nu* selv iboer; den anden i Damkjær, »hvilken han af os til Mageskifte har bekommen; den tredie udi Byrkop; Søren Olufsen og Peder Bendiksen iboer; den fjerde udi Bygholms Len udi Ølstedt liggendes, Peder Sørensen iboer.«

»Naar foreskrevne Hans Hansen, hans Hustru, og deres tvende Sønner Hans og Oluf Hansen ere døde og afgangne, da skal derefter gives og gøres af forne

⁸⁸⁾ Jyske Registre 1579. Bl. 369-70.

⁸⁹⁾ Adkomstbreve c. 7. 19. Febr. 1579.

Hans Hansens Ligtræ.
Tegn. af Arkit. Einer Mikkelsen.

fire jordegne Bøndergaarde, til Kronen, eftersom alt andet Bøndergods, og som billigt og vel kan være.⁴⁰⁾

Vi ser, at Hans Hansen maa betale for sine Privilegier. Stillingen som kgl. Opsynsmand ved Fiskeriet har han kun i nogle Maaneder; thi han døde i August 1579 og begravnes i Kirken, hvor hans endnu ret velbevarede, smukt udskaarne Ligtræ, en svær Egeplanke, findes. Ialt findes her i Kirken fire Ligtræer, der alle er af betydelig Interesse og tjener som smukke Prøver paa hine Tidens Snitarbejde i Almuestil.

I Ligtræets fire Hjørner ser man Evangelisternes Symboler: Ørnen, Løven, Oksen og Mennesket, i Midten ses Frelseren paa Korset og langs Randen staar:

*Erlig oc fornomstig Maan
Hans-Hans-Søn, som død
1579 i Augustus oc blef her
begrafvet. H.G.S.D.V.E.V.H.
M.T.M.S.P.S.D.E.V.O.M.*

⁴⁰⁾ Jyske Registre 1579. Bl. 373—75.

Paa begge Sider af Korset læser vi:

*Her bygger vi Baarge oc stoer Fest
men heer er vi fremmet Gest.
Vi tencher der menst derpaa
som vi skule til evig Tid bo.
Tien Gud oc hooft hans Bod
Du blif' ver hans Baaren iwenlig.*

Amen

G : M : T :

1579.

Paa Foden:

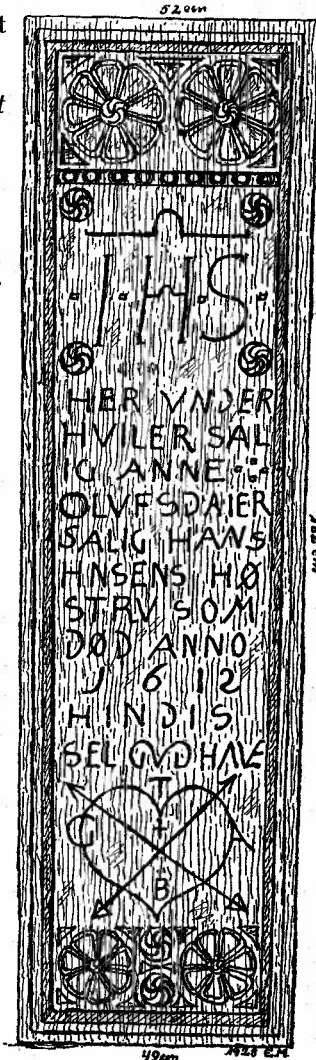
Eck - ben - al - dot.

Hans Enke overlevede ham i mange Aar, hun døde først i 1612 og blev begravet ved hans Side i Kirken. Paa hendes velbevarede Ligtræ læser vi:

I. H. S.

*Her under hviler Salig Anne
Olufs Dater, Salig Hans Hansens
Høstru, som døde Anno 1612
Hendis Sel Gud have.*

Den anden Hans Hansen var kgl. Delefoged i Holmans Herred. Han overtog Gaardens gamle Barfredspligt og skulde holde Lensmanden med 20 eller 30 Heste, ihvor stærk han kommer.⁴¹⁾

Anne Olufsdatters Ligtræ.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

⁴¹⁾ Lensregnskab for Koldinghus 1610.

Fra 1618 og til sin Død er han Kirkens Væрге. Den førnævnte Kirkeregnskabsbog er paabegyndt i hans Tid; paa Bogens første Side har han trykket sit Navns Forbogstaver: H. H. S. og derunder skrevet:

»Huer Wiis Mands Leffnett
Ehr Icke Anndet End Dødsens
Flittig Betenchende.«

Hans Hansen
Schierup.
1618.

I 1626 ønsker han at erhverve et Frihedsbrev for sin Søn, Hans Hansen, »udi hans Levetid« for Gaarden i Skærup, »er-

bydendes underdanigst derimod at ville afstaa for den Frihed, som han har paa en Gaard udi Hatting Herred udi Ølstedt.« Christian den Fjerde befaler den 25. Maj s. A., at »vedkommende« skulde erklære, om Hans Hansens tilbydende Rettighed paa Gaarden i Ølsted kunde være Vederlag for den søgende Frihed for Sønnen Hans Hansen.

Hans Hansøns og Soffie Grøns Ligsten.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

Den ansøgte Frihedsbevilling lod

vente længe paa sig; den blev først givet i Glyckstad den 15. Juli 1631,⁴²⁾ og da var Hans Hansen død den 28. Juni; hans Hustru døde i 1633.

Paa deres Ligplanke, der forsvandt ved Kirkens Ombygning, stod:⁴³⁾

Jeg er Opstandelsen oc Lifvit.

Her under liger begrafvit tuo erlige Ægtepersoner

*Hans Hansen fordum Delefogit i Holmantsherit
som døde 28 Juni 1631 oc Sofie Grøns*

Dater som døde dend 8 December Anno 1633

*Gud gifve dennom med alle tro Kristne en
gledelig Upstandelse Amen.*

T.

G.

A.

B.

Ligplankens Indskrift finder vi — delvis — gentaget paa en mindre Ligsten, der i den gamle Kirke laa under Triumfbuen og nu er indmuret i Korets Nordmur. Paa et Epitafium af Træ i en Ramme, der er prydet med ganske godt Renaissancesnitværk, og som i sin Tid hang paa Vestmuren inde i Taarnet. læser vi ogsaa om dette Ægtepar:

Ao 1631 den 28 Junii

Døde agtbare og vel Fornemme

Mand Hans Hansen Kongel.

Majesteds Dele Foget I Holmans Herrit.

Ao 1633 den 8 Dcbr. døde Gud-

Elschende Matrone Sofie Grøns

Oc hviler inde i Choret for Alteret.

⁴²⁾ Top. Saml. for Pergament, Hatting Herred No. 2.

⁴³⁾ H. E. Friis: Om Kong Hans i Skærup-Vejle (Jysk Hist. og Top. 1 R. 10 B. S. 356.

»Epitafium«. Foto H. Albjerg.

Epitafiet er nu hensat paa Taarnloftet under Klokken.

Den tredje Hans Hansen var Delefoged ligesom Faderen. Han var gift med Bodil Sørensdatter og fik allerede i 1627 Skøde paa det halve af Fædrene-gaar-

den. I 1638 køber⁴⁴⁾ han sammen med daværende Kirkeværge, Selvejergaardmand Peder Henriksen Ravn, Munkgaarden i Skærup, der før havde tilhørt den i 1606 henrettede Adelsmand Hans Munch til Vis-selbjerg.⁴⁵⁾ I 1649 ansøger han, som Faderen og Bedstefaderen havde ansøgt, Kronen om at faa sit Frihedsprivilegium overført paa en af sine Sønner, og han henviser til, at hans Fader havde tilkøbt ham Friheden ved at tilskøde Kongen en Gaard i Ølsted.

Benaadningsbrevet er dat. 31. Aug. 1649 og er lige-lydende med det fra 1631; kun fremhæves det,⁴⁶⁾ »at han skal være forpligtet til uden Kronens Bekostning Gaarden med Tagthus og Hovstald vel ved Magt at holde.«

Denne tredie Hans Hansen døde i 1654; derom læser vi paa førnævnte Epitafium:

*Ao 1654 I Januari døde Velagt-
bar Mand Hans Hansen Ride-*

Foget og Dele-Foget over Holmans Herrit.

Ao 1659

Polach Tid

døde Gud-

Frygtige

Bol Sørens

og hviler For

Prædigestoelen

Gud gif dem

alle en glædelig Opstandelse.

Paa Epitafiet ses i et Skjold en springende blaa Leopard; paa Hjelmten ses et lukket Visir med Fjerbusk.

»E. W. D.« er nok Elline Willumsdatter, den næste og fjerde Hans Hansens Hustru, der som Enke har ladet dette Minde opsætte over sin unge afdøde Søns Bedsteforældre og Oldeforældre.

Under Epitafiet læses: Repareret af Kirke Ejer Lars Madsen 1800.

⁴⁴⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse over Sognene i Holmans og Elbo Herreder.

⁴⁵⁾ Lensregnskaber fra Koldinghus 1610.

⁴⁶⁾ Jyske Registre. 1649.

Den fjerde Hans Hansen var Delefoged som Faderen og Bedstefaderen.

Som sine Forgængere søger han ogsaa om Skattefrihed for sin Søn. Svaret paa hans Ansøgning læser vi i Rentekamrets Betænkning⁴⁷⁾ af 16. Juli 1672: »Hans Hansen, boende i Skierup By i Koldinghus Amt, anholder underdanigst om Confirmation paa Frihed af en Gaard, han iboer, som hans Forfædre Mand efter Mand af samme Navn, Hans Hansen, har fra Kong Frederik den Andens Tid nydt, og derom prædicerer Christian den Fjerde og Frederik den Tredie sal. højlovelig Ihukommelse Benaadningsbreve, hvoraf bevises, at en af hans Forfædre har i Christian den Fjerdens Tid givet for samme Frihed, Frihed af en Gaard i Ølsted — — — og som han af ny skal have opbyggt Gaarden, som i sidste Krig var afbrændt⁴⁸⁾ og derover sat i Gæld; formoder han allerunderdanigst at nyde Confirmation for samme Frihed for sig og en af sine Sønner. Gaarden er endnu beholden undtagen 1 Fjerding Smør, som han aarlig deraf skulde give, som er udlagt til Ryttere, hvilken han og erbyder sig rigtig at betale hvert Aar. Saa beror det paa Eders kgl. Mayest. egen allernaadigste Villie og Behag.«

Christian den Femte har paategnet Betænkningen: Hermed er jeg nok tilfreds, og Bevillingen⁴⁹⁾ af 13. Aug. 1672 er da i Overensstemmelse med Privilegiet af 31. Aug. 1649.

Det synes nu, som om den 4. Hans Hansen er afgaaet ved Døden kort Tid efter, at han fik Privilegiet ordnet, thi i det følgende Aar, 1673, tilskødes⁵⁰⁾ Søn-

⁴⁷⁾ Rentekamrets Delib. Protocol No. 2 S. 53.

⁴⁸⁾ I 1663 var der paa Stedet igen opsat 4 Fag Hus og der fattes 4 Huse (J. J. Ravn: Beskr. o. Holm. og Elbo H.)

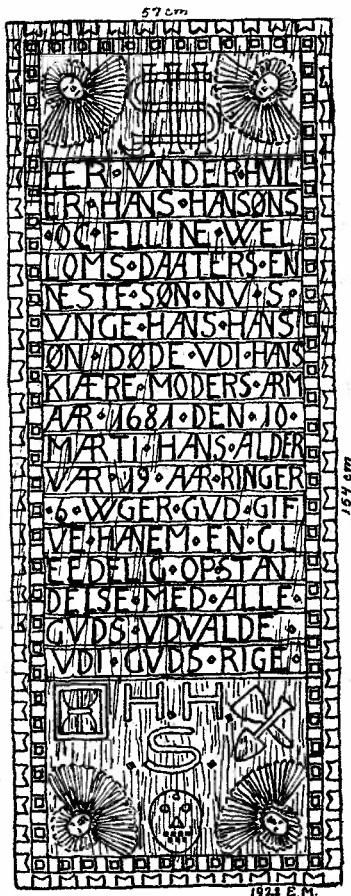
⁴⁹⁾ Rentekamrets Expeditionsprotokol No. 14. S. 88.

⁵⁰⁾ Saml. til Jysk Hist. og Top. IV R. 4. B. S. 403.

nen — unge Hans Hansen — af samtlige Arvinger »alt det Bondegods, som hans Forældre haft haver; men hverken det ene eller det andet faar nogen praktisk Betydning. Den unge Hans Hansen dør 8 Aar senere i sit 19. Aar i 1681.

Hans udskaarne Ligtræ, som nu staar i Kirkens Forhal, men som før med andre Ligtræer tjente som Gulv i Degnestolen, beretter for os:

*Her vnder hviler
Hans Hansøns oc
Elline Velloms Daaters
Enneste Søn nu S
vngs Hans Hansøn
døde vdi hans kiære
Moders Arm Aar 1681
den 10 Marti. Hans Alder
var 19 Aar ringer 6 Wger.
Gud gifve hanem en
gleedelig Opstandelse
med alle Guds Vdvalde
vdi Guds Rige.*

Unge Hans Hansens Ligtræ.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

Om den fjerde Hans Hansens Enke, Elline Wellumsdatter, hører vi, at hun i 1691 maa fremlægge Bevisligheder for sin Gaards Selvejerrettigheder for en Regeringskommission, og hun har den Glæde, at hendes Bevisligheder⁵¹⁾ blev kendt gyldige — en

⁵¹⁾ Saml. til Jysk Historie og Top. II R. 2 B. S. 131.

Lykke, der kun timedes en Selvejer mere i Amtet.

Sagnets 10 Led af Slægten »Hans Hansen« blev altsaa til 4 (5) Led; og de 300 Aar til c. 150 Aar, men Gaarden er dog endnu i Slægtens Eje i henimod 100 Aar. — —

Elline Wellumsd. overlader Gaarden til sin Datter Anne Hansdatter, der ægter Laurs Christensen.⁵²⁾ Deres Datter Inger Margrethe Lauridsdatter ægter i Maj 1721 Fændrik Bone Falck, der i det følgende Aar overtager baade Skærupgaard og Munkgaarden samt Kirkejorden Nr. 4. Bone Falck blev Oberstlieutenant; han døde og blev begravet paa Kirkegaarden den 8. Juli 1761, 68 Aar 1 Maaned 3 Uger gl.⁵³⁾

Datteren Ellen Margrethe Falck, født 1720, blev i 1759 gift med den langt ældre Ritmester Blom; men deres Ægteskab var barnløst. Højædle og velb. Ritmester Lorentz Blom døde⁵⁴⁾ i Juni 1773, 76 Aar gl., og Fru Blom besad nu selv Gaardene i en Snes Aar. Det er nok efter hende, at Gaarden blev kaldt »Fruegaarden«. — I 1792 solgte hun sine Gaarde og sluttede sig til Brødremenigheden i Kristiansfeld, hvor hun døde⁵⁵⁾ i 1799.

Jævnside med de nævnte Ligtræer for Slægten Hans Hansen staar en Mindeplanke for Herredsfoged Velom Sørensen, hvis Datter Elline, som vi har set, var den 4. Hans Hansens Hustru. Paa Ligplanken læser vi:

Her under hviler ærlig Mand S. Wellom Søeren Søn af Ly-

⁵²⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse af Sogn. i Holmans og Elbo Herreder. S. 66.

⁵³⁾ Smidstrup-Skærup Kirkebog.

⁵⁴⁾ Samme Steds.

⁵⁵⁾ Hendes Skifte ordnedes af Præsterne Bang i Nr. Vilstrup og Johs. Leth i Engom samt Birkedommer Meden i Vejle.

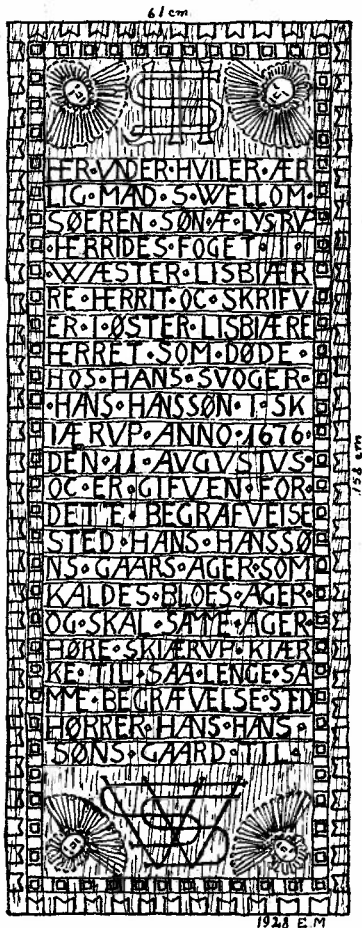
strup Herridesfoget i Wæster
Lisbjærre Herrit oc Skrifver
i Øster Lisbjære Herrit, som
døde hos hans Sooger
Hans Hansøn i Skjærup
Anno 1676 den 11 Augu-
stus, oc er gifuen for dete
Begrafvelssted Hans Hans-
søns Gaars Ager som kal-
des Bloes Ager oc skal
samme Ager høre Skjærup
Kierke til saalenge same
Begrafvelssted hører
Hans Hanssøns Gaard til.

For neden ses Bog-
staverne: S. W. S. sam-
menslyngede, og dette
fortæller os, at Mindet
er bekostet af Sønnen
Søren Wellomsøn.

Foran Knæfaldet i den
gamle Kirke laa Enden
af en stor Ligsten frem-
me; den er nu indmuret
i Korets Sydмур. Ind-
skriften, der er meget
slidt, fortæller os, at
den er nedlagt af Skovrider
Jacobsen i Østergaard.

Paa Stenen læser vi:

*Her wnder huiler
indtil deris gledelige*

Vellom Sørensens Ligtræ.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

*Opstandelse ved Jesu Christi**Seier over Døden*

*Den ærlig welbaaren oc welfor-
standige Mand Ivar Jacobson Elling
Kongl. Mayst. Skovrider udi Holmans
oc Eld Herred fød udi Selland i
Tyberge Herret Tybierge Bye som
døde Anno 17 .. dend⁵⁶⁾*

*Med sin kiere Hustru Erlig oc Gud-
frygtig Matrone Anna Hansdatter
Boch født udi Haderslef Amt i Gram
Herret i Sommersted Bye oc var
hendes første Mand Salig*

*Peder Jensen Raun Kongl. Mayst.
Tingskriefver oc døde den sali(g)
Konne Anno 1710 den 12 Dec.*

*Gud gifve Dennem en gledelig
Opstandelse med ale
troe Christne.*

Foroven har Ligstenen en Medaillon med en meget
udslidt Indskrift:

Du skalt komme
til Graven med goed
Alderdom, som Neeg
ind(føres) i sin Tid. Job 5
..... 26
gak bort indtil Enden kommer
du skal hvile oc opstaa
i din Deel naar Dagen
haver Ende. Dan. 12.23.⁵⁷⁾

⁵⁶⁾ Ingv. Jacobsen døde d. 6. og blev begr. d. 14. Maj 1716; han ægter
Anna Andersen af Vinding, og de faar Sønnen, den senere Præst og Provst
Jacob Elling.

⁵⁷⁾ Efter den i 1699 udgangne Huus og Reyse Bibel, hvor 12 Kap. har
23 Vers.

I Stenens fire Hjørner ses Evangelisternes Emblemer og forneden en Medaillon med de stærke, advarende Ord:

ANNO 1708.

Lad hvile (Gravens) Fred
 De døde Folchis Bene
 Lad ald Forbandelse
 Udgifvis i hver Seene
 Paa den som røver bort
 Den Sten paa deres Grav
 Som denne salig Mand
 sig selff oc hende gav.
 Blef den hugen.

Paa Kirkegaarden staar et mærkeligt, trekantet, obeliskformet Mindesmærke i Granit, som bør nævnes. Indskriften siger:

»Her hviler den fordom høiædle og welbyr. nu salige Hr. Johan Moldrup, Hands Kongelige Maist til Danmark og Norge bestalter Major til Hest, fød 1710 den 25. Aug. gift 1737 den 9. Marts med den høiædle og welb. nu salige Cathrina De la Mare og med hende havde sex Børn.

Han døde paa Brantlund 1762 den 25. Febr.»

Kirkebogen beretter: »11. Marts 1762 bgr. Sl. Major Moldrup paa Brantlund, gl. 57½ Aar.«

Johan Rantzau Moldrup var Søn af Peder Nielsen Mollerup⁵⁸⁾ til Vestervig Kloster, som var berygtet for sin haardhændede Behandling af Bønderne.

9. Kirkens Klokke.

Klokken er støbt af »Povel Gridstober i Medelfaredid« (Povl Grydestøber i Middelfart). Dens Højde er 58 cm, dens Bredde 73 cm, og den mangler Kronen.

⁵⁸⁾ Danmarks Adels Aarbog.

Skærup Kirkes Klokke.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

Paa Klokken staar i
Minuskler, indrammet
af almindelige fem-
bladede Rosetter:

● *hielp* ● *ihesus* ●
● *maria* ● *ok* ● *her* ●
● *sanctus* ● *nicolavs* ●
● *i* ● *hr* ● *staffens* ●
● *tidh* ● *vor* ● *thee* ●
● *klocka* ● *støfth* ●

Paa Nutids Dansk
maa Indskriften læses:
Hjælp Jesus, Maria og
hellige Hr. Niels. I
Hr. Steffens Tid blev
denne Klokke støbt.

Hr. Staffen var alt-
saa Sognepræst her,
da Klokken blev støbt

omk. Aarene 1500—1510. (Fire endnu bevarede Søster-
klokker er støbt af Povl i nævnte Aar: Gaverslund i 1504,
Skovby i 1504, Svendborg i 1505 og Guldbjerg i 1507.)

Paa Klokkelegemets øverste Del ses Relieffer, som ogsaa findes paa de nævnte Søsterklokker. Paa Nord- og Sydsiden ses den korsfæstede Kristus mellem Marie og Johannes, paa Vestsiden den korsfæstede Andreas paa sit skæve Kors og paa Østsiden en Biskop med Krumstav.⁵⁹⁾

Klokkeindskriften oplyser os om, at Biskoppen er St. Nicolaus, til hvem Klokken tør antages at være indviet. Det er Nicolai af Myra, Værnehelgen for Skipperlaugene.⁶⁰⁾ I denne Forbindelse har det sin Interesse at minde om Skærup Bys gamle Navn, som vi møder i 1329: Skyæpthorp,⁶¹⁾ Skibetorp; Byen, hvortil der i Fortids Dage var sejlbart Vand.

KIRKENS HISTORIE

1. Kirkens Byggetid.

Hvornaar er den gamle Granitkirke bygget? spørges der. Svaret kan kun blive tilnærmelsesvis; thi vi har kun saa faa historiske Efterretninger om Opførelsen af de jyske Granitkirker.

Vi ved, at Ribe og Viborg Domkirker er paabegyndt i den anden Fjerdedel af det 12. Aarhundrede. Arbejderne der udførtes af indkaldte Kunstnere og Haandværkere, som da har dannet en Skole for danske Stenhuggere,⁶²⁾ der gik ud og byggede Landsbykirker trindt om i vort Land, og nogle af disse Stenhuggere har da bygget Kirken her med de smukt til-

⁵⁹⁾ F. Uldall: Om vore Landsbykirker.

⁶⁰⁾ F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. S. 118.

⁶¹⁾ Danske Atlas Tom V. Pag. 970.

⁶²⁾ F. Uldall: De jyske Granitkirker (Kirkehist. Saml. IV. R. V. B. S. 548.)

hugne Granit-Kvadre i den romanske Stil »Rundbue-stilen«, som man kalder den efter dens populære Kendetegn, den runde Bue, der bruges som Afslutning over Døre, Vinduer og andre Muraabninger.

Kirkerne fra hin Byggetid er vel sjældent yngre end fra Tiden omkr. Aar 1200;⁶³⁾ mange er maaske ældre; deres Opførelsestid strækker sig over et Hundrede Aar fra noget ind i 12. til henimod Midten af det 13. Aarhundrede.

Kendere skelner derfor mellem ældre og yngre romanske Granitkirker; har Kirken — som her — Granitsokkel med simpel Skraakant, da tydes det som et Tegn paa ældre romansk Tid; og vi fejler næppe meget, naar vi formener, at den er bygget omkring ved Aaret 1200.

2. Kirken igennem Tiden til 1765.

Fra dens Byggetid hengaar vel et Aarhundrede, før vi hører om dens Tilværelse. Dens Navn træffer vi for første Gang o. Aar 1325 i Ribe Oldemoder — et gammelt Pergaments Haandskrift, hvori Ribe Domkapitels Rettigheder og Adkomster er indførte.⁶⁴⁾

Deri findes en meget værdifuld Fortegnelse over Stiftets Kirker med en vedføjet Skattetakst i Sterling Skilling, som skulde svares til Kannikerne i Ribe, og som blev opkrævet af Sysselprovsten. Kirken i Skyepthorp svarede saaledes iiij, Winningh iiij, Garzløef iiij, Gauærlwnd vj og Petæsteth iiij Skilling.

Omkring Aar 1500 fik Kirken, som vi har set, sin nye, nuværende Klokke, der giver os Navnet Hr. Staffen, Steffen, maaske den sidste Sognepræst før Reformationen.

I Register paa Kirkerne i Almind Syssel, som Hr.

⁶³⁾ P. Severinsen: Hardsyssel Aarvog. 1909.

⁶⁴⁾ O. Nielsen: Skads Herred. S. 253.

Thomas Hvasz fuldt og klart gjorde paa Mester Oluf Munchs Vegne »Cantoris i Ribe«, over Landehjælpen, der skulde betales af Kirkerne i 1525, ser vi følgende Ansættelse, der giver os et nøje Kendskab til Kirkernes Tilstand og Formuesforhold i de Dage, og vi forstaar, at Skærup Kirkes Tilstand har været ringe i den Tid: Smestrup xxiiij march, Vinninge vi march, Brestrup viii march, Pestedt x march, Garssløff xx march, Geverslwnd xxv march, og Skerop v march.⁶⁵⁾

Kort efter gik Reformationens forfriskende Aandsbølge hen over Danmark. Evangeliet lød nu paa Modersmaalet, som afløste det døde Kirkelatin, og vi kender den første lutherske Ordets Forkynder Hr. Mads Jensen,⁶⁶⁾ der var født paa Gaarden Rønshave⁶⁷⁾ i Smidstrup Sogn.

Om Kirkens Tilstand c. 30 Aar efter Reformationen læser vi i nedenstaaende Kongebrev fra Frederik den Anden til Matz Anckersen, Stiftsskriver i Ribe:

»Tha att Kierchewergenn vdi Skærup Sogn haffue berett for os, huorledis theris Sognekiercke er mögitt bögfallen, huorfore the wnderdanigst haffue begeritt att motte bekomme Kierckens Part aff Thienden ther sammestedz tillforne theris Sogne-Kierckes Bygnings Behoff.

Tha haffue wi naadigst wnd och bewillgett thennem halffpartten aff forne Kierckens Partt aff samme Thiende wdi thette Aar at maa beholde.

Thi bøde wi dig och wille, att thu them thet lader følge och ingenn Hinder gjør thennem herpaa.

Ther mett skeer wor Willie.

Schreffuet⁶⁸⁾ paa wor Gaard vdi Otense thend 28

Mai MDLXIX.

Wnder wort Signet.«

⁶⁵⁾ Danske Magazin IV R. 2. B. S. 44.

⁶⁶⁾ Sognepr. for Smidstrup-Skærup 1530—1559.

⁶⁷⁾ Holmans Herredsbog.

Ved kgl. aabent Brev af 5. Marts 1560⁶⁹⁾ havde Kongen iøvrigt lagt Beslag paa Tienden til Fordel for sin Moder. Nævnte Aar og Dag befaler han »Povl Hvitefelt, Embedsmand fra Kollinghus, at han paa Kongens Moders Vegne indtil videre skal oppebære Tienden i en Snes Sogne i Lenet og derimellem fra Peisted⁷⁰⁾, Barsløf,⁷¹⁾ Skerop og Vinding Sogne i Holmantz Herred.«

Kronens Anpart i Korn- og Kvægtiende var senere i en Aarrække forlenet til flere af Hans Hansenerne i Skærup, og som Eksp. paa den aarlige Afgift nævnes Aaret 1610.⁷²⁾ »Roug iiij Ørtug; Byg V og Hafre V Ørtug«. Og til Kvægtiende var i samme Aar opbevaret »for iiij Lamb. Støchit 1 March, for ij Kalffue ij March og for ij Grise iiij Sk. danske ehr i Penche 1 Dlr. iiij Sk. danske.«

Fra 1618—1663 giver Kirkens gamle, men endnu velbevarede Regnskabsbog⁷³⁾ mange interessante Bidrag til Kirkens Historie i de c. 50 Aar.

Paa Bogens Titelblad læses foruden det tidligere nævnte Vers: Scheirup Kirches Reineschaffs-Bog, som ehr begyndt Anno 1618, da Erlig och welbyrdig Mand Otte Brahe Pedderssen til Krogholm war Kongl. Maytt. Befalingsmand paa Koldinghus och offuer Koldinghuus Lehnn.

Gud giffue Lyckie och gode Raad.
Ammen.

Som Eksempel paa de bevarede Regnskaber hid-sætter jeg et lille Uddrag af Kirkens »Indtegt och Ud-

⁶⁸⁾ Koncept til Tegnelser over alle Lande 10. 349 b.

⁶⁹⁾ Kancelliets Brevbøger 1550—60.

⁷⁰⁾ Pjedsted.

⁷¹⁾ Gaarslev.

⁷²⁾ Lensregnskab for Koldinghus 1610.

⁷³⁾ I Landsarkivet.

giff fra Phillip Jacobi Dag 1635 och til samme Dag Anno 1636.«

Indtegt: Korntiende:

Roug	iiij	Ørte	Shippen	20 Sk.
Biug	V	»	»	16 Sk.
Are	V	»	»	8 Sk.
Jordskyld efter Jordebogen i Penge 1 Mk.					

Quegtiende:

Kalfvæ	i	20 Sk. danske
Lamb	ij	20 Sk. »
Gries	ij	8 Sk. »
Summarum Indtegter 44 sl. Daler 28 Sk.			

Udgiffter imod forskreffve Indtegter:

Regneskabspenge	iiij sl. Dlr.
Prousten	V Mk.
Presten	V Mk.
Skriffueren	V Mk.
Fattige	iiij Mk.

Presten for Vin og Brød: 1 Ørte Roug och 1 Ørte Are.

Wox till Liuss ij march⁷⁴⁾ i Penge iij sl. Dlr.

For dennem at giøre 1 Mk.

For en Klockestreg i Penge ij Mk.

Haffuer desforuden ladit forferdige paa bemeldte Kirke udi nærværende Aar.

Tømmer Arbeid:

Først lood jeg giøre vi ny Karle Stoele, som var øde, huortil bleff forbrugt $\frac{1}{2}$ Tylt Fyr Deller, gaff for dennem i Penge 1 Dlr.

⁷⁴⁾ Gammel nordisk Vægtenhed.

Item bleff dertil forbrugt vij Fodstykker for Penge v Mk.

Noch lood giøre iij Quindestoel aff nye, huortil bleff forbrugt 6 Fyr Deller iij Mk.

Holtt for samme Arbeid en Snedicher udi tou Dage til Kost och Dagløn iij Mk.

Kiøbt Søm til at feste Dellerne med $\frac{1}{2}$ Mk.

Kiøbt Muurstene til at forferdige Altergulffuen med koster i Penge iij Mk.

Gaff aff en Wogen som hented dennem i Kolding iij Mk.

Holtt en Muurmand som forferdiget Altergulffuet och nedlagde samme Steen, gaff huer Dag til Kost och Dagløn ij Sk.

For tou Lass Sand dertil at age iij Mk.

Holtt en Karl en Dag for Kost oc Dagløn xvij Sk.

Item lood jeg giøre en Pibe udi en af Lysestagerne, gaff derfor xij Sk.

Er giffuen Schifferetecheren for nogle Tafler Blye paa den nørre Side at optage och forbedre, som var nerfalden og blef omstøbt 1 sl. Dlr.;

for hans Kost i tou Dage i Penge xx Sk.

For en Wogen, som hented Schiffuertecheren fra Kolling och aged hannem tilbage igen $1\frac{1}{2}$ sl. Dlr.

For $\frac{1}{2}$ Skippund nye Blye til samme Arbeid xi sl. Dlr.

Item er i dette Aar forbrugt 1 Tytt Fyr Deller offuer Altergulffet ij Dlr.

Holtt en Snecker som oplagde och sammenpløyet dennem til Kost och Løn ij Mk.; en Karl som til hjalp hannem til Kost och Løn xvij Sk. — — — —

Lood jeg och giøre en nye Bogstoell i Steden for den gamle Degnestoel, som var forraadnet — koster i Penge 1 Dlr.

Mur-Arbeid:

Lood jeg indsætte nogen hogen Hogenstene paa det nordøstre Hiørene paa Kircken som var udfaldne, saa och nogen paa den søndre Side paa Kierchen lod rette og indsætte. Iligemaade lood jeg ald den østre Side och ganske fra Jorden och op, saa och den søndre Side forferdige med nye Limbbaand (Fuger) emellem de hogen Stene som var aldellis formoltret saa aff nye forbedre.

Item lood jeg Kiercken indvendig med Tornet alt huitte och fornye.

Thill alt forne Arbeid blef forbrugt trej Læster Kalck koster huer iij Dlr. er IX Dlr. 1 Mk.

Gaff till Leye af xii Wogen som hented samme Kalck paa Stranden och til Kiercken huer 1 Mk.

Gaff till Leye af viii Wogen som hented otte Las Strandsand en Mill fra Kiercken huer.

Kiøbt tou Tønder, som bleff sønderslagen til Baljer iij Mk., for tuende Spande 1 Mk.

Gaff Murmanden for Kost och Arbeidsløn sielfanden udi thi Dage viij sl. Dlr.

Gaff en Kalchslager och en Plies Karl som tiende dennem udi forne thi Dage huer om Dagen til Kost och Løn xviiij Sk. er vj Dlr. 1 Mk.

For deris Kost en Søndag xx Sk.

Ved Opgørelsen blev: Schierup Kiercke sin Werge Peder Raun schyldig 286 $\frac{1}{2}$ sl. Dlr. 12 Sk.

Actum Koldinghus 13 Juli Anno 1636.

Ernst Normann
Egen Handt

Bernt Falenkamp⁷⁵⁾
m. p. p.

⁷⁵⁾ Provst, Sognepr. til Pjedsted-Gaarslev 1599—1658.

Et Par Aar senere indberetter⁷⁶⁾ Præsten Niels Lauridsen Riber⁷⁷⁾ om Smidstrup og Skærup Sogne til Ole Worm, men han siger kun ganske kort: »Annex kaldis Skierup Sogn 1. Skierup Kiercke oc By. Paa den By-Marck findis en Kiellde, som kaldes den hellige Kiellde paa Kappelager, huilcken haffuer været meget i Act i gammel Dage. 2. Svinholtt By.«

I Aaret 1640 maa Kirken yde Bidrag til Opbygningen af Præstegaarden i Balle: »Efter Kongl. Mayts Breff⁷⁸⁾ skal Kiercken giffue Martz Andersen⁷⁹⁾ i Balle til Hjælp hans Prestegaard med att opbygge som aff ulykkelig Ildebrand var affbrentt $\frac{1}{2}$ Rigsdlr.«

Vi har hørt om, at der til Skærupgaard var knyttet en Hofstald, der kunde benyttes af Lensmanden efter Ønske; men denne Stald er sikkert ogsaa nu og da bleven benyttet af adelige Personer, naar deres Rejser faldt igennem disse Egne, og i et Par Tilfælde hører vi om Ligtog, der tog Ophold for Natten her.

Da Lensmanden paa Stjernholm, Tønne Friis til Hesselager, døde den 31. Marts 1642⁸⁰⁾ og hans Lig skulde føres til Tølløse Kirke, blev der overnattet i Skærup. Derom læser vi:⁸¹⁾ »I 1642 annammit Kircken 1 Rigsdaler af S: welb. Thønne Friisis Aruffvinger, som lood hans S: Liig hendsætte en Nattetid udi Kiercken, som och foræritt till Kiercken.« — — — —

Et Aarhundrede senere hører vi om, at et Dronningelig stod en Nat over i Skærup, det var ganske vist ikke — som Skik og Brug var — indsat i Kirken; thi den var under en Hovedrestauration med Nedtagning af det gamle Spir og Opbygning af den nuvæ-

⁷⁶⁾ O. Nielsen: Ribe Stifts Beskrivelse 1638. S. 79.

⁷⁷⁾ Provst, Sognepr. til Smidstrup-Skærup 1635—1668.

⁷⁸⁾ Regnskabsbogen.

⁷⁹⁾ Mads Andersen Bredal, Sognepr. til Bredsten 1635—1669, † 1685.

⁸⁰⁾ Hiort Lorentzen & Thisel: Danmarks Adels Aarbog 1886.

⁸¹⁾ Kirkens Regnskabsbog.

rende Taarnafdækning; men Liget henstod i en Gaard i Byen. Sagnet fortæller, at det var Kirstine Munk; men en daværende Gaardejers korte Beretning om Natteopholdet siger noget andet.⁸²⁾

»Da man skrev Syttenhundrede og Fyrretyve og Tre I Maaneden udi Ottende

Et Konge Lig var her at se!

En Kronet Dronning Anne Sophie.

Paa Claus Holm Hun døde⁸³⁾

Da hendes Lig herunder Natten hvilte sig.

Stor Ære det var for Schjerup og mig.

Ditlev Marchusen.«

Om den nævnte Sognepræst Niels L. Riber er der fra hans Samtid bevaret saa smukke Vidnesbyrd om hans ædle Handlemaade imod sine Sognebørn saavel i Krigens som i Pestens tunge Dage, at de Vidnesbyrd bør nævnes her, hvor vi fortæller om en af hans Kirker.

»Først i forledenn Feidetid«, siger et Tingsvidne⁸⁴⁾ i 1662, »blef han forjagen med Hostru och Folch i yncheligh Maade fra Hus och Hiemb« og berøvet det meste af Formue og Gods.

Siden efter, da han var kommet tilbage til Præstegaarden igen, blev han mere end een Gang paa ny udplyndret og ilde behandlet, indtil de Svenske endelig flygtede til Frederiksodde for de allierede Krigsfolk.⁸⁵⁾

»Da søgte baade hans Sognefolk, saavel som Bønder andre Steder fra, til ham i Præstegaarden, fordi han blev til Stede og udstod, hvad Haardhed ham af Gud blev paalagt. Ogsaa da Sygdommen og Dødens

⁸²⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse af Sognene i Holmans og Elbo Herreder.

⁸³⁾ Den 7. Jan. 1743.

⁸⁴⁾ Holmans Herreds Tingbog 1662.

⁸⁵⁾ Historisk Tidsskrift. 2. Bind. S. 239.

Borttagelse grasserede baade der og andre Steder meget stærkt, forholdt han sig meget ærlig, christelig og vel imod samme fattige, syge, elendige Mennesker, som vare i stor Mængde hos ham i Gaarden, betjente de syge, saavidt mulig var, stedede de døde i Hobetal til Jorden og viste sig ellers i andre Maader saaledes, som en hæderlig Præstemand og tro Sjælesørger for andre kan være bekendt.⁸⁶⁾ Derover led og udstod han megen Nød og Elendighed, blev tit og ofte udplyndret, slagen og i ynkelig Maade tribuleret, hvilket var noksom vitterligt for alle.«

I 1655 døde Kirkeværgen Peder Henriksen Ravn, han var tillige Herredsskriver; i sine to sidste Leveaar var han Væрге sammen med Sønnen Jens Peder sen Ravn, der ogsaa var Herredsskriver. Senere ses Peder Jensen Ravn og Peder Sørensen Buch af Skærup som Værger; i 1663 klager de paa Herredstinget over Borgmester Jørgen Staalsen i Vejle, der ejede en Gaard i Svinholt, hvoraf han ikke havde betalt sin Kirkeskat i 1661. De to Mænd opsiger paa Herredstinget i Maj 1665 deres Bestilling som Kirkeværger.⁸⁷⁾

I det følgende Aar — 16. Jan. 1666 — faar Severin Lauritsen, Krigskommissær i Sjælland, som Formynder for Othilia Meyer, Hofapoteker Samuel Meyers Datter, Landgilde, Jordskyld m. m. samt Kronens Andel i Korntienden i en Del Sogne, bl. a. i Schierup, Peisted, Gaarslef og Vinding Sogne.⁸⁸⁾

I 1690 skriver den daværende Sognepræst om hans Indtægter fra Skærup.⁸⁹⁾

I Skerup er et jordløst Hus giver 4 sl. Daler aarlig

⁸⁶⁾ Holmans Herreds Tingbog 1660.

⁸⁷⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse over Sognene i Holmans og Elbo Herr. S. 62.

⁸⁸⁾ Top. Samling paa Pergament.

⁸⁹⁾ Holmans Herredsbog.

til Præsten, naar det er udlejet. Annexgaardens Bygninger temmelig (gode). Landgilde skylder aarlig 1 Fdg. Smør, 10 Skp. Rug, 12 Skp. Byg og 20 Skp. Havre. Markerne til Skerup er 4, hvorudi Annexgaarden nyder sin Lod og Eng, Nørremark 10, Øster — 4 Sønder — 8 og Vestermark 13 Agre store og smaa.

Noch en Toft ved Gaarden saaes med 4 Td. Havre.

Noch en holdet Sudersig 1 Td. Havre.

Noch 2 smaa Enge 4 Læs Høe og 3 Læs Høe.

Rasmus Strangesen.⁹⁰⁾ 10. April 1690.

En halv Snes Aar efter har vi det første bevarede Syn over Kirken, som giver os nøje Efterretning om den gamle Kirkes Tilstand. Vi læser i Synet:

Efter Kongl. Maytts allernaadigste Befaling til Hans Excellence Stiftamtmanden samt Velædle Højjærværdige Biskoppen i Ribe Stift videre Ordre til Herrits-Prousten Hr. Laurits Davidsen Foss, Sognep. til Pjedsted og Gaarslef Sogne oc Herritsfogden Laurits Henriksen — tillige Kongl. Maytts Byefogid udi Fredericia — taget Syn ved 4 lovligen opkræfvede Dannemænd i Holmans Herrit: Jens Rafn, Hostrup, Niels Jensen, Piested, Jørgen Krag i Gauerlund oc Niels Pedersen i Vinding. Da offerværede Hr. Laurits Jensen Risum,⁹¹⁾ Sognepræst til Smidstrup og Skærup Sogne ved samme Kirke.

Som Kirkeværge til den Kongl. Maytts beholden Kirke var til Stede Ingwar Jacobsen, Kongl. Maytts Skourider Wærge for Skiærup Kirche.

Anno 1700 d. 25. Maj haffuer vi ofven bemeldte Siuns Mænd besigtet og befundet Kirkens Tilstand som følger:

⁹⁰⁾ Sognepr. til Smidstrup-Skærup 1681—1690.

⁹¹⁾ Sognepr. til Smidstrup-Skærup 1690—1715.

Udvortes:

Grundvullen oc Muren nogenledes vel ved Mact. De tvende Hiørner paa Taarnet nemlig den Syd oc Nord-Vestre findes temmelig brøstfældig.

Spiret, som er tagt med Spaan, kan repareres med 7—8000 Spaan.

Blyet offuer Kirchen findes i den Stand, at det meste vil nedtages oc omstøbes paa den søndre Side; samme Side næst Taarnet offuer halvtredie Fag er lagt med Tagstene, hvoraf er nedblæst ungefær 150 oc nedkastede.

Siu-fiæle runden omkring Kirchen neden for Blyet er mesten Deel forraadnet oc aff nu vil opligges.

Findes en Klock, som kand ringes; inden i Spiret paa Taarnet fattes en Del Tømmer.

Indvortes:

Indremurene findes temmelig ved Mact. Loftet ofver Choret er ved Mact. Loftet ofver Kircken findes brystfældig. Stolene findes i den Stand at Sognefolkene sig med dem kand behielpes.

Ofver Kircken findes fire Bielcher af 14 Alne formultede oc vil andre i Steden opligges. Iligemaade 5 Spærtræer ofver Kircken fordærfuede. Et Vindve Norden i Taarnet af Vinden indslagen.

Ornamenter:

Alter-Taflen oc Prædickestolen findes vel ved Mact. En Kalck oc Disck af Sølf.

2 Mæssing Liusestager.

Mæsshagelen oc Skiorten ere gode.

Alter-Dugen oc dens Klæde ickun slet.

— — —
Murerne omkring Kirkegaarden er vel ved Mact. Porten er ganske brøstfældig.⁹²⁾

⁹²⁾ Holmans Herrits Kirkers Syn i 1700 (Landsarkivet).

En Snæs Aar senere synes Kirkens Tilstand endnu ringere; derom læser vi i følgende Syn:⁹³⁾

Anno 1719 d. 20 Maj Comparerede jeg Christen Christensen, Proust over Holmans Herred og Sognepræst til Piested og Gaarslev Sogne udi Schierup Kircke efter Kongens Lov der at tage Syn paa Brøstfældigheden, som endnu kan findes paa denne Kircke efter forleden Aars Reperation, da Kircken hafde taget stor Skade formedelst den da forskrækkelige Storm.

Og var ved samme Syn tilstede Sogne-Præsten Mag. Lauritz Londemann⁹⁴⁾ samt Kircke Wærgenn Hans Kongl. Maytts Skovrider i Schierup Sn Johan Brandt og paa Kirkeskriverens Jeppe Jensen Breballes Vegne Degnen af Lærskoug Christen Aalstrup saavel som 4re Mænd af Schierup Sogn og Bye: Niels Bull, Peder Jessen, Rasmus Damkiær og Christen Quist, og bestaar endnu Brøstfældigheden i efterfølgende Poster:

1.

Befantis den søndre og vestre Kant fra Muren i Underkirken, som forrige Aars Syhn omformeller, for saa vidt Murmester-Arbeide angaar reparerid; undtagen noget endnu fattes Reperation, som nødvendig maa ske.

Paa samme Vester Kant øverst paa Gavlen ved Kirketaarnhullerne og ganske ind igennem at spæchis.

Nogle Stene i Taarnhullerne ilægges, og hvor Vinden haver forraadnet Stenene i Muren at fyldes igien og vel spæchis.

Den nørre Side paa samme underste Kircke Mur vil her og der spæchis.

2.

Paa den søndre Side af Choret er nogle Blye Tafler oplæst foruden at Taflerne i sig selv er ganske tynde

⁹³⁾ Ribe Bispearchiv.

⁹⁴⁾ Sognepr. til Smidstrup-Skærup 1715—1743, † ^{9/10} 1764.

og derover fuld af Huller som vil omstøbis og paa anden Maade repareris. Paa nørre Side findes og paa Blyet nogen Brøstfældighed iligemaade over Choret.

3.

Paa den nordre Side af Choret findes nogen hugne Sten som synes at vil udskyde, de maa udtages og igien i Kalck indlægges. Paa begge Hiørner af Choret ved Taget skal og nogle Mursten indlægges og her og der spæchis.

4.

Vaaben-Huset mangler endnu — som efter forrige Aars Syhn — nye Leeder (Fodstykker.)

5.

Under Loftet i Storkirken er 9—10 Tafler saa brøstfeldige og øde, at de af nye vil indlægges.

6.

Trappen til Prædickestolen saa vel som Bunden i samme Stol vil af nye forferdiges.

7.

Ud af Kirckestolene findes 12 som vil repareris, hvoraf tuende ganske er nedfaldne som igien vil opsettes.

8.

Den store Trappe til Taarnet som ganske er ubrugelig vil af nye forferdiges.

9.

Kircke-Gaards-Muren er paa adskillige Steder udstødt som igien vil opligges.

10.

Kircke-Gaards-Porten vil af nye forferdiges og Laagen repareres.

At saaledes er passeret bekræfter vi underskrevne
Schierup ut Supra

Christen Christensen. Niels Bull. Peder Jessen.
Rasmus Damkier. Christen Qvist.

I de kommende Aar forringes Kirkens almindelige Tilstand. Stor Brøstfældighed paa Spirets Træværk og Spaantag bevirker, at dette nedtages i 1743 og erstattes af det Sadeltag, som Taarnet endnu har. Samtidig skalmures Dele af Taarnets Syd- og Vestside, og det synes, som om hele Kirken faar en god Istand-sættelse; vel nok den sidste, mens den er i Kongens Eje.

KIRKEN I PRIVATEJE

Ved de kongl. Auktioner over Koldinghus Rytterdistrikts Jordegods paa Kolding Slot den 30. Maj 1765 sælges⁹⁵⁾ Kirken med dens Jus patronatus, med dens Jorder og med dens Korn- og Kvægtiender i Matriculen ansat for 18 Td. 6 Skp. Htk. til Kammerraad Richter i Fredericia, og Kirken har nu, men ikke til dens Gavn, flere Ejere, inden den lidt ind i det nye Aarhundrede kommer i Folkets Eje.

Kammerraaden besidder Kirken en halv Snes Aar, og efter de bevarede Syn at dømme synes han at have været nogenlunde god imod den gamle Bygning.

Provsten Niels Høstmarck⁹⁶⁾ syner selv Kirkerne og Skolerne i Herredet i 1767 og siger da om Kirken: »Efter derpaa forrige Aar tagen Syn var største Delen

⁹⁵⁾ Elbo m. fl. Herreders Skøde- og Pantebog No. 1. S. 163.

⁹⁶⁾ Sognepr. til Pjedsted og Gaarslev.

af Kirkens Mangler reparerede,« og i det følg. Aar, 6. Aug., siger Synet: 1) »Altardugen er saa ringe, at den næppe kan passere. 2) Nogle Stole behøver Reperation. 3) Paa Vaabenhustaget er nogle Sten brøstfældige.« Fire Aar senere synes Kirken igen, og der udtales: 1) Den søndre Side af Taarnet behøver Udspækning; 2) Altarklædet er saa gammelt og forslidt, at der behøves et nyt; 3) Taget paa Vaaben-Huset behøver Udspækning og nogle Tagsten, hvilket med allerførste maa ske, saasom *Gevæhr-Skabet* ellers lider derunder, og Officererne besværges (!) sig derom. 4) Laagen paa Kirkegaarden behøver Reperation fra Grunden af. Det øvrige behøver ikke nogen Reperation.⁹⁷⁾

Schiærup Kiercke d. 1. Juli 1772.

J. Elling. H. Schousboe.⁹⁸⁾ C. Bang.

som Kiercke-Væрге og Syhns-Mænd.

Hans Nicolaisen. Marcus Ditlefsen.

I det følgende Aar erklærer Synet, der bestod af Provsten J. Elling og Præsterne Claus Bang og H. A. Stenberg,⁹⁹⁾ at intet i Kirken kan ses at være brøstfældig. Altarklædet er der dog før sked Erindring om, men er ej endnu anskaffet. Kirkeværgerne lovede at erindre Kircke-Patronen Hr. Cammer Raad Richter nærmere.

Som Kirkevæрге og Nærværende

Hans Nicolai(sen). Abraham Jensen.

Ved Skøde af 25. Oktbr. 1775 sælger Henrick Mølrath Richter Kongl. M. Kammerraad og Borgmester i Fredericia Kirken til velædle Velb. Hr. Christian von

⁹⁷⁾ Ribe Bisparkiv.

⁹⁸⁾ Sognepr. til Gaverslund-Vinding 1765—1772.

⁹⁹⁾ do. 1772—1817.

Wildenrath til Vellinggaard — Kongl. Maytts Ritmester af det jyske Kavalleriregiment.¹⁰⁰⁾

Da Wildenrath, der ogsaa var Ejer af Smidstrup Kirke, sælger Vellinggaard fire Aar senere,¹⁰¹⁾ er det forstaaeligt, at han ikke fik gjort ret meget for Skærup Kirke; vi hører dog om, at han tinger med en Vejlemurmester om en aarlig Vedligeholdelse af Kirkens Murdele.

Ved Wildenraths Bortrejse fra Egnen synes Kirken at være gaaet over til hans Svoger daværende Sekondlieutenant ved Livregimentets Rytteri († 1812 som Generalmajor)¹⁰²⁾ Hans Bachmann, der ved Opbuds Auktion i Fredericia d. 15. Maj 1779 bortsælger Kirken for 2700 Rdl. til Nicolaj Povlsen i Follerup. Skødet er dateret 7. Juni 1780. Af Købesummen blev 1250 Rdl. staaende til Kongens Kasse og af Restsummen laaner Køberen 1000 Rdl. af en Student Krag fra Horsens.¹⁰³⁾

I Skødet bemærkes bl. a., at Povlsen skal være pligtig til at opfylde en mellem Justitsraad Wildenrath og Murmester Math. Mathiasen i Vejle indgaaet Kontrakt dat. Vellinggaard 8. Jan. 1777, paa denne Kirkes Vedligeholdelse i 15 Aar fra Michaeli Dag s. A. imod en aarlig Afgift af 8 Rigsdl. til Murrasteren. Nic. Povlsen ejer Kirken i 11 Aar, og det er ren Forfaldstid for den gamle Kirkebygning.

Jeg hidsætter et Syn fra 1791, som giver os et nøjagtigt, men saa trist Billede af Kirkens Tilstand:

»Schierup Kirkes Tilstand befindes saaledes:¹⁰⁴⁾

Indvendig: Væggene er overalt kalkede, men ej tilfulde hvide. Paa Kirkegulvet imod Vester imod Enden

¹⁰⁰⁾ Elbo m. fl. Herredes Skøde- og Pantebog No. 1. S. 163.

¹⁰¹⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse af Sognene i Holmans og Elbo H. S. 109.

¹⁰²⁾ Biografisk Leksikon. I B. S. 391.

¹⁰³⁾ Elbo m. fl. Herreders Skøde- og Pantebog No. 1. S. 308.

¹⁰⁴⁾ Provst C. Bangs Indberetning til Biskoppen c. 24. Novbr. 1791.

er anbragt et Begravelse, der med Billighed kan kaldes aaben, siden det i nogle Aar har været overlagt med faa løse Brædder, der gør Indgangen til Stolene farligt, ligesom det i sig selv er et ubehageligt Syn.

Ved den sydlige Side af Alteret er ligeledes et aaben Begravelse, der i nogle Aar har været meget brøstfældig og farlig for Præsten, naar der er Altergang, da han skal over samme ved Sacramentets Uddeling; foruden det, at det er ubehageligt saavel for Præsten som saa vel for Degnen, tæt neden for ved hvis Stol Begravelsen er, i lang Tid at udaande de usunde og modbydelige Dunster, hvilket uhindret kan opstige fra Ligene.

Messeskiorten er forsynet med Hundreder af Huller, hvilket i mange Aar jo bestandig, siden Kongen ejede Kirken, er bleven anmerket.

Vinduerne, hvoraf 4 paa den syndre og 2 smaa paa den nordre Side ere alle meget dunkle, overstænkede med Kalk og anden Urenlighed, der gør Kirken halv mørk ved klar Dag.

Stole og Bænke ere til Størstedelen alle løse og med samme som med hele Kirkens Renhed og Ordentlighed ser det kun maadeligt ud.

I Kirken er et Pulpitur.

Loftet bestaar i Klædning under Biælkerne, der turde og vilde ingen af nærværende gaa op derpaa; nogle Lister hang løse og kan befrygtes at falde ned paa Tilhørernes Hoveder.

Draabers Fald saas der Tegn til, ligesom nærværende sagde, at det i Regn-Veir dryppede stærkt i Stolene.

Vaabenhuset mangler Loft.

Udvendig: Kirkemuren bestaar overalt af hugne Kampesten, hvoraf nogle paa den nordre Side ved

tre Steder ere komne ud af deres Orden. Fodstykket af den østre Side paa Vaabenhuset er borttraadnet. Taget paa Kirken findes af føranmeldte Draabefald at være utæt. Kirkegaarden ejer hverken Port eller Laage og da Stendiget ikke nu eller i mange Aar har kunnet hegne, saa er her aaben fælles Gang for Kreaturer af alle Slags.

Klokkens Brug ved Ligbegængelse angives at koste fra 12—14 Sk.

— — —

Denne Kirke siges at være solgt i sidstafvigte Sommer til en Bonde i Svinholt Bye i Schierup Sogn ved Navn Lars Madsen — der ogsaa skal have oppebaaret al dette Aars Tiende. Men da hverken Sælgeren eller Kjøberen har anmeldt noget for mig derom, saa kan jeg ikke melde noget efter blot Rygte om denne Forandring.«

— — —

Rygtet, som Provsten omtaler, talte Sandhed. Kirken havde igen skiftet Ejer. Den 20. Aug. 1791 oprettedes der Købekontrakt¹⁰⁵⁾ mellem Selvejer-Gaardmand Lars Madsen i Svinholt og S. T. Hr. Nicolaus Povlsen i Follerup om Kirken med Jus patronatus & vocandi, Kirkens Korn- og Kvægtiende, dens Bonde-skylds Hartkorn matriculeret for 18 Td. 6 Skp. saavel det under Nr. 4, 16 og 19 tilhørende Ager og Engs Htk. i Skiærup By 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. og Skov-skyld 1 Fjd., som har været i Arvefeste til afgangne Jørgen Holm og nu til hans Arvinger for 6 Rdl. 5 Mk. 10 Sk. aarlig.

Købesummen var 3000 Rigsdl., hvoraf Køberen betalte 1750 Rdl., medens Restbeløbet 1250 Rdl. frem-

¹⁰⁵⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog No. 50 Fol. 819.

deles blev indestaaende i Kirken og forrentedes til den »Kongelige Casse«.

Som Selvskyldner-Kautionist underskriver Selvejergaardmand Anders Madsen i Sellerup. Bemeldte Lars Madsen laaner samtidig 1000 Rdl. af Jomfru Catharina Dorthæa Høstmarck af Gamst Præstegaard, som betaales Sælgeren. For Pengene giver L. Madsen Jomfruen en Obligation, dateret 11. Juni 1792, hvori han pantsætter Kirken.

Som Selvskyldner Kautionister underskriver Rasmus Bonde i Vinding, Anders Madsen i Sellerup og Hans Nicolaisen i Skærup alle Selvejergaardmænd.

Jomfru Høstmarck — født $25/4$ 1768 — var Datter af Præsten Jens Nielsen Høstmarck og Hustru Amalie Cathrine Stellwagen;¹⁰⁶⁾ hun bliver Lars Madsens 2. Hustru efter hans første Hustrus Johanne Hansdatters Død omkring Aaret 1801.

En halv Snes Aar senere giver Lars Madsen Skøde¹⁰⁷⁾ til Kongen paa Jus patronatus & vocandi, idet han bortskænker, aldeles afhænder og overdrager til Hans Majestæt Skiærup Kirkes Jus patronatus & vocandi, saaledes at denne Rettighed bestandig skal være og forblive Kronens Ejendom og ingen Pretention paa samme i nogen Maade gøres af Kirkens nærværende eller tilkommende Ejere.

Svinholt, d. 25. Sept. 1801.

Lars Madsen.

KIRKEN I FOLKETS EJE

Aar 1812 den 16. Juni sælger og bortskøder¹⁰⁸⁾ Lars Madsen Kirken til efterfølgende Beboere og Lodsejere i Skiærup Sogn, nemlig: Niels Marcussen,

¹⁰⁶⁾ Anst-Giesten Kirkebog 1766—93.

¹⁰⁷⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog No. 50 Fol. 820.

¹⁰⁸⁾ Elbo m. fl. Herreders Pante- & Skødeprotokol 1812—18. Fol. 65.

Aug 78.20

Skærup Kirke set fra Sydøst.
Tegn. i Nationalmuseet af Arkitekt Erik Schiødt.

Dorthea Knudsdatter, Jens Abrahamsen, Augustinus Povlsen, Erhardt Weilandt paa Brandtlund, Mads Olesen, Peder Madsen Ravn, Ole Olesen, Niels Thomsen Hvid, Søren Pedersen Lomholt, Nicolai Hansen, Mads Hansen, Niels Pedersen Lomholt, Jacob Nielsen, Peder Ladegaard, Maren Lauritsdatter, Jens Ladegaard, Hans Mortensen, Anders Chistiansen, Abraham Hansen, Niels Michaelsen, Peder Thomsen, Palle Sørensen, Christen Hansen, Povl Nielsen Ravn, Jacob Mikkelsen Smed, Mogens Hansen, Mads Gjermansen, Mathias Hansen, Niels Andersen Frost, Johan Andersen Frost, Søren Nielsen, alle af Skjærup Sogn. Mads Jensen Møller og Johanne Nielsdatter, begge af Svinholt, Ole Mikkelsen af Klattrup og Ole Hansen af Vinding.

Kirken sælges med dens imatriculerede Htk. 18 Td. 6 Skp. og med Kirkejorderne for en Sum af 10,000 Rdl., hvoraf 8,750 Rdl. dansk Courant betales kontant, og Køberne overtager Kirkens Gæld, 1250 Rdl. dansk Courant, til Kongens Kasse til fremtidig Forrentning; og nu er den gamle Kirke igen i Folkets Eje. — —

— — —

Vi har tidligere hørt, at Kongens Andel i Sognets Tiender var for en Tid fæstet til Hans Hansen og til en anden Tid lagt til Dronning Dorotheas Enkesæde.

Nogle Aar, før Kirken kommer i Folkets Eje, havde Sognemændene købt Kongetienden, hvis matriculerede Hartkorn var som Kirkens 18 Tdr. 6 Skp.

Ved kgl. Skøde af 3. Maj 1768 blev Tienden solgt til Ritmester Lorentz Blom for 2510 Rdl., hvoraf Halvdelen blev betalt ved Købet og Restsummen forrentet med 4 % p. A. til den kgl. Kasse.

Efter Rekvisition af Skiftekommissærerne, Sognepræsterne Bang i N. Vilstrup og Johs. Leth, Engum,

samt Birkedommer Meden, Vejle, bortsolgtes Tienden ved offentlig Auktion den 18. Febr. 1799, og den blev tilslaaet Sognefoged Marcus Ditlefsen i Skærup paa egne og Sognemænds Vegne for 2560 Rdl., der blev betalt til Juni s. A.¹⁰⁹⁾

De paagældende Sognemænd og Lodsejere var: Søren Olesen, Ole Sørensen, Niels Hviid, Morten Christensen, Jens Lomholt, Søren Lomholt, Nicolai Hansen, Niels Lomholt, Marie Kiærs, Jacob Nielsen, Peder Ladegaard, Nicolai Terkelsen, Christian Jacobsen, Abraham Hansen, Niels Mikkelsen, Hans Jensen, Poul Ravn, Hans Christensen, Marcus Ditlefsen, Niels Madsens Enke, Abraham Jensens Enke, Augustinus Poulsen, Anders Madsen, Peder Foged og Søren Andersen, alle Gaardmænd, samt Husmændene: Palle Andersen, Søren Nielsen og Hans Sørensen.

Kirkens Jorder.

Før vi ser paa Kirkens Tilværelse i dens Folketid, vil vi høre lidt om dens gentagne Gange nævnte Jorder. I 1643 har Niels Hansen Thuesen og Anders Vinter hver nogle Agre i Fæste; i 1651 har Anders Vinter kun 1 Ager og Niels Thusen Resten. 1688 er Jorden delt imellem Chr. Tønnitzen og Hans Jensen. 1719 overtager Lorentz Müllengraf Johan Brandts Gaard i Skærup med Kirkejorderne Nr. 16 og Nr. 19. 1733 har Regimentskvartermester J. Grove paa Brandtlund al Jorden; men det ses, at Hans Jensens Del før har været brugt af Laurs Christensens Enke Anne Hansdatter.¹¹¹⁾

Ifølge et gammelt Arvefæste-Brev, dat. Follerup d. 12. Novbr. 1777, udstedt af Chr. Wildenrath til Jørgen

¹⁰⁹⁾ Tiendskjødet i Kirkens Eje.

¹¹⁰⁾ Qvitteringsbog for Schiærup Byes Beboere 1807—1848.

¹¹¹⁾ J. J. Ravn: Beskrivelse over Sognene i Holmans og Elbo Herr. S. 62.

Christiansen Holm, Ejer af Gaarden »Enemærke« i Skærup Sogn, henhører under Kirken trende Parcel-ler, nemlig Nr. 4, Htk. 1 Fdk. 1 Alb. Nr. 16 Htk. 1 Td. 3 Skp. 3 Fdk. 2 Alb., og Nr. 19 Htk. 2 Fdk. 1 Alb. Ager og Engs. Samlet Htk. 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Skovskyld 1 Fdk. Fæsteren svarer aarlig 6 Rdl. 5 Mk. 10 Sk.

De nævnte Jorder, som ved dette Fæstebrevs Ud-stedelse blev dyrket under Fællesskabet, var efter Wil-denraths Fortegnelse følgende:

1. Quist-Ager, hvori kan saas »	Td.	6 Skp.	Rug
2. Gaarsøie, senere kaldet Gaarsvie	1 —	4 »	—
3. Hør-Ager	1 —	4 »	—
4. Bloss-Ager	» —	4 »	—
5. Beer-Toft	1 —	4 »	—
6. Kirke-Toft	1 —	2 »	—
7. Ager fra Sønder Mark	» —	2 »	—
8. Kaders-Holm, sen. Qvadersholm »	—	3 »	—
9. Erken, senere Erkilde	» —	6 »	—

Jorderne laa adspredt paa Byens Mark og ejes af forskellige Beboere, i 1862 af Thomas Madsen, Hans Madsen, Niels Madsen, Niels Pallesen, Jens Ravn m. fl., og disse Smaajorder maa da være bortsolgte eller magelagte af »Enemærke«-Ejeren, der paa slig Maade har faaet Jorderne samlede ved eller i Nær-heden af sin private Ejendom.¹¹²⁾ Af Fæsterne i den nyere Tid nævnes: Søren Udesen (Dahl), Jens Nielsen og J. Ladegaard.

Langt tilbage i Tiden har Bønderne kørt »i Ægt« for den gamle Kirke, og disse Ydelser vedblev efter at Kirken kom i Privateje.

¹¹²⁾ Kirke-Protocol for Skærup Kirke.

Kirkens ældste bevarede »Ægte-Bog»¹¹³⁾ gaar tilbage til 1797. Den er af stor Interesse og bærer nøje Vidnesbyrd om Beboernes Velvillie imod deres Kirkebygning, og jeg skal eksempelvis fremdrage enkelte Ting:

Lange Ægter.

Niels Madsen og Abraham Jensen var hen i Wester Nebel om Murmesteren d. 21. Juni 1797.

Augustinus Povlsen og Zønniche Møller hjemkjørte ham d. 29. Juni.

Murmesteren hentes til og hjembringes fra Kirken hvert Aar til 1807, og da synes Kirkens Murdele at være bragt i forsvarlig Stand.

I det følgende Tiaar hentes og hjembringes Blytækkeren en eller flere Gange hvert Aar.

1811. 25. Septbr. kørte Niels Hvid Blytækkeren til Kolding.

» 26. » hentede Morten Christensen ham til Kirken.

» 5. Octbr. kørte Jens Lomholt ham til Kolding.

» 9. » kørte Søren Lomholt og hentede Blytækkeren i Kolding.

» 16. » kørte Nicolai Hansen og Niels Lomholt Blytækkeren til Kolding.

I 1816 kørte Jens Abrahamsen til Provst Bleker¹¹⁴⁾ i Paaby med Penge til »froue« (Frue) Kirke i Kjøbenhavn.

I 1819 d. 31. Juli synes Kirken, og Synsmændene hjemkøres dels til Paaby og dels til Kolding.

I 1849. ⁶/₁₀ Niels Marcussen 6 Læs Sand paa Kirkegaarden.

¹¹³⁾ Ægte-Bog over Skjærup Kirke.

¹¹⁴⁾ Provst Blicher, Sognepr. til Starup-Nebel, senere fra 1817—1833 i Gaverslund-Vinding.

I 1849. $\frac{6}{10}$. Mads Hansen 1 Læs Tagsten fra Vejle.
 » 1850. $\frac{24}{6}$. Peder Sørensen Svoger Kalk fra Vejle.
 Mads Olesen og Niels Olesen kører Tagsten samme
 Dag; medens Thomas Hvid henter Brædder og Læg-
 ter i Vejle og Peder Lomholt og Morten Christensen
 nærmest er i kort Ægte med at hente Mursand.

I 1857 $\frac{10}{6}$ Niels Pallesen henter Maleren fra Vejle
 til Kirken.

» $\frac{16}{6}$ Peder Quist kørte ham hjem.¹¹⁶⁾

Stakket Ægter.

Stakket Ægte (korte Æ.) i 1796 den første: Søren
 Olufsen henter Kalk-Bænken i Svinholt; Thomas Jør-
 gensen henter 2 Læs Sand til Kirken.

1797. Jens Lomholt i Damkjær d. 22. Juli om Kalk,
 Mads Thuesen om Sand og Sten samme Dag.

Den 21. Septbr. 1811. kørte Ole Sørensen Træ og
 Sand til Blytækkeren, og Niels Hvid kørte Træ til
 Kirken d. 29. Septbr.

1817 d. 20. Juni red Christen Hansen med et Brev til
 Gaarslev.

1821 d. 27. Septbr. kørte Jens Lomholt »föllning«
 til Kirken til at »følde« Begravelsen med; den 29.
 s. M. kørte Søren Lomholt »föllning«.

I Aaret efter, 11. Marts, kørte Peder Lomholt. Sø-
 ren Lomholt, Nicolai Hansen og Povl Hansen Sten til
 Kirken, og i Slutningen af Maj s. A. kørte Niels Lom-
 holt, Poul Augustinussen, Abraham Hansen, Peder
 Thomsen, Mads Jensen og Christen Hansen »Föllning«
 til Kirken.

1853 hentede Iver Nielsen Murmesteren i Brøndsted,
 og Hans Ravn hjemkørte ham, medens Hans N. Ravn
 hentede et Vindvé i Vejle; i 1857 kørte Jens Ravn Jen-

¹¹⁶⁾ Ægte-Protocol over Skjærup Kirke fra 1848.

sen Egetræ til Kirken, og i 1859, 10. Marts, kørte Maren Madsdatter det ny Knæfald fra Niels Pedersen Hjuler til Kirken. — —

Plis-Arbeid.

Ved Kirkens Overgang til Folkets Eje i 1811 begyndte Sognebeboerne at gøre frivilligt Arbejde — Aar for Aar — efter Omgang ved Kirken. Dette Arbejde, »Plis-Arbejde«, begyndte nævnte Aar ved Niels Hvid og gik rundt i Sognet igen. Peder Ravn var den sidste.

I 1812 begyndte Arbejdet ved Peder Mikkelsen og Ole Olesen, og blev ved med Gaarde og Huse til Jens Ladegaard og Hans Mortensen, der var den sidste.

1824, d. 17. Septr., gjorde Søren Lomholt, Nicolai Hansen, Peder Christensen og Hans Mortensen Plis-Arbejd ved Kirkeklokken; og samme Aar i Decbr. gjorde Abraham og Peer Thomsen, Niels Jacobsen og Povl Ravn Plis-Arbejd ved at gøre med Blyet.

1838, 28. Marts, kaster Søren Quist Sneen ud af Kirketaarnets Loft for Plis-Arbejde; og i 1846 kulminerer dette for Kirken saa gavnlige Arbejde i 46 Plis-Dage.

Om Sand til Kirken.

(En Omgang for sig selv.)

Iver Nielsen faar flye 2 Skp. Sand (Strøsand) til Kirken Pinsedag 1837.

Poul Augustinussen faar flye 2 Skp. Sand til Kirken Julen 1837, og Hans Mortensen faar flye 2 Skp. Sand til Paaskedag 1838.

Nogle Aar senere synes Forbruget mindre; i 1846 leverer Hans Christensen og Hans Ravn, begge af Svinholt, hver 1 Skp. Sand, den første til Paaske, den anden til Pinse, og Marcus Nielsen i Skærup 1 Skp. til Julen samme Aar.

Begravelsesringning.

I hvert eneste Kirkeregnskab er der paa Indtægts-siden ført Smaasummer, indkommen for Klokkens Ringning ved Begravelser. Som Eksp. nævnes Aarene 1825—26 og 1842.

I 1825—26 Søren Kreberg for Klokken 1 Mk.; Henrik Wæver 1 Mk.; Morten Christensen 1 Mk.; Niels Frost 12 Sk.; Niels Marcussen 12 Sk.; Mads Sørensen 12 Sk.; Mads Hansen 1 Mk.; Anders Christian 1 Mk., og Jens Pedersen for 2 Liig 2 Mk.

I 1842 ydes der af Dorthé Kreiberg 12 Sk.; Mads Hattenborg 12 Sk.; Karl Hansen 12 Sk.; Mikkel Jacobsen 12 Sk.; Hans Mortensen 1 Mk., og Niels Palle-sen 2 Mk.¹¹⁶⁾

Nogle af Kirkens Værger i Folketiden.

Den 1. Febr. 1824 blev Mads Olesen, Skærup, og Niels Hvid i Damkjær Kirkeværger.

10. Jan. 1826 blev de afløst af Søren Lomholt og Nikolaj Hansen.

13. Jan. 1828 blev Mads Jensen og Ole Pedersen, Svinholt, Værger.

3. Jan. 1832 afløste Christen Hansen og Knud Pedersen; men allerede i det følgende Aar overtager Sognefoged Jens Abrahamsen Regnskabet.

3. Jan. 1836 udmeldes Mads Olesen og Niels Olesen, og 13. April 1839 blev Thomas Hvid og Morten Christensen i Damkjær Værger.

I 1842 afløstes de to Værger af Peder Lomholt og Hans Madsen; i 1848 er Peder Madsen og Lars Hansen Værger; i 1851 fik Thomas Pedersen og Niels Madsen Hvervet; i 1857 Jørgen Madsen og Hans Nielsen Ravn; i 1860 Lars Jensen og Hans Poulsen; i 1866 J. Axel og Poul Mortensen.

¹¹⁶⁾ Kirke-Regnskabsbog for 1834—1849.

Fra 1872 (¹/₁) blev Henrik Sørensen, Hans Poulsen og Søren Udesen Dahl Værger; de tre Mænd afløstes i 1875 af Hans Udesen Dahl og Niels Pedersen, og dermed er vi naaede frem til de store Restaurationsarbejders Tid, da først Taarnets Sydмур skalmures i 1881 og Skib og Kor ombygges i 1883.

Kirkens Legater.

Kirken har i Folketiden modtaget baade større og mindre Gaver*) og enkelte Legater.

I 1842 stiftede Grdjr. Søren Pedersen Lomholt og hans Hustru Kirsten Hansdatter et Legat paa 400 Rigsdaler, nu 800 Kr., hvis Renter deles imellem Kirken og Sognets fattige, saaledes at Renten, der betales ved Snapsting, skal tilfalde Kirken til dens Forbedring og Forskønnelse, medens December-Renten uddeles til Trængende i Skærup Sogn uden for Fattigvæsenet.¹¹⁷⁾

I Aaret 1856 skænkede Pigen Ellen Sophie Nicolaisdatter en Sum af 50 Rdl. til Kirkens Forskønnelse.

I 1896 skænkede Grdjr. Jes Qvists Enke, Ane Sophie Qvist, 5000 Kr. til værdige Trængende i Skærup Sogn, og 2000 Kr. til et nyt Orgel i Kirken paa den Betingelse, at hendes Familiegravsted paa Kirkegaarden overlades hende »for bestandige Tider«.

Endelig nævnes Abelone Søbergs Legat, dat. 19. Febr. 1912, det er paa 1000 Kr., der er indsat i Stiftets offentlige Midler. De aarlige Renter anvendes »til Skærup Kirkes Forskønnelse.«¹¹⁸⁾

Taarnets Skalmuring.

Da Dele af Kirkebygningen i Tidens Løb blev meget brøstfældige, begyndte de aarlige Syn i Halvfjerds-erne at fremsætte Ønsker om betydelige Restaura-

*) Kirkens Golgatabillede er skænket af Grdjr. Jens Lomholts Enke, Mette Lomholt.

¹¹⁷⁾ Hiort-Lorenzen & Salicath: Repertorium over Legater IV. S. 388.

¹¹⁸⁾ Kirkeprotocol for Skærup Kirke.

tioner, der, da Kirken var for lille i Forhold til Sognets Folketal, gik over til Krav om Ombygning og Udvidelse af det gamle Kirkehus. I 1877 siger Synet:

- 1) Vaabehuset opbygges af Nyt.
- 2) Korets Mure maa nedtages og omsættes.
- 3) Taarnet istandsættes.

Synet maatte dog hellere foreslaa, at Koret udvidedes til Bredde med Skibet, og at der saa tilføjedes et nyt Kor. Indgangen til Kirken kunde da anbringes i Vestsiden af Taarnet, der da vilde blive Forhal til Kirken, hvorved Opførelsen af et nyt Vaabehus vilde bortfalde. Vælges dette, maa der indgives en af en bygningskyndig forfattet Plan.

Mørch.¹¹⁹⁾ H. Rasmussen. H. Sejersen.

Denne Synsudtalelse medførte lange Forhandlinger mellem Kirkeejerne ved Kirkeværgerne: Søren Lomholt, Niels Madsen og Peder Nielsen, Provst og Kultusministeriet; men endelig i Vinteren 1882 enedes man om først at restaurere Taarnet, bl. a. ved Skalmuring af Sydsiden.

De dertil nødvendige Tegninger og Planer var udarbejdede af Bygmester S. L. Gynther i Kolding — sandsynligvis i Samraad med den kgl. Bygningsinspektør Justitsraad Winstrup. — Gynther fik ogsaa Arbejdet med Istandsættelsen, den skred saa hurtig fremad, at Synet allerede den 6. Juni 1882 »finder Taarnet godt og smukt istandsat«.

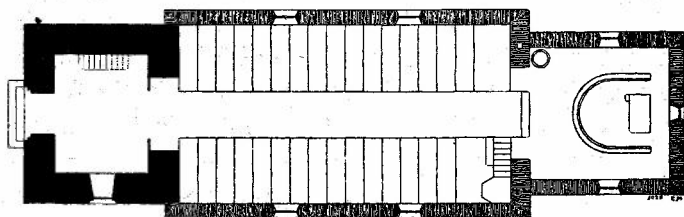
Ombygning af Kirkens Skib og Kor.

Overvejelserne om Kirkens Restauration eller dens Ombygning tog lang Tid, og den tiltrængte Fornyelse trak i Langdrag; men ved Juletid 1882 kom de — lige-

¹¹⁹⁾ Laurits Mørch, Sognepr. først til Starup-Nebel og til N. Bjært fra 1868—1887, † i København 1/8 1890.

ledes af Bygmester Gynther — med Raad af Justitsraad Winstrup — udarbejdede Tegninger, Planer og Overslag tilbage fra Ministeriet i godkendt Stand, og Kirkens daværende Bestyrelse: Mads Nielsen, Jens Lomholt og Anders Nielsen overdrog Nedbrydnings- og Ombygningsarbejderne til Gynther for en samlet Sum af c. 13,500 Kr.

Den sidste Gudstjeneste i den gamle Kirke blev holdt 2. Paaskedag 1883, ved hvilken Lejlighed baade

Den ombyggede Kirkes Grundplan.
Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

Præst og Menighed tog en hjertelig, men tankefyldt Afsked med det gamle Kirkehus,¹²⁰⁾ der ned igennem Aarhundreder havde været Slægternes fælles Mødested i lyse som i mørke Tider. — — Nu begyndte Nedbrydningsarbejdet,¹²¹⁾ og det gik hurtigt. Kirkens nye Grund blev lagt; de gamle Kvadersten rensedes, sorteredes og gik ind i de nye Mure.

Den $\frac{6}{6}$ s. A. er Synet atter i Kirken og fandt Ombygningsarbejderne i fuld Gang, og de nye Mure opførte til Vinduerne.¹²²⁾

Før Sommeren gled til Ende, var det ombyggede Kirkehus under Tag, og da Murerne var i Stand med

¹²⁰⁾ Fredericia Dagblad 29/10 1883.

¹²¹⁾ 10594 Pd. Bly blev solgt til P. C. Petersen og Comp. i Horsens for 1165 Kr. og 1100 Pd. Bly til Gaverslund Kirke for 121 Kr.

¹²²⁾ Kirkeprotocol for Skærup Kirke.

de indvendige Arbejder i Kirkerummet, blev der indsat nye Stole, Døbefonten blev gennemrenset og befriet for sit skæmmende Lag Maling. Det gamle Alter-skab, der blev saa smukt restaureret af Konservator Steffensen, kom paa sin nye Plads. Prædikestolen blev renset og omhyggelig istandsat af Snedker H. O. Nissen i Vejle; den blev, som tidligere, opbygget ved Skibets østlige Vindue ved Korbuen.

Den 27. Oktober afsynes Kirken, og Synet udtaler:
»Kirkens Skib og Kor er opførte fra Grunden af.

Bygmester, Murmester Gynther fra Kolding var tilstede, fremlagde og forklarede de af Ministeriet approberede Planer og Tegninger, der var nøjagtig fulgte. Arbejdet var i det hele smukt og godt udført og gjorde sin Bygmester megen Ære.« — — —

S. L. Gynther havde ledet Arbejderne og selv overtaget Mur- og Stenhuggerarbejdet. Tømmerarbejdet var udført af Tømmermester A. J. Gynther; Kirkestolene blev leveret af Snedker Olesen, Blikkenslager- og Skiferarbejdet blev udført af Blikkenslager Stein-fath, alle af Kolding, medens N. P. Lind udførte Malerarbejdet.

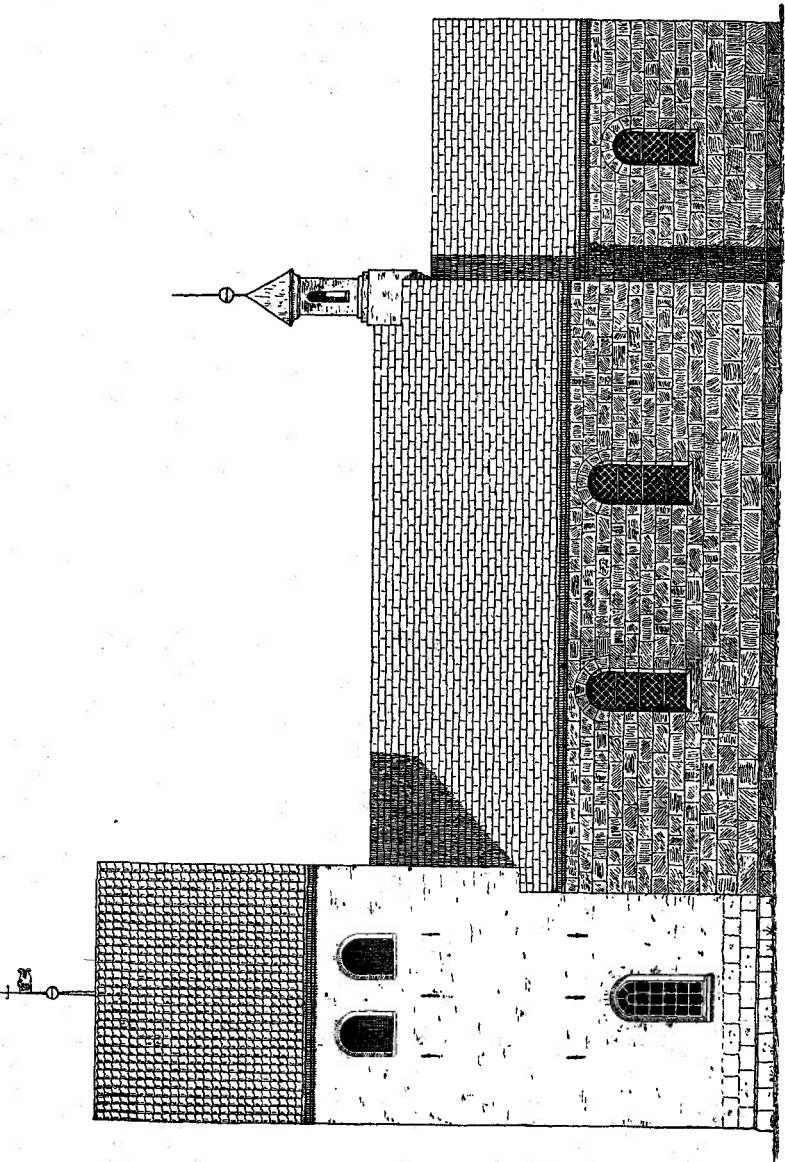
Kirkens Indvielse.

Den nyopførte Kirke indviedes den 28. Oktober af Biskop C. F. Balslev i Overværelse af Provsterne Mørck og Assens,¹²³⁾ ni Præster og saa mange af Menigheden og Omegnens Beboere, som Kirken paa nogen Maade kunde rumme.

De to Provster og Pastor Ammundsen¹²⁴⁾ fremsagde Bibelord, hvorefter Biskoppen talte over Fil. 3, 20—21:
Vort Borgerskab er i Himlene, hvorfra vi ogsaa for-

¹²³⁾ Michael Rodevald Gjørup Assens, Sognepr. til Gaverslund ¹²/_t 1880 — ²¹/₁₂ 1899, Provst. † i Fredericia ¹²/₁₀ 1911.

¹²⁴⁾ Peter Ammundsen, Sognepr. til Pjedsted-Gaarslev fra ²⁸/₂ 1878.

Skærup Kirke. Tegn. af Arkitekt Einer Mikkelsen.

venter som Frelser den Herre Jesus Kristus, der skal forvandle vort Fornedrelses Legeme til at vorde ligedannet med hans Herligheds-Legeme.

Biskoppen sluttede sin Tale med Ønsker om, at den nye Kirke maatte blive til rig Velsignelse for Menigheden, og at der her maatte samles Borgere til det himmelske Fædreland; derefter indviede han i den treenige Guds Navn det nye Kirkehus, Døbefonten, Nadverbord og Nadverkar, hvorefter han sluttede med en Bøn for Menigheden og med Fadervor.

Efter Indvielsen prædikede Kapellan Richard Stefensen hjerteligt og indtrængende over Dagens Evangelium, Luc. 24, Kap. 13—35: Vandringen til Emaus; derefter lyste han Velsignelsen over de mange tilstedeværende, og den hellige Handling var til Ende.¹²⁵⁾

KIRKEN I NUTIDEN

Bortset fra tiltagende Skrøbelighed i Taarnets Tagdækning og Spidsgavle, som nu i Sommer (1928) faar sin Restauration, er Kirken smukt vedligeholdt baade indvendig og udvendig.

I 1921 blev saaledes hele Kirken smukt malet; Træværket blev holdt i kønne Egetræsfarver, og Væggene blev oliemalede til en Bort c. 2 Alen over Gulvet. Alt i alt har Folketiden været god baade imod den gamle, lidt efter lidt brøstfældige Kirke og imod det nye ombyggede Kirkehus.

De skiftende Præstemænd i samme Tidsrum, hvad enten de som Clausen,¹²⁶⁾ Pedersen¹²⁷⁾ og Sørensen¹²⁸⁾

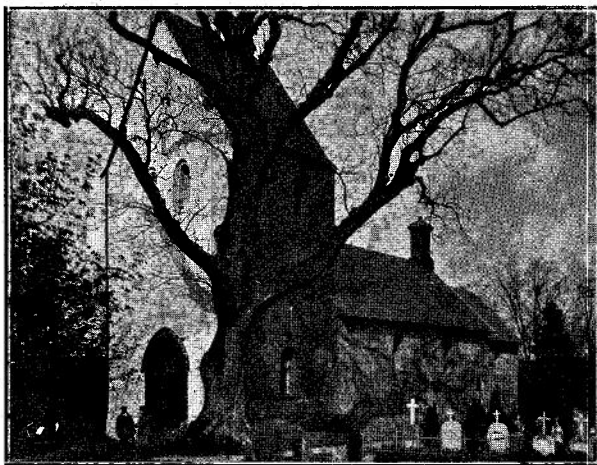
¹²⁵⁾ Vejle Amts Avis ^{30/10} 1883.

¹²⁶⁾ Claus Clausen, f. ^{1/5} 1760, gift ^{4/5} 1799 med Kirsten Krarup af Vejrum, Sognepr. 1821. † ^{9/5} 1842.

¹²⁷⁾ Herman Frederik Petersen, f. ^{13/5} 1797 i Nørre Jernløse, gift med Augusta Eleonora Grundtvig af N. Snede, Sognepr. 1842—1853. † ^{11/7} 1853.

¹²⁸⁾ Johannes Angel Sørensen, f. ^{22/5} 1801 i Esbønderup, blev ^{20/7} 1829 gift med Johanne Severine Grundtvig af Torkildstrup. Sognepr. ^{26/1} 1853—^{12/5} 1887. † ^{25/4} 1894 i København.

kom fra Smidstrup, eller de som Hagemann¹²⁹⁾ og Christensen¹³⁰⁾ kom fra Vinding¹³¹⁾ — alle har de hver for sig ønsket, at Kirken stod vel vedligeholdt til sit Brug, og de mange skiftende Værger og Bestyrelsesmedlemmer har — omend med vidt forskelligt Syn paa Kirkens Bedste — dog i al Almindelighed sørget godt for dens Bevaring frem igennem Aartierne.

Skærup Kirke en Foraarsdag. Fot.: I. F. Kiær.

Vi har jo set, at her er ydet meget frivilligt Arbejde af Sognets Beboere i Form af Ægter, Plisarbejde og Sandlevering, ligesom Kirken har modtaget Legater og Gaver til dens Forskønnelse og Pryd.

¹²⁹⁾ Hans Andreas Kristian Hagemann, f. i Viborg ^{30/11} 1850, gift ^{7/8} 1875 med Thyra Ulrik af Tønder. Sognepr. til Vinding fra ^{9/7} 1880 og til Skærup fra 1887—1906, da han forflyttes til St. Peders Kirke i Slagelse. »Da H. flyttede til Sjælland mistede denne Egn en af sine bedste og mest sympatiske Præster. Der var noget lyst og frejdigt over denne tiltalende Præsteskikkelse« (Vejle A. Folkebl. ^{30/8} 1907). Hagemann døde paa Vejle Sygehus 29. Aug. 1907.

¹³⁰⁾ Hans Christian Christensen, f. ^{12/11} 1862 i Dons, gift ^{18/4} 1900 med Kirstine Elisabeth Larsen af Højslev Kirkeby.

¹³¹⁾ Ifølge kgl. Reskript af ^{1/11} 1879 skulde Skærup ved indtrædende Väkance udskilles fra Smidstrup og forenes med Vinding, hvilket skete ved Pastor Sørensens Entledigelse ^{12/9} 1887.

Al saadan god Velvillie har tjent — og tjener fremdeles til, at Kirkehuset faar noget af Helligdommens ædle Værdighed, saa det stedse kan blive et lyst og venligt Opholdssted, hvor Menighedens Medlemmer med Behagelighed¹³²⁾ kan sidde hyggeligt ved Siden af hverandre i kærlig Andagt. — — —

Kirken ejes fremdeles af Tiendeyderne og bestyres for Tiden af Grdjr. Jens Pedersen Grøngaard, Kolletgaard, Grdjr. Johannes Pjenggaard, Linnet, og Murmester Evald Jensen, Skærup.

I Sognets Menighedsraad har følgende Sæde: Pastor H. C. Christensen (Formand), Grdjr. Johannes Pallesen (Næstformand), Lærer Th. N. Holt, Købmand Emil Schmidt, Particulier Søren Abraham Sørensen, Grdjr. Sognefoged Adolf Buhl og Fru Julie Marie Eriksen af Linnet Skole.

Som Kirkesanger virker Lærer ved Skærup Skole, Th. Holt, og som Organist Erik Eriksen, Lærer i Linnet. Som Ringer og Kirkebetjent virker Husejerske Elisabeth Pedersen. Igennem 50 Aar har hun nu arbejdet, først i den gamle, og siden i den nuværende Kirke, hvor hun gennem de mange Aar har ydet et trofast Arbejde ved den daglige Ringning,¹³³⁾ ved Renholdelsen af Kirkerummet og ved at passe og pleje mange af de Grave, der tuedes paa Kirkegaarden i hendes lange Arbejdsdag. Et Kig i den hyggelige Kirke og et Udsyn over den smukke, velholdte Kirkegaard viser os hendes Kærlighed til sin Livsgerning.

Ved Kirketaarnets sydvestre Hjørne staar en mægtig Ask, der ved Roden maaler sine 12 Alen i Om-

¹³²⁾ Wilh. Rothe: Den danske Kirkebygning. S. 39.

¹³³⁾ Som Graver virker Husejer Peder Pedersen.

kreds; den strækker sin Top i mere end Taarnhøjde, og med sine stærke Grene favner den det hvide Taarn i Syd og Vest. Asken er gammel. Den har hist og her dybe, frønnede Grensaar, men, om den kunde tale, hvor kunde den da fortælle saa meget: om skiftende Tider og rullende Aar, om den lange Kæde af Slægter — i faa eller mange Led —, som kom, og som gik i

Korsfæstelsen. Maleri af H. Agersnap. Fot. H. Albjerg.

dette Kirkehus, om grædende Smaabørn, der bares til Daabens hellige Kilde i den gamle skønne Font, om smilende unge Mænd og Kvinder, der her mødtes i Bryllupsfærd og gav hinanden Haandslag og Jaord foran det gamle kønne Alter, om Tusinder af Mænd og Kvinder, der kom hid med Andagt til Kirkegang og til Nadverbord, og om Ligklokkens Toner over Slægternes Mænd og Kvinder, der bares til Hvile i Kirkens stille Have. — — —

— — —
— — —

Endnu — som igennem 4 Aarhundreder — lyder den gamle Klokke paa Søndage og paa Kirkens Fester og igen daglig ved Gry og ved Kvæld. Den ringer sine Klange ud over Menigheden — alt imens den vedholdende toner sin Bøn for hvert Øre og for hvert Hjerte, den naar til:

»Hjælp Jesus! — Maria! — og Sankte Niels!«

KOMARKSBUSKENE VED KOLDING

GLARMESTER TH. THOMSEN OG HANS »GAVNLIGE
TRÆPLANTNING«

VED KOMMUNELÆRER ALBERT THOMSEN, HOLBÆK

I December 1842 fik Borgerrepræsentant, Glarmester Thomas Thomsen i Kolding, overrakt et stort, smukt Sølvbæger fra det kgl. Landhusholdningsselskab som Paaskønnelse for »den varme Interesse og utrættelige Iver, hvormed han har virket for Træopelskning i den nysnævnte Kiøbstad tilhørende Skovpart«, som det hedder i Skrivelsen, der fulgte med Bægeret.

Skovparten er den lille Skov, Komarksbuskene, som fra gammel Tid tilhører Kolding By og er kendt af alle Koldingensere. Her igennem fører den smukke Spadserevej fra »Kolding Skov« og »Marielund« ud til Bramdrup Skov.

Nedenfor skal nu gives nogle Oplysninger om den »Træopelskning« i Komarksbuskene, om Glarmesteren, der skaffede Byen en ny Skov, og om det Sølvbæger, man belønnede ham med.

Thomas Ulrich Thomsen var født i Kolding den 8. Novbr. 1787 som Søn af Glarmester Christian Carl Thomsen og Hustru Dorthea Christine Graff.

Faderen var indvandret hertil fra Augustenborg¹⁾ og løste i 1779 Borgerskab som Glarmester i Kolding.

¹⁾ Søn af Thomas Stephensen, Kusk hos Prins Emil af Augustenborg.

Han boede paa Østergade, først i et lille Hus, han havde købt sig i 1781, senere i Naboejendommen nordenfor, som han i 1803 havde erhvervet paa Auktion efter Toldkasserer, Løjtn. Brandis. Denne Gaard var derefter i Glarmesterslægtens Eje i godt og vel hundrede Aar.²⁾

Her voksede saa den lille Thomas Ulrich op. Der var smaa Kaar i Hjemmet, mange Børn og lidet at fortjene. Som gammel Mand fortalte han, at han ved sin Konfirmation havde staaet paa Kirkegulvet i noget Tøj, der var syet af et gammelt Liberi, som stammede fra Familien i Augustenborg.

Af Glarmesteriet alene kunde Familien ikke leve, man maatte ligesom de fleste andre Borgerfolk drive lidt Avlsbrug ved Siden af. Chr. Thomsen havde saaledes en Mark »omme bag Søen« i Skindborglykke og en anden ude i Komarken (Nørremark), her maatte Drengene ofte ud for at se til Køerne eller hjælpe ved Markarbejdet, og her har Thomas nok gjort sit første Bekendtskab med Komarksbuskene, naar han og hans Kammerater legede derinde og skar sig Hyrdekæppe af Krattets unge Træer.

Efter sin Konfirmation c. 1801 kom han saa i Glarmesterlære, sandsynligvis hos Faderen, og er vel blevet Svend c. 1806. Aaret efter indmeldte han sig nemlig i det borgerlige Skydeselskab, saa da maa han i hvert Fald have været Svend. Han var en ivrig Skytte ligesom Faderen, og i flere Aar nævnes de smukt sammen i Selskabets Medlemsliste som »Glaser Thomsen, og Thomsen den yngre«.³⁾

²⁾ Glarmester C. Thomsen ejede den 1803—22, derefter Sønnen, Glarmester Th. Thomsen, 1822—62, og hans yngste Søn, Glarmester Ditlev Thomsen, og dennes Enke 1862—1909.

³⁾ Chr. C. Thomsen var blandt de 64 Borgere, som vedtog Selskabets første Love i 1789, og han skød Kongeskudet i 1790. Thomas Th. deltog

Da Koldinghus brændte i 1808, var den unge ansat ved Slottets Brandvæsen; han og et Par andre yngre Borgere havde »Gemaksprøjten« at passe. Det var en mindre Sprøjte til indendørs Brug, to Mand kunde bære den omkring i Salene. Brandfolkene havde et stort Messingskilt til at bære i en Kæde om Halsen, de stod under Slotsforvalterens Kommando og lønnes af Staten med en Specie om Aaret.

I Politiprotokollens Referat af Brandforhøret hedder det, at »Glarvester Th. forklarede, at han strax forføjede sig op paa Koldinghus Slot, saasnart han hørte Anskrig om, at der var Ildløs, men da havde Ilden allerede grebet temmelig om sig og (der) blev gjort Forsøg paa Ildsæmpning med Gemak-Sprøjten, baade Indvendig og udenfra, men uden Virkning, da Ilden havde taget Overhaand imellem Gibsdækket og Loftet. Da Byens Sprøjter kom, var (han) behjælpelig til snarest mulig at sætte disse i Gang.«

I 1811 giftede han sig med Pigen Kirstine Marie Andersen, Datter af Værtshusholder Jakob Andersen. Hun var »Butikssvend« i Thiesens Købmandsgaard (Brandorff's Gaard), som laa paa Torvet, hvor nu Jernbanegade munder ud. En rask og dygtig Pige var hun i Kramboden, og hun blev ham en udmærket Hustru, en god og kærlig Moder for de mange Børn, de efterhaanden fik.

De første Aar boede de til Leje i Slotsgade i en »Brakke«,⁴⁾ som Thomas Thomsen i 1816 købte af Apoteker Eilschous Arvinger for 400 Rdl. Allerede i 1819 maatte han imidlertid flytte tilbage til Øster-

ivrigt i Foreningens Virksomhed fra 1807—1857, mødte trofast op ved Skydningen 3. Pinsedag, blev Skydekonge i 1825 ved eget Skud og var i mange Aar Dommer.

⁴⁾ Af Barakke: Soldaterbolig.

gade, fordi Faderen nu var saa gammel, at han ikke kunde tage sig af Glarmesteriet mere og derfor ønskede, at Sønnen skulde overtage det. Han solgte Gaarden til ham og gik selv paa Aftægt. I Skødet af ¹¹/₁ 1819 nævnes først »min hidtil eiende Gaard Nr. 147 i denne Byes østre Gade«, og Jordlodden i Komarken, dernæst det halve af Parcellen Nr. 25 i Skinderborglykke, saaledes som jeg ejer det i Fællig med Værtshusholder Laurs Nielsen«, og endelig alt Indbo og Besætningen. Købesummen var 1100 Rdlr. Sølv-mønt, hvoraf Thomas Thomsen kun kunde betale en liden Part kontant, men han overtog for Resten den Gæld, der hvilede paa Gaarden, og adskillige af Faderens Forpligtelser, og fik begge Forældrene paa Aftægt hos sig: ».... Køberen skal desforuden give mig og Kone fri fornøden Husrum i Sovekammeret i Gaarden, fornøden og upaaklagelig Føde og Klæde, Varme og Opvartning, saalænge vi lever, samt efter vor Død lade os hæderligen og anstændigen begrave, hvorimod ham skal tilfalde alt hvad vi efterlade os«. Ligeledes ».... forbeholde jeg og Kone os til Brug saa længe vi leve en Sengs Klæder og et Skatol.«

Et Par af sine Brødre maa han ogsaa hjælpe. Han maa love at »forsyne sin Broder Carl med fornødne Klæder, indtil han vorder Svend, samt at give hans Broder Sivert fornødent Føde og Logie i 2 Vintere i den Tid Søfarten opholder.«⁵⁾

Endelig betaler han Faderens »i min Svagelighed hidtil gjorte Klattegæld« og de ret store Købe-Omkostninger, 160 Rdlr. Skødet underskrives af den gamle »Glaser« og af Sønnerne, Regimentssadelmager v. Kyrassererne i Horsens, Ditlev Thomsen, samt Sned-

⁵⁾ Carl Thomsen (1803—51), Snedkermester i Kolding, Fader til afdøde Kasketmager Theodor Thomsen, Losbybakke.

Sivert var Sømand og kom kun hjem om Vinteren.

kermester Lorents Thomsen og Skomagermester Christian Thomsen her i Kolding. Overdragelsen har antagelig fundet Sted i 1819, men Skødet blev først tinglæst i 1822. For at faa Penge til kontante Udbetalinger laaner Thomas Thomsen samme Aar 100 Rdl. Sølv af Latinskolens Midler mod 1ste Prioritet i Huset. »Brakken« i Slotsgade havde han allerede i 1821 afhændet til en Korporal Seistrup ved Landsenererne. I ti Aar var den gamle Glarmester saa paa Aftægt hos Sønnen. Han døde 1829.

Aarene efter Pengekrisen og langt ned i 1820'erne var jo en streng og fattig Tid, og det kneb ofte haardt for den unge Glarmesterfamilie. Men ved Nøjsomhed og Sparsommelighed slog man sig igennem de trange Aar. Der var kun lidt at bestille ved Haandværket; enhver sparede jo, hvor han kunde; der blev ikke sat Ruder ind eller rammet Skilderier ind, hvor det ikke var strengt nødvendigt, Arbejde ved nye Huse var der næsten intet af; ingen havde Raad eller Mod til at bygge. Et stort Gode for Familien var det derfor, at der hørte nogle Tønder Land til Ejendommen, og at man havde et Par Køer i Stalden.

Desuden havde Thomsen lejet et Stykke Havejord paa Slottets Grund, omtrent hvor nu Asylet ligger; her var en dejlig Have, i Ly af Slottets ældgamle Linde. Under Buskene var der en Mængde store Vinbjergsnegle, som endnu findes rundt om i Slotshaven og dens Omgivelser. Det var mest Konen, som passede Haven, og i flere Aar dyrkede hun en Mængde Tobak deroppe. De tørrede Blade solgte hun til Købmændene, der sørgede for denne Kolding-Melanges videre Præparering. Engang da Manden kom hjem fra Mar-ken, viste hun ham glædestraalende en hel Skuffe

fuld af Pengesedler, hun havde tjent ved sin Tobaksplantage. Men det var i de slemme Aar først i Tyverne, da Papirspengene jo ikke var ret meget værd.

Under Bunden paa en af de smaa Skuffer i sit Chatol har Glarmesteren i et vemodigt Øjeblik skrevet: Her har været mange Penge i denne Skuffe, men ikke mange Dage tillige.⁶⁾ Men jeg vil sige »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet«.

Thomas Thomsens første offentlige Hverv var de ganske almindelige Bestillinger, som blev betroet yngre Borgere. I 1813 valgtes han sammen med Smed Wolmer til at være Opsynsmand i Markerne og ved Snekastningen (Snefoged), og i 1819 var han en af de fire Takserborgere, som havde det ubehagelige Hverv at foretage Skatteligningen. Naturligvis var han ogsaa med i Borgervæbningen, indrullet 1807 i »Jægerkorpset«, og i Byens Brandvæsen betjente han sammen med sine to Brødre, Snedkermester Lorents Thomsen og Skomagemester Christian Thomsen samt Drejerm. Becker den gamle Slotssprøjte.

Et mere betroet Hverv, som han satte megen Pris paa, var Bestillingen som Kirkeværge; det var han i Aarene 1839—43.

I 1830 valgtes han i Byens Styrelse som en af de fire eligerede (udvalgte) Borgere, der skulde bistaa Magistraten (Borgmesteren) med kommunale Sager. I Henhold til Instruxen for de eligerede (af 1827) indstillede Borgmesteren 3 »retskafne, ærekære og gavnelystne« Grundejere, hvoraf Byens Borgere valgte een. I Raadhusprotokollen hedder det $\frac{4}{1}$ 1830, at »... det respektive Borgerskab var ved opslagne Plakater anmodet om at indgive deres skriftlige Valgsedler paa

⁶⁾ Tillige: sammen; de gik snart igen.

den de i afgaaede eligerede Borger, Skomager Clausens, Sted ønskede til elig. Borger, hvortil af Magistraten var proponeret Væver Hansen, Skomager Kyster og Glarmester Thomsen.«

Resultatet blev, at Væveren fik een Stemme, Skomageren tre, og Glarmesteren valgtes med 33 Stemmer.

Valgdeltagelsen var altsaa saare ringe; man regnede ikke meget med disse eligerede Borgere, hvis Meninger ofte kun var et Ekko af Borgmesterens. De førte lidt Tilsyn med Kæmnerens Regnskaber, de var med til at udarbejde Overslag over Byens Indtægter og Udgifter, de tog sig af de offentlige Licitationer m. m. Størst Betydning havde de derved, at de dannede et Mellemled mellem den næsten enevældige Borgmester og det jævne Borgerskab. »De bør«, staar der i deres Instruks, »have et saadant Kjendskab til Byens Sager, at de uopholdeligt kunne andrage til Borgmesteren, saavel naar der skeer noget til Skade, som naar noget kan foretages til Gavn.«

De eligerede Borgere afløstes i 1837 af Borgerrepræsentationen; noget af det sidste, de fik udrettet, var Afskaffelsen af Illuminationen ved Bryllupper. Det var nemlig Skik, at Folk, naar der var Bryllup i Gaden, havde tændte Lys staaende i Vinduerne, til Brudeparret var kørt hjem, dels for at man bedre kunde balancere hen over Borgmesterstenene, dels som en Hædersbevisning mod Bryllupshuset. Men det var efterhaanden blevet en temmelig besværlig, kostbar og brandfarlig Hædersbevisning, og derfor tog »Eligeretborger Thomsen« sammen med et Par af sine Kolleger Initiativet til at faa det afskaffet; de gik rundt og samlede Underskrifter paa et Andragende til Magistraten om at faa Skikken forbudt; og det blev den.

Men Lysestøberne blev meget forbitrede paa de eligerede for den Bedrift.

Inden Amtet godkendte Regulativet for Borgerrepræsentationen i Kolding, ønskede man en Udtalelse fra Borgmesteren og de eligerede om forskellige Enkeltheder. Der opstod da en lille Strid om, hvem der skulde foretage Skatteligningen. To eligerede holdt paa, at Magistraten og Repræsentanterne skulde gøre det, men, som det hedder i Svarskrivelsen af ¹⁹/₁₁ 37: »Vi Estrup⁷⁾ og Thomsen ere derimod af den Formening, at Skatteligningen bør foretages af en Ligningskommission, især fordi Borgerne altid have lignet Skatterne til Kæmnerkassen og i de senere Aar taget virksom Deel i Fattig- og Skoleskattens Ligning....« Amtet og Kancelliet bifaldt dette Forslag, og Kolding fik altsaa Lov at beholde den gamle Ordning med en Ligningskommission (Taxerborgere), der arbejdede uafhængigt af Byens Raad. Ved det første Valg til Borgerrepræsentationen i Januar 1838 var Funktions-tiden for 3 af de eligerede endnu ikke udløbet (Farver Utzon, Kbmd. R. Erichsen, og Glarmester Thomsen), og de gik saa uden Valg ind i Raadet. I sit første Møde valgte Repræsentationen Kbmd. Erichsen til Formand. Thomsen blev Medlem af Bygningskommissionen, Indkvarteringskommissionen, Anvisningsudvalget og Markudvalget.

Aaret efter, ¹⁴/₁ 1839, valgtes han til Borgerrepræsentationens Formand og fungerede som saadan i 1839, 40 og 41. De første to Aar var en meget travl Tid for ham, især paa Grund af Byggearbejderne paa Torvet, hvor det nye Raadhus opførtes. I 1839 brød man det

⁷⁾ Borgmester i Kolding 1820—47, ledede Byens Styrelse med stor administrativ Dygtighed og kommunal Forstaaelse, baade før 1838, da han jo var ret enevældig, og siden i Borgerrepræsentationens første Aar, da Borgerne begyndte at tage kraftigere Del i Bestyrelsen.

gamle Bindingsværks-Raadhus ned; det genopstod paa Svietorv som Byens Fattighus. I Løbet af Aaret 1839 rejste sig derefter den smukke, nye Raadstuebygning med den hvide, søjlebaarne Fronton;⁸⁾ dens nærmeste Forbilled har været Domhuset i København, men den virkede venligere og mere provinsielt hyggelig.

Dengang førte Kommunalbestyrelsens Medlemmer stadig og personlig Tilsyn med de Arbejder, Byen havde i Gang. Iflg. Forhandlingsprotokollen skal de saaledes skiftes to og to til at føre dagligt Tilsyn, medens Raadhuset er under Bygning og henvende sig straks til Formanden, Glarm. Thomsen, hvis der er noget at bemærke. Thomsen skulde ligeledes sørge for, at der blev indrettet et Par Lokaler i Byens Materialhus paa Staldgaarden til at huse Arrestanterne i, til deres nye Celler blev færdige. Og han skulde paase, at Jernstængerne i den gamle Raadstues Vinduer, Kakkellovnene og Blyet paa Taget ikke flyttedes med om paa Svietorv, men »conserveredes« for Byen, ligesom at Vejrfløjen overlodes til Kbm. Borch, mod at han forpligtedes til at levere den tilbage, hvis den siden behøvedes.

»Det hensigtsmæssige zirlige Raadhus« skulde have været indviet d. 28. Januar 1840, »men den uforglemmelige afdøde Landsfaders Død gjorde Forhindring deri. Man valgte derfor vor nuværende Konge og Dronnings Kroningsfest«,⁹⁾ og den 28. Juni 1840 fandt saa Indvielseshøjtideligheden Sted. Den sluttede med

⁸⁾ Iflg. en Slægtstradition skal Thomas Thomsen have lavet det første Rids af, hvorledes det nye Raadhus skulde se ud. Bygmesteren skal have været en Haandværker fra Nr. Bjært, som havde set Københavns Domhus, og hans Overslag og Tegninger blev antaget.

⁹⁾ Frederik den VI døde den 3. December 1839. Christian den VIII kronedes den 28. Juni paa Frederiksborg. — Citatet stammer fra det lille Indbydelsesskrift til Indvielsesfesten, som Borgerrepræsentanternes Næstformand, Læge P. C. A. Rosendahl, udarbejdede.

et Borgerbal om Aftenen; Thomas Thomsens Kone talte mange Aar efter om, hvor storartet hun havde moret sig den Dag, men Glarmesteren havde ogsaa i Dagens Anledning spenderet en ny grøn Silkekjole paa hende.

Af alt det offentlige Arbejde, som Thomsen fik med at gøre, var det alligevel Arbejdet i Markudvalget, som havde hans største Interesse, og hans Navn er, som tidligere nævnt, især blevet knyttet til den lille Skov *Komarksbuskene*. Rosendahl skriver derom:

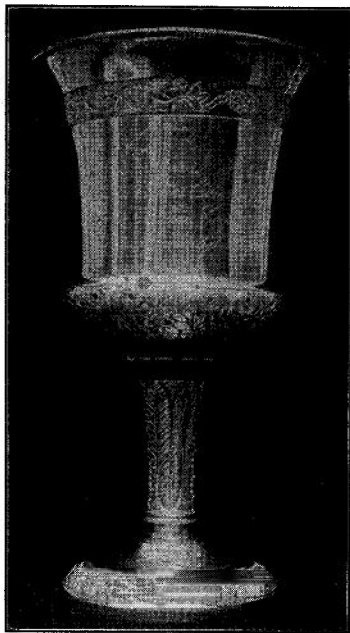
»Denne Ejendom, som kan blive til megen Nytte for Byen, er ved Glarmester *T. Thomsens* Flid og Paa-passenhed betydelig tiltaget i de senere Aar, dels ved Fredning, dels ogsaa ved hensigtsmæssig Bepantning (siden 1830: 13,723 Planter). Den afgiver nu omtrent aarlig 90 Læs Rishug, Ærte- og Bønnestænger, samt i det sidste Aar 6 Favne Brænde.«¹⁰⁾

Komarken hørte oprindeligt under Slottets Ladegaard, men skænkedes i 1580 af Frederik II til Kolding By sammen med »Emmersholt«, der efter Navnet at dømme maa have været en Skov, sandsynligvis den nordligste og ældste Del af *Komarksbuskene*. Indtil Udskiftningen dreves Komarken i Fællesskab af Byens Lodsejere afvekslende som Pløjjord og som Græsmark for Borgernes Køer, men 1821 blev den ligesom de 3 andre Nørremarker (Overmarken, Galgebjerger og Heden) udskiftet; Eksercerpladsens 48 Tdr. Land toges fra, og Resten deltes mellem Grundejerne.¹¹⁾

¹⁰⁾ Fyhn benytter i sin Koldingbog Side 239 disse Oplysninger om Plantningen og tilføjer: »Dette skyldes Glarmester *T. Thomsens* Interesse og Omhyggelighed for den; det kgl. Landhusholdningsselskab har derfor tilkendt ham sit tredje Sølvbæger som Agtelsestegn«.

¹¹⁾ Eliassen: Kolding. Side 366 ff.

Thomsen havde, som før omtalt, en Jordlod heroppe i Nærheden af Lansenerernes Eksercerplads; desuden havde han lejet en lignende Lod af Skomager Jac. Møller, og da han havde megen Interesse for sit Landbrug, kom han meget ofte op i Komarken. Paa disse Markvandringer kunde han ikke undgaa at lægge Mærke til, hvor ilde medhandlet det lille Krat Komarksbuskene efterhaanden var blevet. Her havde engang været en Skov paa den vestre Side af den Dal, hvorigennem Møllebækken løber paa sin Vej mod »Skovmøllen«, men nu var der kun nogle gamle Bøge tilbage og saa et Vildnis af allehaande selvgroede Træer og Buske. Byen havde næsten ingen Indtægter af dette Krat; i 1806 solgte man f. Eks. kun 11 Læs Ris og Gjærdsel derfra, og saaledes var det næsten hvert Aar; Overskudet blev blot faa Rigsdaler.

Thomas Thomsens Sølvbæger.

Saa brugtes Krattet og Engen langs Bækken ogsaa »til Græsning for de af Byens Indvaanere, som havde ønsket Kreaturer græssede der« (1830), og det var naturligvis ikke til Gavn for Træerne, men endnu værre var den Skade, som Byens Folk selv forvoldte, naar de gik paa ulovlig Skovhugst deroppe. Enhver, som manglede et Stykke Træ, gik ud og saa efter, om der

var noget, han kunde bruge, og huggede det saa, og Folk kunde tage alt det Brændsel derude, som de gad slæbe hjem. Der var intet Tilsyn.

»Det koster at bygge«, som en Koldingenser sagde, han lagde et nyt Dørtræ, og det havde han stjaalet i Komarksbuskene.¹²⁾

Baade som eligeret og som Borgerrepræsentant sad Thomsen i Markkommissionen; ofte sammen med Skom. Jac. Møller, Fader til bekendte P. Martin Møller, hvem mange af de her meddelte Oplysninger skyldes. De havde jo det daglige Tilsyn med Kommunens Marker, Hegn og Veje, og Thomsen fik nu sine Kolleger til at interessere sig for sine Planer: først at frede Komarksbuskene, og dernæst at forvandle Krattet til en Skov.

Den ulovlige »Skovhugst« blev forbudt, og Kreaturerne holdt ude. Derefter tog man fat paa at rydde op i Vildnisset; hvert Aar blev store Bunker af Ris og lignende solgt ved Auktion. I Vinteren 1829—30 blev det saaledes til 87 Læs. Og paa de ryddede Pladser gravedes der Huller og plantedes Træer. Naar man gennemgaar Kæmnerregnskaberne for Aarene 1830—42, træffer man stadig Regninger »til Hr. Glarmester Thomsen« fra de to Markmænd (eller Vangemænd) Niels Collemorten og Hans Christensen for udført Arbejde »i Buskene«, og fra flere andre. Vangemændene fik ellers 60 Rdl. aarlig for at holde Hegnene om Byens Marker, men i disse Aar tjente de mange Rigsdaler ekstra som Følge af Kommissionens Rydninger og Plantninger i Komarksbuskene.

I April 1831 købes der 360 »Bøgepoder«, og i No-

¹²⁾ Eliassen: Kolding, Side 414.

vember betales der Løn for 3500 Huller til Træplantning.

I Januar 1832 er de ude »at opbinde nogle *Bøge* i Komarksbuskene«, i April tilplantes der 522 Favne Dige med Podning,¹³⁾ i Maj hugger de 76 Læs Træ derude, og der købes igen en Del Bøgeplanter. Sidst i Oktober planter de 100 Piletræer og graver 400 Huller til andre Træer; samtidig planerer de, fjærner flere Læs Kampesten og graver 53 Favne Grøft til Vandets Afledning.

I Marts 1833 begynder Markmændene igen. Først rydder de et nyt Stykke Krat, det gav 100 Læs Risbrænde og Kvas. Dernæst graver de 200 Plantehuller og rensrer et Stykke Eng nede ved Møllebækken, hvor der saas 56 Pd. *Kløverfrø*. I April faar de Betaling for »600 Stk. Gran Planter at sætte og vande«.

I 1834 plantes en Del *Elletræer*. En ny Rydning gav 128 Læs Udhugning at sælge, og i April plantes der saa 300 *Gran-* og 88 *Asketræer* og sættes 73 Favne Dige med Podninger; en Del Torn lægges i et nyt Dige for at holde Kørne ude, og Møllebækken oprenses. Hen paa Sommeren faar Tambouren Penge for ved Trommeslag i Gaderne at have forkyndt, at der var Auktion »i Buskene« over Kløverafgrøden, og en Vognmand hæver Betaling, fordi han har befordret Magistraten derop til Auktionen.

Aaret efter sættes der 485 Favne Podning »neden om Buskene« og 105 Favne Gærde. I November graver Markmændene 1200 Plantehuller.

I Oktober 1836 modtog Markkommissionen efter Andragende et stort Parti Planter som Gave fra Hirschholm Planteskole: 500 Stk. *Gran* (3—4 Aar),

¹³⁾ Podninger: levende Hegn (Feilbergs jyske Ordbog).

500 Stk. *Ask* (5 Aar gamle) og 500 Stk. *Eg* (4 Aar). Og i næste Maaned kvitterer en Arbejdsmand for 17 Rdl., han har faaet for at grave 1310 Huller i Komarksbuskene til Træers Plantning (à 4 Mk. pr. 100), for at plante 2210 Stk. Gran, Eg og Ask (25 Dages Arbejde à 2 Mark).

Fra Januar 1837 foreligger en Kvittering fra Vejbetjent Wittrup: »For 60 Stk. Amerikansk Popelplanter er mig af Hr. Glarm. Thomsen betalt 3 Rbdlr. Sølv«. Og denne bemærker paa Regningen: »en Deel *Popler*, som ere udplantede i Komarksbuskene«.

Ogsaa i de følgende Aar hører vi stadig om Rydning og Nyplantning derude.

I 1841 faar Niels Collemorten saaledes Betaling for at rydde og sløjfe en Vej, og Niels Uhre for to Sluser og en Dæmning »efter Markkommissionens Ordre og Paavisning«. Markmændene har i to Dage gaaet og eftersat de nye Træer, og om Foraaret har de hugget 6000 Ærte- og Bønnestager, som en Vognmand derefter kører ind til Kolding i 9 Læs. Collemorten planter ogsaa »*Poppelpile* og *Eller* m. m.« derude og opkaster »nogle Grøfter til at lede Vandet længere ud over Engene«.

Som et Forsøg lod Thomas Thomsen desuden plante en Del Frugttræer i Hegnene; især *Æbletræer*, podede paa »vilde« Stammer; nogle af dem staar endnu, men de er i Aarenes Løb blevet »vilde« igen.

Midt i 1840'erne synes Arbejdet at være tilendebragt; Byens Borgere saa nu med Undren og Glæde, hvorledes en ny Skov voksede op derude i den smukke Dal; der var kommet Orden i Sagerne, Hegnene var tætte og velholdte, Plantningen groede godt og vilde give Udbytte ad Aare, Vildnisset var blevet til Risbrænde, nye Grøfter afledede Vandet fra de side

Steder til Bækken, og en god Kørevej forbandt »Buskene« med »Kolding Skov«. ¹⁴⁾

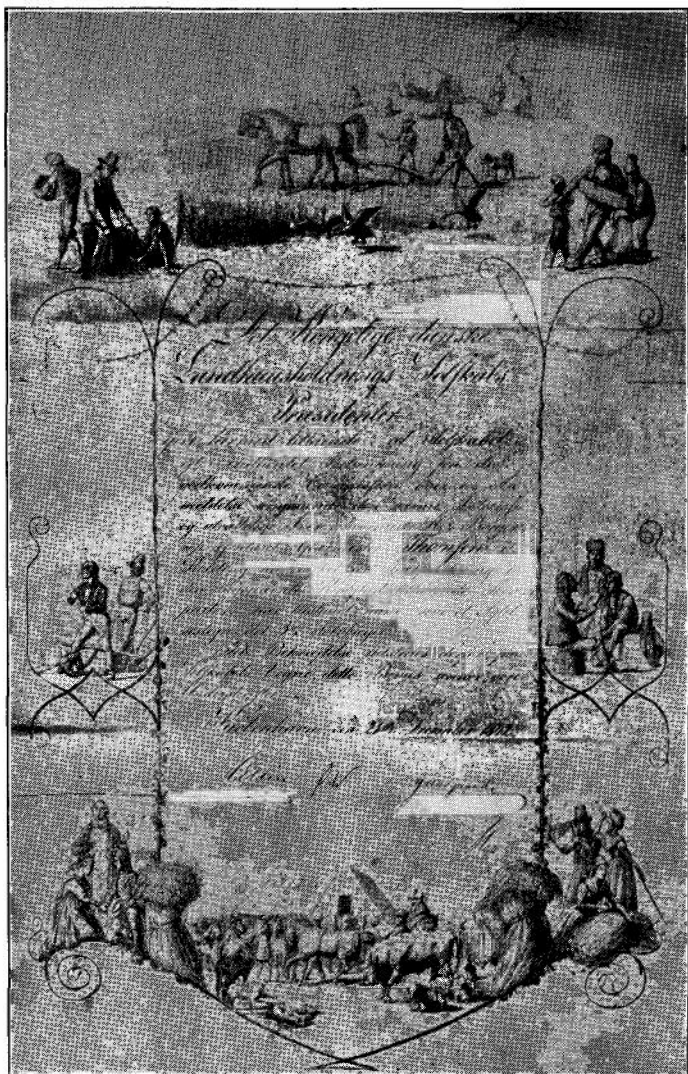
Den ulovlige Skovhugst og Brændselsbjærgning var efterhaanden ophørt, fordi der blev passet saa godt paa nu. Engang havde Vangemændene dog meldt til Thomsen, at der igen blev taget Brænde i Skoven, og en Dag, da han var deroppe, overraskede han en Mand med et Knippe paa Ryggen. Da Thomsen foreholdt ham det ulovlige i hans Adfærd, begyndte Manden at klage sin Nød for ham; de var saa fattige, at de var nødt til at stjæle deres Brændsel, hvor de kunde faa det. Thomsen fik Medlidenhed med ham og sagde: »Der er jo en Vægterplads ledig for Tiden. Prøv at søge den.« Han talte saa hans Sag og skaffede ham Pladsen.

Det var naturligt, at man gerne offentligt paa en eller anden Maade vilde vise sin Erkendtlighed overfor Glarmester Thomsen for hans store Arbejde derude. Underhaanden spurgte man ¹⁵⁾ ham, hvad han vilde sætte mest Pris paa: at faa Sølvkorset eller Landhusholdningsselskabets Sølvbæger. Han valgte det sidste. Han modtog da ved Juletid 1842 det smukke Diplom, som omstaaende er afbildet. Teksten lyder:

»DET KONGELIGE DANSKE LANDHUUS-
 »HOLDNINGS PRÆSIDENTER give hermed til-
 »kiende, at Selskabet, efter indhentet Betænkning
 »fra den vedkommende Commission over en An-
 »meldelse angaaende den varme Interesse og
 »utrættelige Iver, hvormed Hr. Borgerrepræsentant
 »Glarmester *Thomsen* i Kolding har virket for

¹⁴⁾ »Kolding Skov« hørte oprindeligt til Dyrehavegaard, men blev i forrige Aarh. mageskiftet med den sydlige Del af Komarksbuskene.

¹⁵⁾ Sandsynligvis Magistraten.

H. Kongelige Danske
Landhuusholdnings Selskabs
Præsidenter

De underskrevne Præsidenter af Selskabet
for Landhuusholdning i Danmark
udbeholdt sig til at udgive den
meddelte opgave om Landhuusholdningens
og Landbrugets Tilstand i Danmark
for Aaret 1850.

København d. 20. Marts 1851.

Christian 10. Kongen

»Træopelskning i den, nysnævnte Kiøbstad til-
 »hørende Skovpart, har tilstaaet ham som et
 »Agtelsestegn, det 3die Sølvbæger.

Til Bekræftelse udstedes derfor, paa Selskabets
 Vegne dette Beviis under vore Underskrifter.

Kiøbenhavn, den 21de December 1842.

Collin. Øvre. J. Unsgaard.

Hald.

Sølvbægeret, som endnu er i Familiens Eje, er smukt
 prydet med ciselerede Ornament; paa den ene Side
 er graveret:

*Til eligeret Borger i Kolding, Glarmester Thom-
 sen, hvis Iver og Omhu Communen har at takke
 for en gavnlig Træplantning.*

Paa den anden Side:

Fra det Kongelige Landhusholdningsselskab.

Bægeret er 20,5 cm højt; det er forfærdiget af en
 københavnsk Guldsmed.

Thomsen blev naturligvis meget glad for Æres-
 bevisningen. P. Mart. Møller fortæller, at han invi-
 terede sine gode Venner paa en Tur til Komarks-
 buskene, om Foraaret, hvor de spiste Frokost i det
 grønne.

I 1846 gik Thomas Thomsen ud af Borgerrepræsen-
 tationen. »Markmandsprotokollen, dat. $\frac{6}{4}$ 1842, som
 hidindtil har beroet hos Borgerrepræsentant Thomsen,
 blev af denne som afgaaet, afleveret.«

Til sidst et Par Smaatræk fra den gamle Glarmester-
 gaard i Østergade. Paa Jørgen Roeds Tegning af
 Østergade 1836 viser den sig som et lavt Bindings-

værkshus med højt Tag og en vældig Skorsten. Over Indgangsdøren i den nordlige Ende hænger et firkantet Glarmesterskilt; Porten førte ind i en lille Gaard, hvor der var Stald og Lade.

Engang i 1840'erne foretog Thomas Thomsen en større Ombygning; der blev sat en Etage til paa Forhuset og bygget til ude i Gaarden. Huset præsenterede

Østergade 1836 (Tegning af Jørgen Roed).

sig nu meget pynteligt; der var naturligvis anvendt det fine buede Glas til Ruderne, og det gamle Glarmesterskilt fra Chr. Carl Thomsens Tid blev erstattet med et nyt, et rundt med et smukt Mønster af farvede Glasstykker, sammenholdt af Blystrimler; Mester havde selv lavet det. Lejligheden ovenpaa var i mange Aar udlejet til en Adjunkt ved Latinskolen; Værkstedet laa ogsaa deroppe.

Aarene omkring 1835—45 var en god Tid for Haand-

værkerne i Kolding; der blev bygget en hel Del, baade af Byen og af private, og der var da ogsaa godt at bestille for Glarmesteren i Østergade, men han gav dog ikke derfor Slip paa Avlsbruget; det blev ved at danne den solide Basis for Familiens Eksistens som i de fleste andre smaa Borgerhjem i Byen. Foruden sin egen Jordlod i Komarken og Parcelen i Skinderlykke havde han i nogle Aar desuden lejet Skomager Jac. Møllers Jord ved Eksercerpladsen og en Lod i Søndervang. I en af Markerne gik hans 3 Køer og græssede, og Tjenestepigen maatte om Sommeren tre Gange daglig ud at malke dem, somme Tider helt ud til Komarksbuskene! I Agrene var der Rug, Byg, Havre, Kartoffler og Kløver. Hjemme stod 2—3 Grise paa Sti i Baghuset, og paa Loftet var der Korn og Hø.

Saa kom Krigsaarene. Da Rygterne om de fra Rendsborg undvegne »Slaver« naaede Kolding ved Middagstid d. 24. Marts 1848, blev der — iflg. Lønborg Friis' Bog om Slavekrigen — straks sammenkaldt til et Borgermøde, hvor Glarmester T. Thomsen og en anden Mand valgtes til straks at rejse til Odense og bede Generalkommandoen om Hjælp. Men de kom vist ikke af Sted; de oprørte Sind faldt snart til Ro igen, da 12. Bataillon d. 26. rykkede ind i Byen.

Under Slaget ved Kolding d. 23. April 1849 rasede der som bekendt flere Gange en hæftig Gadekamp i Østergade, og der forefaldt udenfor Glarm. Thomsens Hus en lille Episode, som her skal fortælles efter en Optegnelse af P. Martin Møller:¹⁶⁾

»Da Kampen stod i Kolding d. 23. April 1849 kom vore Tropper fra Torvet nedad Østergade, men bleve beskudte af Fjenden, som havde taget Plads for Enden

¹⁶⁾ I Hist. Samfunds Arkiv paa Koldinghus.

af Gaden, nemlig i Søren Petersens Gaard i Butikken. Lieutnant *Holbech*, som førte dem an, vilde se, hvor Fjenden var placeret, og da Gaden krummede, traadte han op paa Glarmester Thomas Thomsens Trappe, hvor han blev ramt af en Kugle i Underlivet. Han blev bragt ind til Thomsens, og de lode gaa Bud ind til Dr. Færber,¹⁷⁾ om han vilde komme og forbinde den saarede, men Færber vilde ikke følge med, men svarede »hvad skal jeg gøre derved?« — *Holbech* blev ført til *Fredericia*, hvor han døde nogle faa Dage efter. «

Han var en jydsk Godsejersøn; kun 24 Aar blev han.

I Generalstabens Beretning¹⁸⁾ hedder det: »I Spidsen for sine Folk trængte han op paa Formiddagen ind i Byen; hans Uniform var gennemhullet af flere Kugler, og ved Stormen paa en Barrikade modtog han endelig et Skud i Underlivet, han førtes til Lazarettet i *Fredericia*, hvor han opgav Aanden d. 27. April. Han var en aaben og elskværdig Charakter, af dem, der finder Venner overalt og blive længe og dybt savnede i deres nærmeste Kreds.«

En Veteran, som var med i hans Trop, fortæller:¹⁹⁾ »En Løjtnant *Holbech* raabte nu: Kom hen til mig, hvem der har Mod i Brystet.« Jeg tilligemed 12—14 Mand meldte os straks. Derpaa løb vi ned ad Gaden, som fører til *Slesvig*. Vi kom vel næppe 50 Alen ned i Gaden, før Løjtnanten faldt, dødelig saaret; jeg har ikke før eller senere hørt en saadan Kugleregnsom som denne. «

Thomas Thomsen og hans Kone sørgede godt for den unge Løjtnant. Da Vognen kom efter ham, ofrede de noget af deres Sengetøj, for at han kunde ligge blødt paa den lange Køretur til *Fredericia*.

¹⁷⁾ Fhv. Bataillonschirurg, praktiserede som Læge.

¹⁸⁾ Generalstaben: D. dansk-tyske Krig 1848—50, II S. 1136.

¹⁹⁾ »Dengang jeg drog af Sted . . .«, Kbhvn. 1898.

P. L. Møller²⁰⁾ fortæller, at han, før »han kort efter udaandede i Fredericia, i sin Lommebog havde noteret Navnet paa den Koldingborger, i hvis Sengklæder han blev transporteret.«

Da Kampen stilnede af, saa der forfærdeligt ud i Gaden; Vinduer og Døre var gennemhullede af Bøsse-kugler, døde og saarede Soldater laa rundt paa Gaden, omgivet af store Blodpøle. Adskillige af de haardt-saarede blev baaret ind til Glarmesterens, et Par af dem døde inde i Stuen; der var saaledes en ung Bonde, som var blevet livsfarligt kvæstet; han laa og jamrede sig af Smerte og sagde flere Gange: Lille Maren, nu ser jeg dig aldrig mere! — han havde Kone og Børn hjemme.

— Skaden, som Ejendommen havde lidt under Slaget, takseres siden til 40 Rdl. 3 Mk.

Thomas Thomsen og Kirstine Marie Andersen havde 7 Børn. Af Sønnerne blev de tre Glarmestre ligesom deres Far og Farfar. Den ældste, *Christian Ludvig Thomsen*, giftede sig med en Datter af Glarmester Alb. Chr. Gamst i Aarhus, tog Borgerskab dér, men var der kun i 3 Aar; saa kaldte Faderen ham hjem til Kolding og fik ham til at begynde en Forretning ude i Losbygade (1838). Den gamle havde nemlig ved sin offentlige Virksomhed erhvervet sig nogle Uvenner, som for at skade ham i hans Næring vilde skaffe ham en Konkurrent fra en anden By; dette vilde Thomas Thomsen forhindre ved at sætte Sønnen i Gang her.²¹⁾

²⁰⁾ P. L. Müller: Kampene om Kolding, Kolding 1899, S 43. — Generalstabens Ord om, at han faldt ved en Barrikade, er ikke rigtige; der var ingen Barrikader i Østergade.

²¹⁾ Chr. Ludv. Thomsen (1811—68) var Borgerrepræsentant 1854—60 og ligesom Faderen Medlem af Markudvalget. Hans ældste Søn, Albert Chr. Thomsen, var Glarmester, († 1872); hans Søn igen er Urmager Ludvig Thomsen. En yngre Søn af C. L. Th. var Billedhuggeren og Tegneren

Megen Sorg voldte det i Hjemmet, at de fem af Børnene døde som ganske unge. Da Jacob Thomsen, der var Sadelmager, døde i 1835, sendte Forældrene et smukt Brev derom til Sønnen i Aarhus; det hedder heri:

» det behagede den algode Gud at bortkalde vores Søn Jakob Thomsen her fra dette Liv til et bedre sidste Torsdag d. 26. ds. om Middagen Kl. 12. Han laa til Sengs i 13 Dage og var kun oppe 2 Timer i den Tid; de sidste 8 Dage var han helt vild i Hovedet, men han var ikke ond men god i al hans Vildskab; han talte ikke et ondt Ord om noget Menneske, men var føjelig og taknemmelig og kyssede og klappede hans Moder, hver Gang hun kom til ham, og vi andre klappede han (ogsaa), naar vi kom til ham. Han udstod haarde Lidelser med en stor Taalmodighed; han kom til sin Samling 2 Timer før han døde, men da kunde han ikke tale, men vi kunde se, at han bad til Gud og kunde forstaa et enkelt Ord. Kære Søn og Jacobine, det er en stor Sorg og det trykker ikke paa en men paa flere Maader, men vi ved, at Gud opholder alle Ting, som ellers maatte forgaa! Gud spare dig for lignende Sorg!«

Tre Aar efter mistede de en Datter paa 15 Aar, Antoniette, og da de efter Begravelsen kom hjem i Østergade, laa der paa Bordet et Brev med tyske Frimærker paa. Det var jo en hel Begivenhed at faa Brev i de Dage, og Moderen udbrød: Gud ske Lov, nu faar vi da lidt Glæde i al vor Sorg, her er Brev fra Peter!« Brevet indeholdt en Meddelelse om, at Sønnen, Peter Thomsen, der arbejdede som Glarmester i Berlin, var død.

Da Datteren Anna Thomsen, en ung Pige paa 27

Chr. Thomsen, der har modelleret en Mængde af d. kgl. Porcellænsfabriks Figurer, f. Eks. de kendte Grupper fra Andersens Æventyr.

Aar, var død i Juli 1848, og skulde begraves, var Sønderbro barrikaderet af de danske Tropper, og man maatte derfor sejle Kisten og Følget over Aaen for at komme ud til Kirkegaarden.

I Thomas Thomsens sidste Aar overtog den yngste Søn, Ditlev, Glarmesteriet, og Jorden blev lejet ud. Hvor Porten havde været, indrettedes der en lille Butik til Boghandler Wisbech, og herfra udsendtes de første Aargange af den berømte »Wisbech's Almanak«.

I 1856 mistede Thomas Thomsen sin Hustru, og i sine sidste 6 Leveaar fik han Kost og Forplejning hos Sønnen Ditlev²²⁾ og hans Kone; i 1862 gik han ligefrem paa Aftægt hos dem, som gamle Folk saa ofte gjorde den Gang, og solgte Gaard og Jord til dem.

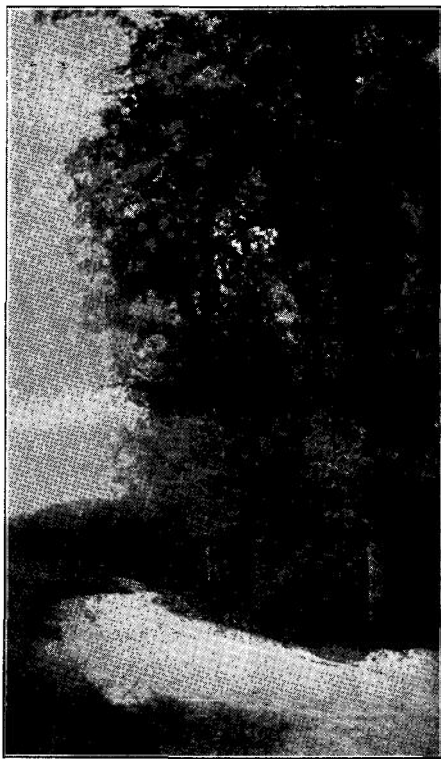
Thomas Thomsen var en meget høj og statelig Mand, en alvorlig og bestemt Karakter, vellidt af sine Medborgere for sin Redelighed og Dygtighed. Mange Sorger og Bekymringer hidrog til, at hans Sind med Aarene blev dybt religiøst præget; en af hans kæreste Bøger var Leth's kristelige Huuspostil.

Han var en kendt Mand paa Kolding Gader. En gang, da Landboforeningen skulde have Maskerade, kom der en Mand ind til ham og bad om at laane hans Dagligtøj, fordi han vilde forestille »den gamle Glarmester Thomsen«. Men Thomsen blev vred; der skulde ikke spilles Komædie med hans Klæder.

Endnu paa sine gamle Dage spadserede han ofte en Tur ud i Komarksbuskene for at se, hvorledes »hans Træer« groede. Den sidste Gang, han var deroppe, overraskedes han af et heftigt Uvejr, og da han naaede hjem, var han gennemblødt. Følgen blev saa en stærk

²²⁾ Ditlev Thomsen (1828—66), g. m. Johanne Jacobsen. Hun solgte i 1909 Ejendommen til Fabrikant Martin Jensen. — Kommunalærerinderne Frk. Elise Thomsen, Kolding, og Frk. Antoinette Thomsen, Fredericia, er Døtre af Ditlev Th.

Forkølelse, som gik over til Rosen, og et Par Dage efter, d. 15. Maj 1863, døde han af et »Nerveslag«, 75½ Aar gammel. Han begravedes under stor Deltagelse d. 20. fra Hjemmet i Østergade.

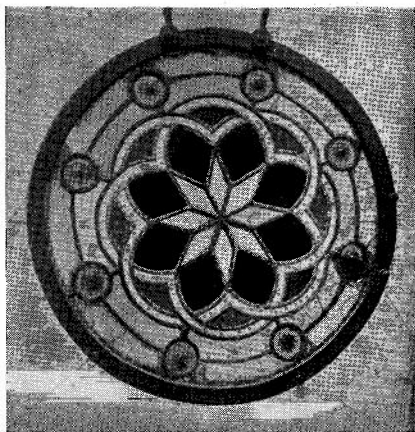

Ege i Komarksbuskene.

»Kolding Avis« skriver i en Nekrolog d. 18.: »... afdøde Glarmester Thomas Thomsen var en Mand, som har havt megen Indflydelse paa Byens kommunale Anliggender. Fra 1829-37 var han eligeret Borger, og efter at den nye Communallov af 1837 var traadt i Kraft, vedblev han som Borgerrepr. at virke for Byen, indtil han paa Grund af sin

fremrykkede Alder frabad sig Genvalg. Af hans kommunale Virksomhed ville vi fremhæve hans Omhu for Træplantningen i Koldingbyes Skov (Komarksbuskene), hvorfor ogsaa Landhusholdningsselskabet i sin Tid tilstillede ham et Sølvbæger som Hædersgave.«

Men »den gavnlige Træplantning«, han iværksatte, staar kraftigt den Dag i Dag og er, som Dr. Rosendahl forudsagde, blevet til megen Nytte for Byen. De smaa Graner, der blev plantet paa ryddede Bakkeskraaninger, voksede op til høje smukke Træer²³⁾ og har efterhaanden maattet give Plads for en Nyplantning af Bøge. Men af Egetræerne i Engen staar endnu de fleste, og rundt om i den lille kønne Skov grønnes endnu hvert Foraar en Mængde af de Bøge, Aske og Pile, som Thomas Thomsen plantede derude for snart hundrede Aar siden.

Thomas Thomsens Glarmesterskilt
fra c. 1845.

²³⁾ De svære, runde Søjer, der bærer Taget paa den lille Bygning, Kommunen har opført paa Sønderbro, er lavet af de gamle Graner derude fra.

BLADE AF
EN GAMMEL LÆRERSLÆGTS HISTORIE
II.

VED C. BARSØE, LÆRER I BREDSTRUP, PJEDSTED

Nedenstaaende Beretning om de gamle i Slægten Barsøe og om de Mennesker, de har levet sammen med, fremkommer dels paa Grundlag af skriftlige Optegnelser af min gamle Far, dels efter hans mundtlige Fortælling.

Han er nu 83 Aar og lever som pens. Lærer i Kolding.

Peter Jensen Barsøe, min Oldefar, var, som meddelt i det foregaaende,¹⁾ Lærer i Smidstrup. Da han overtog Embedet, maatte han svare Pension til Enken. Da en Tid var gaaet, friede han til hende og fik Ja; men det var paa Betingelser. „Du maa love mig, at du ikke vil dø fra mig!“ Det var Fordringen, hun stillede; om han lovede det, ved jeg ikke; men de blev lykkelige Ægtefolk.

I de Tider havde Lærerne ofte en meget talrig Børneflok at undervise, og tidt var Lokalet saa lille, at det kneb at faa Plads. Det fortælles, at naar Børnene i Smidstrup Skole skulde skrive Diktat, saa ordnede min Oldefar det paa den Maade, at de største Børn sad ved de lange Borde og skrev; de mindre stillede sig op bag de større og lagde Tavlen paa Ryggen af dem.

¹⁾ Vejle Amts Aarbøger, 1. Halvb. 1929, Stiftsprovst P. Barsøe: Blade af en gammel Lærerslægts Historie.

Min Oldefar var et udpræget Viljesmenneske med Evne til at hævde sig; han passede sin Skole godt, og han var flittig ogsaa i Mark og Have. Undertiden kunde han ved Markarbejdet tage saa haardt fat, at de Folk, han arbejdede med, advarede ham; men han svarede blot: „Det skal igennem, o æ saa skal styrt!“ Han var Sønderjyde.

I sit Ægteskab havde han 3 Sønner og 2 Døtre. Den ældste Søn hed Niels Christian Barsøe og var født 8. Marts 1812; den mellemste Søn hed Jens Petersen Barsøe og var født 12. Juni 1816; den yngste hed Hans Smith Barsøe og var født 20. Januar 1819. Døtrene hed Cecilie og Maren; sidstnævnte er vist død som ung; Cecilie blev gift med Lærer Jens Dithlevsen i Brøndsted.

Min Far fortæller, at han aldrig har hørt nogen af de tre Brødre har udtalt noget nedsættende Ord om deres Forældre.

Min Oldemor var meget imod Brugen af Spiritus, og hun advarede ofte sine Sønner i den Retning mod stærke Drikke. Min Oldefader var meget maadeholden, men han havde fra Sønderjylland vænnet sig til, naar han var til Gilder, at drikke en Punch; den samme Regel blev han ved at følge, efter at han var kommen til Smidstrup. Den ene Punch havde han imidlertid ondt ved at taale, og det viste sig paa den Maade, at han begyndte at tale Tysk. Naar min Oldemor hørte det, blev hun altid meget ked af det.

En af Oldefars Nabolærere spurgte ham gerne til Raads. Engang da vedkommende Lærer skulde have Bispevisitats, kom han over og spurgte: „Var Asenindens Føl rødblisset?“ Min Oldefar spurgte ham, hvorledes han var kommet i Tanker om det. „Det skal jeg sige dig“, sagde Læreren, „paa Altertavlen i Egtved Kirke

er det rødblisset, saa det maa vel nok passe“. Min Oldefar raadede ham til at undgaa at omtale Kuløren.

Lærerne havde den Gang kun en lille Pengeløn; de maatte sørge for at bedre paa Indtægterne ved at faa noget ud af Landbruget. Min Oldefar havde en Vinter faaet to Faar sat i Foder hos en Mand i Tiufkjær. Da han hen paa Vinteren traf Manden, spurgte han til Faarene. „Dje Faar, Barsøe, a kan it sej andt om dem end Ære, Dyd og Godt“. Efter denne Udtalelse var min Oldefar selvfølgelig beroliget for Faarenes Befindende.

Samme Mand har sikkert haft en lidt ejendommelig Maade at udtrykke sig paa. Engang traf han den ældste af Sønnenne i Skolen, Niels Christian, og indbød ham til at besøge sig ved at sige: „Du skal blive velkommen, Niels Christian, og der er Plads i mit Herberg baade til dig og dine Kameler!“

Min Oldefar fortalte en gammel Præstehistorie fra Smidstrup. En Dag kom en Mand op til Præsten og meldte, at en gammel Bror var død. Han sagde nu til Præsten, at dersom han maatte bestemme Teksten til Ligtalen, saa vilde han betænke Præsten rundelig ved Betalingen. Præsten gik ind paa Forslaget, og Manden fremkom da med følgende Tekst: „Den lange Syge, den visse Død“. Præsten talte over Teksten; naar han nævnede den, og det var ofte, saa han ned til Manden, som hver Gang nikkede bifaldende. Præsten har sikkert faaet en god Betaling.

Vi gaar nu over til at fortælle om den ældste af de tre Brødre.

Niels Christian Barsøe.

Han blev født Natten til den 8. Marts 1812. Hans Høll, der hentede „Madammen“, fortalte flere Gange om, at det den Nat var det værste Mørke, han nogen-

sinde havde været ude i. Da den lille Niels Christian voksede til, var han den af de tre Brødre, der mest lignede sin Mor.

Da han blev saa stor, at han skulde vælge sig en Livsstilling, var der en Del Tale om, at han skulde læse til Jurist, men det kunde hans Mor aldeles ikke forlige sig med; det var hendes Ønske, at han skulde fortsætte i Slægtens gamle Spor og blive Lærer, og saaledes blev det. Hans Far læste med ham, og endelig søgte han Optagelse paa Seminariet i Lyngby.

Rejsen dertil foregik til Føds; Lyngby Seminarium laa ved Kolindsund, saa det var en lang Fodtur. Det har sikkert været en stor Oplevelse for ham at komme ud paa saadan en Rejse, og han brugte sine Øjne og Øren godt. For i paakommende Tilfælde at sikre sig, blev der i Rygforet paa hans Vest indsyet 10 Specier; det skulde være som en Nødskilling; man vidste jo aldrig, hvor galt det kunde gaa, eller hvad han kunde komme til. Om sin Tur fortalte han, at da han en Morgenstund naaede til Horsens, stod der to Arbejds-mænd og skændtes. De var højrostede; thi de skændtes om, hvem af dem, der var mest anset. Den ene udbrød: „Naar jeg lige undtager, at Gadedrengene maa søge mig noget mer, saa er jeg ellers lige saa god Mand som du, Hansen.« »Naa, saa det mener du, Petersen!“ Nu skyndte Niels Christian sig at komme bort, thi det trak op til Haandgribeligheder.

Endelig naaede han Rejsens Maal, og Prøven begyndte. Den mundtlige Afhøring foregik paa den Maade, at alle Aspiranterne samledes i et Klasse-værelse, og saa stillede Lærerne Spørgsmaal til alle paa én Gang. Lærerne lagde da Mærke til, hvem der gav de forstandigste Svar. Da Prøven var tilendebragt, meddelte Forstanderen dem, at nu kunde de rejse

hjem, saa skulde de, der havde bestaaet Prøven, faa skriftlig Meddelelse om, naar de skulde møde.

Med den Besked vilde Niels Christian **nødig komme** hjem, og han dristede sig da til at gaa ind til Forstanderen, og dér fik han at vide, at han havde bestaaet som en af de flinkeste.

Han gik nu to Aar paa Seminariet og har sikkert arbejdet samvittighedsfuldt; thi han bestod med en fin Førstekarakter; han havde kun ug og mg paa sit Eksamensbevis.

Seminariet skaffede ham nu Plads hos en Toldkontrollør Ulstrup i Udbyhøj ved Randers. Her var han vist et Aars Tid. Straks efter at han var kommet i Pladsen, fratraadte en af Toldbetjentene, og han maatte nu een Gang ugentlig ride til Randers med Besked til Toldkontoret dér. Det var en Ridetur paa 4 Mil, og den blev foretaget uden Hensyn til Vejret.

Under hans Ophold der blev et Lærerembede ledigt, som Herremanden paa Holbækgaard havde Kaldsret til. Toldkontrolløren vilde, at han skulde melde sig hos Herremanden som Ansøger. Han skrev nu sin Ansøgning, som Toldkontrolløren anbefalede, og han fik Foretræde for Herremanden. Denne gjorde ham straks opmærksom paa, at Embedet kun kunde søges af Mænd, der havde bestaaet Skolelærereksamen. Niels Chr. Barsøe overrakte ham nu sin Ansøgning, og da Herremanden havde set den, udbrød han: „Ja, jeg skal love for, at De har Eksamen!“ Embedet kunde han imidlertid ikke faa; thi den afdøde Lærers Søn skulde have det; „men bliver der Embede ledigt paa Godset, mød saa med en Ansøgning.“

Kort Tid efter fik han Plads som Hjælpelærer i Vindblæs ved Randers.

Vindblæs hørte under Frijsenborg, og Læreren havde

forhen været Tjener hos Grev Friis; Lærerens Navn var Krag, og om ham kunde Niels Chr. Barsøe fortælle mange mærkelige Historier.

Krag harmedes stadig over, at Greven havde stillet ham i Udsigt, at han skulde have en Mølle; men nu var det endt med, at han blev Degn i Vindblæs.

Husstanden i Vindblæs Skole bestod af: Degnen Krag, Madammen, Tjenestepigen Maren, Hjælpelæreren og en Hund, der hed Valse.

Trods sin ofte hensynsløse Optræden var Krag velldt af Beboerne; thi disse følte, at han ønskede at være dem til Hjælp og Tjeneste, hvor han kunde; men han var en myndig Mand, der paatalte ethvert Indgreb i hans Rettigheder.

Da han en Søndag stod og læste op paa Kirkestævne for de andægtigt lyttende Tilhørere, tillod Sognefogeden sig at gøre en Bemærkning. Krag snerrede efter ham og sagde: „Pas du dig selv, Sloverbovs!“

Krag blev ofte indbudt til Kortspil paa Herregaardene, og han kunde fortælle livligt om, hvorledes det gik til saadanne Steder; men blev han ikke hensynfuldt behandlet, kunde han komme vred hjem. Han lukkede sig da ind i sit private Værelse, og i Dagligstuen kom han ikke, hvis han ikke blev indtrængende opfordret dertil. Paa slig en Opfordring kunde han svare meget afvisende, men den bevirkede alligevel som oftest, at han efter en lille Tid indfandt sig. Han var da meget faamælt, og det var kun Hunden, han henvendte sig til.

En Aften fandt følgende Sted. Krag udbrød: „Hvad siger du, Valse? Er du rigtig klog? At du vil forlange saadan noget saa sent, hold nu din Mund!“

Saa spurgte Madammen, hvad det var, Valse ønskede. „Ja i Aften skal han ikke have sin Vilje; du

kan tænke dig, Asenet vil have Kaffe og varme Æbleskiver.“

Maren bemærker hertil, at hun ikke vil ud at bage Æbleskiver saa sent. Nej, det kan Krag godt forstaa; han er fuldstændig enig med Maren.

Lidt efter siger Krag til Hunden: „Hvis du ikke holder Kjæft, Valse, saa jager jeg dig ud!“ Nu rejser Madammen sig og siger: „Nu maa vi to hellere gaa i Køkkenet, Maren.“

Hertil svarede Krag: „Jeg synes, det er for galt, men saa faar vi vel da Fred.“

En Aften kom Krag træt og vred hjem. Maren hjalp ham de nye Støvler af; men nu begyndte han for Alvor at skælde ud. Det var Støvlerne, det gjaldt; han sparkede dem fra den ene Væg i Stuen til den anden, idet han udbød: „Har jeg købt og betalt jer dyrt, og saa klemmer I endda mine Fødder!“ Krag var saa vred, at ingen af de tilstedeværende turde vove at sige et Ord.

Hvis Maren en enkelt Gang tog igen med ham, naar han var i ondt Lune, kunde han sige: „Nu skal du rejse!“ Men Maren svarede omgaaende: „Ja, naar Madammen siger det!“

Krag brugte om Sommeren at staa op med Solen, og var det rigtig varmt, kunde det hænde, at han gik sig en Tur rundt paa Skolelodden kun iført Træsko og Hat. En Dag holdt der en Herskabsvogn ved Skolen, og Fruen hilste paa Krag med den Bemærkning, at de to havde været tidlig oppe i Dag. „Jeg saa Dem fra Udsigtstaarnet, hvorledes De spadserede om.“ „Ja, jeg var i bar Skjorte“, svarede Krag. „Og De havde Piben tændt“, fortsatte Fruen.

Niels Christian Barsøe befandt sig godt paa Randers-egnen, men han længtes altid efter sin Hjemegn. Han søgte Pladsen som Hjælpelærer i Bredstrup ved Frede-

ricia, og den fik han. Her hed Læreren Velling, og Pastor Adolph var Sognepræst.

Velling var en mærkelig Mand; han var ikke større end en tolvvaars Dreng, og han var meget overtroisk. Han var gift med Provstens Datter i Gauerslund; hun var meget høj, og dette bidrog til, at Vellings Lidenhed blev endnu mere iøjnefaldende. Hans Kone har sikkert ikke været meget huslig; thi da Præsten hilste paa den ny Hjælpelærer, sagde han til ham: „Nu maa De, Barsøe, hellere spise til Middag hver Søndag her i Præstegaarden, saa kan De da een Gang ugentlig faa god Mad.“

Foruden den store Skolelod havde Velling selv en Mark. Folk fortalte ham, at der paa denne Mark brændte Lys om Natten. Da Velling hørte det, var han klar over, at der maatte være en Skat nedgravet. Han fik Folk til at hjælpe sig med Gravningen; da han ingen Skat fandt, var han sikker paa, at Skatten havde været der, men onde Mennesker havde ved at stjæle den høstet Lønnen for hans Arbejde.

Velling var meget nærig, og undertiden tog han det Stykke Reb, der brugtes ved Gymnastikundervisningen. Niels Chr. Barsøe havde en Bog, hvis Titelblad havde rødt Tryk; denne Bog havde Velling stor Respekt for; thi han troede, det var Cyprianus, og at der ved Hjælp af den kunde øves forskellige Kunster. En Dag, da Rebet var borte, sad Barsøe tilfældig og læste i nævnte Bog. Da Velling kom ind i Stuen, lukkede han straks Bogen i, men sagde til Velling: „Hvis Rebet ikke er her, før Sol gaar ned, slaar jeg et Søm for Tyvens Øje!“ Før Solen gik ned, saa man Velling krybe langs med Diget, og Rebet blev lagt paa Plads.

Ved en Barnedaab i Bredstrup var Herredsfogeden i Fredericia bedt til Fadder. Han vilde have Løjer med

Velling, og af den Grund ofrede han i Kirken kun en „Søsling“; det kunde jo være sket af en Fejltagelse. Ved Gildet om Eftermiddagen, hvor saavel Velling som Herredsfogeden var Gæster, forefaldt følgende: Velling fik Herredsfogeden lidt til Side og gjorde ham opmærksom paa, at han kun havde ofret en „Søsling“. Herredsfogeden lod til at være meget forbavset og udbrød: „Jeg har ofret Dem en Specie.“ Hertil svarede Velling: „Hvis De ikke ofrede mig denne Søsling, saa maa Fanden komme og flyve med mig ud af dette Vindue!“ Herredsfogeden morede sig over den ivrige Velling og skyndte sig at rette „Fejltagelsen“.

Som allerede omtalt var Velling usædvanlig lille af Vækst. Vejen efter Fredericia førte forbi Skolelodden. En Gang Velling gik ude paa Lodden og plukkede Ærter, kom en Mand fra Gauerslund kørende forbi; da han saa Velling, raabte han: „Dreng, vil du stjæle Degnens Ærter!“ „Jeg er Degnen“, svarede Velling. „Nu har jeg aldrig hørt saa galt“, svarede Manden, „jeg skulde, hvis jeg kunde gaa fra Hestene, komme og hjælpe dig af Sted.“

I Bredstrup Skole tjente en Karl, som hed Hans Nielsen. Karlen og Hjælpelæreren blev meget gode Venner, og Hans Nielsen, som siden boede i Kongsted Enge, fortalte mange morsomme Træk om, hvad de oplevede under deres Samvær.

Velling havde to røde Heste; de var aldeles ens, naar man undtager, at den ene havde en hvid „Bagsok“. Hestene var Velling meget stolt af, og undertiden maatte Hans Nielsen kort før Sengetid præsentere dem een ad Gangen udenfor Dagligstuevinduet. Velling stod da inde i Stuen og frydede sig over sine kære Dyr.

Naar Barsøe undertiden var i Smidstrup hos sine

Forældre, anbefalede Hans Nielsen ham altid at tage en Hest og ride paa. Betingelsen var kun, at Hesten med den hvide Fod skulde han lade staa i Stalden.

Traf det sig saa, at Hans Nielsen en saadan Aften maatte fremvise Hestene, saa hentede han Hesten med den hvide Fod, og naar Velling havde beundret den tilstrækkeligt, trak Karlen den tilbage, ikke til Stalden, men til Møddinghullet; her fik han Hesten til at gaa baglænds ud i Møddingvandet, saa den hvide Bagfod skiftede Farve, og derefter mødte han med Hesten endnu en Gang, hvorefter Velling erklærede sig tilfreds.

Hans Nielsen sov i Stalden og Barsøe i Stuehuset; men Sengeklæderne var saa usle, at de, naar Vinteren kom, flyttede sammen. Hans Nielsen mødte da med sit Sengetøj inde hos Barsøe, og saa sov de sammen.

Præsten Adolph var en mærkelig Mand; han blev flyttet fra Sønder Omme til Bredstrup og blev Pastor Agerbeks Eftermand. De to Præster omtaltes som store Modsætninger; Agerbek som en from Mand, men i høj Grad ubehjælpelig. Adolph var derimod praktisk og hurtig i sine Beslutninger. Engang var et Vognhjul gaaet i Stykker. Da Karlen viste Pastor Agerbek det, udbrød han: „Men hvorfra skal vi dog faa saa tykt et Træ?“

Engang kom Sognefogeden op til Pastor Adolph og fortalte, at han lige havde faaet Bud om, at Kongen vilde komme gennem Bredstrup; han kunde ventes om et Par Timer, og nu vilde Sognefogeden raadføre sig med Præsten om, hvorledes de i den Anledning skulde forholde sig. „Her er ingen Tid til store Anstalter“, svarede Præsten. „Jeg foreslaar, at vi to gaar hen til Spangbakken, og naar vi saa ser, Kongen kommer, knæler vi begge paa hver sin Side af Vejen.“

Om Præstens Forslag blev udført, ved jeg ikke; men Historien viser, at Præsten var hurtig til at finde paa Raad.

Pastor Adolphs eneste Barn, en Søn, Hans, gik paa Latinskolen i Fredericia, og Barsøe hjalp ham en Del med Lektierne. Drengen var imidlertid meget ked af Læsningen, og han bad nu Barsøe hjælpe sig til at faa Faderens Tilladelse til at holde op. Barsøe lovede det, naar Hans vilde læse saa flittig, at han til Ferien kunde møde med en pæn 4. Klasses Hovedeksamen, og det lykkedes. Han fik nu Lov at slutte med Læsningen. — Han døde som Kammerraad og Forstander for Sct. Jørgens Hospital i Kolding.

Efter Hjælpelærervirksomheden i Bredstrup fik N. C. Barsøe Plads som Andenlærer i Erritsø.

Førstelæreren dér hed Ryholm, og om ham fortæltes det, at han havde været skindød et Par Dage. Konerne havde lagt ham paa Straa, og medens de sad sammen med Enken og nød en Kop Kaffe, kom Ryholm til Bevidsthed.

Fra Barsøes Ophold i Erritsø er der ellers intet mærkeligt at fortælle, men hans Dygtighed som Lærer mindedes længe i Sognet.

Omkring 1840 blev han kaldet til Lærer i Bølling og Taagelund i Egtved Sogn. Han skulde have Bolig i Taagelund; men de tre første Dage i Ugen skulde han undervise i Bølling.

Da han aflagde sit første Besøg i Egtved Præstegaard hos Pastor Storm, blev han opvartet med Smørrebrød. Da Præsten vilde skænke en Snaps til Maden, sagde Barsøe, at han aldrig nød Spiritus. „Saa kan De ikke klare Dem her i Sognet“, sagde Præsten. Barsøe bemærkede hertil, at hidtil havde hans Afholdenhed dog ikke været ham til Hindring.

Da Pastor Storm engang var til Eksamen i Taage-
lund Skole, forlangte Barsøe at faa en Laas for Yder-
døren, saa han kunde lukke sig selv ind, naar han om
Aftenen kom hjem. Præsten svarede straks, at det
havde Egtved Sogn ikke Raad til; Barsøe maa huske
paa, at Egtved Sogn vel er stort, men tillige fattigt. Her-
til svarede Barsøe, at hvis han maatte faa de Penge,
som Folk fra Egtved Sogn ved sidste Egtved Marked
havde betalt for Kaffepunch, saa vilde han sætte en
svær Sølvlaas paa Døren. Da Præsten havde hørt
denne Udtalelse, vendte han sig til de omstaaende og
sagde: „Han skal have Laasen!“

Om Sognepræst Storm fortælles, at hans Syn efter-
haanden svækkedes i den Grad, at han frygtede for at
blive blind. Han henvendte sig til en Øjenlæge i Frede-
ricia, Justitsraad Nielsen, og lod ham hente ud til
Egtved. Da Lægen havde undersøgt hans Øjne, udtalte
Lægen, at det vilde gaa som Præsten befrygtede. Da
Pastor Storm blev meget bedrøvet herover, sagde
Lægen: „Det kan jo nemlig ikke nytte, at jeg forbyder
Dem at nyde Spiritus.“ Pastor Storm svarede intet,
men gik hen og hentede to Vinglas, satte dem paa
Bordet og skænkede Vin i dem. Idet han tog sit Glas
og klinkede med Lægen, udbrød han: „Nu drikker jeg
det sidste Glas!“

Løftet holdt han. Han døde en Tid efter af Kold-
brand i det ene Ben.

I Aaret 1841 blev N. C. Barsøe kaldet til Lærer i
Sdr. Vilstrup, og her blev han til sin Død 6. Marts 1879,
altsaa i 38 Aar. Han var meget flittig og gjorde et stort
Arbejde i Skolen; der var over 90 Børn delt i to Klas-
ser. Han begyndte tidlig om Morgenen, og han blev
længe ved om Aftenen, da han vilde have hvert Barn
hørt paa Lektierne.

Han var meget afholdt, og Folk lærte snart at gøre Brug af hans juridiske Evner; han blev næsten en Tilidsmand for hele Skoledistriktet og Egnen. Beboerne henvendte sig til ham, naar det gjaldt om et godt Raad i en vanskelig Sag.

Under Pengekrisen i Halvtredserne kom der en Dag Bud til ham fra Kolding, om han ikke vilde komme ud til Købmand N. W. Bastrup; han vilde tale med ham i et vigtigt Anliggende. Da Barsøe kom ind til Bastrup, meddelte denne ham, at der kom saa mange Krav om Penge, at Bastrup, skønt Ejer af over 100,000 Rigsdaler, frygtede for, at han ikke vilde kunne klare de mange Udbetalinger, hvis han ikke kunde faa et større Pengelaan. Bastrup lagde Opgørelsen for ham og bad om Raad.

Efter nogen Betænkning bad Barsøe om at faa opgivet Navnene paa 30 af Bastrups solideste Kunder. Disse Kunder blev nu varslet til Møde, og da Barsøe havde sat dem ind i Bastrups vanskelige Stilling, tilbød de at garantere for hver 1000 Rigsdaler. Nu var det let at rejse Penge for Bastrup.

Denne Tildragelse er fortalt af Købmand Bastrup ved et Gilde i Nr. Bjert ved Gaardejer P. Mikkelsens 60 Aars Fødselsdag, hvor Bestyrelsen for Kolding Sparekasse var samlet.

Da Barsøe kom til Sdr. Vilstrup, var Provst Abel Sognepræst for Eltang-Sdr. Vilstrup, og stud. theol. Hjort var Sogndegn.

Medens Provst Abel var Sognepræst, havde Vilstrup Skole Bispevisitats. Biskoppen hed Tage Møller. Da Børnetallet var stort, kneb det med Pladsen, Skolebordene stod tæt sammen, og Barsøe, der var meget korpulent, havde undertiden lidt vanskeligt ved at knibe sig ind mellem Skolebordene. Biskoppen saa

det, og da han antog, at Barsøes Korpulence stammede fra overdreven Nydelse af stærke Drikke, fremsatte han flere spydige Bemærkninger, som hentydede hertil. Barsø blev vred og vilde forsvare sig, men nu tog Provst Abel Ordet og gjorde Biskoppen opmærksom paa, at Barsø aldrig havde nydt Spiritus. Biskoppen gjorde nu en høflig Undskyldning.

Barsø befandt sig godt i Vilstrup og kunde ikke tænke sig at flytte. Da Provst Abel flyttede til Sanderum ved Odense, modtog Barsø fra ham Opfordring til at søge et stort Embede derovre; men han havde ikke Mod til at forlade sin Fødeegn.

Provst Abels Eftermand i Eltang-Sdr. Vilstrup blev Provst Hertel, og han og Barsø blev nære Venner.

Om Provst Hertel fortalte Barsø, at han var Kandidat med Udmærkelse. Han var en meget lærd Mand, og i sine yngre Dage havde han forberedt flere unge Mennesker til Studentereksamen. Han havde saaledes læst med J. Daugaard, som senere blev hans Foresatte, idet han blev Biskop over Ribe Stift. Han havde ogsaa læst med to Brødre, J. og P. Schousboe, der begge senere blev Provster.

Da Daugaard var bleven Hertels Biskop, kom han engang paa Visitats hos sin gamle Lærer. Samtidig med Biskoppen indfandt begge Provsterne Schousboe sig, saa der var ikke mindre end fire Højærværdigheder samlede i Nr. Stenderup Præstegaard. Barsø havde af Provst Hertel faaet Indbydelse til at møde i Præstegaarden som Gæst hele Dagen. Provst Hertel var nu bleven saa gammel, at han var ved at blive affældig. Biskoppen nænnede ikke at paalægge ham at holde Hjælp; istedetfor paalagde han Barsø Ansvar for den daglige Embedsførelse, saalænge der ikke holdtes Kapellan.

Barsøe fortalte om, at det var næsten rørende at se den Hengivenhed, hvormed saavel Biskoppen som de to Provster behandlede gamle Provst Hertel.

Af Provst Hertel behandlede Biskoppen som hans høje Foresatte; men de to Schousboer behandlede han endnu som sine kære Elever og kaldte dem ved Fornavn. „Jens, se efter om Piberne er i Orden; Peter, stop Barsøes Pibe.“

Da Biskoppen rettede en Henvendelse til Provst Hertel, indledede han med at sige: „Jeg ved, jeg er et Barn ved Siden af Dem i Lærdom.“ Denne Indledning tog den gamle Provst imod som noget selvfølgelig.

Det sidste Aar holdt Provst Hertel Kapellan, Pastor Schandorf.

Den mest kendte Præst paa Egnen dengang var Provst Thune. Han var en meget myndig Mand, der optraadte med stor Værdighed. Thune var først Præst i Harthe og Bramdrup; derfra forflyttedes han til Taulov og siden til Gauerslund og Vinding.

Da han boede i Taulov, mødte han engang Gaardejer Jens Jepsen fra Kongsted, der kom ridende paa Gangstien mellem Taulov og Børup. Provsten standsede ham med den Bemærkning: „Stien er kun for gaaende“. Jens Jepsen undskyldte sig med, at han havde travlt, og at han nu var lige ved Børup. Provsten svarede: „Hvis du ikke vender, skal du siden høre fra mig.“ Jens Jepsen vendte og red tilbage.

Da Provsten blev flyttet til Gauerslund, kunde han skyde Genvej ved at benytte en Privatvej over Jens Jepsens Mark, men da hændte det ham, at han paa nævnte Genvej mødte Jens Jepsen.

Provsten blev standset af Jens Jepsen, som sagde: „Denne Vej er privat“. Provsten saa meget overlegen ud og sagde: „Jeg er Provst Thune til Gauerslund og

Vinding“; „men a er Jens Jepsen fra Kongsted, og De vend mæ, da a var lige ved Børup; nu vender a Provsten!“ Jens Jepsen havde faaet sagt Provsten „Tak for sidst“.

Naar denne Historie senere fortaltes, var det blandt andet for at fastslaa, at Jens Jepsen var en modig Mand.

I ældre Tider maatte Børnene fra Strandhuse søge til Bjert Skole, men omsider fik Strandhuseboerne sat igennem, at de fik deres egen Skole. De havde en ung Lærer, som hed Christensen, og nu kom Provst Thune paa Visitats i Skolen.

Provsten spurgte Læreren, om Børnene var øvede i Talskrivning. Da Læreren bejaede dette, kaldte Provsten en Dreng hen til den sorte Tavle og bad ham skrive 11 Tusinde 11 Hundrede og 11. Barnet skrev 111111. Provsten lo og kaldte en Pige frem og bad hende skrive 17 Tusinde 17 Hundrede og 17, og Pigen skrev 171717. Da Provsten nu lo igen, tillod Læreren sig at sige, at Provstens Prøve var ikke efter de pædagogiske Regler.

Denne Bemærkning blev meget unaadig modtaget af Provsten; han blev vred og gav sig til at stille en Række Spørgsmaal til Børnene. Svarede Børnene forkert eller undlod at svare, vendte Provsten sig mod Læreren og sagde: „Var dette Spørgsmaal udenfor de pædagogiske Regler?“

Da Lærer Christensen syntes, det gik for vidt, bad han Provsten om Tilladelse til at gaa ind i sin Lejlighed. Da han et Øjeblik efter kom tilbage, medbragte han sit Kaldsbrev; han gik hen til Provsten og viste ham Kaldsbrevet, hvorefter han sønderrev det med den Bemærkning: „Nu er jeg færdig her!“

Da Provsten forsøgte at berolige ham, svarede han, at efter den Behandling, han her havde været udsat for,

hverken vilde eller kunde fortsætte i Strandhuse.

Provstens videre Henstillinger udrettede intet. Lærer Christensen rejste sin Vej. Han blev Hjælpelærer i Sydsjælland og fik senere et meget stort Embede dér paa Egnen.

Da han senere besøgte Barsøe i Vilstrup, udtalte han, at det var hans Lykke, han saa hurtig kom bort fra Strandhuse. —

(Da jeg ikke er sikker paa, at alle Læserne har opdaget, hvor „Hunden“ ligger begravet i Provstens Tal-skrivningsopgaver, gør jeg opmærksom paa, at 11 Hundrede og 11 er 1 Tusinde og 1 Hundrede og 11; Børnene skulde have været saa durkdrevne at lægge det ene Tusinde til de 11 Tusinde og skrevet 12111 og 18717.)

I Vilstrup Skole oplevede Barsøe begge Krigene. Han fortalte, at han en Nat, medens han laa i sin bedste Søvn, blev vækket ved, at en Soldat bankede paa Ruden og fremsatte Spørgsmaalet: „Har De set noget til Fjenderne?“ Det var saa mørkt, at han ikke kunde se, hvilken Uniform Soldaten bar; men af Sproget kunde han høre, at Soldaten var Sønderjyde, og den Tanke slog da ned i ham, at Soldaten var Slesvig-Holstener.

Han besluttede da at ville narre ham og sagde: „Højrup Skov er myldrende fuld af Fjender.“ Da Soldaten havde faaet den Besked, gik han; men han vendte kort efter tilbage og meddelte Barsøe, at han maatte staa op og følge med til Kaptajnen, der ønskede at tale med ham. Barsøe stod nu op og fulgte med til Kaptajnen. Da han kom ind i hans Stue, hvor der var tændt Lys, saa han, at saavel Kaptajn som Soldat bar dansk Uniform. Barsøe gjorde nu Undskyldning og fortalte, at han mente, det var Slesvig-Holstenerne,

han havde med at gøre, og for at sinke dem i Fremrykningen mod Fredericia, havde han søgt at bilde dem ind, at Skoven var besat af Fjender. Da Kaptajnen havde faaet den Besked, tog han Barsøe i Haanden og sagde: „De er en god dansk Mand, og jeg bifalder fuldt ud Deres Optræden.“

Allerede i en Alder af 56 Aar maatte Barsøe tage Hjælpelærer. Under sit Ophold i Bredstrup hos Lærer Velling havde han haft en meget slem Lungebetændelse, som han aldrig rigtig forvandt; han led ofte af Bronchitis, og da han blev ældre, fik han tillige Asthma, hvortil senere kom Hjertelammelse, saa han i 1868 maatte have Hjælp til Arbejdet i den store Skole. Da Provst Mørk visiterede Skolen to Aar efter, at Barsøe havde begyndt at holde Hjælpelærer, udtalte han til Barsøe, inden han begyndte Visitatsen: „Hvis Skolens Standpunkt er lige saa godt nu, som da De traadte tilbage, saa er jeg godt tilfreds.“

I sit Ægteskab havde Barsøe tre Døtre. Datteren Karen Barsøe er min Mor. Min Morfar døde 6. Marts 1879, saa det er kun gennem mine Forældres Omtale, at jeg har mit Kendskab til ham; jeg var i mit syvende Aar, da han døde.

Jens Petersen Barsøe,

den næstældste af Brødrene, er min Farfar. Allerede som lille Dreng gjorde han sig bemærket. Der var Auktion i Smidstrup By over en afdød Enkes Bohave. Lille Jens Barsøe var mødt til Auktionen, og hans Far havde overtaget Bestillingen som Skriver. Auktionen begyndte, og det morede Drengen at høre paa, hvordan det ene Bud afløste det andet. Da en Dyne blev raabt op, begyndte Folk at byde; men der var ikke stor Købelyst, Budene faldt lidt trent, men saa tog

Drengen fat. Første Gang sagde han: „Fire Skilling til“. Da en anden havde haft Ordet, raabte han: „Marken fuld!“ Hammeren faldt, og der spurgtes: „Hvis var Budet?“ En gammel Kone svarede: „Det var misæll lille Jens Barsøe“. Men da hans Far hørte det og sagde: „Va, Va!“, tog Drengen afsted hjemefter, saa hurtig han kunde.

En Dag havde de faaet fremmede i Smidstrup Skole; det var Lærer Velling og hans Kone. Om Eftermiddagen gik Jens med sin Mor og Madam Velling ude i Haven. Jens gik med sin Mor ved Haanden, men var en opmærksom Tilhører til de to Koners Samtale. Madam Velling var ved at beskrive en anden Kones Udseende og sagde: „Jeg ved ikke, hvem jeg skal ligne hende ved; hun er saadan en lang, tynd, grim en.“ Jens hjalp hende ud af Forlegenheden; thi pludselig sagde Drengen: „Sej dig sjel!“

Allerede som Dreng havde han let ved at rime. Hans Forældre havde en Tjenestepige, som hed Maren; hun og Jens kom let paa Kant med hinanden. En Gang da en saadan Uoverensstemmelse var indtruffet, tog Jens den frygtelige Hævn at lave et Vers om Maren. Verset lød saaledes:

Maren Nielsdatter Ude, du æder til du spruder.
Du sætter saa sur en Mund, du trouer nok, det er sund.

Hans Far havde en medfødt Afsky for Katte; han sad i en Sommerferie paa sit Katheder i Skolestuen og skrev paa et Testimonium. I Loftet var en Ventil lige over ham. Nu havde Jens faaet fat paa en Kattetilting, og for at være paa den sikre Side gik han ind til sin Mor og spurgte hende, om han maatte lade Killingen dumpe ned gennem Ventilen, saa den kunde lande paa Ryggen af hans Far. Hans Mor gav ham Lov til

det; men Killingen kom lige saa hurtig ud af Skolestuen, som den var kommet ned. Jens morede sig, fik igen fat i Killingen, og denne maatte adskillige Gange foretage Rejsen gennem Ventilen. Omsider blev det for meget for hans Far; han rejste sig og gik ind og beklagede sig for sin Kone; han kunde ikke begribe, hvor Katten kom fra. Han fik nu Sammenhængen at vide, og de morede sig alle tre.

Læreren i Brøndsted Jens Dithlevsen var gift med en Datter fra Smidstrup Skole; hun hed Cecilie. Hos Lærer Dithlevsen, der altsaa var hans Svoger, forberedte Jens sig til at komme paa Seminariet.

Dithlevsen var en mild og flittig Lærer; han havde sin egen Maade at holde Skole paa. Medens det i den Tid hørte til Dagens Orden, at Børnene pryglede med Tamp eller Spanskrør, saa forstod han at omgaa Børnene paa en saadan Maade, at de i den Grad kom til at holde af ham, at de ikke nænnede at gøre ham imod. Lærer Dithlevsens Optræden i Skolen gjorde saa stærkt et Indtryk paa Jens Barsøe, at han aldrig glemte det, men siden, da han selv blev Lærer, forsøgte han at bruge samme Fremgangsmaade.

I 1833 rejste han til Lyngby og skulde være Huslærer for Seminarielærer Krarups Børn; til Gengæld skulde Lærer Krarup yderligere forberede ham til Seminariet.

Da et Aar var gaact, og han var optaget paa Seminariet, tabte hans Forældre ved Kaution en Del Penge, og det blev meddelt ham, at hvis han ikke kunde gaa op til Eksamen i dette Aar, skulde han holde op. Det var et slemt Slag for ham; den almindelige Uddannelsestid paa Seminariet varede i to Aar, og nu fik han Valget imellem enten at holde op straks eller indstille sig til Eksamen efter et Aars Uddannelse.

Efter Samraad med Lærerne fortsatte han. I den Tid maatte Seminariet skaffe de uddannede Elever Plads. De Folk, der havde Brug for en Seminarist, henvendte sig til Seminarieforstanderen, som saa meddelte Dimittenderne, hvilke Pladser der var. Jens Barsøe fortalte, at Forstander Sidenius en Dag havde meddelt, at en Landbrugsskole i Norge ønskede en Seminarist. Han gik til Forstanderen og spurgte, om han kunde faa Pladsen, hvis han fik 3. Karakter. Forstanderen svarede: „De faar ikke 3. Karakter, det vil jeg love Dem.“ „Ja, saa bliver jeg her hjemme.“ Han bestod Eksamen med 2. Karakter og blev Huslærer hos Kaptajn Nechelmann paa Kjærsgaard i Bredstrup Sogn ved Fredericia.

Pladsen dér var vanskelig; thi Kaptajnen vilde, at Børnene skulde lære noget, men Fruen taalte ikke, at de blev rettede. Kaptajnen stod undertiden og lyttede ved Døren ind til Børnenes Skolestue, og hvis han da fik Indtryk af, at Børnene ikke fulgte opmærksomt med i Undervisningen, kom han ind og straffede dem. Efter et saadant Optrin holdt Jens Barsøe ikke af at komme ind og spise til Middag; thi Kaptajnen var vred, og Fruen var ulykkelig.

Under hans Ophold som Huslærer paa Kjærsgaard fik Forvalteren dér en anden Plads. Da Kaptajnen selv var ukyndig i Landvæsen, bad han Huslæreren træde hjælpende til.

Jens Barsøe, der ikke var ukyndig i Landbrug og tillige var meget praktisk, fik nu travlt. Han maatte staa tidlig op, og naar Arbejdet var godt i Gang, maatte han midt paa Dagen undervise Børnene.

Barsøe befandt sig vel ved Arbejdet med Landbruget, og han fyldte Pladsen saa godt, at Kaptajnen efter nogen Tids Forløb tilbød ham Pladsen som For-

valter, men han skulde tillige være Huslærer ved Siden af.

Det gik godt en Tid; men en Dag kom der Fore-spørgsel fra Provst Thune i Gauerlund, om han vilde have Hjælpelærerpladsen i Vinding. Kaptajnen bød Barsøe en stor Løn, hvis han vilde blive hos ham i fem Aar; han vilde, naar de fem Aar var omme, udbetale ham 800 Rigsdaler, og saa vilde han desuden give ham saa meget, at han kunde klæde sig anstændigt. Kaptajnen sagde: „Naar De staar som Ejer af 800 Rigsdaler, kan De let fri Dem ind i en god Gaard.“

Barsøe maatte tage en Bestemmelse; men det var ikke let for ham. Sagde han nej til Provstens Tilbud, afskar han sig selv fra senere at blive ansat i Provstiet, og paa den anden Side var Kaptajnens Tilbud fristende, især naar man tager i Betragtning, at næsten alle Lærere var økonomisk daarligt stillede. Han kunde ikke raade sig selv, men maatte til Smidstrup for at tale med sine Forældre. Resultatet blev, at han tog mod Provstens Tilbud og blev Hjælpelærer i Vinding.

I Vinding blev den myndige Provst Thune hans Sognepræst. Foruden at være Hjælpelærer var han tillige Kirkesanger. Naar han sang i Kirken, forlangte Provsten af ham, at han skulde udtale Ordene saa tydeligt, at Provsten let kunde forstaa dem. Under en Gudstjeneste sang en Mand meget kraftigt med. Provsten kom da hen til Barsøe og sagde: „Gaa ned og bed ham holde Kjæft!“ Da Barsøe paa sin Vandring op og ned ad Kirkegulvet kom ned til Manden, standsede han et Øjeblik og sagde til ham: „Det var ret, Niels“. Denne Udtalelse bevirkede, at Manden dæmpede sin Stemme lidt, og Provsten var tilfreds. — Naar Barsøe talte om sit Ophold i Vinding, var der især to Hjem, han ofte omtalte; det ene var Sognefoged Hans Lade-

gaards og det andet Jørgen Sørensens Enkes. Hun var Mor til to Sønner: den senere Landstingsmand Peter Jørgensen af Hesselballe og Sognefoged Bertel Jørgensen af Vinding. De to Mænd, der begge var Skoledrenge dengang, hørte til hans flinkeste og kæreste Elever.

Medens Jens Barsøe var Hjælpelærer i Vinding, havde han et langt Sygeleje; han led af Tyfus og laa i flere Uger og var opgivet af Lægerne. Distriktslægen havde en ung Læge Hvidding med sig, og da Barsøes ene Øre flød med Materie, sagde den unge Læge, at han havde været med til at skære et saadant Flod ud, og Lægerne blev enige om at komme igen næste Dag og foretage Operationen; der var jo intet at risikere, for Patienten døde alligevel.

Uden at Lægerne anede det, hørte og forstod han alt, og han laa nu i stor Spænding over, hvad næste Dag vilde bringe.

Han kom godt over Operationen; han beholdt alle sine Dage et stort Ar bag det ene Øre. Trods det, at Lægerne altsaa havde opgivet ham, stod han Sygdommen igennem. Da han kom op, kunde han næsten ikke gaa; det ene Ben var blevet fuldstændig stift. Lægerne gav ham det Raad, at han ofte skulde lade hele Legemets Vægt hvile paa det daarlige Ben; det gjorde han, og en Dag gav det et Knæk i Knæet; efterhaanden blev Benet fuldstændig rask.

Efter Sygdommen led han saadan af Sult, at han næsten ikke kunde faa Mad nok. Dengang var det overalt Skik, at der ud paa Aftenen spistes Boghvedegrød til Nadver. Dette Maaltid deltog han tidt i paa to Steder samme Aften. Fra det sidste Sted fik han endda ofte nogle Stykker Mad med sig hjem, som han saa spiste om Natten, naar han vaagnede af Sult. Den store

Mængde Mad bevirkede, at han hurtig kom til Kræfter. — Mens han var i Vinding, søgte han Lærerembedet i Vork i Egtved Sogn. Dette Embede fik han, og den 21. September 1839 holdt han Bryllup.

I Vork blev han ikke længe; han flyttede til Højen Sønderskole. Fra sit Ophold i Højen omtaler han Mads Oksvig, som han kom til at staa i nært Forhold til. Om ham fortalte han følgende:

Mads Oksvig skulde levere Tiendekorn til Sognepræsten i Højen. Nu var det en gammel Regel, at før Indkøringen af Korn kunde begynde, skulde Præsten møde paa Marken og udpege, fra hvilken Side af Kornstykket han ønskede sit Tiendekorn taget. Passede det saa ikke Præsten at modtage sit Korn, vilde Oksvig køre sit eget i Hus; thi Vejret var vanskeligt. Det var ikke Præsten belejligt at modtage sit Korn denne Dag, og da Oksvig derfor vilde begynde Indkøringen af sit eget Korn, gjorde Præsten Indsigelse; han forlangte, at Oksvig skulde lade sit Korn staa, til Tiendekornet var taget fra Marken. Oksvig fandt Præstens Forlangende urimeligt, og herover blev Præsten meget vred og udrød: „Ved du, hvor din Formand gik hen? Han gik til Helvede.“ Oksvig blev ikke Præsten Svar skyldig; han sagde: „Ved han, hvor hans Oldemor gik hen? Hun blev manet ned i en Port i Laasbygade i Kolding,“ og Mads Oksvig kørte sit Korn i Hus. Jens Barsøe kom ogsaa til at kende Hedeopdyrkeren Dalgas's Farbroder, Carl Dalgas, som ejede Gaarden Aldebertsminde; han underviste privat en Datter af denne.

I 1842 blev Jens Barsøe sin Broders Eftermand i Taagelund og Bølling. Han boede i Taagelund, men som allerede meddelt maatte Læreren der undervise tre Dage ugentlig i Bølling. Naar han opholdt sig i Bølling, boede han hos Enken Inger Berg, der kort

efter blev gift med Chr. Jepsen fra Vonsild. Hos disse to havde Jens Barsøe et udmærket Hjem, og han omtalte dem altid med stor Velvilje. Sognefoged Hans Roed og hans Søn Jens Roed var ogsaa hans nære Venner.

Men intet Hjem stod ham og hans Hustru saa nært som Hjemmet i Nyberg Mølle, der ejedes af Kammerraad Thulstrup.

Naar Jens Barsøe var hjemme i Taagelund, var der daglig Forbindelse mellem Skolen og Møllen, og Kammerraaden og Barsøe holdt af hinanden som to Brødre.

Han kom i nært Forhold til mange af Beboerne i sit store Skoledistrikt og befandt sig udmærket mellem dem.

En Dag kom en Mand fra Taagelund ind til ham og meddelte, at hans Kone var død. Manden var meget bedrøvet, og det undrede egentlig Barsøe; thi nævnte Mand og Kone havde nærmest levet sammen som „Hund og Kat“. Barsøe lod en Bemærkning falde om det, og herpaa svarede Manden:

„Ja, ja Barsøe, der er osse Ly ved en Tvonbusk!“

I 1846 blev Embedet i Gaarslev ledigt, og Barsøe meldte sig hos Provst Thune i Gauerslund som Ansøger. Som Skik og Brug var dengang, meldte han sig i Provstens Køkken. Da Provsten saa ham, sagde han straks: „De faar ikke Gaarslev!“

Efter den Besked var der ikke mere for Barsøe at bie efter, han sagde derfor Farvel og vendte sig og gik; men Provsten kaldte ham tilbage og spurgte, om han ikke vilde tale med ham. Barsøe svarede, at han kom, fordi Provsten havde lovet ham Forflyttelse; men nu vilde han saa søge til Naboprovstiet. Da Provsten hørte det, nævnte han tre Embeder, som alle blev

ledige til Maj. „De kan nu selv bestemme, hvilket af de tre De ønsker.“ Han valgte Trelde, som han tiltraadte Maj 1847.

I Mellemtiden indtraf følgende: I Søren Hempels Avis, som udgik fra Odense og holdtes af de fleste Præster her paa Egnen, stod en Artikel om, hvorledes Provsten i Gauerlund behandlede Lærerne. Ved et Præstekonvent, som holdtes i Pjedsted Præstegaard, kom Avisartiklen paa Tale. Provsten var meget vred og udtalte: „Det er Barsøe i Taagelund, der har skrevet den; jeg kender hans Maade at skrive paa; men det skal han komme til at angre!“ Videre kom Provsten ikke. En ung Kapellan Asmussen rejste sig og sagde: „Naar en Mands Velfærd staar paa Spil, saa byder min Samvittighed mig at meddele, at jeg er Artiklens Forfatter.“

Inden Præstekonventet afholdtes, havde Præsten i Smidstrup vist den gamle Lærer Barsøe Avisen, hvori Artiklen stod; han blev bange for, at det var hans Søn Jens, der havde skrevet den, og den gamle begav sig straks til Fods til Taagelund, og han blev meget glad ved, at hans Søn intet havde skrevet.

Paa Konventet blev Sagen jo opklaret. Kapellanen fik kort efter Embede paa Fyn, og Jens Barsøe flyttede til Trelde.

Hans Eftermand i Taagelund blev hans yngste Bror Hans Smith Barsøe, saa de tre Brødre fra Smidstrup Skole afløste hinanden. Det er vist et ret sjældent Tilfælde, at tre Brødre paa Rad er Lærere i samme Embede.

Fra 1899—1906 var jeg Lærer i Egtvedskov Skole. Ved et Gilde traf jeg sammen med en gammel Kone, som fortalte mig, at hun havde gaaet i Skole hos en Lærer i Taagelund, som hed Barsøe. Jeg spurgte hende da

om, hvad hans Fornavn var. Det vidste Konen ikke; „men,“ fortsatte hun, „vi havde nu vor egen Maade at benævne dem paa. Vi kaldte dem den alvorlige, den muntre og den strenge.“ Konen fortalte mig nu, at det var den muntre, hun havde gaaet i Skole hos, og jeg kunde da meddele hende, at han hed Jens Barsøe, og at han var min Farfar.

I Trelde virkede Jens Barsøe i næsten 12 Aar. Det var en rigtig Slideplads, som kun var tarvelig lønnet, saa han maatte se at tjene noget ved privat Virksomhed. Han oprettede i Fællesskab med Gaardejer Jørgen Aamand et Saltværk, som gav godt Overskud; men Driften medførte saa store Vanskeligheder, at de tilsidst besluttede at sælge det. Derefter købte han en Jordlod, og den gav ham et godt Udbytte.

Børneantallet i Skolen var nu blevet saa stort, at der skulde ansættes en Andenlærer. Sogneforstanderskabet vilde imidlertid gerne skaane Sognet for den Udgift, som Ansættelsen af en Andenlærer vilde medføre. Det bad Provst Thune om at komme og visitere Skolen. Der undervistes dengang 114 Børn, der var delt i to Klasser. Provsten var meget tilfreds med Skolens Tilstand; han erklærede, at den hørte til de flinkeste i hele Provstiet. Efter denne Udtalelse forhandlede Forstanderskabet med Barsøe, og Resultatet blev, at han fremdeles skulde fortsætte som Enelærer mod en aarlig Ydelse af 10 Tdr. Byg efter Kapitelstakst saalænge, der var for mange Børn, og saalænge Skolens Standpunkt var tilfredsstillende. Provsten tilfaldt Overenskomsten.

Under „Slavekrigen“ var der stor Angst blandt Treldeboerne, og Mødre med Smaabørn blev sejlet til Bogense; blandt disse var Barsøes Hustru.

Mange af Gaardmændene i Trelde var meget vel-

havende; de satte dog ikke Pengene i Sparekassen, de havde endnu Statsbankerotten i frisk Minde. Penge-sedler brød de sig heller ikke stort om, men gode solide Sølv- og Guldpenge holdt de ved og gemte dem hen.

Da Krigen kom (Treaarskrigen), henvendte en rig Gaardmand, Peder Lassen, sig til Lærer Barsøe og bad ham at hjælpe sig at begrave Penge og Kostbarheder. Sølvpengene blev indsvøbt i et Lagen for sig, Guldpenge og Kostbarheder i et andet Lagen. Begge Lag-ner med Indhold blev gravet ned i samme Hul, Sølv-pengene laa øverst. Da Krigen var ovre, og Skatten skulde hæves, viste det sig, at Sølvpengene var borte, men Guldpenge og Kostbarheder i Behold. Skønt Barsøe aldrig følte Spor af Mistanke mod sig, var han meget ked af, hvad der var sket, og endelig lod det til, at der skulde komme Lys i Sagen.

Et Par Tømmersvende blev ved Rejsning af et Hus Uvenner, og den ene sagde til den anden: „Du kan maaske fortælle os noget om Peder Lassens Sølvpenge?“ Denne Udtalelse blev meddelt Barsøe. Tøm-mersvenden var imidlertid rejst, men det lykkedes at faa opspurgt, hvor han opholdt sig. Peder Lassen og Barsøe drog derhen, og de fik Manden med tilbage. Næste Dag skulde Politiet foretage Afhøring. Men da Barsøe om Natten laa og sov, kom Peder Lassen og kaldte paa ham. Han henstillede til Barsøe, om de ikke skulde lade Manden løbe. „Selv om det er ham, faar a jo ikke mi Pæng igen, og bliver han straffet, saa er a rej for, at det føst han kommer ud, saa bræn-der han æ Gor aa for at hævne sig; a faar aalle en rolle Tim.“ Barsøe gav sit Samtykke til, at Manden fik Lov at gaa.

Efter en 40 Aars Forløb, da en Kone i Trelde holdt

Storvadsk, opdagede Vadskerkonen, at der paa et Lagen stod P. L. S.; da hun spurgte Konen, hvad det var for et Lagen, svarede hun, at det vidste hun ikke, men hendes Mor havde altid sagt, at hun skulde være forsigtig med det Lagen. Man var nu klar over, at de stjaalne Sølvpenge havde været indsvøbt i dette Lagen; men de Folk, som kunde give Besked, var for længe siden døde.

Et andet Eksempel paa stor Pengebeholdning er følgende: En Gaardmand købte af en Nabo en Jordlod, der kostede 3600 Rigsdaler. Da Handelen var afsluttet, kom Køberen og bad Lærer Barsøe om at faa en Prokurator fra Fredericia til at tage ud til Trelde og skrive Skødet. Prokurator Seidelin mødte og spurgte om Betingelserne, navnlig om hvormeget, der skulde udbetales straks. Manden svarede: „Lille Prokurator, han kunde vel ikke ordne det saadan, at alle Pengene bliver udbetalt i Dag?“ Seidelin studsede, men Manden fortsatte: „Saa er den Sag ude af Verden.“

Barsøe blev nu sat til at tælle Penge op af en stor Skuffe; Beløbet blev udbetalt i Specier.

Barsøe fortalte ligeledes, at han en Gang skulde skrive et Gældsbevis paa 400 Rigsdaler, som en Mand udlaante i Sedler; men i Gældsbeviset stod, at Laantageren skulde forpligte sig til at tilbagebetale Beløbet i rede Sølv.

I 1856 skulde Trelde Skoles ældste Klasse møde til Bispevisitats i Trinitatis Kirke i Fredericia for Biskop Daugaard.

Barsøe skulde tale med Børnene om Loven sammenlignet med et Spejl; han gjorde det til stor Tilfredshed for Biskoppen. Efter Overhøringen skulde Børnene synge, og der var mange, der sang fortrinligt.

Biskoppen fik overrakt en Fortegnelse over, hvilke Melodier, der var indøvede, og han forlangte da at høre: „Ej Livets Kummer, Jordens Møje“. Søren Skytte begyndte, og Klassen sang den paa egen Haand meget tilfredsstillende.

Før man gik til Bords ved Middagen i Præstegaarden, kom Biskoppen hen og sagde til Barsøe, at de to ganske bestemt havde set hinanden før, men hvor de var mødtes, kunde Biskoppen ikke huske, men „maaske De kan hjælpe mig?“

Barsøe fortalte da, at han som Dreng havde ledsaget to Studenter fra Smidstrup Præstegaard til Velling, hvor Studenterne vilde se et stort Hjortegevir, som var fundet der; Studenterne tiltalte hinanden med Jacob og Peter. Biskoppen sagde nu: „Saa hedder De Jens; jeg husker godt lille Jens; Jacob det er mig, og Peter er Provst Stokholm.“

Nu blev der kaldt til Bords, og Biskoppen vilde sidde sammen med Barsøe. Biskoppen lovede ham Forflyttelse til et bedre Embede, og han holdt sit Løfte; thi i Marts 1859 blev Barsøe kaldet til Lærer og Kirkesanger i Bredstrup, der dengang var et af Vejle Amts bedste Lærerebieder.

Lærer S. Thomsen i Dons blev forberedt til Seminariet af Lærer Kjersgaard og Provst Thune i Gauerslund. Ved et Præstekonvent hos Provsten gik Thomsen tilhaande, og her blev han Vidne til følgende: En af Præsterne spurgte Provsten om, hvem han ansaa for at være den dygtigste Lærer i hele det store Provsti. Provsten svarede: „Lærer Barsøe i Trelde. Med Hensyn til Evner til at føre Børnene frem er han den dygtigste. Der er mange Lærere, som har flere Kundskaber, men velbegavede Børn kan Barsøe hjælpe, saa de bliver dygtigere end han selv.“

Fra Trearskrigen fortalte Barsøe følgende Soldaterhistorie. Paa en af Gaardene i Trelde havde man en dansk Sergent i Indkvartering. Sergenten havde den Vane, at han, naar det var meget varmt, klædte sig fuldstændig af og gik sig en Tur i Haven. Denne Mangel paa Blufærdighed virkede meget generende paa Kvinderne i Gaarden, der beklagede sig til deres Husbond og forlangte af ham, at han skulde sætte en Stopper for Sergentens Opførsel. Gaardejeren henvendte sig nu til Gaardejer Outsens i Trelde og spurgte ham, hvorledes han mente, han bedst skulde forholde sig i denne Sag. Outsens sagde: „Du skal gaa ind til Kaptajn Wegener, han bor hos mig, og han skal snart ordne det.“

Gaardejeren fulgte Outsens Raad; han gik ind til Kaptajnen og sagde, at han var meget misfornøjet med Sergentens Opførsel. „Hvad gør han?“ spurgte Kaptajnen. Gaardejeren undsaa sig ved at fremsætte den virkelige Grund og sagde blot, at Sergenten maatte skamme sig over sin Optræden. „Ja, men hvad er der i Vejen? De maa virkelig fremføre noget bestemt.“

Nu kneb det for Manden. Han sagde: „A kan kun sej om ham, at han er Herren forbræk mæ en rigtig Fynbosnud!“ „Vil De se, De kommer ud,“ sagde Kaptajnen, „har De ikke anden Anklage mod Manden end det, at han er Fynbo?“

Da Manden kom ud og fortalte Outsens, hvorledes hans Audiens hos Kaptajnen var forløbet, morede Outsens sig kosteligt og sagde til ham: „Du ved maaske ikke, at Kaptajnen selv er Fynbo?“ Det vidste Manden ikke, og nu kunde han egentlig godt forstaa, at Kaptajnen var bleven vred.

Outsens meddelte nu Kaptajnen, hvad Klagen gik ud

paa, og fra den Dag maatte Sergenten indstille sine Vandringer i Adamskostume.

I Bredstrup befandt Barsø sig særdeles godt; han stod i et venligt Forhold til Beboerne, og i Skolen arbejdede han sig træt og glad. Med de forskellige Præster her kom han godt ud af det; men Pastor Albert Schack foretrak han vist for de andre.

Han stod altid i godt Forhold til sine Foresatte; Provst Mørch satte han meget højt. Da han var 60 Aar gammel blev han Dannebrogsmænd, en Udmærkelse, som han satte megen Pris paa. Han trak sig tilbage, da han var fyldt 73 Aar, November 1889.

Han gruede for, hvordan han skulde faa Tiden til at gaa. Han byggede sig et Hus ved Vejle—Snoghøj Landevejen i Bredstrup. Til Huset havde han saa megen Jord, at han kunde holde en Ko, og den og Jorden vilde han selv passe; men han opdagede snart, at Arbejdet blev ham over Haanden, og saa flyttede han til en af sin anden Hustrus Døtre i Stallerup, hvor han døde omtrent 95 Aar gammel, meget affældig.

Ved hans Jordefærd takkede hans Søn Ole paa Søskenes og egne Vegne for den kærlige og omhyggelige Fader, han havde været for dem. Pastor Schack takkede for alt det, gamle Barsø og han havde delt sammen, samt for al den Besked han havde faaet af Barsø ikke blot om Egnen, men om hele Vejle Amt. Hans Brodersøn, Stiftsprovst Barsø i Aalborg, talte i Kirken og tegnede et kønt Billede af sin livlige og glade Farbror, som han og de unge i Slægten havde glædet sig saa meget over at være sammen med; han forrettede Jordpaakastelsen.

Han kom til at hvile i sin første Kones Grav, og paa

Gravstedet har hans Børn af første Ægteskab rejst en Mindesten over deres Forældre.

Hermed slutter, hvad jeg har at berette om de to ældste Brødre fra Smidstrup Skole. Den yngste Broder, Hans Smith Barsøe, fortæller jeg intet om, men jeg henviser til, hvad hans Søn, Stiftsprovst Barsøe meddelte om ham i V. A. Aarb., 1. Halvb. 1929.

Rettelser.

Da Skoleforstander C. V. Petersen, Forf. af »Vejle Bys Historie«, 1926, har gjort opmærksom paa, at der i min Artikel, »Accise og Konsumtion« i Aarbogens første Halvbind 1929 under Omtalen af Vejle Bys gamle Byporte er indløbet nogle Fejl og Misforstaaelser, fremsættes her følgende Rettelser:

Side 91 nævnes, at Nørreport brændte 1595: det er en Fejltagelse, idet Branden omfattede den sydlige Bydel, saaledes at det var *Sønderport, der brændte.* (Vejle Bys Hist. Pag. 48).

Paa samme Side anføres, at »den ældre Nørreport menes at være opført kort efter 1660«, og Side 92 nævnes, at »et andet saakaldt »nørre Porthus« laa for Enden af Nørregade lige indenfor Nørreport.« Det omtalte Porthus laa fra ældgammel Tid lige indenfor Nørrebro og indenfor Vejle Mølleaa, hvor Nørregade dengang endte (V. B.s Hist. Pag. 66). Kort efter 1660, da Konsumtionen blev indført, og i hvert Fald før 1682, var der udenfor den gamle Nørreport paa det Sted, der i Nutiden betegnes som Hjørnet af Vester- og Nørrebrogade, blevet opført et lille Konsumtionshus (Accisebod). Dermed var den gamle Nørreports Saga ude, idet Nørregade forlængedes ud til den nye Nørreport ved Acciseboden. Her var det, at Vejene mod Nord og Vest (nu Vestergade og Vejen mod Nordøst, Horsensvejen, nu Nørrebrogade) spærredes af to Stakitled, og det var disse to Led, der i 18. Aarhundrede betegnedes henholdsvis som Vesterport og Nørreport (Danske Atlas). Huset, der laa imellem disse to Led, tjente stadig som Accisebod indtil Konsumtionens Ophevelse 1851. (Se Vejle Bys Hist. Pag. 66—114 og 262).

A. Ravnholt.

FOLKEMINDER I VEJLE AMT

VED

AUGUST F. SCHMIDT

Det er af Betydning for Lokalhistorikerne, at de er fortrolige med Folkeminderne i det Sogn, som de har taget til Opgave at skildre; ja, der bør i enhver større Sognehistorie være fyldige Oplysninger om Sognets gammeldags Folkeliv, om Bondearbejder, Haandværkere, Bygninger, Fester, Højtider, Stedsagn, Tro m. m.

Store Mængder af Folkeminder er allerede indsamlede og udgivne i Bøger eller indsendte til vort Folkemindearkiv: *Dansk Folkemindesamling*, kgl. Bibliotek, København K., oprettet 1904; men der er naturligvis langt igen, inden man tør sige, at alt dansk Folkemindestof er optegnet og bevaret for kommende Slægter. Lokalhistorikere kan derfor udføre en virkelig betydningsfuld kulturhistorisk Gerning ved at indsamle de endnu af gamle Mennesker erindrede faa Minder om det Almuelev, der nu for stedse er forsvundet.

Fra Vejle Amt er optegnet et ret omfangsrigt folkloristisk Materiale, hvoraf meget findes *utrykt* i Dansk Folkemindesamling (i det følgende forkortet til D. F. S.). Der bør dog stadig indsamles Folkeminder i dette Amt, idet der fra mange Sogne kun findes ganske enkelte Optegnelser.

I DFS. findes det Folkemindemateriale, der siden 1904 er indsamlet i Vejle Amt og indsendt til den

nævnte Institution under Topografinumrene 2251—2398. Hvert Sogn i Vejle Amt har sit Nummer indenfor de nævnte Tal i samme Rækkefølge som Sognene i Traps Danmark. En Fortegnelse over de danske Sogne indtil Kongeaen findes trykt i Festskrift til *H. F. Feilberg* 1911, 477 ff., hvor der ogsaa gives Oplysninger om DFS.'s Arkiv og om det topografiske Ordningssystem af Folkeminder.

Ved en Gennemgang i Oktober 1929 af DFS.'s Arkivrækker 1906/23 (Sagn og Tro, Originaloptegnelser), 1906/24 (Sagn og Tro, Avisudklip), 1906/43 (Fester), 1906/46 (Folkeliv), og 1906/47 (Folkeliv, Avisudklip) viste det sig, at der i disse Arkivets Hovedrækker fandtes Folkemindeoptegnelser fra alle Sognene i Vejle Amt med Undtagelse af kun følgende ni Sogne: Urlev, Ørum (Bjærg Herred), Torsted, Stenderup, St. Dalby (Hatting Herred), Vindelev (Nørvang Herred), Ullerup, Fredericia Landsogn (Elbo Herred), Harte (Brusk Herred), Vejstrup (N. Tyrstrup Herred).

Mange forskellige interesserede Mennesker har sendt Folkemindeoptegnelser til DFS. Særlig store og gode Samlinger er indsendte af Museumsleder *Søren Knudsen*, Glud, fhv. Lærer *J. J. Ravn*, Mølholm, Gartner *Theodor Buch*, Linnet pr. Vejle, og Gaardejer *Søren P. Sørensen*, Bakkebo, Egtved. Af disse har Gartner Th. Buch optegnet flest Minder, især fra Skærup Sogn, Holmans Herred. Det er særlig de gammeldags Bondearbejder, han er stiv i, og hans Optegnelser er saa fyldige, at de kan udgøre en selvstændig Bog. Da en Del af Buchs Optegnelser i Indhold næsten hører vor Tid til, bør de næppe udgives de første 25—30 Aar. Forøvrigt er der jo udkommet gode Skildringer af det gamle Folkeliv i Egnen mellem Vejle, Fredericia og

Kolding. Først og fremmest bør nævnes Dr. *Henrik Ussings* Udgave af sin Faders, *Rasmus Ussings* »Minde fra Erritsø« I—II (1915—1917); en Bog, *Henrik Ussing* har ladet efterfølge af en Række lignende fortræffelige Folkelivsskildringer fra andre Egne af vort Land. *Poul Terps* Erindringer fra en dansk Bondes lange Liv (udkommet 1923 i Clausens og Rists Memoirer og Breve XXXX) har væsentligt sit Stof fra Starup Sogn. Dette Sogn saavel som Almind Sogn har i *Poul Lindholm* haft en Historiker, der ogsaa underholdende evnede at skildre Folkelivet i disse Sogne (se hans Bøger: »Starup Sogn« 1911, »Landsbyen Dons« 1923, »Almind Sogn« 1927).

I *Jens Skyttes* og *Niels Jeppesens* Romaner og Fortællinger gives der en Række Skildringer af Natur og Folkeliv i Egnen Syd for Vejle Fjord fra Vinding og Øst paa til Trelde Næs og ned efter Fredericia til. *Bertel Elmgaards* og *Anton Berntsens* Værker har i alt væsentligt hjemme i Egnene Nord for Vejle Fjord og nordvestlig for Vejle (Engom og Jelling-Egnen) Det bliver en Opgave for Fremtidens Litteraturhistorikere at undersøge, hvor stor Indflydelse det Milieu, disse Digtere er voksede op i, har haft paa deres Produktion. Der findes slet ikke saa lidt virkelig Kulturhistorie i de nævnte Digteres Arbejder.

I *Evald Tang Kristensens* talrige Bøger findes der særdeles mange Folkeminder fra Vejle Amt, saaledes især i hans Hovedværker »Jyske Folkeminder« I—XIII (1871—1897), »Danske Sagn« I—VII, 1. Rk. (1892—1901), »Danske Sagn« 2. Rk., hvoraf to Bind er udkommet, da dette skrives (Woels Forlag 1928 ff), »Jysk Almueliv« I—VI (1891—1894) og sammes Til lægsbind I—VI (1900—1905). I »Danske Sagn« 1. Rk. og i »Jysk Almueliv« findes der ikke saa faa Opteg-

nelser fra Egtved, Jelling, Almind, Gadbjerg, Bramdrup, Lindeballe, Palsgaardegnen, Ringgive, Øster Snede og Nørup. I „Danske Sagn“ 2. Rk. vil man finde et stort Antal Sagn fra Vejleegnen, idet en stor Del af dette omfangsrige Værks Materiale er blevet samlet af E. Tang Kristensen, efter at han i 1897 var flyttet til Mølholm i Vinding Sogn ved Vejle, hvor han boede til sin Død 1929. I sine meget omfattende Erindringer: »Minder og Oplevelser« I—IV (1923—1928) fortæller Evald Tang Kristensen udførligt om alle sine Folkemindeindsamlingsrejser, hvoraf mange gik til Vejle Amts forskellige Egne, ikke alene i den Tid han havde Bopæl i Amtet, men ogsaa før den Tid. E. Tang Kristensen tog nemlig ofte ned til Eltang for at besøge sin Faders Grav. Vor største Folkeminde-samler er jo født i Nørre Bjært Skole 24. Januar 1843. Kun faa Aar blev det ham forundt at have sit Barn-domshjem i denne skønt beliggende Landsby; thi allerede i 1846, den 29. September døde hans Fader Anders Christensen, kun 34 Aar gammel. Han ligger begravet paa Eltang Kirkegaard Nord for Kirken, hvor E. T. Kristensen har ladet lægge en Mindesten paa hans Grav. I første Bind af »Minder og Oplevelser«, Side 36—46 og Side 79—82, fortæller E. T. Kr. om sin Fader og om sine egne tidlige Barneminder fra Nørre Bjært, hvorfra han flyttede sammen med sin Moder 1846. Sidste Gang E. T. Kr. var i Nørre Bjært, fik han Lov til at blive om Natten i sit Føde-hjem. Han kom netop til at ligge i det Kammer, hvor Sovekammeret var, da han blev født. »Det var med særegne vemodige Følelser, jeg lagde mig der til Hvile. Mange gamle Minder vældede frem i mig, og jeg havde ondt ved at falde i Søvn,« fortæller han i sine Erindringer.

Enhver, der beskæftiger sig f. Eks. med Vejle Amts Folkeminder, kan have megen Nytte af Evald Tang Kristensens Selvbiografi, da der i denne findes ikke alene Redegørelser for hans Rejseruter i Amtet og for en Del af hans Indsamlinger, men ogsaa en Mængde Oplysninger af personalhistorisk Art.

Her skal ikke gives nogen Karakteristik af disse Erindringer eller noget Referat af hans Rejser i Vejle Amt; kun skal der gøres opmærksom paa »Minder og Oplevelser«s Nytte for Amtets Lokalhistorikere.

En af E. T. Kristensens bedste Fortællere, *Ane Marie Nielsen* fra Stilbjerg, har Fru *Guðrun Richter* skrevet en udførlig Biografi af i »Højskolebladet« 29. Juni til 17. August 1928 (jfr. Fortid og Nutid VII, 1928 S. 250).

I *Thorkild Grawlunds* smukt udstyrede Værk »Herredsbogen« (1926 ff.), hvis andet Bind omfatter Jylland, findes Herrederne i Vejle Amt omtalte, men da disse Herredsbeskrivelser ikke er udkomne, da dette skrives, kan de derfor ikke gøres til Genstand for en kort Omtale, hvad der i denne Sammenhæng godt kunde være Grund til, da »Herredsbogen« udelukkende er skrevet paa Grundlag af Folkeminder, især Sagn knyttet til de ældgamle Herredsskel.

Fortrinlige Bidrag til Oplysning om særlige Forhold i de gamle Bondebyer finder man i *Anton Berntsens* Bog: »Nogle jydskes Spillemand« 1921 og i *Hans Kau's* »Af de kloge Mænds og Koners Saga« 1919. Trindt om i Museumsforstander *H. P. Hansens* Bøger: »Natmændsfolk og Kjæltringer« I—II (1921—22), »Fra gamle Dage« I—II (1921—25) og »Renlighed i gamle Dage« (1928) træffer man paa Enkeltheder fra de vestligste Sogne af Vejle Amt. *Rasmus Mortensens* Afhandlinger i Vejle Amts Aarbøger (og nu hans Bog

om Lindeballe Sogn) yder deres selvstændige Bidrag til denne Egns gamle Kultur og Bebyggelseshistorie. *Frands Holms* „Fra Bjærge og Hatting Herreder“ (1922) er en Hjemstavns læsebog, hvori bl. a. findes en Del Folkeminder fra de to Herreder. Det var ønskeligt, om der blev skrevet flere af den Slags Hjemstavnsbøger; de vilde være en værdifuld Forøgelse af Skolernes Læsebøger.

— I Danske Studier 1909 har *Jean Fischer* i »Nyt og gammelt fra Bjærge Herred« skrevet om Herredets Dialekt, medens han i »Fra Dansk Folkemindesamling« I (1908) har givet en særdeles oplysende og kyndig Fremstilling af gammelt Folkeliv i Bjærge Herred. Smukt illustreret er *Achton Friis's* fornøjelige og temperamentsfulde Skildring af Hjarnø i Værket: »De danskes Øer« II (1928). *J. P. Jakobsens* »Smedens Mortensgilde« (i Danske Studier 1904) beretter om en gammel Skik fra Landsbyfællesskabets Tid iliveholdt til vore Dage i Højen Sogn, der ligesom Viuf og Herslev Sogne samt Holmans og Elbo Herreder i *J. J. Ravn* har faaet en omhyggelig Historiker, der ofte, ikke alene i sine Bøger, men ogsaa i sine talrige Afhandlinger, meddeler folkloristiske Bidrag. Saa-danne findes ogsaa i *P. Eliassens* omfattende og meget betydningsfulde lokalhistoriske Forfatterskab, især i hans »Historiske Strejftog i Kolding og Omegn« (1923) og »Kongeaen eller den gamle Grænse« (1925—26). Om Folkeminder i Harte Sogn og folkloristiske Specialiteter fra Harte og Vilstrup Sogne (Hestehovedet under Paaby Præstegaards Logulv og Pløjemyten knyttet til Landerupgaards Markskel) er givet en Del Oplysninger ved undertegnede i Kolding Folkeblad ^{19/7} 1928, ^{15/4}, ^{12/6} 1929. I Danske Studier 1928 har undertegnede skrevet om og meddelt en Fortegnelse over Brandtræer og Ulykkestræer i Vejle Amt. Til Fovslet

og Drenderup (Ødis Sogn, N. Tyrstrup Herred) er stedfæstet den meget udbredte og i mange Varianter optegnede Folkevisen om Hr. Adelbrand og Lantolille (se Sønderjyske Aarbøger 1889, 64, *Svend Grundtvig* og *Axel Olrik*: »Danmarks gamle Folkeviser« Nr. 311 og Kolding Folkeblad ²⁹/₁₂ 1924).

I Vejle Amts historiske Aarbøger 1905 ff. findes der en Mængde Afhandlinger, hvori er givet særdeles mange Oplysninger af folkloristisk og bondehistorisk Art, men da disse Afhandlinger er saa lette at finde i Aarbøgernes sidste udførlige Indholdsfortegnelse (Aarbog 1929 I) er der jo ingen Grund til at nævne dem i denne lille Opsats, hvis Hovedformaal blot har været at henlede Opmærksomheden paa Folkemindematerialet, som findes i den folkloristiske Litteratur og i Dansk Folkemindesamling. Skulde nærværende Oversigt have været udtømmende, maatte den have nævnt endnu en Række Navne paa Lokalhistorikere og andre Forskere, som i deres Arbejder Vejle Amt vedrørende har ydet værdifulde Bidrag til Oplysning om Amtets Folkeminder og Bondekultur.

FRA MUSEET PAA KOLDINGHUS

VED O. C. L. ESPERSEN, KOLDING

Den 9. Marts 1929 døde Kriminaldommer Will. E. Nielsen, som siden 5. Novbr. 1924 havde været Formand for Museets Bestyrelse og Medlem af denne siden 1915.

En stærk Personlighed som Dommer Nielsen sad ikke uvirksom i nogen Bestyrelse, og Museet blev i Aarenes Løb vel nok Dommerens kæreste Fritidsinteresse. Dag efter Dag, hellig og søgn, mødte han i Museet og glædedes over hver ny Erhvervelse. Som Formand bestræbte han sig for at supplere Samlingerne med manglende Led, og navnlig Fajance, Møbler og Bøger havde hans store Interesse, og vidende, at Museets Størrelse ikke mere var et Amtsmuseums, indkøbte han til disse Afdelinger manglende Genstande, saaledes at ingen andre Provinsmuseer har en saa righoldig Samling af Fajance og vist heller ikke af Møbler.

For alt det store og dygtige Arbejde, som Dommer Nielsen har gjort for Museet paa Koldinghus, vil hans Navn altid mindes med Taknemmelighed i Museets Historie.

Den 8. Maj 1928 døde Redaktør P. Eliassen, som siden 1913 havde været Medlem af Bestyrelsen for Museet. Som Lokalhistoriker, den udmærkede Kender

og glimrende Fortæller om svundne Tider, har Hr. Eliassen indskrevet sit Navn i Historien, og Museet vil gerne have Lov til at sætte sine Blade i den hæderende Mindekrans, der flettedes ved hans Død — med Tak for al værdifuld Hjælp gennem Aarene. Det var Hr. Eliassen, der rejste Sagen og gennem Avisartikler og offentlige Foredrag vakte Interesse for Genopførelsen af Riddersalsfløjen og Anbringelsen af en Trappe

Kriminaldommer
Will. E. Nielsen.

Redaktør
P. Eliassen.

Juveler
H. G. G. Christgau.

til en Udsigtsplatform i Kirketaarnet, og Hr. Eliassens store historiske Viden om lokale Forhold har ogsaa givet sig Udslag i Museets fyldige Jubilæumsskrift 1915.

Den 17. Septbr. 1929 døde i København en af Museets mangeaarige Venner og Donateurer, Juveler H. G. G. Christgau, som siden 1905 havde været corresp. Medlem af Bestyrelsen. Mangfoldige er Gaverne og mangfoldige de Tjenester, han har ydet Museet. For at nævne enkelte: Afstøbn. af Guldhornene, Brakteaterne, den store Samling nordiske Kvindesmykker, Salmebøger med Sølvbeslag, Nationaldragterne m. m., og da i 1914 Træværket fra det kgl. Bibliotek skulde overflyttes til Museet ved Restaureringen af Fr. IV's

Fløj, ledede Hr. Christgau dette store Arbejde, ligesom han havde stor Andel i, at Mindeudstillingen for 1864 kom til Museet.

Mange udenlandske Museer har nydt godt af Juvelerens Gavmildhed, men intet i den Grad som vort, hvorfor hans Navn ogsaa her vil blive mindet i Taknemmelighed.

Ved Redaktør Eliassens Død valgte Kolding Byraad Kredslæge, Dr. med. Axel Hansen til Medlem af Bestyrelsen, og ved Dommer Nielsens Død indtraadte Guldsmed Holger Kyster, som valgtes til Formand, saaledes at Bestyrelsen nu bestaar af: Guldsmed Holger Kyster, Formand, Konsul J. Ræder, Kasserer, Kredslæge, Dr. med. Axel Hansen, Politifuldmægtig, Cand. jur. Regnar Jensen, Stadsingeniør, cand. polyt. C. A. Lassen, Stiftsdame Frieda von Späth, og Forstander O. C. L. Espersen, der som Inspektør fører det daglige Tilsyn med Samlingerne, medens hvert Medlem iøvrigt yder Bistand paa sit specielle Omraade.

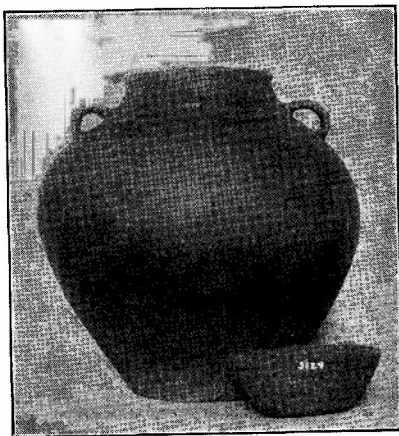
Siden sidste Meddelelser fremkom i Vejle Amts Aarbøger 1926 er følgende Nr. indregistrerede: Oldsags-samlingen fra Nr. 3045—Nr. 3177, den historiske Afdeling fra Nr. 6922—Nr. 8132.

Oldsagssamlingen.

Der er modtaget Gaver til denne Afdeling fra Købmand I. O. Brandorff, Gaardejer P. Olesen, Hjarup, Gaardejer N. Lind, Dalby, Joh. Larsen, Seest, Gaardejer Midtgaard, Vamdrup, J. Poulsens og Claus Petersens Enkes Dødsbo, Kolding, o. m. fl., kort sagt fra hele Museets Opland. Af større Samlinger maa nævnes Skomager Jeppesens, Lejrskov, og Gaardejer Jochumsens, den sidste bestaaende af Fund paa Jørgenskovlykkes Marker, Kolding. En interessant Under-

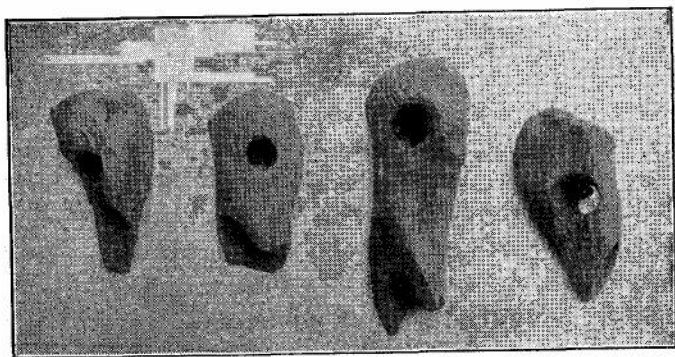

søgelse er foretaget paa Gdr. J. C. Christensens Mark, Lejrskov. Ejeren skænkede til Museet bl. a. et fundet førromersk Jernalder Kar, fuldstændig helt og med en lille Skaal staaende oven paa Benresterne. Og endelig er den største Forøgelse de rige Fund i Kolding Havn, skænket af Kolding Hav-

Urner.

neudvalg ved Stadsingeniør C. A. Lassen. Fra dette bestemte Sted har Museet, siden det første Fund gjordes i 1899, modtaget rige Samlinger af Hjortetaksøkser, Flækker, Skivespaltene, Slagstokke og mange Dyreknogler af Bjørn, Los, Ræv, Urokse o. a., alt fra den ældre Stenalder Tid.

Hjortetaksøkser

Renæssance-Afdelingen.

I dette Rum er sket store Forandringer. De mange Kister og Skabe er omflyttet, saaledes at Rummet med de smukke Hvælvinger og Granitstøjler kommer bedre til sin Ret, og de store Samlinger af løse Fyldinger med Skæringer er bedre anbragt. Af Ny-erhvervelser maa nævnes en stor Egekiste med Flad-ornamenter og Indskrift:

MERGRET . HANS . DATER . AF . BØNSTRUP . 1647.

og flere gode vævede Tæpper fra Sønderjylland.

Barok- og Rokokoafdelingen.

Ved Fjernelse af en Stump Trævæg, der for Regelmæssighedens Skyld var sat til Jørgen Ahrenfeldts Kirkepanel, er der opnaaet bedre Lysforhold i denne Afdeling. Desuden er de fleste af Museets værdifulde Rokokospejle nu samlede her.

Dragtafdelingen.

Denne er egentlig ganske ny, idet det er lykkedes ved Omflytning i Museet at skaffe saa megen Plads, at Dragterne nu er anbragt paa Buster: Et Skab med Mandsdragter, et med Kvinde-Nationaldragter og to med Kvindedragter fra forskellige Tider. Samtlige Daabsdragter er samlet for sig; gl. Dukker og Dukketøj ligeledes. Ogsaa her er der ved Opstillingen taget Hensyn til Rummet, og den naturlige Anbringelse af Dragterne »paa Krop« har gjort, at denne Afdeling nu mere vækker de besøgendes Interesse. Det er Fru Guldsmed Kyster, der har udført dette smukke Arbejde, og forskellige handlende har skænket de nødvendige Buster og Hoveder.

Dragter.

Empire-Afdelingen.

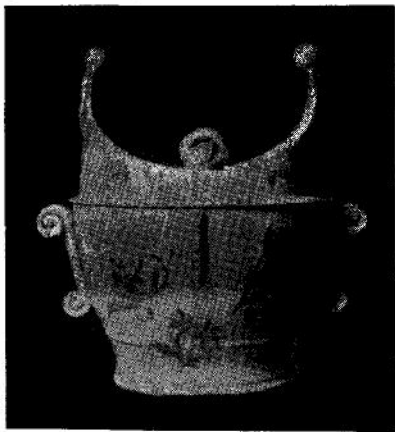
Den gode Samling Vifter og Kamme har faaet ny, præsentabel Montre, og der er dannet et smukt Interiør med Sofa, Spejle og Billeder.

Fajance og Porcelæn.

Mange Nyerhvervelser er kommet til, baade i Afdelingen for nordisk og for udenlandsk Fajance. Flere

gode Fade af hollandsk Fajance, flere værdifulde Stykker fra St. Kongensgade-Fabrikken og fra Kellinghusen. Som en særlig smuk Erhvervelse maa nævnes en »Bispehue« — Punschebolle af hvid, tyndt glasseret Fajance med manganfarvede Blomsterdekorationer — enten fra Fabrikken i Schleswig eller Eckernförde.

Alt Museets Porcelæn er nu samlet i Sølvkammeret,

saaledes at den rig- holdige Samling af

»ostindisk Porcelæn«, hvortil flere gode Stykker er indkøbt, er adskilt fra dansk. Sachsisk Porcelæn har sit eget Skab. I de gennembrudte Vægmontrer findes Glassamlingen og Kunstporcelæn. En smuk Forøgelse er den af Postmester

Ræder, Sønderborg, deponerede Dyrehavegaardsvase (B. & G.) med Billeder af det gamle og det nuværende Dyrehavegaard.

Enkefru Ræder, Dyrehavegaard, testamenterede Museet et meget stort Louis XVI. Spejl med forgyldt Ramme og et Kobberstik i Overdelen — dette er anbragt i den hvide Sal — og et Billede af Marielund c. 1870, malet af P. Toft.

Et andet Billede af Marielund med Bøllings gamle Pavillon er skænket af Fru Brøchner, Kolding.

Kvindelig Haandgernings Afdeling.

Blandt de mange Gaver, som er kommet til denne Afdeling, maa særligt mærkes en stor Samling Perle-

broderier, skænket af Frk. Emma Pedersen, Kolding, og en god Samling Navneklude, skænket af Juveler H. Christgau.

Senge.

Som en midlertidig Foranstaltning har man maattet samle en hel Række af disse ikke let anbringelige Møbler i et »Sengkammer« — en smuk Mahogniseng med Himmel, baaret af drejede Søjler, i vestindisk Facon er skænket af Installatør Christiansen, Kolding.

Kolding-Afdelingen

omfatter nu en meget stor Samling af Billeder af afdøde Koldingensere, og Laugssagerne er samlet samme Sted: »Handskemagerlaugets sorte Bret«, Lader, Velkomster, Skafferstokke og en stor Samling Mesterbreve og Borgerbreve foruden en Række Haandværkerskilte og udmærkede Smedearbejder fra Kolding har nu en god Plads sammen med Smedemester Mikkelsens Stue og Værksted.

En interessant Udstilling er Kolding Borgervæbnings, som ved Gaver er suppleret, saa at den nu omfatter de forskellige Uniformer og Vaaben fra Korpsets Stiftelse til dets Ophør samt Korpsets to smukke Faner, den ene fra 1803.

Industriforeningen i Kolding har skænket Kolding Sangforenings og Kolding Hattemager- og Buntmagerforenings Faner.

Sølvkammeret.

En mægtig Sølvkande med 38 indsatte Sølvmonter er skænket af Direktør Chr. W. Beckshøfft, Hellerup. Kanden er lavet 1721. Ved Køb er erhvervet et stort Sølvkrus med frugtformede Fødder med Akantusblade over, fra omkr. samme Tid og mærket med Haderslev Stempel. Lærer Gabel Raben har skænket en Sølvpokal, som 1844 er givet Degnen Hans Peter Gabel i Tyrstrup af Sognets Beboere.

Kirkesalen.

Fra Andst Kirke er som Depositum fra Nationalmuseet modtaget en meget stor og ejendommelig Korsranke med 15 udskaarne Egesøjler samt et Gravdække af Træ. Fra Ødis Kirke et Pulpitur og flere Fyldinger. Fra Brande Kirke er modtaget som Gave et Pulpitur fra 1730, en Sakristidør, Fyldinger med bibelske Billeder og en »Kirke-Stevne«-Tavle.

Med Altre, Krucifixer, Kirkestole, Messehagler og andre Kirkesager virker dette Rum meget festligt, og hvis der skulde ligge mere upaaagtet hen paa Kirke-lofter her i Amtet eller blive noget tilovers ved Restaurering, vilde det være rimeligt at søge Nationalmuseets Billigelse af dettes Anbringelse i Museet paa Koldinghus, hvor der vil blive draget Omsorg for Genstandenes Konservering, og hvor mange har Lejlighed til at se dem og glædes over dem.

*Mindesamlingerne for 1848—50 og 1864
og De danske Vaabenbrødres Mindesamling*

har faaet mange prægtige nye Ting. Direktør Andreas Petersen har skænket Jerndorffs Buste af General Bülow, et Forarbejde til Maleriet paa Frederiksborg, og Fru Postmester Schjønning, hvis Mand har skænket mange Krigsminder til Museet, har givet en Vaaben-Samling af bl. a. Oberst Schjønning's Sabel fra 1848—50 og 1864 med indgraverede Navne paa alle de Slag, hvori den og Obersten har deltaget, og 2. lette Infanteribataillons 4 Komp. Fane, som Obersten egenhændig plantede paa Toppen af Egum-Skansen ved Fredericia d. 6. Juli 1849.

Selskabet »De danske Vaabenbrødre«s Overbestyrelse har atter tilsendt Museet en stor Samling Billeder, deriblandt Kongebilleder, Billeder af Velgørere og For-

mænd o. m. a., og endelig er der, siden sidste Meddelelse udgik, kommet 28 Faner fra Afdelinger, som er gaaet ind, saaledes at Samlingen nu omfatter 59 Vaabenbrødefaner.

Der er indkøbt en stor Samling »Neu Ruppin«ere, og Sally B. Salomon: Nyeste Postefterretninger, 1 Skilling; alle Eksemplarer fra Nr. 1: 6. April 1848 til Nr. 1044: 27. Febr. 1851.

Forøvrigt er Samlingen omordnet og alle Vaaben er pudsede og konserverede efter Tøjhusets Metode.

Ved Indgangen til Mindesamlingen for vore to sidste Krige er opstillet en Stue fra Løjt Kirkeby, et udmærket bevaret Eksempel paa den nu snart overalt i det østlige Sønderjylland forsvundne Stue med de lukkede Alkover og det indbyggede Skab. Stuen er fra c. 1750 og opmalet c. 1820. Møbler og Køkkengrejer erhvervedes ogsaa, og uden om Stuen er nu anbragt en stor Samling af malede Møbler, Manglebrædter, Køkkensager o. lign.

Det er umuligt at nævne alle Nyerhvervelser, dog maa endnu mærkes: et ualmindeligt godt Eksempel af Vitruvius Danicus, og Postmester Kleine har skænket en meget stor Samling indrammede Billeder vedr. Postvæsenet samt en Samling af Legitimationstegn for Postmestre.

Dramatisk Selskabs Forhandlingsprotokol fra Stiftelsen 1889 til 1893, Borgerbreve og Mesterbreve, skænket af Vejle Amts historiske Samfund, er ogsaa kommet til.

I det hele taget kan Bestyrelsen kun være taknemmelig for den store Interesse, der er vist Museet, og for de mange værdifulde Gaver, der er modtaget, og det skal stadig være Bestyrelsens Opgave at knytte Baan-

det mellem Museet og Byens og Amtets Beboere stærkere og stærkere.

Netop herfor gjorde Bestyrelsen et Forsøg med at arrangere en Specialudstilling i Anledning af den kgl. Porcelænsfabriks 150 Aars Jubilæum. Ved Velvilje fra Fabrikken fik man tilsendt en righoldig Samling af de nyeste Frembringelser, Kunstindustrimuseet viste sin Velvilje ved at udlaane prægtige, gamle Arbejder, saaledes at der sammen med Museets eget kunde arrangeres en smuk Udstilling i den hvide Sal. Udstillingen aabnedes ved et med stor Interesse fulgt Foredrag af Direktør Dalgas.

Ogsaa den Interesse, der blev vist denne Udstilling, er Bestyrelsen taknemmelig for, og naar der sidste Aar gik 25006 Personer gennem Tælleapparatet, føler den sit Ansvar over for alle de mange, der ved deres Gaver har forøget Samlingerne, og de mange, som skal se dem, og det skal være dens Bestræbelse at konservere Genstandene saa godt som muligt og søge at præsentere dem saa smukt som muligt, saaledes at Samlingerne er den prægtige Ramme, de har, den gamle Kongeborg, værdige.

SMAASTYKKER

Et Minde fra 1864 i Vejle.

I 1864 boede mine Forældre i den vestlige Stuelejlighed af nuværende Nr. 20, Havnegade, Vejle. Den østlige var ubeboet. Vi havde vor egen Indkvartering som alle andre Lejere. I den ledige Lejlighed var der indkvarteret en større Styrke, antagelig 40—50 Mand. Værtens Søn, senere Bankdirektør Wulff, beboede første Sal, hos ham boede altid en Officer.

Som en Følge af, at Hr. Wulff saa godt som altid var i sin Faders, Agent S. C. Wulffs Forretning, beholdt hele Indkvarteringen sig altid til Fader, naar de vilde noget og betragtede ham altid som Vært i Gaarden.

Som oftest gik alt i Venskabelighed, men en Gang var det ved at gaa galt.

Prøjserne kunde jo være brutale; der var dog ogsaa pæne og flinke Folk mellem dem (en af dem lavede engang en Pilefløjte til mig, hvorpaa der kunde spilles Melodier); men, som nævnt, en Gang var det ved at blive galt. En af den store Indkvartering i den østlige Lejlighed forlangte en Dag noget af Fader, som han ikke vilde gaa ind paa, hvorover Prøjseren var blevet fornærmet, og da Fader saa i Dagens Løb gik ned i den bag Ejendommen værende Have, fulgte Soldaten efter, stillede sig fjendtlig overfor ham,

truede samt gjorde Mine til at angribe ham efter et varmt Mundhuggeri. Imidlertid tog han sig ikke i Agt for, at han stod overfor en rask og hidsig Sømand (Fader var Skipper og sejlede i Fragtfart paa København); thi lige saa hurtigt han løftede Haanden for at bruge slaaende Argumenter, havde han modtaget en rigtig velment dansk Sømandslussing. I sin Befippelse glemte Prøjseren at slaa, og da Fader med det samme var klar over, hvilken Fadæse han havde gjort, snurrede han rask — hurtig som han altid var — omkring og tog til Harens Vaaben. Han fortalte selv, at hans Tanke var: »Kan du blot komme gennem Smøgen (imellem Husene) og faa Døren trukket til efter dig, saa kan du naa at komme ind, og saa er du hyttet foreløbig.«

Det slog til; han naaede at komme ind med Soldaten tæt efter sig. Et Øjeblik efter kom et vældigt Kolbeslag paa Døren, der imidlertid holdt (Mærkerne sidder endnu den Dag i Dag i den); dog nu var gode Raad dyre, slaa en Soldat var jo farligt!

Da der omsider syntes at være lidt Ro, listede Fader ovenpaa og forklarede den derboende Officer, hvad der var passeret. Denne, der var en fornuftig Mand, udtalte da, at det jo var farligt, det, Fader havde gjort, men han kunde indse, at Retten ellers var paa Faders Side, samt at han vilde afvente, hvad Kalorius vilde foretage sig, samt at det var den største Spektakelmager, der var ved Kompagniet; der var altid Vrøvl med ham, og han troede ikke, at han turde foretage sig noget. »Endvidere,« sagde han, »kan jeg trøste Dem med, at de skal rejse om et Par Dage.« Det gjorde de, og der blev ikke mere ud af den Sag, Prøjseren beholdt sin Lussing.

J. Løye.

Enkelte Oplysninger om Fredericia Skolevæsen.

At Skoleforholdene ogsaa i Købstæderne var ret beskedne i gamle Dage, vil man kunne se af nedenstaaende Uddrag af Fredericia Trinitatis Kirkes Regnskabsbog. — Den begynder 1690, og det ses, at Hørerens ved den danske Skole, Christen, af Kirkens Kasse har modtaget 2 Rdl. i Løn, 1691 faar Anders Snede, der da er Hører, samme Løn. 1694 hedder Hørerens Laurits Madsen. 1738 og de nærmest følgende Aar modtager Kirken af Magistraten 8 Rdl. i aarlig Leje af et den tilhørende Hus i Prinsessegade, hvori der holdes Skole. Skoleholderen hedder da Hans Bestoft. 1742 blev dette Skolehus repareret. Det kostede 2 Rdl., 1 Mk. 1 Sk. Ved samme Lejlighed blev Husets Port, der i »hart Vejr« var omblæst, atter oprejst af Tømmermand Niels Jørgensen, det kostede 2 Mk. 8 Sk. Han maa dog ikke have faaet den ret godt stivet af, thi Aaret efter blæser den atter ned i hart Vejr. — 1767 bygges et nyt Skolehus for den danske Skole. Dets Opførelse kostede 222 Rdl. 5 Mk. 2 Sk. Det gamle Skolehus sælges saa ved Auktion for 121 Rdl. Til den ny Skole anskaffes en ny Vindovn 1767, og for den fik Klejnsmed Niels Madsen 10 Rdl. »Til Ild og Lys« modtager Skoleholder Wartendorf derimod kun 8 Mk. Der anskaffes nye Borde og Bænke til Skolen. For at lave disse samt for Flytning af Materialet fra den gamle til den nye Skole modtager Knud Snedker 8 Rdl. 1768 modtager Skoleholder Wartendorf 17 Rdl. 4 Mk. for fattige Børns Skolegang. Han døde samme Aar, og hans Enke, Maria, faar 1769 16 Rdl. for fattige Børns Skolegang. Wartendorfs Eftermand som Skoleholder hedder Ludvigsen, han holdt Bryllup i Fredericia 29. Oktober 1770. 1781 faar han en Medhjælper

(Substitut), der hedder Poul Busch, og han fik samme Aar 12 Rdl. af Kirkens Kasse for fattige Børns Undervisning. Flere Gange betales der for at opsætte Gærder, baade omkring den danske Skole og omkring Latinskolen.

J. J. Ravn.

Et Optrin i Erritsø Kirke 1648.

Jakob Thomasen Harboe i Søholmb, Herritsfoged i Eldboe Herrit! Gjør vitterlig, at Aar efter Guds Byrd 1648, Tirsdagen den 18. July paa Eldboe Herrits Ting for Dom var skikket Peder Hansen i Erritsø paa denne og hafde ladet udi Rette Stefne og Varsel give Madts Simonsen i Erritsø paa den anden Side. Eftersom for Dom blev formeldt ved Hellig Aands Ed og oprakte Fingre af Hans Søfrensen og Mikkel Søfrensen i Erritsø, at de i Dag otte Dage forgangen Varsel gav fornævnte Madts Simonsen at svare fornævnte Peder Hansen paa hans Søstersøns, Peder Pedersens Vegne, barnefødt i Erritsø imod Dom og Lovmaal og hannem beskylder efter sin skriftlige Indlæg saalydende: Eftersom jeg underskrevne haver ladet Stefne og Varsel give Madts Simonsen i Erritsø, saa giver jeg hannem Sag og Beskyldning paa min Søstersøns, Peder Pedersens Vegne, som jeg er Værge for, at han den 7. Juni sidst forleden, som var den første af de 3 Bods dage, som efter den høje Øvrigheds Befaling blev holden, hvor han under Gudstjenesten i Erritsø Kirke schødt fornævnte Peder Pedersen af sin Stol og ud paa Kirkegulvet efter menige Godtfolkes sandfærdige Vidner ganget her paa Eldboe Herrits Ting den 27. July sidst forleden for hvilken fornævnte Madts Simonsen forsikrede haver han samme Dag og Tid sig tilforpligtet at bøde et fuld Kirkefred til Øvrighed, som er med

Tingsvidner at bevise, sætter jeg derfor udi alle Retter og formener fornævnte Madts Simonsen jo bør at bøde til fornævnte Peder Pedersen for et fuld Kirkefred efter Recessen og derforuden et Jordskud efter Loven eller derfor lide og stande til Rette, saa vidt Lov og Ret kan medføre som Vedbør og er begjerendes, at denne min korte Indlæg maa læses og paaskrives og kendes derpaa, hvad Ret er.

Actum Erritsøe, den 18. July Anno 1648.

Peder Hansen i Erritsøe.

Saa blev fornævnte Madts Simonsen paaraabt og fremæsket og ej mødte til Gjensvar, hvorfor Sagen blev opsat i 4 Uger.

Til Vidnesbyrd mit Zignete herunder paatrykt.

Actum ut Supra.

(L. S.)

Sidste Sommer (1912) kom Gaardejer Ude Lassen i Bredstrup til mig med en Del gamle Papirer, som en af-død Slægtning af ham havde haft i sit Være. Han ønskede, jeg skulde læse og afskrive de gamle Papirer for ham, ovenstaaende er en Afskrift af det ældste af Papirerne.

J. J. Ravn.

Fra Overtroens Verden.

I den gamle Vandmølle, der i sin Tid hørte under Herregaarden Bregenholt ved Aale, fortælles følgende Historie om et Svinehoveds mærkelige Egenskab, der paa en udmærket Maade supplerer Beretninger om Overtroens Magt over Mennesker, helt op til vore Dage.

For mange Aar tilbage var den gamle Mølle hjem-søgt af Spøgelse og Troldtøj. Mod dette Onde blev der en Gang, vel sagtens efter en klog Kones Raad, ophængt paa Loftet i Møllebygningen et Svinehoved,

der havde den Egenskab, at saa længe det hang i Møllen, maatte Spøgelserne pænt holde sig i Ro. Der blev nogle Gange forsøgt paa at borttage det, men da blev der om Natten saadan en Tummel og Støj, som om alle onde Aander havde sat hinanden Stævne i Møllen, man maatte, da, for at faa Fred, bringe det tilbage igen. Saa fuldt og fast troede man paa dets skærmende Magt, at der i de gamle Forpagtningskontrakter var anført, at Svinehovedet ej maatte borttages, men derimod vedligeholdes med Snor og Søm. Da den gamle Møllebygning i 1888 blev nedbrudt, og en ny Bygning blev opført paa samme Sted, blev der i Grunden muret et lille Rum, hvori Svinehovedet under stor Højtidelighed blev bisat. Man vilde dog i den ny Bygning være sikret mod Spøgelser og Trolدتøj.

Ved Aage Simonsen,
Horsens.
